

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Ebbe Gotfredsen

SØREN MØLLEBYGGER OG HANS SLÆGT

Skagen oplevet igennem fem generationer

TripTrap Denmark Forlag

Søren Møllebygger og hans slægt

For støtte til denne publikation takkes

Litteraturrådet, VELUX FONDEN og Trip Trap Denmark A|S

Læg øret ydmygt til dens rod forneden

Jeppes Aakjær i samme digt

Da Ib Møller i 1998 spurgte mig, om jeg turde påtage mig opgaven med at få nedskrevet familiens historie, var mit svar straks ja. Jeg anså og anser det oven i købet som et privilegium at få lov til at skrive en familiehistorie som den foreliggende, hvor indholdet er så righoldigt, både hvad angår de enkelte i personkredsen, deres livsgerning og deres oplevelser. Jeg må vedgå, at jeg ikke havde forestillet mig, at en families historie har kunnet indeholde så megen dramatik, så mange tragedier og så megen succes, som det er tilfældet i Møller-slægten. Hvor livsvilkårene oftest har været ikke »som følge af« men »på trods af«! Deres historier er i sig selv så medrivende og spændende, at jeg roligt kan vælge den historiske metode og gengive dem autentisk.

Familiens nedskrevne beretninger har jeg søgt at dokumentere i offentlige arkiver, hvor jeg desuden har fundet mange nye oplysninger.

Jeg har valgt at opleve livet i Skagen igennem de mange personer, som familien har fostret igennem næsten to århundreder. For at begrænse

bogens omfang har jeg ladet de enkelte personer glide af syne, når de har forladt Skagen til andre dele af landet. Undtagelser gøres dog, hvad vedrører familierne på Øster Thirup ved Hjørring, idet deres familieliv ganske omfattende var sammenvokset med familierne i Skagen, samt for C.S. Møllers guldgraverekspedition til Australien og New Zealand.

En bog som den foreliggende skriver man ikke alene. Bankdirektør og borgmester Poul Møller har nedskrevet ganske mange af de til ham overleverede beretninger fra købmandsgården i Kappelborg. Disse gengives ordret og i hans sprog. Også indledningen er Poul Møllers selvskrevne historie. Mange senere efterkommere af Møller-familien har hjulpet mig med beretninger og fortællinger, som de selv har oplevet eller har fået overleveret. Fra Statens Arkiver og andre arkiver har jeg fået megen støtte. Især skal lederen af Lokalsamlingen i Skagen, bibliotekar Hans Nielsen, fremhæves for megen god støtte og hjælp. Transskription

af gotisk håndskrift er hovedsageligt udført af min bror Carsten Gotfredsen, som også har læst første korrektur. Tilrettelæggelsen af teksten er sket i samarbejde med kunsthistoriker, mag. art. Elisabeth Fabrtius, der har fungeret som fagredaktør og som tillige har læst anden korrektur. Med hende har jeg haft mange berigende samtaler og diskussioner. Manuskriptets samling og første sats er udført af Helle Østergaard, TripTrap Danmark. En stor tak til alle, som har medvirket til bogens færdiggørelse.

Med de mange personer, som jeg søger at beskrive i bogen, har jeg selv oplevet, hvad de har oplevet, og det har været en inciterende og berigende oplevelse.

Sulsted, april 2001
Ebbe Gotfredsen

– og om hans dramatiske salg i 1849 af alle sine ejendomme i byen for at sikre Brøndum købmandsgårds beståen i familiens eje. Tre af hans børnebørn blev gift med kunstnere, Anna Brøndum med Michael Ancher, Henriette Møller med Karl Madsen og Martha Møller med Viggo Johansen.

Og så er bogen i særlig grad en fortælling om livet i en stor købmandsgård, C.S. Møllers, i midten af Skagen.

Det er mig en stor glæde, at det omsider er lykkedes at få samlet, nedskrevet og udgivet de mange oplysninger om Møller- og Brøndum-familien og få dem udgivet netop i måneden på 200 året efter min tipoldefars fødsel.

Skagen, april 2001
Ib Møller

Søren Pedersen Møller
– Søren Møllebygger
26. april 1801 -
17. december 1876.
Atelieroportagelse
af ubekendt fotograf

Din egen dag er kort, men slægtens lang

Jeppes Aakjær 1913

I barn- og ungdommen er aktive unge normalt sjældent interesserede i historie – og da slet ikke slægtshistorie! Dette gjaldt i udpræget grad også for undertegnede, mest måske fordi min far, Poul Møller, fortravlet bankmand og periodevis borgmester i Skagen, brugte det meste af sin sparsomme fritid på at samle facts om og fordybe sig i familiens historie.

Det kunne godt være lidt træls at deltage i for en hyperaktiv dreng i 40' og 50'ernes Skagen, hvor der, på trods af fravær af fjernsyn, fritidsklubber og skateboardbaner, skete mere end rigeligt med spændende ting i byen og på havnen, der kunne observeres, samtidig med, at jeg som avis- og bydreng skulle gøre en aktiv indsats for at tjene lomme penge til spejder- og andre aktiviteter.

Interessen for fars historier om de tidligere generationer og om hans opvækst og livet i den gamle købmandsgård midt i Skagens centrum ved den nyanlagte havn kom først til mig, da jeg var midt i tyverne, og far

havde fået nedskrevet de første hæfter om Søren Møllebygger og hans slægt, og de blev forstærket, da far fik indtalt et kasettebånd, jeg kunne høre om og om igen, når jeg kørte de lange ensomme exportture på Europas landeveje.

Der fik jeg genopfrisket alle fars historier om tipoldefars vinddrevne savmølle og hans helt enorme indsats og betydning for Skagen by. Om den tids arrangerede ægteskaber, hvor Søren fik sin ældste datters giftermål ind i Brøndum-familien gennemført og senere børnebørnenes ægteskaber med de unge kunstnere, der strømmede til Skagen. Om oldefar, C.S. Møllers eventyrlige guldgraverrejse til Australien og New Zealand og om hans køb af købmandsgården efter hjemkomsten, om hans rederivirksomhed og om fiskernes, omegnens landmænds og borgerskabets dagligdag og det daglige slid fra 5 morgen til 23 aften.

Alle historierne om familiesammenkomsterne hos Brøndums med

Anna og Michael Ancher, P.S. Krøyer, Ulrik Plesner, Kong Christian X og mange flere, hvis gang var i købmandsgården og på hotellet og i det gamle hus i museets have. Men sidst og ikke mindst om fiskernes, landmændenes og borgerskabets liv og livsvilkår i 5 generationer bagud i Skagen og på de gårde i Vendsyssel, hvor Møllerne skabte sig et hjem og en virksomhed, med hvilken der var livligt samkvem og samhandel med købmandsgården i Skagen.

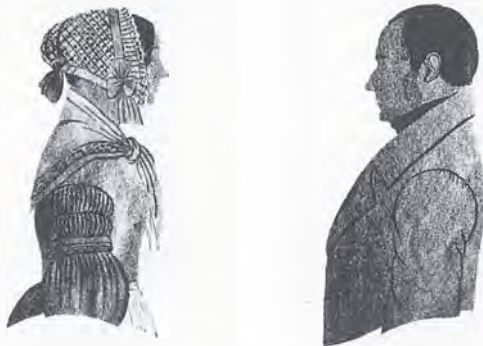
Da min far på grund af sygdom i sine sidste år ikke som ønsket magtede at få samling på de store stofmængder og dykke dybere i historierne, bad jeg derfor Ebbe Gotfredsen i august 1998 om at påtage sig opgaven, som han siden da med en næsten overmenneskelig indsats har løst med afdækning af helt utroligt mange hidtil ukendte spændende sammenhænge.

Ebbe har til specifikke opgaver samarbejdet med sin bror Carsten Gotfredsen og kunsthistoriker

mag.art. Elisabeth Fabritius og fået støtte fra mange arkiver, især Lokalsamlingen i Skagen, og har nu færdiggjort sin dybtgående forskning og forfattet sin bog, der fortæller om livet i Skagen oplevet gennem 5 generationer. Det er en helt anden og hidtil ukendt historie, der nu berettes, end hvad de utallige andre bøger om kunstnerne og deres levned i Skagen hidtil har publiceret.

At bogen er så righoldigt illustreret, skyldes den heldige omstændighed, at min farfars bror, købmand og borgmester Søren Møller, blev gift med en nyudlært fotograf fra København, Kathinka Warnstrøm, og da de forblev barnløse, fik hun meget af sin tid til at gå med at fotografere livet i købmandsgården og byen i øvrigt. Af hendes over 1.000 bevarede fotografier har vi udvalgt ca. 250, som gengives i bogen.

Bogen er naturligvis en familiehistorie, men det er også en historie om en ung møllebyggers omfattende virke i Skagen i en menneskealder

SØREN MØLLEBYGGER

26.4.1801 – 17.12.1876

KIRSTEN ESKILDSDATTER

18.11.1804 – 24.8.1886

MARTIN MØLLER

11.4.1838 – 24.11.1909

CHRISTIAN SØRENSEN
MØLLER

21.7.1834 – 15.3.1909

Lauritz Sørensen
Møller

22.6.1830 – 26.4.1875

JOHAN HENRIK
MØLLER

2.2.1828 – 1.2.1857

ANE HEDVIG
MØLLER

16.1.1826 – 17.4.1916

Noter	275
Utrykte kilder	277
Udvalgt litteratur	278
Personregister	279
Illustrationer	284

BILAG

Søren Møllerbygger og hans slægt

1. Tidstavle: Søren Møllebygger – Søren Møllebyggers børn 285
2. Tidstavle: Skagen – Danmark 286

Søren Møllebygger (1801-76)

3. Pris- og løneksempler i Skagen m.v. omkring 1830-60 288

C.S. Møller (1834-1909)

4. Overdragelseskøde fra C.S. Møller til Søren Møller 289
5. Købmandsforretningens restance-bog den 1. januar 1879 290

Johan Henrik Møller (1872-1953)

6. Dagbog 1887-88 292

SLÆGTSTAVLER

1. Søren Møllebygger

Søren Møllebyggers efterslægt stamtavle i 4 generationer 296

2. Kirsten Mortensdatter

Søren Møllebyggers mors forfædre anetavle i 5 generationer 300

3. Morten Sørensen Ladefoged

Søren Møllebyggers morfars efterslægt, stamtavle i 4 generationer (udsnit) 301

4. Ane Hedvig Brøndum

Søren Møllebyggers svigersøns familie, Jens Thomsen Brøndums efterslægt, stamtavle i 6 generationer (udsnit) 302

5. Kirsten Larsdatter Eskildsen og Per Eskildsen

Søren Møllebyggers hustrus forudgående slægt, anetavle i 5 generationer 304

6. Laurids Christensen (Lars Eskildsen)

Søren Møllebyggers svigerfars efterslægt, stamtavle i 4 generationer (udsnit der viser slægtskabet mellem C.S. Møller og hans hustru) 305

Rasmus Henrik Kruse (1796-1877): Silhuetportrætter af Søren Møllebygger, hans hustru og deres børn. Antagelig 1846.

Malet på papir, pen og lavering i sort (formentlig tusch), gråt og brunligt (formentlig sepia). I samtidige rektangulære rammer af poleret træ. Foroven forældrene, forneden børnene, den ældste yderst til højre og derfra i kronologisk orden mod venstre.

Rasmus Henrik Kruse er bedst kendt for sine topografiske billeder af herregårde og partier fra forskellige byer, udført i gouache. Han var født på Salling som søn af en præst og egentlig landbrugsuddannet. Fra 1828 boede han på Fur men var i lange perioder på farten, især i Nordjylland. Det var hans ambition at skildre Danmark historisk og topografisk og benævner sig selv »Maler og Antikvar«. Han forsøgte gentagne gange at få udgivet sit materiale, som er udført med stor omhu og flid. Kruses gouacher er illustrative og charmerende, og deres naivitet skyldes kunstnerens manglende uddannelse. Indtægter skaffe-

de Kruse sig dels ved at sælge gouacherne, dels ved at male silhuetportrætter på bestilling, hvor han kom frem.

At blive portrætteret var eftertragtet, men før fotografiet vandt udbredelse i 1850'erne forholdsvis sjældent, hvis ikke man tilhørte de højeste stænder i landet. Men portrætter i det lille format som silhuetten blev fra sidst i 1700'tallet en økonomisk overkommelig mulighed. Kruse har udført en del silhuetportrætter af borgere, bønder og andre på vej op i samfundet, og de kendes på hans specielle teknik. At Søren Møllebygger får udført portrætter af sig selv og sin familie er et udtryk for selvværd og bevidsthed om status.

Vi ved, at Kruse med sikkerhed var i Skagen i 1843 og i 1846, hvor han udførte to gouacher og selv anførte årstallene på bagsiderne (se side side 32 og 33). At dømme efter børnenes alder må 1846 formodes at være året, hvor silhuetportrætterne af familien Møller er udført. Dermed er de blandt de tidligste portrætter, der kendes fra Skagen.

Stemningsbilleder fra C.S. Møllers Købmandsgaard ca. 1870-90 141	Søren og Kathinka som familie- mennesker 180	FJERDE GENERATION	ANDEN GENERATION
»Gammel Havn« 146	Alderdom i Skagen 184	Christian Møllers tre drenge 225	Martin Møller (1838-1909) og hans efterslægt 252
C.S. Møllers virke for Skagen by 147		Poul Møller (1908-81) 225	Købet af Tislum Nørregaard 252
C.S. Møllerfamilien og kunstner- kolonien på Skagen 148	TREDIE GENERATION	Barndom og ungdom 225	Møllevirksomheden på Tislum Nørregaard 254
C.S. Møller og Anes alderdom 151	C.S. Møllers øvrige efterslægt 186	Familesammenholdet 228	Livet på Tislum Nørregaard 254
Anes alderdom på købmands- gården 151	Kirstine Møller	Skolegang 229	Generhvervelsen af Øster Thirup 255
	gift Kurtz (1868-1939) 186	Ansættelsen i Skagens Bank 229	Indflytningen på Øster Thirup 256
TREDIE GENERATION	Ane Møller	Poul stifter familie 231	Cecilie Møller (1845-1943) 257
Søren Møller (1870-1950)	gift Torup (1871-1951) 189	By- og amtsrådsarbejde og borgmesterposten 232	Martin og Cecilies børn: Anna Kirstine Møller (1869-1919) 259
søn af C.S. Møller 153	Johan Henrik Møller (1872-1953) 190	Skagens Museum 233	Søren Møller (1871-1966) 259
Familiekontakten til Tislum Nørregaard 153	Militærtjeneste 195	Eftermælet 234	Søren Møller stifter familie 260
Skolegangen i Skagen 154	Flytningen til København 198	Knud Møller (1911-46) 234	Dagliglivet på Øster Thirup 261
København 1888-1900 154	Johan Henrik og Marie Møllers tre børn 200	Knud Møllers børn 235	Børnene på Øster Thirup 264
Søren kaldes hjem til købmands- forretningen i Skagen 159	Marie Møller (1874-1924) og Christoffer Kristensen Dalsgaard 200	Hans Erik Møller (1914-86) 236	Første Verdenskrig bryder ud 264
Vielse i København 161	Eratos stranding ved Spirbakken 7. februar 1894 201	Erik og Gudruns børn 237	Søren Møllers udadrettede virksomhed 265
Sørens virke som købmand 161	Christoffers liv og virke i Skagen 204	FEMTE GENERATION	Søren og Constances alderdom 265
Kathinka Møller som Skagens fotograf 166	Marie og Christoffers søn Christian Klarup Dalsgaard (1899-1923) 204	Poul og Alfhild Møllers børn 238	Familiekontakten til Skagen 266
Søren Møller og byrådet 173	Rasmus Møller (1875-1916) 209	Birthe Møller	Søren og Constances børn 266
Kongebesøg og kontakter til kongehuset 174	Laurits Møller (1875-1949) 212	gift Kinch (*1935) 238	
Internationale engagementer 177	Christian Møller (1877-1946) 213	Ib Møller (*1938)	ANDEN GENERATION
Skagens Museum 178	Ølbrygger Christian Møller 214	barndom og ungdom i Skagen 241	Per Nielsen Eskildsen (1824-1906) 270
Overdragelsen af C.S. Møllers købmandsforretning til Knud Møller 179	Christian	Uddannelse og læretid 244	
	Johanne og deres tre drenge 218	En tradition genopstår 245	
	Christian og Johannes alderdom 220	Hollænderhuset 248	
	Sofie Møller (1878-1912) 220	Inger og Ib Møllers børn 248	
	Sofie Torups børn 223	Torben Møller (*1945) 249	
			Epilog 273

Indhold

FORORD VED IB MØLLER

Din egen dag er kort,
men slægtens lang 8

FORORD VED EBBE GOTFREDSEN

Læg øret ydmygt til dens rod
forneden 10

FAMILIELEGENDEN FORTALT

AF POUL MØLLER (1908-81)

Længslen mod Skagen

Søren Møllebyggers morfar

Morten Sørensen Ladefoged 11

FØRSTE GENERATION

Søren Møllebyggers (1801-76)

historie 13

Knaverhus 13

Kirsten Mortensdatter (1777-60)

Søren Møllebyggers mor 13

Søren Pedersen Møller (1801-76) 16

Skagen 1820 18

Søren Møllebygger stifter familie 20

Matematisk lærebog 21

Søren Møllebyggers Vesterby

Gaard 27

Søren og Kirstens folkehold og

deres aflønning 30

Søren i Skagens bystyre 31

Søren Møllebyggers første Skagens-
mølle fra 1825 31

Sørens anden Skagensmølle
fra 1845 39

Sørens øvrige møller 42

Køb af vrag 45

Søren Møllebyggers pengesager 46

Salget af gården i Vesterby 51

Havehuset i Østerby 52

Køb af gård i Lodskovad 55

Etableringen af Lodskovad Mølle 56

En gårdhandel i 1856 58

Leder af Skagen Redningsstation
og opsynsmand for Rednings-
væsenet 60

Oprettelsen af »Sparekassen
for Skagen og Omegn« 68

Købet af købmandsgården
i Vesterby 68

Salget af Øster Thirup 69

Søren Møllebyggers sidste år 70

Mennesket Søren Pedersen Møller

Søren Møllebygger 71

Kirsten Eskildsdatters sidste år 72

ANDEN GENERATION

Ane Hedvig Brøndum (1826-1916)
og hendes efterslægt 73

Erik Brøndum (1820-90) 73

Madam Ane Hedvig Brøndum

»Skagens Moder« 76

Ane Hedvigs sidste år 78

Agnes Brøndum (1849-1910) 79

Marie Sofie Brøndum (1851-1945) 79

Hulda Brøndum (1853-1935) 81

Christian (Christen) Degn Brøndum
(1856-1932) 81

Oprettelsen af Skagens Museum 83

Anna Ancher (1859-1935) 84

Anna Anchers familiekontakt 90

Helga Ancher (1883-1964) 91

Indre Missions tilsynekomst
på Skagen 93

Johan Henrik (John) Brøndum
(1862-1917) 95

ANDEN GENERATION

Johan Henrik Møller (1828-57) 96

Udgifterne til Johan Henriks
studentereksamen 97

København 1846-48 99

Studierne ved Københavns

Universitet 100

Johan Henriks karriere 102

ANDEN GENERATION

Lauritz (Lars) Møller (1830-75)
og hans efterslægt 107

Etableringen af driften på Øster
Thirup 107

Modgang stagnation og familie-
problemer 108

Det årlige pinsebesøg i Skagen 110

De sidste år på Øster Thirup 112

Henriette og Martha i Skagen 113

Giftermål 1880 114

Marthas uvenskab med

P.S. Krøyer 116

Martha og Viggo Johansens
vennekreds i København 118

Forholdet til familien og til
omgivelserne 120

Kontakten til Skagenfamilien 121

Martha og Viggo Johansens børn 124

Henriette og Karl Madsens søn 126

ANDEN GENERATION

Christian Sørensen (C.S.) Møller
(1834-1909)

Christians barn- og ungdom 127

Skagbo og guldgraver C.S. Møller

i Australien 128

Skibbrud i Det Irske Hav 130

Tilbage til Liverpool og afsted igen
til Australien 131

Christian som guldgraver i staten
Victoria 1856-61 132

En afstikker til New Zealand 134

Tilbage i Danmark og i Skagen 135

En Skagen købmandshandel

etableres 136

C.S. Møller stifter familie 139

Ebbe Gotfredsen

SØREN MØLLEBYGGER OG HANS SLÆGT
Skagen oplevet igennem fem generationer

Trip Trap Denmark Forlag

SKAGEN 2001

Længslen mod Skagen

Søren Møllebyggers morfar Morten Sørensen Ladefoged

Året 1798, vistnok i november måned, gik en mand ud ad porten på herregården Odden i nærheden af Mygdal i Vendsyssel. Han var høj og kraftig, lidt duknakket, mærket af et livs arbejde med jorden. Der var noget beslutsomt over hele hans måde at færdes på. Støvlerne blev sat fast i jorden, og uden tøven gik han videre, indtil han nåede toppen af bakken nord for Odden. Her stod han og så sig om. Blikket vandrede rundt, standsede ved alle de kendte ting, gården, udhusene og markerne, der lå i fin efterårspløjet stand. Det var, som om den aldrende mand næsten sugede alle de mange indtryk til sig på en måde, som tænkte han, at han aldrig mere skulle stå her og se ud over sin kære virkeplads gennem så mange år. Der var en egen højtids eller andagt over hans ansigt, som han stod der i sine egne tanker og gjorde op med sig selv og tog afsked med 32 års arbejde. Til sidst vendte han sig mod nord, og nu var det, som om hans ansigt udtrykte en længsel, en længsel efter et mål, som han havde sat sig for mange år siden, men aldrig

havde nået. Morten Sørensen Ladefoged vendte sig igen, så sig endnu engang omkring – rettede sig – den vante beslutsomhed lagde sig over hans ansigtstræk, og han gik langsomt tilbage til Odden.

Den samme dag havde herremanden overrakt ham skødet, dateret den 18. maj 1798, på gården »Knaver Huset«, som lå i Mygdal. I slutningen af skødet stod der:

»Men alt, hvad dette Skøde omformuler, er Morten Sørensens for hans lange og troe 32 Aars Tjeneste skjænket uden derfor noget i Penge at betale, saa bliver sammes Værdi i Følge Plakaten af 22. Februar 1779 herved benævnet med den Summa af 150 Rigsdaler.«

Et par dage efter kørte en vogn fra Odden efter Mygdal til. Morten Ladefoged, som hans navn havde været i mange år, styrede med sikker hånd hestene, hans kone og to af døtrene sad godt indpakket på flyttelæsset og var beklemte ved tanken om den forandring, som forestod. Men fred og ro og tro på fremtiden lyste ud af Morten Sørensens ansigt, den

dag han kørte fra sit livsværk på Odden og drog af sted til sit livs sidste arbejdsplads på sin egen gård Knaverhus. Morten havde fået en søn og fem døtre, og disse fem døtre blev med tiden, på en undtagelse nær, alle godt gift og sad som gårdmandskoner på store ejendomme i omegnen.

Den ugifte datter, Kirsten, kom ud for det – der set med den tids strenge øjne var utilgiveligt – at hun i året 1801 fik en søn uden for ægteskab. Det fortælles, at hun fødte »i løndom med tilhyllet ansigt«. Ingen måtte vide, hvem pigen var.

Det må have været en meget stor sorg for den gamle hædersmand Morten Sørensen at stå denne prøvelse igennem. Men da knægten voksede til hos Kirstens forældre, så vandt han sin bedstefars hjerte helt og fuldt, og de to var uadskillelige fra morgen til aften i den tid, Søren Pedersen, som drengen var døbt, voksede op.

Da Søren var blevet konfirmeret, måtte han i lære, og han blev udlært som møllebygger, et selvstændigt

håndværk på den tid. Og da Søren var udlært, måtte han hjemmefra.

Det var hårdt for gamle Morten Sørensen at skulle sende sin øjsten bort fra hjemmet, og aftenen før Søren skulle af sted, gik han en rundtur på gården sammen med sin bedstefar, som til sidst tog ham op på en bakke i nærheden, hvor de sammen så solen gå ned, og gamle Morten – med sin høje lidt duknakkede skikkelse, det hvide hår og fuldskægget – stod og faldt i tanker. Hans beslutsomme ansigtsudtryk, som årene havde mildnet, var præget af et langt livs erfaringer. Pludseligt var det, som om en bestemt tanke dukkede op. Han rankede sig, vendte sig og så mod nord, så langt øjet rakte. Så rømmede den gamle sig og sagde: »Søren, der en ting, som altid falder i mine tanker, når jeg står her på bakken og ser nordover. Fra jeg har været dreng som du, er der af og til kommet folk deroppe nord fra; de har fortalt om, hvordan der ser ud deroppe, hvordan folk lever, hvordan de døjer med at få føden den lange vinter igennem, hvordan de må kæmpe med

det vilde hav hver dag for at tjene til det bare brød. De har fortalt om strandinger, hvor fiskerne har sat livet til i forsøg på at redde de skibbrudne. Om strandvaskere, om gengangere, der går langs stranden og søger efter druknede kammerater eller efter skibet, som er blevet slået i stykker af det vældige hav i en storm fra vest.

Jeg har hele min tid længtes mod nord, længtes efter at komme derop for at være med der, hvor de mægtige naturkræfter slippes løs, hvor mennesker må leve under naturens hårdeste lov. Nu er jeg blevet gammel, og kræfterne har jeg da også fået brugt; men endnu – så gammel jeg er – kan længslen efter at drage mod nord vælde frem. Men nu når jeg aldrig derop; men du, min dreng, lov mig, at du en gang, når du er udlært og er din egen mand, tager en tid derop så langt mod nord, som landet rækker. Der skal du opleve alt det, som din gamle bedstefar har gået og drømt om i mange år«.

Morten havde talt indtrængende, og Søren kunne mærke, at det kom fra

hertet. De stod en tid tavse og så mod nord. Så vendte Morten Ladefoged sig og begyndte at gå hjemefter, idet han sagde: »Det var, ligesom det lettede mig at fortælle dig det, som jeg i mange år har tænkt på i stille stunder, men aldrig har talt med nogen om«. Søren, der var grebet af bedstefaderens lange tale, tog den gamle mands hånd og sagde stille: »Bedstefar, jeg tager nordover, så snart jeg er udlært, og så kommer jeg hjem og fortæller dig om, hvordan landet ser ud deroppe, om havet og om fiskerne og deres liv«.

Sådan har Søren Møllers oldebarn, bankdirektør og borgmester Poul Møller skriftligt overleveret historien, som lever i familietraditionen, om hvordan Søren af sin morfar, Morten Sørensen Ladefoged, blev tilskyndet til at rejse til Skagen, hvilket så skete i 1820. Og derved blev grunden lagt til en omfattende og betydningsfuld Skagbofamilie. Morten Sørensen Ladefoged var født i 1745 og døde på Knaverhus i 1833, 78 år gammel.

Kirsten Mortensdatter, Søren Møllebyggers mor. Hun var født i 1777 og nåede at leve så længe, at hun blev fotograferet hos A. Jensen i Hjørring omkring 1855.

Søren Møllebyggers (1801-76) historie

Søren Møllebyggers ældst kendte forfader var Anders Jensen Houen (1634-1715). Han var ejer af gården Houen, der lå ca. 1 km sydøst for Mygdal Kirke, indtil 1707, hvor sønnen Christen Andersen (1675-1732) overtog den. I 1730 blev Christen Andersen fæstebonde under herregården Odden, og familiens tilknytning dertil stammer fra ham. Hans datter Maren (1714-83) blev mormor til Søren Møllebyggers mor, Kirsten Mortensdatter (1777-1860).

Knaverhus

Som nævnt overtog Morten Ladefoged Knaverhus. Det skete ved et skøde af 18. maj 1798 udstedt af Oddens daværende ejer S.T. Pors Munch, som i øvrigt solgte Odden til Simon Groth Clausen, hvorefter han flyttede til Aalborg. Knaverhus' tilliggende var på dette tidspunkt ansat til 5 skæpper hartkorn. Knaverhus' jord var begrænset mod nord af Uggerby Å og mod øst af Rødemølle Bæk. I 1801 benævnedes Morten Ladefoged som »Husmand med Jord og Ladefoged paa Odden«.

I 1802 købte Morten Ladefoged et større areal af Oddens nye ejer, Simon Groth Clausen. Det drejede sig om både landbrugsjord, eng og hede grænsende op til gården Krøgholt mod syd. Samtidig blev retten til at drive jagt og fiskeri overdraget til Morten. Og det anføres i skødet, at der fremover ikke skulle betales tiende. Morten Ladefoged skulle i alt betale 699 Rigsdaler (Rbd.) for det nye areal samt de nye rettigheder, hvorved blandt andet Oddens forkøbsret bortfaldt. Skødet på det nye areal samt rettigheder fremgår af et skøde, som er udstedt den 12. juni 1802. Og på denne relativt store gård fandt Søren opvækst så sted.

Da Morten Ladefoged døde den 14. oktober 1833, solgte arvingerne, blandt hvilke Søren Møllebygger var, gården til Peder Christian Sørensen. I 1846 solgte han Knaverhus til Borup på nabogården Knavre, og denne sammenlagde de to gårde, Knaverhus og Knavre og gav den nye gård navnet Karlsminde, et navn som gården har den dag i dag. I denne sammenhæng fik Søren Møllebygger som prioritets-

haver en henvendelse om omhandlede salg, og han gik ind på at indfri sin andel i gården for et beløb på 372 Rbd., hvilket blev indbetalt til Skagens Overformynderi den 15. december 1846.

Da gården blev nedlagt, fjernedes bygningerne således, at »Vaaningshuset« blev overtaget af Søren Møllebyggers mor, Kirsten Mortensdatter, mens østhuset, laden, blev solgt til Odden, hvor det blev genopført ved Odden Møllegaard.

Af Knaverhus er der i dag intet tilbage, selv om der endnu i mands minde har været en tomt.

Kirsten Mortensdatter (1777-1860) Søren Møllebyggers mor

Kirsten Mortensdatter blev født i 1777 på Danmarks nordligste herregård Odden som datter af Morten Sørensen Ladefoged og Karen Christensdatter fra Uslev. Hun voksede op på Odden sammen med sine søskende, en bror og fire søstre. Broderen hed naturligvis Søren, et navn som går igen og igen i familien.

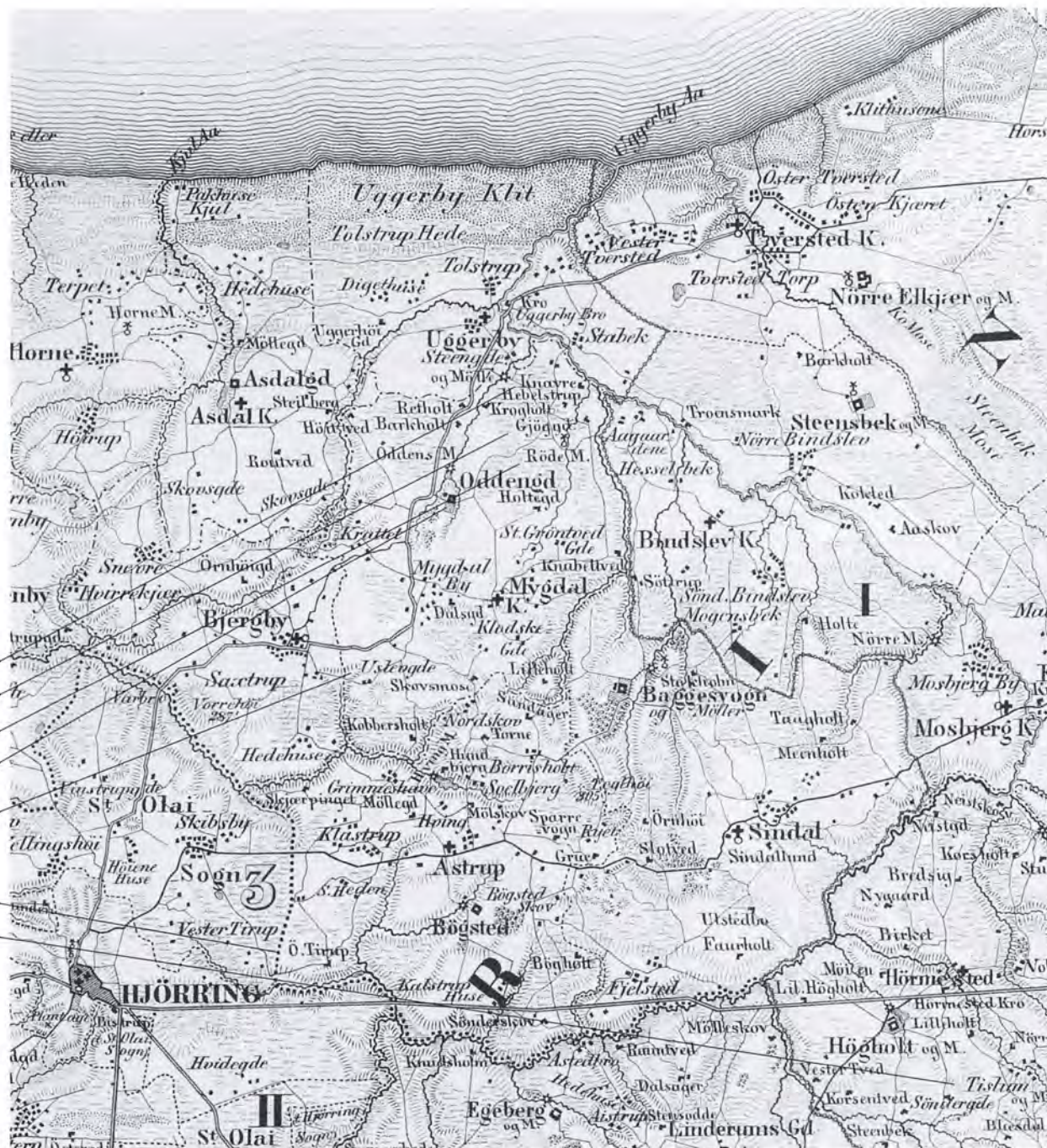
Som nævnt blev Kirsten uheldigvis gravid i år 1800, og hun fødte så sin søn Søren den 26. april 1801, året hvor Danmark kom i krig med England. Hun udlagde faderen til at være Peder Christensen Tversted, men om det forholdt sig således, er der rejst stor tvivl. Man taler i familien om hendes store hemmelighed, en hemmelighed som altså aldrig er afsløret.

I slægten går det forlydende, at faderen i virkeligheden var kronprins Frederik, der i 1808 blev Kong Frederik VI, og som netop på undfangelsestidspunktet var på besøg på Odden. Men man må nok realistisk tilføje, at Søren med de righoldige evner, som han kom til verden med, næppe kunne have kongen som far, al den stund at kronprinsen blev anset for ganske jævnt begavet. Hans onkel Georg III blev direkte betegnet som småt begavet.

Familiehistorien antyder, at også kongens kusk kunne have været årsag til Kirstens graviditet, hvilket lyder nok så sandsynligt, men ikke nær så kongeligt!

Kort fra 1841 visende Søren Møllebyggers fødeegn ved gården Knaure, som i dag hedder Karlsminde. Livet igennem opret-holdt han forbindelse med sin hjemegn. Gjøggaard leverede landbrugsprodukter til Brøndums Købmandsforretning, og Søren leverede opskåret vragtømmer til Røde Mølle og til Snevre ved Bjergby. Sørens mor, Kirsten Mortensdatter, boede det meste af sit liv på Uslevgaarde. Lige øst for Hjørring ligger Øster Thirup, som sønnen Lars Møller købte i 1854. Originalkort udført af J.H. Mansa i 1841. Tilhører Brøndums Hotel, Skagen.

- Knaure, i dag Karlsminde
- Gjøggaard
- Røde Mølle
- Odden
- Uslev
- Øster Thirup
- Tislum Nørgaard

Kirsten Mortensdatter blev senere gift, samme dag som sin ældre søster Maren, i oktober 1802 på den 20. søndag efter Trinitatis, med sønnen fra nabogården, Niels Christensen Gjøngaard. De blev imidlertid senere skilt, og Kirsten blev nu gift anden gang den 12. november 1813 med Christen Christensen, som boede på Kirstens fødegård i Uslev. Hertil flyttede hun, og her boede hun resten af sine dage. I 1846 købte de, da Knaverhus blev nedlagt, stuehuset fra Søren Møllebyggers barndomshjem og flyttede det til Uslev, hvor det blev genopført, og hvor det ligger den dag i dag.

At der livet igennem har været en tæt forbindelse imellem Søren Møllebygger og hans familie i Skagen, hersker der ingen tvivl om. Et par gange om året drog Søren til sin fødeegn og besøgte sin familie der. Og også hans børn kom hos deres bedstemor i Uslev. I oktober 1845 besøgte Ane Hedvig, den senere madam Brøndum, sin farmor i Uslev.

I 1844 blev Søren Møllebygger og Kirsten Eskildsdatters tredje barn, den senere ejer af Øster Thirup, Lauritz (Lars) konfirmeret, og ved den anledning skrev Kirsten Mortensdatter et digt til sit barnebarn sålydende:

**Til Ynglingen Lauritz (Lars) Møller
i Skagens Mølle paa hans
Konfirmationsdag, 1844.**

Barnet voxer tidlig fra sin Skammel,
bliver snart til Legetøj for klog.
Ingen, blev han nok saa høj og gammel,
voxer fra sin lille Lærebog.

Den er simpel, ja det maa den være.
Simpel er til Barnet Faders Røst,
simpelt er jo Smilet til den kjære,
spæde Glut ved kjærligt Moderbryst.

Simpel er hver Blomst, som Engen klæder,
simpel Fuglens Sang i Mark og Lund.
Simple ere Barnets skyldfri Glæder,
og dets fromme Drøm i stille Blund.

Alt, hvad Hjertet elsker ret og ærer
sandt og godt, ser altid simpelt ud.
Derfor samme Præg og Stempel bærer
Lærebogen og dens Ord om Gud.

Læg et Ord kun dybt i Hjertets Gemme,
saa har Foden Lys paa Livets Sti.
Hør dog kun din Bedstemoders Stemme:
»Vær et Barn og sæt din Fryd deri.

Muligt Du mit Ord ej ret kan fatte.
Alvor synes mørk for Ungdoms Sjæl.
Gaader er os Helligdommens Skatte
paa var Barndomsalders Grændseskjæl.

Læg dog derfor ej mit Digt tilside,
læs det aarligt, blot en enkelt Gang.
Men et Ord maa Du min Søn dog vide,
før jeg slutter denne simple Sang:

Mangen Bog kan Hjertet ret forlyste,
baade udi vort og fremmed Sprog.
Ingen dog hvis Sandhed mer kan trøste,
end den lille simple Lærebog.

Og som Moders Smil ihu mig rinde,
naar som Barn jeg ærlig var og god.
Saa med hellig Fryd jeg har i Minde,
meget som i Lærebogen stod.

Gem da Bogens Ord, o lad dem være
nok saa simple – kun Du elsker dem.
Store Træer, som rige Frugter bære,
voxer af en lille Kærne frem.

Og som af en lille Kilde flyder
mægtig Flod med mange Arme smaa.
Spire alle skønne milde Dyder
af et helligt Frø i Hjertets Vraa.

Kirsten Mortensdatter, fotografert kort før sin død i 1860, 83 år gammel. Atelieoptagelse, ukjent fotograf.

Kirsten Mortensdatter har vært 67 år, da hun skrev dette dikt. Med sine enkle ord uttrykte hun en sand og klar livsvisdom, formet af et langt livs erfaringer. Og hendes evne til at uttrykke sig på vers gik i arv til den store familie, som hun blev stammoder til. Kirsten har uden tvivl vært en begavet kvinde, der havde arvet mange gode egenskaber efter sin far, Morten Sørensen Ladefoged.

Søren Pedersen Møller (1801-76)

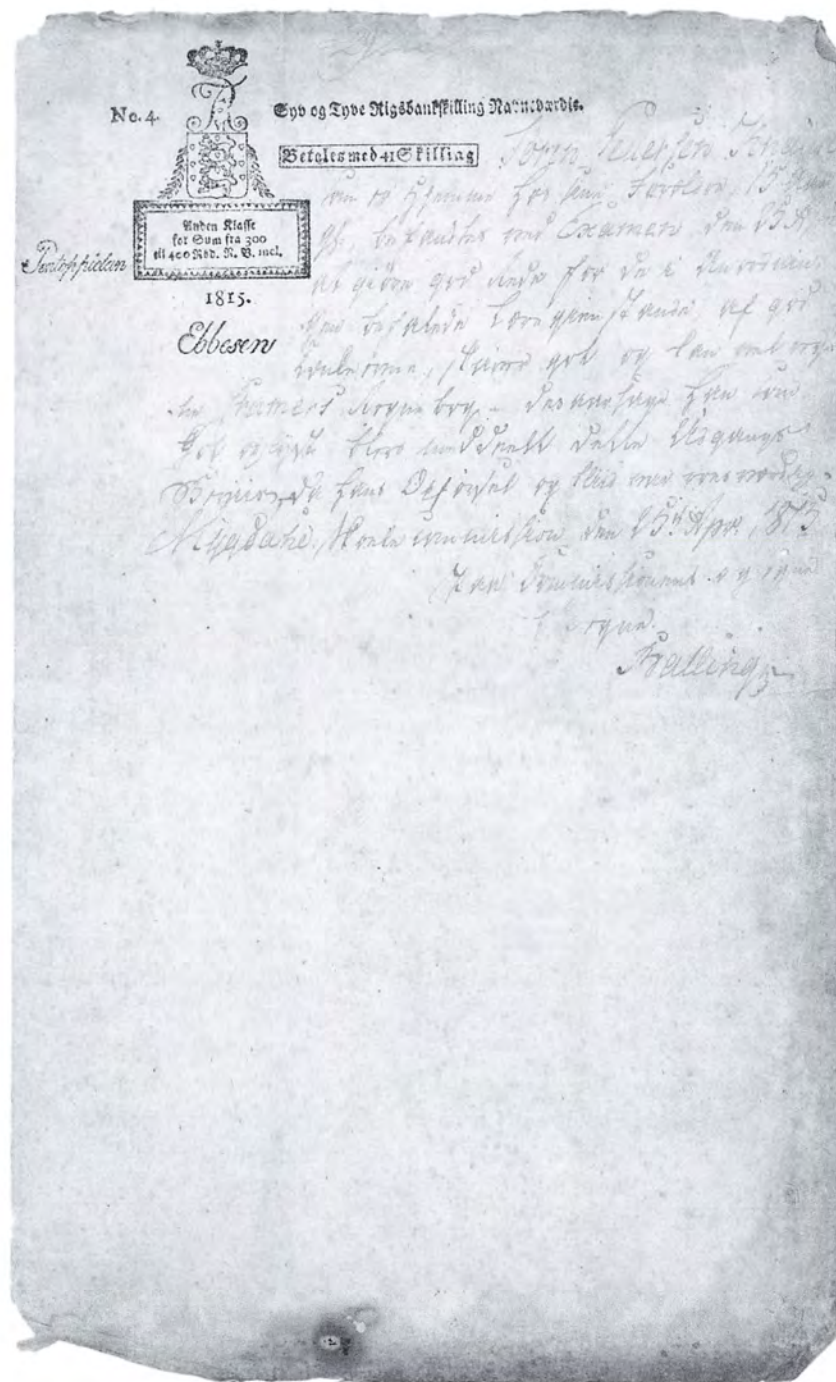
Søren var døbt Pedersen, og som det var almindeligt i hine tider, antog han navnet Møller efter sit håndværk. Nøjt når vi ikke, men det skete etter 1834 og før 1838, hvor hans yngste søn blev døbt Martin Møller.

Sørens oppvekst fant som nævnt sted hos besteforeldrene på Knaverhus i Mygdal Sogn. Og Søren kom i særlig grad til at gå meget sammen med sin bestefar, som prægede drengen i betydelig grad. I en nekrolog i Frederikshavns Avis torsdag den 28. desember 1876 blev der givet en omfattende levnedbeskrivelse af

Søren Møllebygger. Om hans oppvekst stod der blandt andet:

Søren blev i sin Barndom oppdraget hos sin Bestefader, den i sin Tid i den Egn bekjendte Morten Ladefoged paa Odden. Bestefaderen var en meget alvorlig og stræng Mand, og Barnebarneet blev hos ham oppdraget med den samme strænge Alvor, som hørte den Tid til, og som dannede en stærk Modsetning til Nutidens Slaphed ogsaa i Børneopdragelsen og Lydighedsforholdet mellem Forældre og Børn som i saa mange andre Forhold i Livet og Samfundet.

Morten Ladefoged lærte Søren at læse, mens den øvrige undervisning blev givet af en omreisende lærer, Frederik Gram. Han reiste fra sted til sted og blev nogle dage hvert sted. Søren Møllebygger omtalte ofte denne lærer med taknemmelig hengivenhet og kærlighet, og han beskrev ham som havende vært en duelig og grundig lærer. De kundskaber, som Søren senere med tiden kom i besiddelse af, fik han kun gjennom personlig flid og lærelyst samt som følge af en umættelig nysgjerrighet.

Da Søren var blevet konfirmeret, kom han i møllebyggerlære, et håndværk som gik en del videre end tømrerhåndværket, idet der til dette var knyttet en del kompliceret konstruktionslære. Han rejste nu rundt i Vendsyssel sammen med sin mester for at bygge møller. At det må have været et godt sted, Søren kom i lære, kan man se af hans senere virksomhed. De møller, som han byggede, var vel fungerende og fint konstruerede.

Når håndværkssvende i de tider var udlært, så tog de ud at »se verden«, så langt benene kunne bære, »naversvendene« blev de kaldt. Som omtalt blev Søren af sin bedstefar tilskyndet til at søge mod nord mod Skagen, stik modsat andre håndværkssvende, som begav sig sydpå.

I sommeren 1820 pakkede Søren Pedersen sine få ejendele og begav sig mod nord. Noget af vejen gik han, men af og til kørte han med en bondeemand, som tilfældigvis skulle samme vej som Søren. Fra Aalbæk tog han ageposten resten af vejen. Det var sommervejr, og hestene luntede sindigt langs stranden mod nord,

Adgangsbevis efter eksamen for Søren Møllebygger i 1815. Teksten lyder således:

»Søren Pedersen Knauerhus som er hjemme hos sine Forældre, 15 Aar gl. befandtes ved Examen den 25. April, at gjøre god Rede for de i Anordningen befalede Læregienstande, af god Tænkeevne, skriver got og kan vel regne Cramers Regnebog – desaarsag Han som got oplyst blev meddeelt dette Adgangs Bevis, da hans Opførsel og Fliid var roesværdig. Mygdahl Skoole Commission den 25de Apr. 1815. Paa Commissionens og egne vegne Balling«

og Søren fik en lang sludder med kusken, der fortalte løst og fast om, hvad der ventede ham i Skagen og om forholdene i byen. Og jo længere de kom mod nord, jo mere øde blev landskabet. Så drejede vejen væk fra stranden og skrumpede ind ad »Slavet«, og kusken blæste i posthornet, da de fik øje på de første huse. Og en af de første bygninger, Sørens møllebyggerøje så, var Toldergaarden med en gammel forfalden stubmølle ved.

Hvordan det end gik, så fik den 19-årige høje, stærke og humørfyldte Søren Pedersen ansættelse som møllebygger og møller hos Toldergaardens og møllens ejer, Johan Henrik Møller, en mand som selv netop var kommet til Skagen under Englandskrigen 1807-14. Han havde giftet sig med Maren Sofie Ferslev, som var født Houmann og søster til Erik Brøn-

dums mor.¹ Hun var enke efter jurist og strandingskommissionær Otto Chr. Ferslev, som på den tid ejede Skagens eneste mølle, den gamle stubmølle ved Toldergaarden. Han døde i 1808.

Johan Henrik Møller var også blevet strandingskommissionær, og han havde derfor god brug for en ung mand som Søren. Og Søren kastede sig med stor energi over opgaven med at bygge en ny mølle ved Toldergaarden samt at passe den gamle mølle for Johan Henrik. Han flyttede ind i Toldergaarden og fik hurtigt det bedste forhold til Johan Henrik Møller og hans kone. Men inden den nye mølle stod færdig, døde Johan Henrik af tyfus. Hans kone, som nu atter var blevet enke, antog den unge møllebygger som møllersvend, og han passede nu møllen i de næste to år. I 1825 giftede enken sig med

pastor Johan Henrik Weise og fraflyttede Skagen, og hun solgte Toldergaarden til den nye strandingskommissionær C. Ibsen og møllen til Søren Pedersen. Således var Søren på ganske få år blevet ejer af Skagens eneste mølle.

Skagen 1820

Det Skagen, som Søren Møllebygger kom til i 1820, var en by med godt 1.000 indbyggere, hvis hovedernæring var fiskeri. Den netop overståede Englandskrig havde sat sine spor i byen. I 1801 havde Skagen fået en borgervæbning,² hvis kaptajn netop var Toldergaardens ejer, den ovennævnte Otto C. Ferslev. I 1807 blev der placeret en garnison af kompagnistørrelse i Skagen under ledelse af major Thomas Frederik Westenholz, Karen Blixens oldefar. Han blev i

Skagen frem til 1818 og blev senere birkedommer i Løgstør.³ Garnisonen i Skagen blev til afslutningen af krigen i 1814.

Mange skagboere havde kæmpet mod englænderne på flådens skibe, dels i 1801 ved Slaget på Rheden, hvor blokskibet *Wagrien* var bemannet med mange fra Skagen, og dels i kampen ved Sjællands Odde i 1808, hvor Danmarks sidste linieskib, *Prins Christian Frederik* gik til i kamp mod englænderne. 12 skagboere kom efter kampen i engelsk fangenskab i to år.

I 1807 blev Skagen Fyr beordret slukket, men da to engelske skibe i 1808 strandede på nordkysten, udlagde englænderne deres eget fyrskib, *The Fury Bomb*, ud for Skagens Odde. Da man alligevel den 20. november tændte Skagen Fyr til eget brug, strandede et engelsk skib *The Johns* i en storm på nordsiden af

Kirsten Eskildsdatter,
Søren Møllebyggers kone
og dermed Anna Anchers
mormor. Født 18. november
1804 i Skagen og død
samme sted 24. august 1886
i C.S. Møllers Købmands-
gaard. Silhuet malet på
papir, 102×70 mm.

Søren Møllebygger.
Født 26. april 1801, død i
Skagen 17. december 1876.
Silhuet malet på papir,
100×70 mm. Bemærk
familiens typiske knæk på
næsen, som også genkendes
hos Anna Ancher.

Skagens Odde. Den 10 mand store besætning blev reddet af Skagens fiskere, og iblandt denne besætning var en 28-årig skotsk præst fra Mayfield. Han beskrev hele sin oplevelse med strandingen og med opholdet i Skagen samt med transporten mod Fladstrand omhyggeligt, og fra ham har vi et billede af, hvorledes han oplevede Skagen. Han brød sig ikke om byfogeden Ole Christian Lund, mens han satte stor pris på major Westenholz.

»Jeg plagedes af en rasende tørst; vandet var slet og saltagtigt; der var intet øl, saa jeg var nødt til at drikke enten rom, vand eller vin«, skrev han i sin dagbog.

Den 29. november blev han under eskorte ført ad vejen fra Skagen mod Fladstrand. Den oplevelse beskrev han således: »Vi kørte først uden stor vanskelighed langs kysten, hvor jeg på en strækning af en dansk mil talte 35 vrag. Snart forlod vi imidlertid strandbredden og fulgte en slags hjulspor – veje findes ikke i denne

Kirsten Eskildsdatter,
Ubekendt fotograf ca. 1860.

sandørken – som førte os i en afstand fra en til tre engelske fjerdingvej bort fra kysten«.

De enorme flåder, der passerede fra Nordsøen og ind i Kattegat, kunne iagttages fra Skagen, så Skagen var for første gang i historien kommet tæt på en krigsaktivitet.

I 1810 oprettede man på nordkysten et lille batteri, og man anlagde en vej ud til dette, Batterivej, som efter

krigen i mange år var tilkørselsvejen fra sporet, som gik langs nordkysten fra Tversted til Skagen.

Englandskrigen var Søren vokset op med. Det var tidens emne. Nationalt var Danmark gået fra et overmod over til en erkendelse af de internationale barske, dynamiske realiteter. Krigen medførte statsbankerotten i 1813, da Søren var 13 år gammel, og da han kom til Skagen i 1820, levede krigen

mange historier endnu blandt byens beboere.

I det år Søren Pedersen kom til Skagen, var landet netop midt i en stor handels- og landbrugskrise. Tabet af Norge betød, at Danmark ikke mere kunne afsætte sit korn der, og da efterspørgslen i resten af Europa var lille, faldt kornpriserne. Tilsvarende var priserne på fisk meget lave. Og da staten samtidig udskrev store skatter, var følgen, at mange gik konkurs. Det gjaldt store solide handelshuse, og det gjaldt de store landbrugsejendomme. Søren havde intet at tabe, da han intet ejede, men han kom til at opleve den depressive periode i sine første år i Skagen, men også den efterfølgende overgang fra lavkonjunktur til højkonjunktur, idet en økonomisk fremgang indtraf omkring 1830.

Søren Møllebygger stifter familie

Selv om Søren sled med arbejde fra morgen til aften, så havde han også

fundet tid til at lære en ung pige at kende, Kirstine Larsen eller Kirsten Eskildsdatter, som hun mest blev kaldt. Hun tjente sammen med Søren i Toldergaarden, og på et tidspunkt medførte deres kontakt, at hun blev gravid. De to blev gift den 6. december 1825, og allerede den 16. januar 1826 nedkom Kirsten Eskildsdatter med en velskabt datter, som blev kaldt Ane Hedvig. Hun blev den senere madam Brøndum, Anna Anchers mor.

Søren var lykkelig for sin lille pige, og han arbejdede med møllevirksomheden med liv og lyst. Han vandt efterhånden med sin flid og sit retlignede væsen og sunde dømmekraft sine bysbørns fulde tillid og agtelse, så snart fik han mange tilidshverv.

Den 1. februar 1828 fødte Kirsten deres første søn, Johan Henrik, opkaldt efter Sørenns første arbejdsgiver i Skagen. Søren var meget glad for sine to børn og tog sig særdeles meget af deres opdragelse og søgte at tilveje-

bringe dem de bedst mulige kundskaber. Den 22. juni 1830 fulgte så Lauritz, og året efter Kirstine, som dog døde meget tidligt.

Der gik nu nogle år, hvor Søren byggede sig et nyt hus vest for Toldergaarden, og hvor de fem i familien kom til at trives. Den 21. juli 1834, ikke længe efter at familien var flyttet til Sørenns nye gård, nedkom Kirsten med deres næste barn, en søn som blev døbt Christian Sørensen, men som senere som voksen medtog Møllernavnet, C.S. Møller.

Den 11. april 1838 fødtes deres sidste barn, en dreng som døbttes Martin, og da var Johan Henrik netop begyndt i Vesterby Skole hos lærer Høm. Søren deltog intenst i undervisningen med at lære ham at skrive og stave dansk. Selv havde han erhvervet et indgående kendskab til matematik og havde særdeles gode evner for talbehandling under næsten enhver form, og på et tidspunkt fandt han lærebogsmaterialet på dette område helt utilstrækkeligt for sine børn.

Matematisk lærebog

Hvad gør man så, når man hedder Søren Møllebygger; man skriver naturligvis selv en. Fra marts 1837 og til sommeren 1839 skrev og tegnede Søren en regnebog og en matematikbog på langt over 300 sider, som rummede lærdom om enhver af regnekunstens dele. Man kan næsten følge Johan Henriks fremskridt i skolen gennem denne bog. Han indleder bogen med ganske almindelig talbehandling: »Numeratio: lærer hvorledes Tallene skal skrives og nævnes«. Så kommer der regning med brøker, regning med fremmed valuta for derefter at gå ind i de mere komplicerede matematiske problemer.

Alle dele af regnebogen blev fulgt op af opgaver til træning af det indlærte. Alt er skrevet sirligt med pen og blæk, et aldeles overvældende arbejde, når man betænker, hvad Søren ellers præsterede, og at der i årets mørke stunder kun kunne fås lys fra tællelys.

Denne regne- og matematikbog eksisterer den dag i dag på Skagen Lokalsamling, og den er givetvis kun lavet i det samme eksemplar til undervisning af Sørenns egne børn.

Søren havde selv som dreng lært at regne efter *Cramers Regnebog*, og det er nok denne regnebog, der har dannet forbillede for den, han nu lavede til sine egne børn.

Søren Møllebygger var i det hele taget meget optaget af, at hans børns meddeltes kundskaber, og at det skete på den bedst mulige måde. Og det mente han ikke skete hos lærer Høm i Vesterby Skole, idet han klagede til Skagens Skolecommission over den utilstrækkelige kvalitet i undervisningen her. I 1840 trak han sønnen ud af skolen og sendte ham i stedet til uddannelse på sin hjemegn i Bjergby.

Anes skoleundervisning kerede han sig ikke om i samme grad; hun skulle jo blot giftes, når den tid kom.

Første og anden side i Søren Møllebyggers egenhændige regne- og matematikbog, påbegyndt i marts 1837. De første sider omhandler almindelig talbehandling på underskoleniveau. Første side er pagineret som side 2 og anden side som side 3.

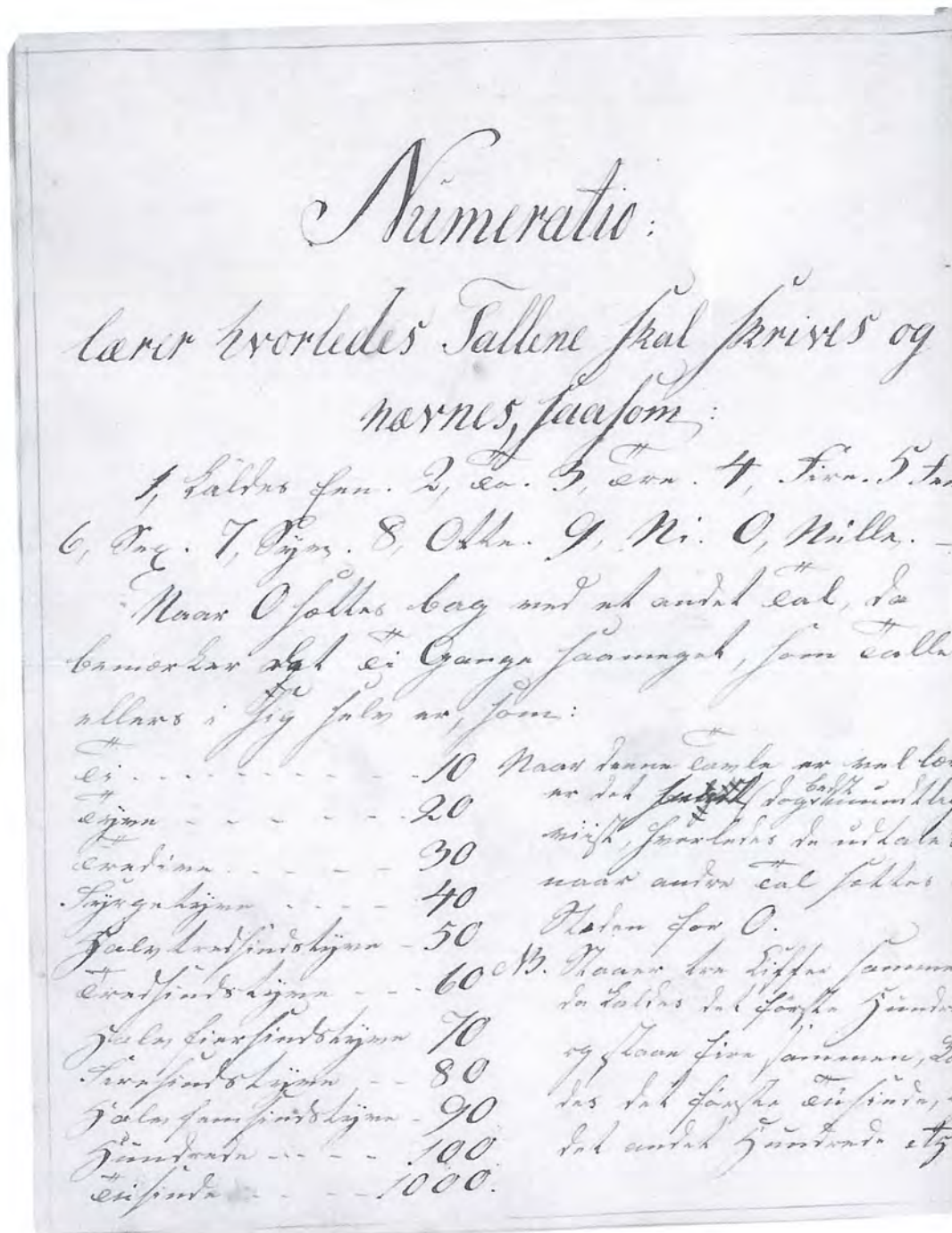
Numeratio:

lærer hvorledes Tallene skal skrives og nævnes, saasom:

1, kaldes Een. 2, To. 3, Tre. 4, Fire. 5 Fem. 6, Sex. 7, Syv. 8, Otte. 9, Ni o. Nuller. – Naar o sættes bag ved et andet Tal, da

bemærker det Ti gange saameget, som Tallet ellers i sig selv er, som:

Ti	10	Naar denne Tavle er vel lært,
Tye	20	er det (dog bedst mundtlig)
Tredive	30	viist, hvorledes de udtales,
Fyrgetye	40	naar andre Tal sættes i
Halvtredsindstye	50	Steden for o.
Tredsindstye	60	NB. Staaer tre Ciffre sammen,
Halvfiresindstye	70	da kaldes det første Hundrede
Firesindstye	80	og staae fire sammen, kal-
Halvfemsindstye	90	des det første Tusinde, og
Hundrede	100	det andet Hundrede etc. –
Tusinde	1000	

Numeratio

3.

Affleere smaae Tals Tilsammensætning
kommer ad Tølvre tal; og ad Tølvre tal sammensæt-
tes ad Tausen, Tiend, Hundrede, tusinder.

Nota. Dette ord ad forstaae er magtpaaliggende; thi
derpaa grundet sig de fire Speciers Demon-
stration, og viser mig Grunden til de Maa-
der jeg i de fire Specier følger.

3000 for er 3 en tusinder eller Millenarius.

400 = = 4 en hundrede eller Centenarius.

50 = = 5 en Tiend eller Decas.

6 = = 6 en Enere eller Unitas.

3456 og altsaa for de fire samme Navne, men
lig 3 tus: 45: Femti og 6, som (efter Norsk og
Tydsk Maade var rettere sagt, end Halvtredsindstyve).

Et stort Tal at udtale.

Ordene der givne tal med smaae Streger,
saa at der, fra den høire Haand af bliver 3 tal
mellem hver Strege. Ligesom det første tal i
den 3^{die} Classe, sæt en Punct, siden over hver an..

Numeratio.

Affleere smaae Tals Tilsammensætning
kommer et større Tal; og et større Tal sammensæt-
tes af Eenere, Tiere, Hundrer, Tusiner. -

Nota. Dette ret at forstaae er magtpaaliggende; thi
derpaa grunder sig de fire Speciers Demon-
stration, og viser mig Grunden til de Maa-
der jeg i de fire Specier følger. -

3000 her er 3en Tusiner eller Millenarius

400 = = 4en Hundrer eller Centenarius

50 = = 5en Tiere eller Decas

6 = = 6en Eenere eller Unitas

3456 og altsaa har de her samme Navne, nem-
lig 3Tus: 4H: Femti og 6, som (efter Norsk og
Tydsk Maade var rettere sagt, end Halvtredsindstyve).

Et stort Tal at udtale. -

Afdeel det givne Tal med smaae Streger,
saa at der, fra den høire Haand af bliver 3 Tal
mellem hver Strege. Over det første Tal i
den 3die Classe, sæt en Punct, siden over hver an..

De sidste to sider i Søren Møllebyggers matematikbog: Til at forstaae Udtoge af Landmaalingen og Den dertil hørende Tabell. Sidste side (side 317) er dateret Skagen, den 21de April 1839 og signeret S. Møller. To år har han brugt til at fremstille den.

316. Til at forstaae Udtoge af Landmaalingen
 16. §. Omvælt er det Digt, som anden, sies
 nogen Parallell; og findes faaer Smag i Gode
 men den skal vi alene finde Forbindelse af sin
 Ligne Omag, men og ligkhaan, al ingen Lige-
 de men Angen, har i nogen Bjøle, som
 vi saa af Ligne faaer angul, som i normale
 Geometria Typonica indfoldes. —

De vigtigste Figurer, som forefalder i Geometrien,
 med deres Navne.

Rhombus Rhomboide Trapezium Triangel

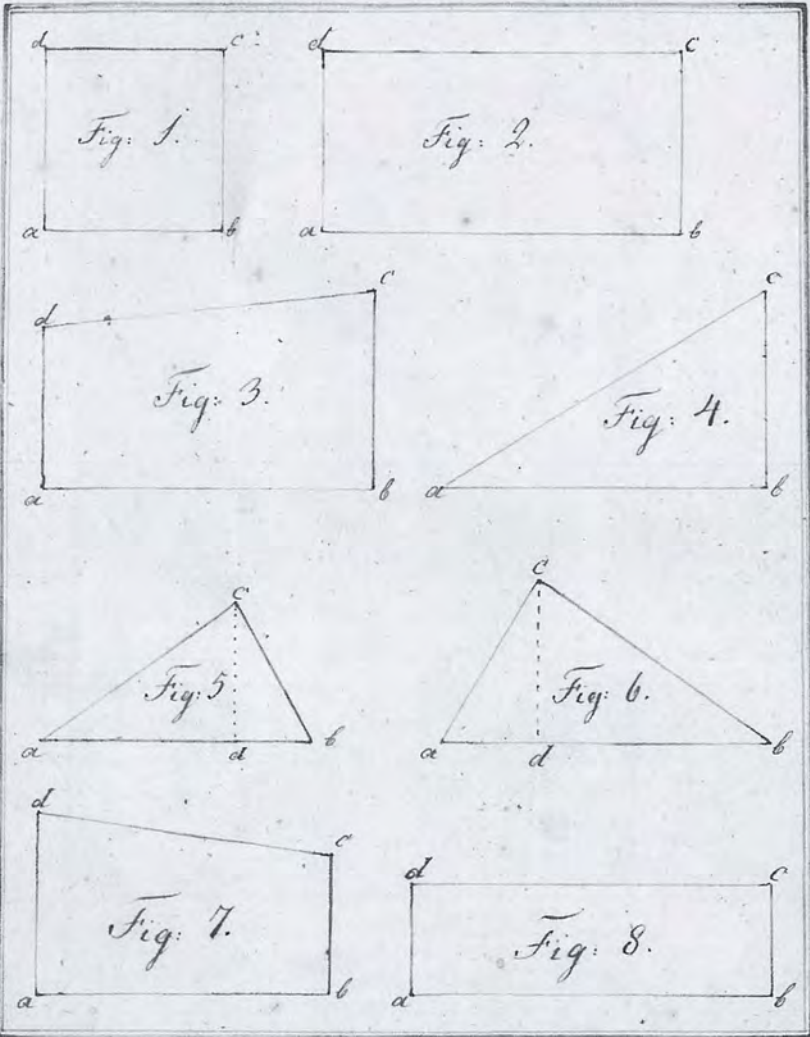
Triangel Triangel Triangel

Nota. Spidsvinklet Triangel er en Figurerne A. B og C. —
 Nota. 2. Retvinklet Triangel, see omstaaende Fig. 4. —

Halvirkel Polygon Polygon

Nota. for Polygon er en mangekantet Figur. Regulair, ellers.

Den dertil hørende Tabell.

Nota. Quadrater, Rectangler, Rhombi og Paraboider kaldes Parallelogrammer, fordi deres modstaende Sider ligger parallel, det er: de staae ligesaaet fra hinanden. Hele irregulære Figurer og Trapezier, gjennemdraget med Diagonallinien, og inddeelt i Triangler, som man seer dem næsten lige Skikkelser udfordrer. Disse maales og beregnes efter foranstaaende Bog 7. 88. Polygoner gives ligeledes til samme og Triangler, som de har Sider, og Trianglernes Antal, naar de er for sig er beregnet, sammenlægges, saa har man Figurens Indhold. De sies en Thaal, som betragtes, som en eneste Triangel.

Fig. 1. for Quadrat.
 Fig. 2. og 8. for Rectangel.
 Fig. 3. og 7. for Trapezium

Fig. 4. for retvinklet Triangel
 Fig. 5. og 6. for snævinklet Triangel.
 Skagen, den 21de April 1839. S. Møller.

Søren Møllebyggers Vesterby Gaard

Søren og Kirsten boede i de første år af deres ægteskab til leje i en sidefløj beliggende vest for Toldergaarden, men da familien var vokset til fire medlemmer, ønskede Søren at bygge denne et nyt hus. Han erhvervede en grund tæt på, hvor møllerne lå for her at opføre et hus, når han fik tid, materialer og råd. Han købte den vestre længe af Toldergaarden af Maren Sofie Houmann, en bygning som delvist var dækket af sandflugt, og af nedbrydningsmaterialerne herfra samt med resttømmer fra møllebyggervirksomheden fik Søren de fornødne materialer til bygningen af det nye hus. Han købte tillige mursten fra Sct. Laurentii Kirke. I 1795 havde man besluttet at nedrive dele af kirkens skib, og det var nogle af stenene herfra, Søren nu erhvervede.

I 1826 var en 24-årig lærer, Lauritz Høm, kommet til Skagen fra Magleby ved Skælskør, og han lod det hus, som i dag kendes som Drachmanns Hus, opføre. Byggeprincippet, der blev anvendt i dette hus, var bindings-

værk med murede tavl og dermed ikke som på de traditionelle skagenshuse med fjællebeklædt bindingsværk. Og dette hus har inspireret Søren Møllebygger, da han gik i gang med at opføre sit eget hus til familien.

Det nøjagtige år, hvor Søren Møllebygger begyndte at bygge sit nye hus vest for Toldergaarden, er ikke slået fast. En kilde skriver 1829, mens Skagens Kommunes Huse i Skagen angiver året 1833. I gamle kilder anføres det, at Søren Pedersen Møller

havde opført et Vaaningshuus paa en Plads hvor Huus ei før har staaet dels af nye Materialer og dels af det for en Deel nedbrudte Huus.

Den første bygning, som Søren opførte, var sydlængen, »Vaaningshuset«. Dette hus blev i brandtaksationen i 1847 beskrevet således:

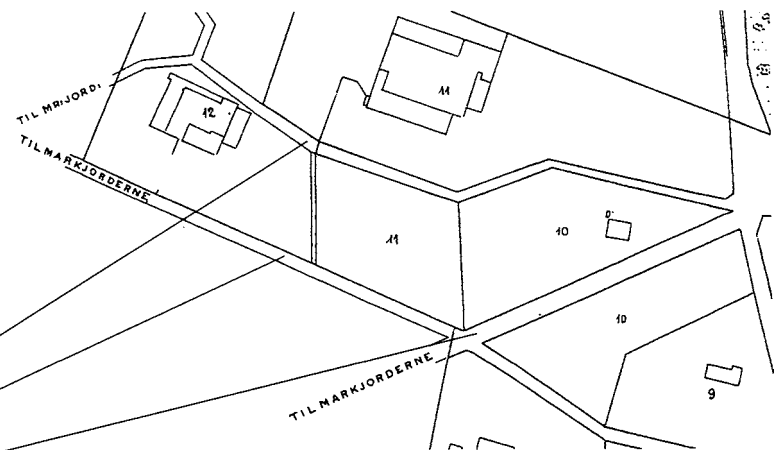
Vaaningshuus Matr. nr. 1c, 11 Fag Mur- og Bindingsværk med Udskud for 4 Fag til nordre Side, teglhængt, indrettet til 5 Værelser, 1 Spisekammer, et Mælkekammer, 1 Loftsværelse i den

østre Gavl, med 2 Skorsteene og 5 Kakkellovne, takseret 82o Rdl.

De to østre fag af denne bygning indgår i dag i den senere af Tuxen opførte hjørnebygning. Såvel vestgavlen som husets sydside blev grundmuret. Mod nord, ind mod gårdspladsen, har bygningen i dag et to-fags udskud. Søren Møllebygger lod oprindeligt huset stråttække, men endnu i hans tid blev bygningen teglhængt. Dette første hus på gården stod færdigt i 1834. Men Søren havde større tanker

Den vestligste bebyggelse i Skagen i 1864. Oprindelig opmåling 1867 suppleret 1897 og 1898. Kort- og Matrikelstyrelsen.

10. Per Eskildsens hus opført 1846
 11. Toldergaarden
 12. Søren Møllers Gaard, senere Tuxens Gaard
- i dag Tuxens Allé
i dag Gl. Kirkesti
i dag Damstedvej

om sit nye bolig, og hele hans projekt var stort anlagt med flere længer omkring en gårdsplads.

Søren fortsatte så med at bygge den fritliggende vestlige længe til lade og stald og hans helt nødvendige tømrerværksted. Også denne opførtes i bindingsværk med murede tavl og med grundmurede gavle. Længen blev 9 fag lang, og bygningen bar først stråtag, men allerede i 1842 lod han den teglhænge.

I brandtaksationen fra 1847 står bygningen således beskrevet:

Lade- og Staldbygning, 9 fag Ege- og Fyrrebindingsværk med murtaavl, teglhængt og forsynet med murede Gavle, indrettet til Lade, Stald, Tømmerstue og Karlekammer, takseret til 360Rdl.

Så snart denne længe var færdig, gik Søren videre med at bygge østlængen, som blev på 11 fag. Brandtaksationen fra 1847 beskriver denne bygning således:

Sidehuus øster i Gaarden, 11 Fag, indrettet til Køkken, Bryggers, Pige-kammer, Vaskestue, Bagerstue, Materialhuus, med Jordkælder i østre Side,

1 Vognrum, 1 Skorsteen, 2 Kakkelovne, en Kobbergruekeddel; bygningen af Ege- og Fyrrebindingsværk med murede Vægge og Muurgavle, samt teglhængt, takseret 660 Rdl.

Desuden anføres det andet steds, at der i bygningen var et saltkammer. Endelig opførte Søren en halvtagsbygning mod nord som i brandtaksationen beskrives således:

En Halvtagsbygning 5 Alen lang 3,5 Alen bred af Muur- og Bindingsværk, teglhængt, indrettet til Tørvehuus og en do. Bygning af samme Byggemaade, 3,5 Alen lang 2,5 Alen bred, indrettet Lokale for Toldopsyn med 1 Kakkelovn, begge Bygninger, der er sammenbyggede med litr. d, den første i det nordøstlige, den sidste i det nordvestlige Hjørne, takseret til 60 Rdl.

Bygningerne samt de to møller blev i 1847 samlet takseret til 7.500 Rbd. Gårdspladsen blev delvist brolagt, og øst og syd for gården blev der anlagt haver. Det bemærkes, at hvor Søren og Kirsten boede, blev der plantet frugttræer og bærbuske. Bygningerne har altid stået med sorttjæret træværk og med hvidkalkede tavl.

Sidehuset øst for gårdspladsen. Et særdeles smukt bindingsværkshus på 11 fag. Huset har altid været teglhængt og oprindelig kun med én skorsten. Der er anvendt såvel ege- som fyrretræ i bindingsværket. I bygningen var der bl.a. køkken, bryggers, pigekammer, vaskestue, bagerstue samt materialrum.

Den ældste del af Søren Møllers Gaard, bygget omkring 1830-33. Oprindeligt opført i 11 fag, men de to østligste fag indgår i Tuxens 2-etagers bygning mod øst fra 1902. Huset havde et udskud mod nord på 4 fag, hvilket er årsagen til den tilbagetrukne indgang i gårdens hjørne. Fotos af forfatteren.

Søren Møllebygger solgte hele sin ejendom med de to møller allerede i 1849 til købmand J.O. Bendsen, som havde en købmandsforretning på Fabriciusvej. Han og senere hans enke, madam Maren Louise Bendsen ejede så Søren Møllers Gaard, nu Bendsens Gaard, helt frem til 1897, og i denne periode udlejede hun beboelseshuset først til maleren Viggo Johansen, som var gift med Søren Møllebyggers barnebarn Martha, og siden hen lejede hun huset ud til maleren P.S. Krøyer i årene 1891-94.

I 1897 solgte madam Bendsen gården til avlsbruger og strandfoged Peter L. Jørgensen, som igen i 1901 solgte hele komplekset til maleren, professor Laurits Tuxen. Han lod så bygningerne istandsætte og ombygge ved arkitekt Thorvald Jørgensen til det udseende, de har i dag.

Mens Søren Møllebyggers møller er væk, den seneste nedrevet så sent som i 1940, så står de bygninger, som han egenhændigt opførte blandt andet af strandingstømmer samt med sten fra Den Tilsandede Kirkes skib, i dag som et flot minde over hans

omfattende virke i Skagen igennem en menneskealder. Og hans møllekværnssten kan stadig ses bl.a. som dørrtrin i Tuxens Gaard.

Navnet Villa Dagminne, som huset fik i Tuxens tid, fremkom som minde om den danskfødte, russiske kejserinde Dagmar, Christian IX's datters besøg i 1911. Baggrunden var den, at Tuxen var blevet tilknyttet det russiske kejserhof som kunstmaler og udførte meget store arbejder for kejserinde Dagmar. Således malede han i 1894 Zar Nikolaj II's formæling i Vinterpaladset i Sct. Petersborg og i 1896 Zar Nikolaj II's kroning. Laurits Tuxens arbejder for især zarhoffet var meget velbetalte og tillod ham at ombygge Søren's Gaard i Vesterby til en rigmandsvilla. Dertil kom, at man hos Tuxen kunne møde tjenstefolk og sågar en tjener, hvilket indtil da havde været uset i Skagen.

Eftersom den danske kongefamilie ofte aflagde Skagen besøg, ønskede kejserinde Dagmar også at besøge byen, og det sket så i 1911, hvor hun om bord på Polarstjernen anløb Skagen for at aflægge et privat besøg hos Laurits Tuxen.

Viggo Johansen: Interiør fra gårdens køkken med Martha i arbejde, 1887. Olie på lærred, 60 x 50 cm. Nationalmuseum, Stockholm. Foto Kunstakademiets Bibliotek.

Maleri af Viggo Johansen af Søren Møllers Gaard i Vesterby, i dag Tuxens Gaard, malet i 1884, mens Viggo Johansen og hans kone Martha Johansen, Søren Møllers barnebarn, boede på gården som lejere af enkefru Bendsen. Den blev på det tidspunkt kaldt for Vester Bendsens Gaard. Bygningen i midten er den ældste fra 1831-33. Til højre mod vest den næste bygning, som blev fuldført i 1835 og sidst østlængen og halvtagsbygningen mod nord, som blev bygget i årene 1836-37. Olie på lærred, 34×42 cm. Sign. fn. tv.: V. Johansen. og fn. th.: Skagen 1884. Foto Bruun Rasmussen Kunstauktioner.

Søren og Kirstens folkehold og deres aflønning

Når man var ansat som karl eller pige på en gård eller som hos Søren og Kirsten i en mølle, så fik man på den tid kosten og noget af det tøj, man gik i. Til gengæld blev de ansatte opfattet som en del af familien og levede sammen med denne. På gården havde de et par køer, som skulle malkes, dertil nogle får og grise. Hvad man skulle leve af, producerede man selv. Og arbejdstid og fritid gik ud i et.

Mens Søren og Kirsten Møller boede på gården i Vesterby, havde de fire ansatte, i huset havde Kirsten to piger, og Søren havde to karle. Af lønningsregnskabet fremgår det, at: Karen Knep blev ansat i november 1843 og forblev på gården til maj 1845. Hendes løn var 14 Rbd. om året. Af lønnen var der trukket 5 Rbd. og 6 Mk. til en kjole, som kostede 3 Rbd. 1 Mk. og 9 Sk., 1 par »skoe« til 1 Rbd og 2 Mk., samt en »trøje« til 1 Rbd. 2 Mk. og 8 Sk.

Hedevig Lønstrup var ansat fra maj 1844 til november 1845. Også hun fik

14 Rbd. om året, mens hendes far dog havde fået 13 skæpper rugmel den 13. april 1845, for hvilket datteren blev trukket 2 Rbd. og 1 Mk. i lønnen.

Jens var ansat fra maj 1844 til november 1845. Hans årsløn var på 24 Rbd., mens møllersvenden Frands, der blev ansat i maj 1844 og forblev på møllen til maj 1846, fik 27 Rbd. om året.

Til sammenligning tjener, at sønnen Johan Henriks uddannelse i 1845 kostede Søren Møllebygger 225 Rbd.! Mere end dobbelt så meget som alle fire ansatte fik i løn samme år.

Søren i Skagens bystyre

I 1773 havde stiftamtmand Van d. Osten tilskrevet øvrigheden i landsdelens købstæder og dermed også Skagen, at de skulle oprette byråd, som sammen med byfogederne skulle varetage byernes tarv, og at dette råd skulle vælges af borgerne. Først fra ca. 1818 kom dette råd til at fungere i Skagen, idet skagboerne på dette tidspunkt valgte to af byens borgere som eligerede borgere.

*Maleren Laurits Tuxen
fotograferet i Villa
Dagminnes have.
Til venstre Søren
Møllers gamle bygning
fra 1831 og til højre
Tuxens tilbygning
fra 1902 i to etager.*

Da Søren kom til Skagen i 1820, var de eligerede borgere købmand Christian Jensen Degn og købmand Rasmus Jensen Bergen. Sidstnævntes familie var kommet til Skagen i 1747, idet hans farfar, smed Rasmus Steffensen Bergen kom til byen fra København sammen med Philip de Lange for at opføre landets første murede fyrtårn, Det Hvide Fyr. I 1832 flyttede Rasmus Jensen Bergen til Frederikshavn og blev som eligeret borger afløst af bager Augustinus Saxild. Og i 1834 nedlagde Christian Jensen Degn sit hverv som eligeret borger, og han blev afløst af den nu 33-årige, i byen meget respekterede og driftige Søren Møllebygger.

En af de første sager, som Søren Møllebygger kom til at deltage i en stillingtagen til, var, da den nykaldte præst i byen Ludvig Feilberg bestred fremdeles at skulle svare en refusion af fisketiendet til Helligåndsklosterets Hospital i Aalborg, hvilket man havde gjort siden 1457 efter Christian I's bestemmelse. Ved skrivelse af den 2. marts 1835 gav Skagen Byting præsten medhold i hans indsigelse, og dette medhold blev senere samme år støttet af Landsoverretten i Viborg, hvorved hospitalet ved den lejlighed mistede sin tienderrettighed i Skagen.

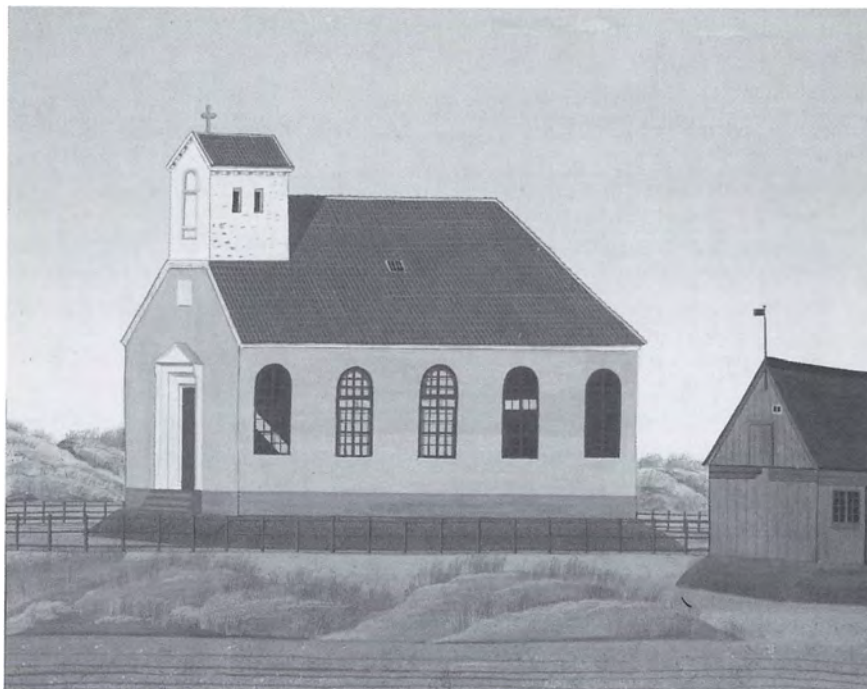
Da funktionen som eligeret borger blev afskaffet i 1839, blev Søren Møllebygger valgt som borgerrepræ-

sentant og indgik således fremdeles i bystyret.

Søren Møller bestyrede Skagen Bys Fattigkasse i mange år, og det var store beløb der blev udbetalt gennem denne.

Sørens Møllebyggers første Skagensmølle fra 1825

Det var som udlært møllebygger, at Søren Pedersen Møller kom til Skagen fra Mygdal i 1820, og det var naturligvis med den hensigt, at han kunne udnytte sit lærte håndværk i byen. Der lå på det tidspunkt kun én mølle i Skagen, en gammel stubmølle, hvis historie gik tilbage til før 1620. Den

L i c i t a t i o n .

Da de ved Licitationen den 27de Febr. d. A. gjorde Bud, til Opførelsen af en ny grundmuret Kirke i Skagen, ei ere blevne approberede, vil, ifølge det kongelige danske Cancellies Resolution af 3die Ds., en ny Licitation blive afholdt her paa Contoiret Tirsdagen d. 22de Mai først, Formiddag Kl. 10, efter de tidligere Conditioner, dog med den Forandring, at Arbeidet begynder saa tidligt som muligt i Foraaret 1839, og er færdigt inden samme Aars Udgang. Tegning, Conditioner og Overflag (circa 9000 Rbd.) ligge forinden til Eftersyn hos Skagens Kirke-Inspection.

Skagens Byfoged-Contoir, den 23de April 1838.
v. B e r g e n .

Ramus Henrik Kruse (1796-1877):

Skagens nye kirke. 1843

Gouache, 185 x 235 mm

Betegnet på bagsiden: 1843.

Det Kongelige Bibliotek,

Håndskriftafdelingen.

Kunstneren beskrivelse lyder bl.a.:

Det er bekendt nok at Skagens gl Kirke blev afbrudt, fordi Flyvesandet vilde ødelægge den. Om dette imidlertid var den sande Aarsag til sammes Nedbrydelse, er vel problematisk. Den nærmeste og rigtige Aarsag var vel denne: at Byen med Tiden blev flyttet saa langt imod Øster, at Kirken laae for langt borte, og det især om Vinteren var for bunden med uendelig Besværighed, imellem Flyvesands Bjergene og Sne-driver at komme til den. – En nye Kirke blev altsaa opført, og dennes Udseende viser vedhæftede Prospect. Den hører til en af Skagens Mærkværdigheder, just ikke paa Grund af sin smukke Architectur, men for den megen Splid, der var om denne Bygning.

Alle større bygge- og konstruktionsopgaver omkring Skagen, i hvilke Staten var involveret, krævede en mangeårig beslutningsproces. Det gjalt i særlig grad bygningen af byens nye kirke til afløsning af Sct. Laurentius Kirke, der blev nedlagt i 1795 som følge af sandflugt og er kendt som Den Tilsandede Kirke. En på-

tænkt udvidelse af den midlertidige kirke, Østerby Kapel, blev hurtigt opgivet, og man sigtede nu på at få bygget en ny kirke mellem Østerby og Vesterby. I 1822-23 indsamledes ved kollektorer overalt i Danmark 4000 Rbd. til formålet, og i Skagen rejstes penge ved salg af mursten fra den gamle kirke samt ved lokale indsamlinger. Pengene beroede hos byfoged Lund, men 2400 Rbd. gik tabt ved udlån til en privatmand, der gik fallit i 1828. Samme år døde Lund, og da hans bo viste sig at være insolvent, mistede kirken endnu et beløb, og byggeriet blev skudt langt ud i fremtiden.

Endelig i 1835 blev sagen igen taget op. C.F. Hansen tegnede en kirke til 600 personer, der blev udbudt i licitation i 1838. Fra Skagen blev det oplyst, at man selv kunne levere bjælker og brædder, sandsynligvis strandings-tømmer opskåret af Søren Møllebygger, der blev bygningskyndig tilsynsførende på byens vegne. Han var allerede ansvarlig for dele af kirkens virke, bl.a. for sangere til gudstjenesterne. Og han gik ind for, at den nye kirke skulle udstyres med et orgel. Efter flere komplikationer blev kirken indviet den 21. august 1841 i overværelse af C.F. Hansen, der også var tilstede ved grundstensnedlæggelsen den 6. september 1839. Det var denne kirke, Søren Møllebygger og hans familie benyttede; dens interiør ses i Michael Anchers En barnedåb malet 1883-87. C.F. Hansens tegninger af kirken er gået tabt, men Rasmus Henrik Kruse sikrede os i 1843 en tidlig tegning af Skagens nybyggede kirke.

Rasmus Henrik Kruse (1796-1877):
Det Hvide Fyr, Fyrbakken
og de yderste huse i Skagen
Østerby, 1846
Gouache, 465 x 665 mm
Betegnet på bagsiden: 1846.
Det Kongelige Bibliotek,
Kort- og Billedafdelingen

Denne store detaljerige gouache af området omkring Danmarks ældste murede fyrtårn fra 1747, konstrueret af Philip de Lange, er udført af Kruse under hans ophold i Skagen i 1846. Under sit tidligere besøg i byen i 1843 tegnede Kruse et næsten tilsvarende prospekt, som gen-

tagne gange blev reproduceret, første gang i Magasin for Natur og Menneskekundskab fra 1845. Det år malede han også Frederikshavn set fra Sæby.

I 1843 var Søren Møllebygger den eneste gæstgiver i Skagen, og vi må derfor gå ud fra, at Kruse under sit ophold boede i Møllers Gaard i Vesterby og lærte familien at kende. Hans tekst om Skagens Kirke tyder på et nøje kendskab til de lokale forhold. Søren og Kirsten havde jævnligt embedsmænd og andre med længerevarende ærinder i Skagen boende. Det fremgår af Søren Møllebyggers regnskaber, at de tog 4 Mark om dagen

for husly og fortæring. Det formodes, at Kruse atter boede i Møllers Gaard under sit ophold i 1846, hvor de 7 familieportrætter i tegnede silhuetter (side 7) antages at være udført. Det er i så fald sket mellem den 23. juli, hvor Johan Henrik var hjemme efter sin dimission fra Aalborg Kathedralskole 19. juli og kort før den 1. september, hvor han begyndte på Københavns Universitet. Kruse udførte ofte silhuettegninger som betaling for sit ophold. Om det er tilfældet her, eller om silhuetterne er gået lige op med udgifterne til hans ophold, ved vi ikke. I 1851 tog Kruse 4 Rbd. for en silhuettegning.

Kunstnerens egen beskrivelse lyder:

Parti af Skagen. 1846.

I Baggrunden Nordsøen og Kattegat, længere frem Skagens Fyr. og den gl Fyrbakke samt Fyrinspecteurs Bolig. I Forgrunden Parti af Skagens østre Bye.

Paa Fyrbakken befandtes Skagens gl Fyr, der bestod af en i Bakken nedsat svær Bielke, paa hvis øverste Ende var anbragt Tridser, og ved Hjælp af disse og Jernlænker hejsedes en stor Jernpande fyldt med brændende Kul til Bjelkens øverste Ende. Naar Kulilden blev mat, maatte Panden hejses ned og paanye forsynes med Kull. – Det benævnedes og Vippefyr. –

Det nuværende Fyr er en stærk muuret Ottekant, 80 Fod høj foruden Lygten, der indeholder 24 Lamper med Huulspejle. Ved siden af Taarnet er Fyrinspecteurs Bolig. Fra det øverste af Taarnet er en viid Udsigt, og i smukt og stille Vejr kan man derfra øjne Marstrands Klipper, samt Morgen og Aften høre Vagtskudene.–

Et nyt Fyrtaarn bliver nu bygget i storartet Stil i nogen Afstand fra Byen længere ude paa Grenen. Dets Højde skal være 140 Fod, og dets Lysvide til 4 1/2 Mil.

Et Bevis for at Træer kan trives i Flyvesandet, afgiver Skagen, hvor der ved Byfogdens Bolig findes en smuk Have, og en i Klitten anlagt Skovplantage voxer godt. –

Tegnet af Rasmus Henrik Kruse Maler og Antikvar

Søren Møllebyggers Skagen, opmålt i 1841 af topografen, captajn J.H. Mansa. Kortet illustrerer, hvor isoleret Skagen var endnu på dette tidspunkt. Sejlads til og fra byen foregik fra stranden. Kørsel til byen foregik langs Nord- eller Sydstranden, når vejrliget tillod det. »Hovedvejen« fra Frederikshavn fulgte strandbredden fra Tranestederne til Damsted. I 1840 åbnedes dampskibsrueten fra Aalborg til Kiel, og med den blev der mulighed for at føre friske fisk, først fra Skagen til Aalborg, og derpå med dampskib til Kiel og igen derfra til det store marked i Hamborg. Kortet viser Søren Møllers mølle fra 1825 i vestkanten af Vesterby, det første man så af byen, når man kom ad vejen fra Frederikshavn. Skagens Fyr er Det Hvide Fyr fra 1747. Det Grå Fyr blev først bygget i 1858. Nørre Strand Batteri og Batterivej blev anlagt i 1807. Batteriet blev fjernet af tyskerne i 1864. Kortet tilhører Brøndums Hotel.

Søren Møllebyggers første mølle, færdigopført i 1825

Søren Møllebyggers mølle i Starholm fra 1855-56

Smed Jens' gård i Lodskovad, som Søren Møllebygger ejede 1825-56

var blevet repareret, ombygget og flyttet adskillige gange, men lå altså ved Toldergaarden, stærkt forfalden, da Søren kom til Skagen.

Søren fik hurtigt af Johan Henrik Møller til opgave at bygge en ny mølle ved Toldergaarden, samtidig med at han passede den gamle stubmølle. Den nye mølle skulle være en såkaldt hollandsk mølle. På en stubmølle skulle man dreje hele møllehuset, når møllevingerne skulle op mod vinden, mens man på en hollandsk mølle kun skulle dreje møllehatten. Det gav muligheder for, at møllevingerne kunne gøres betydelig større, hvorved der kunne indvindes større kraft til møllens kværne.

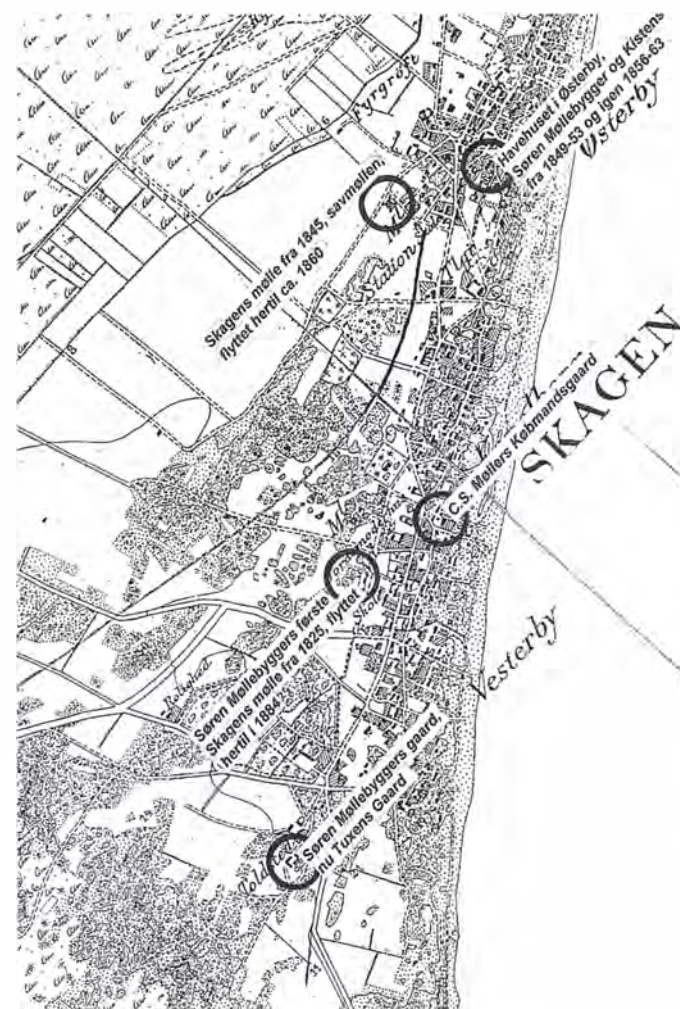
I forbindelse med bygningen af Sørens første mølle i Skagen skulle han først have tilvejebragt det nødvendige værktøj, og dernæst skulle han have det nødvendige træ til bygningen. Værktøjet lavede Søren selv, mens træ af den krævede kvalitet ikke umiddelbart kunne opdrives i Skagen. Efterhånden fik man indkøbt træ fra strandinger, som Søren derpå selv forarbejdede eller fik forarbejdet hos

Smed Jens i Lodskovad Mølle. I møllernes mange tandhjul anvendte man egetræ til tænderne. Møllen blev opført vesten for den nuværende Tuxens Gaard lidt syd for den gamle stubmølle.

Endnu inden møllen stod færdig, døde Johan Henrik Møller i 1824, og Søren forpagtede derpå møllen i en kort periode af Johan Henrik Møllers enke. Endelig i 1825 købte han møllen af enken. Møllen, som blev Skagens første hollandske mølle, var et ganske betydeligt bygningsværk. Den var 15 meter høj, og møllevingerne havde et spænd på over 18 meter. Det er ikke uforståeligt, at det tog Søren og hans hjælpere flere år at bygge den, når man betænker, hvor vanskeligt det har været at arbejde med det tunge tømmer i store højder.

I en brandtaksation i 1847 er møllen beskrevet således:

En Vejrmølle af hollandsk Facon, matrikelnr. 1 b med muret Kælder under, 4 Lofter høj, Vindfang 30,5 alen med 3 Kværne, nemlig en Melkværn 9 Kvarter 4 Tommer, Grubekværn 7 Kvarter og en Brødkværn ligeledes 7 Kvarter

Opmåling 1888. Kort- og Matrikelstyrelsen.

Møllejer Christen Justesen står i mørk jakke på møllens balkon sammen med nogle venner. Foran møllen står Christen Justesens bror, Marinus Justesen, som var hjemme på ferievisit fra Kina i 1920. Foto Christen Justesen. Tilhører Christen Justesen.

Søren Møllebyggers første Skagensmølle fra 1825. Møllen blev flyttet fra Toldergaarden til Boyesens Klit ved Skovvej i 1884, hvor den fungerede som mølle indtil 1918, hvor den blev købt af arkitekt Christen Justesen. Han satte den i stand og indrettede dens indre til beboelse. Her ses møllen i 1918 før istandsættelse. Foto Christen Justesen. Tilhører Christen Justesen.

Søren Møllebyggers gamle mølle umiddelbart efter den var flyttet til Skovvej af møller J. Chr. Sørensen fra Tornby i 1884. Bemærk gaslygten ved huset til venstre. Foto formentlig af Kathinka Møller.

Møllen på Skovvej set fra fryseriets skorsten i 1918. Skorstenen var på dette tidspunkt under opførelse. I baggrunden til venstre ses Lunds Plantage og i horisonten skimtes Vesterhavet. Foto Christen Justesen. Tilhører Christen Justesen.

Skovvej set fra vest mod øst med Søren Møllebyggers ældste mølle og Skagen Kirke i baggrunden. Foto Kathinka Møller.

Møllen på Skovvej efter istandsættelsen i 1920, her set fra øst. Foto Christen Justesen. Tilhører Christen Justesen.

Lars Bødgersvej i forgrunden. Huset til højre er Vesterbys gamle skole, som senere blev anvendt som sygehus. Bagved ses møllen på Skovvej og i baggrunden Skagens Kirke.

i Diameter med dertilhørende Indretninger takseret til 3.900 Rbd, men da den under møllen værende Kælder er af massiv Grundmur og i tilfælde af Ildsvåde ej vil kunne beskadiges, ansættes denne Ejendom efter Brandanordningens § 2 til højeste Værdi 3.500 Rbd. Ejendomsværdien ansættes således til 3.900 Rbd.

Fra 1825 var Søren's nye mølle det første, som fangede blikket, når man kom ad vejen langs stranden fra Frederikshavn, og for søfolkene blev møllen et sømærke. På skibene herskede der den overtro, at man ikke måtte nævne ordet mølle, for så blev det storm, hvorfor møllerne altid blev benævnt som trindeler.

Denne mølle drev Søren så fra 1825 og til 1849, i begyndelsen ved egen kraft, men med tiden med en ansat møllersvend. Man formalede stort set al det korn, der blev anvendt i Skagen og i nogen omegn af byen. Det var mest rug, der blev malet, men også byg, dels til mel og dels til gryn.

I efteråret 1849 solgte Søren møllen til købmand J.O. Bendsen, og han solgte den så videre til møller J. Chr.

Sørensen fra Tornby, der i 1884 lod møllen flytte til Kren Boyesens klit ved Skovvej, nu nr. 26-28. I 1889 blev møllen overtaget af møller Martin Sørensen, som drev den frem til 1918, dog med tiden mindre og mindre.

En dag i 1918 så arkitekt Christen Justesen møllen fra fryseriets skorsten, som var under opførelse. Han vidste, at møllen var til salg, og han besluttede sig i denne stund for straks at købe møllen og den tilhørende grund på 4.000 kvadratalen (1576 m²). Han gik straks over til møllen, hvor han fandt møller Martin Sørensen siddende med en tælleprås oppe i møllehatten, hvor han var ved at smøre lejet ved den store aksel, som bar vingerne. Han tilbød Martin 2.500 kr. for mølle og grund, og Martin slog til.

I de følgende år lod Chr. Justesen møllen istandsætte, og han lod den indrette til bolig og tegnestue. I 1920 stod den gamle mølle fra 1825 færdig-restaureret med sit oprindelige ydre, men uden den indre kraftoverføring og kværne. Men det var vanskeligt at holde møllen ved lige, og i 1931 havde

To skagenpiger ved kronhjulet fra en af kværnene. Den liggende pige var sygeplejeske Else Johnsen, som blev gift med arkitekt Christen Justesen. Tilhører Christen Justesen, Skagen.

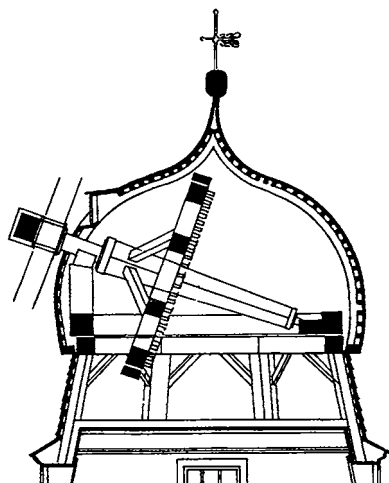
den kun to af møllevingerne tilbage, og endelig i 1940 blev møllen revet ned, den sidste af Søren Møllebyggers Skagensmøller som nåede at blive 115 år.

Ikke langt fra Søren Møllebyggers gamle mølle opførte Jacob Jeppesen i 1873 en mølle bag ved Skovvej nr. 10. Denne mølle blev kaldt for Den Gule Mølle, men stod ikke i ret mange år, idet den blev nedrevet ca. 1890.

Søren's anden Skagensmølle fra 1845

I begyndelsen af 1820'erne fandt der endnu ikke så mange strandinger sted, men efter Englandskrigens afslutning nærmest eksploderede

trafikken med sejlskibe rundt om Skagens Odde til og fra Kattegat. Og strandingernes antal tog til, faktisk i takt med at Søren Møllebygger fik behov for bygningstømmer til sin møllebyggervirksomhed. Alene i en storm i 1825 strandede 23 skibe på Skagen Sønderstrand. Når skibenes last var blevet bjerget, købte Søren og andre skagboere så vrage i parter, som de delte. En bød på alles vegne på vraget, og når det så var købt, delte man det op i parter. Det bjergede vragtømmer skulle så omdannes fra skibstømmer til bygningstømmer, og det var en slidsom og tidsrøvende affære, idet arbejdet skulle udføres med håndkraft.

Hatloftet med hathjul på
Søren Møllebyggers mølle
på Skovvej, tegnet af arkitekt
Christen Justesen i 1918.
Resten af møllekonstruktionen
kender vi ikke i detaljer.

Allerede i 1789 havde Jens Christensen i Lodskovad, kendt under navnet »Smed Jens«, lavet en savmølle, og han udførte en del af opskæringsarbejdet for skagboerne, men ved hans død i 1836 ophørte hans mølle med at arbejde, idet hans søn ikke ønskede at videreføre møllens virksomhed. Efter som behovet for opskæring af tømmer tog til netop på dette tidspunkt, fik Søren Møllebygger den idé at opføre endnu en mølle til at drive en savmølle med. Han havde kendt Smed Jens og havde i 1826 været med til at bygge hans nye hollandske mølle og kendte således også hans savmølle.

I 1844 begyndte han at bygge en ny hollandsk mølle, dér hvor stubmøllen havde stået, og denne mølle stod færdig i sommeren i 1845.

I brandtaksationen i 1847 beskrives møllen således:

En hollandsk Vejrmølle matr. nr. 1 d, grundmuret med 28 Alen Vindfang, Hætten dækket med Zinkplader, med 3 Lofter. Nederste Loft 10 1/2 Alen i Diameter, mellemste do. 8 3/4 Alen, 1 Melkværn 2 Alen i Diameter med til-

hørende Indretninger takseret til 2.000 Rbd. Formedelst Grundmuren ansættes denne Ejendom på Grund af Ejerens Begæring overensstemmende med Brandanordningens § 2 til højeste Værdi på 2.000 Rbd. Et Save- og Stampeværk ved Møllen litr.f i en i begge Ender og paa Midten af den vestre Side med Mur- og Bindingsværk forsynet Jordhytte belagt med Tegl ... 100 Rbd. Ejendomsværdien af denne mølle ansættes således til 2.500 Rbd.

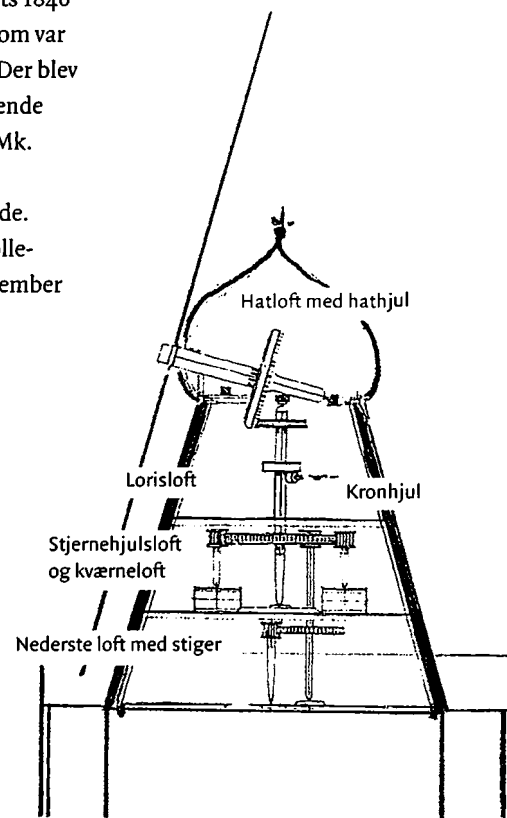
Søren Møller begyndte nu en omfattende virksomhed med opskæring af det strandingsstømmer, som skagboerne havde købt på strandingsauktionerne. Dag for dag, når der ellers var vind til møllens vinger, kørte savmøllen, og det var betragtelige mængder af træ, som blev opskåret dels til »stokke«, i dag benævnt som bjælker, og dels til planker. Hvert eneste savsnit blev omhyggeligt bogført og fremgår af den bevarede mølleprotokol.

Der betaltes pr. snit med 1,5 – 2 Skilling pr. løbende alen for fyrreplanker, og lidt mere hvis der arbejdedes med egetræ. Eksempelvis er Bertel

Jørgensen bogført den 14. marts 1846 for opskæring af en egestok, som var 9 alen lang og 13 tommer tyk. Der blev udført 8 snit à 2 1/2 Sk. pr. løbende alen, ialt arbejde for 1 Rbd., 5 Mk. og 4 Sk.

Kundekredsen var omfattende. Følgende navne optræder i mølleprotokollen i perioden 10. november 1845 til 7. april 1846:

Brøndum
Rasmus Mariager
Lars Clemmensen
Jens Aabye Jensen
Lars Bødker
Peder Dyibroe
S.M. Fabricius
H. Bødker
Mads Starholm
Mikkel Mogensen
Niels Bagh
Peder Chr. Nørgaard
Peder Kliim
Peder Thygesen
Mads Raaberg
Lars Smed
Christian Buult af Snevre
Søren Smed til Chr. Buult
J.O. Bendsen
Høm
J. Krogh
Jens Røde Mølle

Skitse af konstruktionen af en hollandsk mølle. Stjernehjulet var ofte anbragt på lorisloftet af sikkerhedsgrunde. På lorisloftet var møllens hejseværk anbragt (Loris = luris, hollandsk ord for at hejse).

Desuden bogførte Søren sin egen opskæring til »os selv«. I marts måned arbejdede møllen de 14 af månedens dage med savskæring.

Savskærerarbejdet har i perioden fra 10. november 1845 til 7. april 1846 indbragt 70 Rbd. 2 Mk. og 9 Sk. i indtjening, hvilket løseligt anslået betød en årlig indtjening på ca. 160 Rbd. Møllersvenden Frands årsløn var på 27 Rbd. Søren Møllebygger kunne således indtjene ca. 130 Rbd. til sig selv, og af disse indtægter skulle møllen med savklinger m.v. vedligeholdes. Eftersom det var møllens »indkøringsperiode«, så er effekten og dermed indtjeningen nok steget med tiden.

Af Søren Møllebyggers regnskaber fremgår det, at han mest opskar tømmer for andre, men det skete også, at han opskar til sig selv. Kunder kom langvejs fra for at få opskåret bygningstømmer, således Christian Buult fra Snevre, som ligger 7 km nord for Hjørring. Søren Smed i Skagen indkøbte strandingstømmer til Chr. Buult. Det lod han så opskære hos Søren Møllebygger, hvorpå det blev transporteret ad nordkysten over Tversted til Hjørringegnen.

Sideløbende med opskæringen af tømmer fungerede begge møller til formaling af korn. I regnskabet for 1847 ses det, at Søren Møller i alt har formalet følgende mængder korn i det år:

Møllen på Skovvej den 31. august 1931. Forfaldet trænger sig på. To af vingerne er væk, og balkonen er delvist fjernet.

Regnskabet for 1847

Rug til mel:		(Møllerens andel)
Fra Skagen:	18661 Lp = 149,288 t	
Fra oplandet:	1439 Lp = 11,512 t	(1116 Lp = 8.928 t)
Byg til mel:		
Fra Skagen:	7170 Lp = 57,360 t	
Fra oplandet:	1379 Lp = 11,032 t	(475 Lp = 3.800 t)
Byg til gryn:		
Fra Skagen:	3832 Lp = 30,656 t	
Fra oplandet:	753 Lp = 6,024 t	(509 Lp = 4.072 t)
Blandet korn:		
Ialt:	94 Lp = 0,752 t	
Malt:	688 Lp = 5,504 t	
Hvede:	80 Lp = 0,640 t	

Lp = Lispund =
16 pund = 8 kg.

Mølleren toldede 1/18 af den indkomne kornmængde som betaling for formalingen.

Tallene dækker mængden af korn, der kom til møllerne i 1847, og det drejer sig således om godt 272 t. Med 300 mølledage skulle hver mølle male ca. 450 kg korn om dagen svarende til knap 5 tønder korn. Det formalede

korn fra møllerne blev anvendt både som mel og gryn til menneskeføde og som grut til dyrefoder.

I 1849 solgte Søren Møller også denne mølle til købmand J.O. Bendsen. På et tidspunkt lod Bendsen denne, den nordre mølle, savmøllen, flytte til hjørnet af Markvej og Spliidsvej, og på Matrikelsvæsenets kort fra

1864 ligger møllen ved Markvej og benævnes nu Skagens Østmølle. J.O. Bendsens søn Hans, der var gået fallit som købmand, overtog nu møllen og blev bager og møller i Østerby. I 1887 blev møllen solgt til møller Thomas Chr. Andersen, der allerede året efter, i 1888, videresolgte den til avlsbruger Søren Chr. Pedersen fra Thy. Møllen

blev derefter kaldt for Søren Thys Mølle. I 1901 blev møllen revet ned.

Sørens øvrige møller

I 1826, straks efter at Sørens første Skagensmølle stod færdig, deltog han i bygningen af Jens Christensen, Smed Jens' mølle i Lodskovad, en mølle som Søren selv kom til at eje i perioden 1853-56. I 1853 istandsatte Søren denne mølle, som på det tidspunkt var meget forfalden. Den blev omkring 1880 flyttet til Grimshave.

I 1854-55 byggede Søren en lille hollandsk mølle ved sønnens proprietærgård Øster Thirup ved Hjørring til formaling af gårdens egen avl. Møllen blev solgt i 1903 og genopført ved Bøgsted for senere igen at blive flyttet til Lillehøjen ved Hørmested, hvorfra den nu er forsvunden.

1855-56 byggede Søren en mølle ved Rannerød, som han stod som ejer af, og som han solgte til Ole Christensen i 1856.

Efter møllens nedrivning i 1940 stod kun fundamentet tilbage endnu i nogle år. Her fotograferet af Lerche i 1941. Tilhører Christen Justesen.

Udført arbejde på Søren Møllebyggers savmølle: 10. november 1845 - 7. april 1846

			Rigsdaler	Mark	Skilling				
November									
10. & 11.	Brøndum	1 Furre Stok 8 3/4 alen 12 □ T, 11 snit a 2 Sk	2	–	–				
20., 21., 22.	–	1 do 7 1/2 Al 13 □ T 9 snit; 1 do 7 Al I 13 □ T 9 snit er 130 1/2 Al a 2 Sk	2	4	5				
	–	1 do 9 Al I 13 □ T 9 snit er 81 Al a 2 Sk	1	4	2				
22. & 24.	Rasmus Mariager	1 Furrestok 9 3/4 Al, 12 □ T 10 snit er 97 1/2 Al a 2 Sk	2	–	3				
25.	Brøndum	1 Furre. 5 Al 13 □ T 9 snit er 45 Alen a 2 Sk	–	5	10				
30. Decbr 1.	Rasmus Mariager	1 Furrestok 13 □ T 9 1/2 Al I, 11 snit a 2 Sk pr Al 104 1/2	2	1	1				
Novbr 27. -29.	Os selv	1 Furrestok 9 3/4 Al lang 10 snit er 97 1/2 Al a 2 Sk	2	–	3				
			Tykkelse	Snit/Alen	pr. Alen	Rigsdaler	Mark	Skilling	
	Brøndum	1 Furrestok 8 3/4 Al	11 snit	12	96	2	2	–	–
		1 do	7 1/2 Al 9 snit	13	67 1/2	2	1	2	7
		1 do	7 Al 9 snit	13	63	2	1	1	14
		1 do	9 Al 9 snit	13	81	2	1	4	4
		1 do	5 Al 9 snit	13	45	2	–	5	10
					35 1/2				
	Rasmus Mariager	1 Furrestok 9 3/4 Al	10 snit	12	97 1/2	2	2		3
		1 do 9 1/2 Al	11 snit	13	104 1/2	2	2	1	1
	Os selv	1 do 9 3/4 Al	10 snit	13	97 1/2	2	2	–	3
1846									
Jan 9. & 10.	Lars Clemmensen	1 Stok 8 1/4 Al I	9 snit	12	74	2	1	3	4
12.-14. Januari	Jens Aabye Jensen	1 Stok 10 Alen I	10 snit	12 1/2	100	2	2	–	8
19.	Lars Bødker	1 jagerbom	1 snit	8	13	2	–	1	8
-20.	Peder Dyibroe	1 Tylt 20 Fods Planker	12 S	10 1/2	120	1 1/2	1	5	4
-21.	S.M. Fabricius	1 Tylt 13 Fods Planker	12 S	9	80	1 1/2	1	1	8
-22. -26.	H. Bødker	1 Furrestok 12 1/2 Al, – – 1 do 10 Al, – –	3 S 9 1/2 S 3 – 9 –	13 – 12 1/2 –	37 1/2 118 1/2 30 90	2 1 1/2 2 1 1/2	– 1 – 1	4 4 3 2	11 5 12 7
-15. -26.	Brøndum	14 Sks Planker 5 1/4 Al	15 S	8 1/2	78 1/2	1 1/2	1	1	6
27.		13 – do 5 1/4 Al	13 S	–	68	1 1/2	1	–	6
-28. -29.	Lars Klemmesen	1 Furrestok 9 1/2 Al	9 S	12 1/2	85 1/2	2	1	4	11

				Tykkelse	Snit/Alen	pr. Alen	Rigsdaler	Mark	Skilling	Bemærkninger
-30. -31. Februari	Mads Starholm	1 Tylt 10 Alens Planker	13 S	10 1/2	130	1 1/2	2	-	3	1. Møntomregning: 1 rigsdaler (Rbd.) = 6 mark (Mk), 1 mark = 16 skilling (Sk). Søren Møllebygger anfører prisen for den udførte opskæring i de tre højre kolonner i række- følge, Rd, Mk og Sk. 2. Dimensioner: Søren Møllebygger regner i tommer og alen. I første kolonne er opført træets tykkelse i tommer fra 8-13 1/2 tommer svarende fra 20,92-35,3 cm, altså skibs- tømmer af betydelig dimension. 3. Opskæringspris: Opskæringen koster fra 1 1/2 til 3 skilling pr. løbende alen. Hvor mange alen, der er opskåret, fremgår af anden kolonne, mens prisen pr. alen er angivet i tredje kolonne. 4. Opskæringsemner: Det meste af det opskårne træ er til planker, men også en del er gået til stokke (bjælker). Der laves en enkelt bom til et skib. Der skæres mest i fyrretræ, men også enkelte af træstykkerne er i eg. 5. Kundekredsen: De fleste kunder var lokale skag- boere. Noget går til Starholm mellem Hulsig og Kandeste- derne. Helt til området nord for Hjørring bringes noget af det opskårne træ til Chr. Buur og Jens Røde Mølle. Altså oplever man det særsyn, at der blev bragt træ fra det træfattige Skagen ned i Vendsyssel.
1ste	Lars Bødker & M. Mogensen	29 Sks Planker a 10 Al	41 S	10 1/2	410	1 1/2	6	2	7	
-10. & 11. Fra 11. -26.	Peder Dyibroe	10 Sks 20 Fods Planker	10 snit	10 1/2	100	1 1/2	1	3	6	
	Niels Bagh	24 Sks 10 Alens Planker	24 snit	10 1/2	240	1 1/2	3	4	8	
-26.	Peder Chr Nørgaard	6 Sks 9 1/6 Alens Planker	6 snit	10 1/2	55	1 1/2	-	5	2	
-26.	Peder Kliim	2 Sks 6 1/2 Fods Planker	2 snit	8 1/2	6 1/2	1 1/2	-	-	10	
-26. -27. Januari	Peder Thygesen	12 Sks 3 Alens Planker	22 S	10 1/2	66	1 1/2	1	-	3	
28. --	Mads Starholm	13 Sts 13 Fods Planker	6 snit	8 1/2	39	1 1/2	-	3	10 1/2	
	Bertel Jørgensen	Et 10 3/4 Alens Træ til Aarer	2 S	11	20	2	-	2	8	
-28. Martz	Mads Raaberg	2 stokke á 4 1/4 Alen l	13 S	9	55	1 1/2	-	5	2	
2den	Mads Starholm	6 Sts 13 Fods Planker	6 snit	8 1/2	39	1 1/2	-	3	10 1/2	
-3die	Lars Smed	1 Furre Stok 9 7/8 Alen l	3 snit	13	30	2	-	3	12	
--	Christian Buult									
og 4. --	af Snevre	1 Furre Stok 14 3/4 Al l	2 snit	13 1/2	29 1/2	3	-	5	8	
	Søren Smed til Chr. Buult	1 Furre Stok 9 1/2 Al	8 snit	13	76	2	1	3	8	
-7.		2 Sks 10 Alens Planker	10 1/2	20	1 1/2	-	1	14		
		og 4 Sks 3 1/4 Alens	8 1/2	13	1 1/2	-	1	3 1/2		
11. & 12.	Christian Smed	1 Furre Stok 9 1/2 Alen lang	4 S	13	38	2	-	4	12	
			10 S	8 1/2	95	1 1/2	1	2	14 1/2	
-12. -13.	Mikkel Mogensen	1 Furre Stok 9 1/2 Al L	2 snit	13	19	2	-	2	6	
			10 snit	9	76	1 1/2	1	1	2	
-14. --	Bertel Jørgensen	1 Egestok 9 Alen lang 8 snit	13	72	2 1/2	1	5	4		
	Bendsen	20 Sts 6 1/2 Alens Planker	20 S	8 1/2	130	1 1/2	2	-	3	
-20.		22 Sts do do	22 S	8 1/2	143	1 1/2	2	1	6 1/2	
-21. --		12 Sts do do	12 -	8 1/2	78	1 1/2	1	1	5	
--	Høm	6 Sts 10 Alens Planker	6 S	10 1/2	60	1 1/2	-	5	10	
--	J. Krogh	10 Sts 13 Fods Planker	10 S	8 1/2	65	1 1/2	1	-	1 1/2	
April										
6. -7.	Jens Røde Mølle	1 Tylt 13 Fods Planker	12 S	8 1/2	78	1 1/2	1	1	5	
	Jens Krogh	14 Sts do	14 S	8 1/2	91	1 1/2	1	2	8 1/2	

Udførelse

var Søren Møllebygger, Præst af Bøtø, Ceres, Lige
 nr. 28, den 28. Februar 1845 af S. Møllebygger
 for Præsten Bøtø 228⁹ 1/2

Bonifacii	1	J. Krogh	21
Christenfi	1	S. Sørensen	1
M. Fabricius	1	N. Andersen	1
Meier	1	Chr. Krogh	1
Høj	1	Simon Sørensen	1
M. Krogh	1	M. Tage Petersen	1/2
H. Sørensen	1	P. Krogh	1
N. Andersen	1	N. Christensen	1
Meier	1	S. Sørensen	1
H. Krogh	1	M. Raaberg	1
Chr. Sørensen	1	Chr. Thellefsen	1
Just Nielsen	1	P. Thellefsen	1
P. Krogh		Holst	1
N. Fabricius	1	N. Høien	1/2
Meier	1	Peder Gaihede	1
J. Krogh	1	Lars Bertelsen	1
N. Fabricius	1	Jens Klarup	1
Meier	1	Søren Bendtsen	1
Jacobell	1	Brøndum	1
H. Krogh	1	L. Rasmussen	1
L. Krogh	1	M. Jensen	1
M. Sørensen	1	Jørgensen Thagaard	1/2
N. Andersen	1	Chr. P. Dige	1
N. Sørensen	1	P. Chr. Dige	1
J. Bertelsen	1	Ole Christensen	1
		Chr. Jørgensen	1
			21

Køb af vrage

Søren Møllebygger købte fra mange vrage. Et vrage blev almindeligvis solgt i parter eller i lodder, som man kaldte det, ved en auktion på stranden.

Eksempelvis forliste barkskipet Ceres den 1. januar 1845 ca. 1/2 mil vest for Højen. Skibet var på vej

fra Plymouth til Memel med en ladning kalksten. Som det var sædvane, indtrådte alle interesserede i et vragekøberlaug, i det foreliggende tilfælde i alt 47 personer, som ifølge Søren Møllers optegnelser var følgende:

Søren Møllebyggers egenhændige fortegnelse over vragekøberlauget, som købte vrage af barkskipet Ceres, der strandede den 1. januar 1845 ved Højen.	Bendsen	1 Lod	Chr. Krogh	1 Lod
	Christensen	-	Simon Sørensen	-
	A.M. Fabricius	-	H. Tage Petersen	1/2 Lod
	?	-	N. Bagh	-
	Ibsen	-	N. Christensen	-
	A. Krogh	-	S. Smed	-
	A. Saxild	-	M. Raaberg	-
	N. Kjeldsen	-	Chr. Thellefsen	1 Lod
	Meier	-	P. Thellefsen	-
	S. Møller	-	Holst	-
	Chr. Smed	-	N. Høien	1/2 Lod
	Just Nielsen	-	Peder Gaihede	-
	N. Fabricius	-	Lars Bertelsen	-
	Høj	-	Jens Klarup	-
	Jan?	-	Søren Bendtsen	1 Lod
	H. Bødker	-	Brøndum	-
	L. Bødker	-	L. Rasmussen	-
	M. Mogensen	-	M. Jensen	-
	R. Andersen	-	Jørgensen Thagaard	1/2 Lod
	R. Sørensen	-	Chr. P. Dige	-
	J. Bertelsen	-	P. Chr. Dige	-
	S. Sørensen	-	Ole Christensen	-
	N. Andersen	-	Chr. Jørgensen	-
			i alt 39 1/2 parter.	

Den 28. februar holdtes der auktion over vraget under ledelse af J.O. Bendsen. 46 borgere fra Skagen og omegn var købere af vraget, som de sammenlagt gav 228 Rbd. og 4 Mk. for, og hvorved hver part kom til at betale 5 Rbd. og 5 Mk.

Af Søren Møllebyggers regnskaber fremgår følgende vragekøb for perioden 18. december 1846 – 10. april 1848:

18 December	1846	Køb af Vragparter for	19 RD 8 M
14 Januar	1847	Auctionsregning	26 RD 4 M 9 SK
20 –	1847	Auctionsregning	19 RD 8 M
10 Februar	1847	Udgivt i Anledning af Vraget Ann	3 RD 4 M 8 SK
11 Februar	1847	for 1/16 part i vrag	13 RD – 2 SK
25 Marts	1847	or en 1/12 Part i Vraget Ann	38 RD 2 M
8 Juli	1847	Auctionsregning for 1/12 Part i Barkskibet Ane Dorthea	16 RD 3 M
22 Februar	1848	Auctionsregning	80 RD – 6 SK
28 Februar	1848	Tilsat ved Auction	5 M 6 SK
5 Marts	1848	Til Christensen for Jonathan Jeffeson, Vithla	2 RD 1 M 12 S
12 Marts	1848	Betalt N. Kjeldsen for vraglod af Marieholl..	10 RD 1 M
10 April ialt	1848	For en Auctionsregning	26 RD 2 M 10 S 279 RD

I perioden december 1846 – april 1848 købte Søren Møllebygger således vrag for ialt 279 Rbd.

Søren Møllebyggers pengesager

Søren Møller kom til Skagen uden midler af nogen art i 1820. Allerede i 1825 købte han den mølle, som han selv havde bygget, og ikke længe efter begyndte han at bygge familiens egen gård vest for Toldergården, en gård som han stadig udvidede igennem 1840erne. Og endelig byggede han sig endnu en mølle i 1844-45. I hele perioden fungerede begge møller og dannede derved grundlag for en god indtjening. Og dertil kom så den nye mølles virke som savmølle. Søren Møller købte selv vragparter for ganske store beløb.

På et tidspunkt i 1840 udøver de gæstgivervirksomhed på gården, hvor toldembedsmænd fik fast kvarter, idet de også havde en lille kontorbygning på gården.

I 1850 var datteren Ane Hedvigs mand, købmand Erik Brøndum tæt på konkurs med sin købmandsgård. Og da sønnen Johan Henriks uddannelse ved universitetet i København samti-

dig stillede store krav til Søren's økonomi, var familien sat i en økonomisk knibe.

Det ses af Søren Møllebyggers regnskaber, at han i 1848 begyndte at spille på et lotteri i Hamborg, men altså uden held. Andre borgere i Skagen havde på den tid vundet store beløb. Dels havde bager Saxild vundet 5.000 Rbd. omkring 1840, og ikke længe efter vandt 7 fiskere sammenlagt 50.000 Rbd.

Da Søren Møller så så sig tvunget til at sælge sin gård i Vesterby med de to møller til købmand Bendsen, fik han frigjort en betydelig kapital, som udgjorde ca. 10.000 Rbd., og dette satte ham i stand til at redde Ane Hedvig og Erik Brøndum fra at skulle opgive deres købmandsgård.

Søren Møller førte i hele sit liv minutiøst regnskab over alle udgifter og indtægter, og de fleste af disse regnskaber er bevaret på Skagen Lokalsamling. Eksempler på hans regnskabsføring fra et tidsrum fra 1847 til 1851, hvor især hans formueopgørelse i 1850 er af interesse:

1847 Indtægt

Januari Transport	63-	5-	1-
25 Mdm Nørgrd 2 Skp Rugmeel 2 Rd - Byfogden bet 15 Rd 4 Mk 14 Sk	17-	4-	8-
28 Saugløn af Høm 2 Rd 3 Mk 3od for Gryn 2 Mk 14 Sk	2-	5-	14-
30 Af Udlæg for Mdm Tellefsen; Renter til Overf	-	5-	10-
31 contant fra Mølleren	22-	3-	8-
Summa Indtægt	108-	-	9-
Hertil forrige Maanedes Kassebeholdning	218-	4-	2-
	326-	4-	11-
Herfra omstående Udgivt der skulde forlods være	282-	2-	3-
Cassebehold af men ved Eftertælling	44-	2-	8-
befandtes der	44-	3-	1-

1847

Februar Maaned

2 For Vraget Diane 11 Rd 1 Mk 8 Sk - et Bud 24 Sk	11-	3-	-
- Af Diane og Triton 2 Rd 1 Mk af du Crone 7 Mk	3-	2-	-
- Af gamle Vrage	1-	-	12-
3 Een Skp Rug af J:Chr Jepsen 2 Rd for Oprækning af det nævnte Vrage	2-	4-	12-
5 Honorar for Høms Vei	29-	3-	4-
- Af Fattigkassen	50	50-	-
- Saugløn af Bertel Andersen	2-	3-	12-
7 do af Søren Andersen 11 Mk 4 Sk - Rasmus Skomager 1 Skp Rug 1 Rd	2-	5-	4-
9 For 1 Skp Rugmeel 4 Mk 12 Sk - 10d Indtægt af Iris 28 Rd	28-	4-	12-
10 For 1 Skp Rugmeel af Degn 1 Rd - 11te Firkort 1 Mk 14 Sk	1-	1-	14-
12 Fra Møllen 19 Mk - 14de fra Møllen 24 Rd 4 Mk	27-	5-	-
15 4 Skp Svinmeel 4 Mk - Richard for Korn 10 Mk	2-	2-	-
19 contant 4 Mk - For Byg fra Møllen 2 Rd 2 Mk			

24 Af Ibsen 9 Rd 1 Mk 6 Sk - af Fattig- kassen 30	39-	1-	6-
25 af Rasmus Sørensen godtgiort 2 Mk 6 Sk af J: Bertelsn 2 Mk 12	-	5-	2-
- af Richard 1 Rd - 26 af Fattig- kassen 1 Rd 3 Mk	2-	3-	-
28 Fra Møllen contant 35 Rd 2 Mk	35-	2-	-
- contant fra Søren Bergen	1-	4-	-
Indtægt	248R	3M	14S

1847 Udgivt	Transport	292-	4-	11-
Januari				
25 Udlagt for Fattigkassen 5 Mk 8 Sk - derfra for Vare		2-	5-	8-
26 Til et L? i en Sophapude 3 Mk 3 Sk Porto den 28d 25 Sk		-	4-	12-
29 Udlagt for Fattigkassen 6 Rd 5 Mk - Skræderløn 4 Rd	10-	5-	-	
30 til Consumsion 3 Mk 12 Sk. Udlagt for Fattigkassen 44 Rd 2 Mk 8 Sk	45-	-	4-	
Summa Udgivt	282-	2-	3-	

1847

Februar Maaned

Udgivt				
1 Porto for et Brev til Amtet 9 Sk - for en Talljeløber 5 Rd 2 Mk, Drikkepenge til Brøndums Karl 1 Mk	5-	3-	9-	
- Udlæg for Fattigkassen 6 Rd 4 Mk	6-	4-	-	
2 for 6 Bundstokke og 1 Lp R?	3-	2-	12-	
- for 1 Sild 2 Sk - for Tab i Fiirkort 3 Sk	-	-	5-	
3 Vognleie af Toug fra Skagens Sogn	1-	8-		
4 Udlagt for Vægger Rasmus Sørensen	-	4-	2-	
5 for et Par Hammere	2-	4-	-	
7 Porto af et Brev til Wiborg 21 Sk - Ved Auction d 8 4 Mk 4 Sk	-	5-	-	
9 Udlagt for Fattigkassen 15 Rd 3 Rd og 2 Rd 4 Mk	18-	1-	-	
10 Udgivt i Anledning af Vraget Ann 1 Mk 4 Sk - 11de af do 21 Mk	3-	4-	8-	
11 for 1/16 Part i samme Vrag 13 Rd 2 Sk - NB 8d 2 Mk til f?	13-	-	2-	
12 sendt Lars 2 Rd - 13d Paa Vraget ved Aalbæk 19 Rd 5 Mk 4 Sk	21-	5-	4-	

- For et Bal 16 Mk Udlæg 11 Sk til Børnene	2-	4-	11-
15 Laant Knud Knus	1-	-	-
16 for Smør og Ost 7 Mk 12 Sk - 17de Consumtion 10 Sk	1-	2-	6-
18 i Drikkepenge til Thelfs Karl 1 Mk 2od for Par Støvler 5 Rd 3 Mk	5-	4-	-
20 For at istandsætte 3 Stueuhre	-	3-	8-
21 Tab i Kortspil hos Christensen 2 Rd - 23, 1 Bog Papiir 1 Mk 8 Sk	2-	1-	8-
24 Betalt Pastor Berg for 4 Tdr 5 Skp Byg	18-	5-	10-
25 udlaant til Jørgen Bertelsen Barn 2 Mk 12 Sk	-	2-	12-
26 Porto m m for Værver Rasmus Sørensen	-	3-	5-
27 En Amtsregning for Januari Qvartal Udgivt	1-	1-	14-
	114-	2-	5-
Som draget for omstående Indtægt og fra do do	248-	3-	14-
	41-	3-	1-
Ialt	290-	-	15-
Bliver en Beholdning af men viser sig mindre.	164R	4M	10S

1847

Marts Udgivt

1 Udlagt for Fattigkassen	3-	2-	-
- Til Consumtion 1 Rd 1 Mk 8 Sk - Hos Kroghs 11 Rd	12-	1-	8-
2 Porto for R Sørensen 10 Sk - 4de 1 Mk - 5te 11-	-	2-	5-
6 til Tobak 1 Mk 10 Sk - Peter 1 Mk - Chr. Eskildsen for Smør 2 Rd	2-	2-	10-
7 Porto af et Brev til Johan 2 Mk 5 Sk - 8d Udlagt for Fattik: 16 Mk	3-	-	5-
10 Gynderup 1 Rd 2 Mk 8 Sk - 11e 2 Rd til ?borg Viin 2 Mk 14 Sk	3-	5-	6-
13 1 Par Støvler til Christian 4 Rd 3 Mk - tabt i Kortspil 1 Mk 8	4-	4-	8-
14 2 Mk til Møllen - For en Koe 25 Rd - Consumtion 1 Rd 3 Mk	26-	4-	2-
- 3,5 Alen sort Klæde 8 Rd 4 Mk 8 Sk, til Posten 1 Mk, Porto 4 Mk 5 Sk et Irisactie	9-	3-	13-

15	Til Consumtion 2 Mk 4 Sk 16d 8 Sk	-	2-	12-
17	sendt K? 10 Rd, Posten 8 Sk - 19. ved Auction 30 Sk 20. til Constion 4 Mk 15 Sk	11-	1-	5-
23	til Consumtion 1 Mk 11 Sk og den 21d 8 Sk – drikkepenge 1 Mk	-	3-	3-
24	Udgivt i Anledning af Vraget Ann 3 Rd 17 Sk	3-	1-	1-
25	For 1/12 Part i Vraget Ann 38 Rd 1 Mk – til Ole Eriksens Enke 1 Mk	38-	2-	
26	Sat i et Malerie 1 Mk – 27d til Consumtion 1 Mk 2	-	2-	2-
27	Byskatter 6 Rd 5 Mk 8 Sk for 1ste Qvt. 28d til Peter 1 Mk 8 Sk	7-	1-	-
30	1 Mk 8 Sk for Søren Lundholms Enke – 4 Sk til Matt? – hos Kroghs 15 Rd – 31t til Cstion 2 Mk 2 Sk – for 1 R? 1 Rd 8 Sk	-	1-	12-
31	2 Mk 8 Sk for et Forlig – til Søren Lundholms Enke 10 Rd	10-	2-	8-
	Summa	154R	4M	14S
	som fradrages omstående Indtægt	367-	4	12-
	bliver Beholdning	212-	5-	14-
31	derfra gaar for Tørv, Smør m m B.. Beholdning	6-	3-	-
		206-	2-	14-
	Tilgodehavende i Restancer Indtægternes Overskud er i denne Maaned	266-	14-	
		64 Rd	3 Mk	4 Sk

1847
April

1	Chr. Bruns 2 Mk – 2dn til Barsel- gilde 2 Rd 6 Sk	2-	2-	6-
3	Udlagt for Fattiggassen	44-	5-	11-
4	Offer til Præsten 2 Rd, til Høm 8 Rd	10-	-	-
5	til Lars 65 Rd – 7de til P?rie 2 Mk 6	65-	2-	6-
9	Gunnerup for Kjød 6 Rd 2 Mk - 2 Rd til Ane	8-	2-	-
11	i Kirken 8 Ski Kortspil 10 Sk 13d for Søm 2 Mk Lateris	-	3-	2-
		131-	3-	9-

1847	Indtægt			
	Decemb Transport	1392-	3-	3-
22	Af Marschalls Kasse	-	2-	-
23	- min Kone	4-	-	-
25	Fra den nye Mølle	19-	-	1-
27	Mikkel Henriksens Enke bet.	1-	5-	-
25	Fra den gl. Mølle contant extra Indtægt	37-	5-	-
		-	-	9-
31	For en Mast af Jens Chr. Sørensen – Betjent Christensen for Kost og Logi i Decb	10-	-	-
		8-	-	-
	Summa Indtægt	1473-	4-	13-
	Herfra omstående Udgivt	1220-	-	15-
	Beholdning	253-	3-	14-
	Tilgode:			
	Hos Christen Skeen Mølle efter Oblig	600		
	– Christen Eskildsen	100		
	2d Actier	200		
	– Fru Weise i Kjøbenhavn	119		
	Kassebeholdning circa	231		
		1240		
	Udestaaende Restancer hos			
	Forskellige	160		
		1400	R	

1848	Casse Indtægt			
	Januar			
1	Kassebeholdning Contant	253R	3M	14S
	Christen Skeen Mølle efter Obligt	600-	-	-
	Christensen Eskildsen St.	100-	-	-
	2 Pris Actier	200-	-	-
	Frue Weise i Kjøbenhavn	119-	-	-
	Udestaaende Restancer for For- skjellige efter Gældsbreve	160-	-	-
	Credit	1432	3-	14-
8	Af min Kone for Gryn	3-	3-	-
	– L. Lundholm	1-	2-	-
11	I Indtægt af Vraget Mathilde	4-	1-	-
14	Grønderups i Bytte paa en Koe	1-	-	-
16	Af min Kone for Gryn	4	-	-

18	– Hans Heilesen fra M.	6-	5-	6-
19	– min Kone for Gryn	2-	3-	-
23	Fra den gl. Mølle – den nye Do	14-	3-	-
		5-	1-	6-
30	– den nye for 1 Skp Rugmeel Summa Indtægt	-	4-	-
		43-	4-	12-

Februari

	Indtægt			
4	For Controlleur Svarres Ophold i 9 Dage	6-	-	-
	– For Kornvare af Fabricius og Nicolai Pedersen	3-	4-	-
6	Fra den nye Mølle	7-	1-	15-
7	Af Marschalls Cassen	2-	4-	-
11	For et Stk Egetræ 2M			
13	Af Marschalls Kassen 4R ? paa 4M	4-	4-	-
19	Af Fattiggassen 6R 2od fra den gl Mølle 8R 3M	14-	3-	-
20	Fra den nye Mølle	12-	3-	8-

April

	Udgivt			
8	For en Tylt Planker til Peder – 8 Potter Olie	8-	-	-
9	– Peter paa Løn 4M – min Kone 4M	1-	2-	-
10	For en Auctionsregning	16-	2-	10-
11	Martin Geburtsdagsforæring	-	4-	-
10	Krogh i contant til Lauritz for 1,5 Td Kartoffler 15M	3-	-	-
12	for 0,5 Td rug 2R	4-	3	-
20	Smaae Udgivter circa	1-	-	-
20	Julius Trolle paa Løn	5-	-	-
23	Offer: til Præsten 8M; til Høm 5R	6-	2-	-
26	dodo 4Rdo do3	7-	-	-
27	Kongelige Skatter for første Termin – Fabricius for Karen Knep	19-	1-	4-
		3-	-	-
30	Julius Trolle Rest Løn til Mai 1848	3-	-	-
Maie	Ane Marie Rest paa Løn	4-	-	-
	– Karen 2M Juni Rest Løn 6R – 8S – Peter 1R	6-	2-	8-
		1-	-	-

1848	Conto			
	Udgivt			
Januari				
1	Bendtsen Rest paa Obligat.	600R		
	Lars Bødker efter Obligat.	<u>500R</u>		
		1100R		
-	T-penge 3SK, Almanak 10SK		13S	
5	Vare hos Brøndums for	7-	4-	-
10	For 1/42 Deel i Vraget Rapie	4-	2-	-
11	I ? med Vraget Mathilde 1 Rd 12 Sk			
	Propper 1 Mk	1-	1-	12-
13	Til Min Morbroders Søn			
	August Ludvig	2-	-	-
14	Consumtion Drikkepenge		1-	6-
16	Fragt af nogle Naturalier til Johan			
	drikkepenge	1-	2-	-
20	For Klitarbeide for L. til Pl. Dige	1-	3-	-
21	Chr. Thellefsen for Arbeide	6-	-	12-
22	Til Consumtion	-	1-	7-
23	Sendt Lauritz til et Uhr samt Porto	20-	-	8-
24	Søren Hansen af Rannerød			
	for 400 Søm	-	5-	-
	Christen Smed for en Skrædder-			
	regning	12-	-	-
25	For en Galt af Ring paa Elkjer	12-	1-	-
27	Findeløn af K?det til Mølle	-	3-	-
	- Peder paa Lønnen til Januari			
	Maanedes Udgang 1848	6-	-	-
29	2 Flasker Viin, 1 Flaske Blæk hos			
	Christensen	1-	1-	8-
	Summa Udgivt	77RD	4M	2SK

Februari 1848

2	For 7,5 p Smør a 20 SK	1-	3-	6-
-	Peder Eskildsen contant	3-	-	-
6	For en Bekjendtgørelses publication	-	1-	4-
-	- Smør 2Rd 8Sk - Tabt i Whist 2 Mk	2-	2-	8-
8	Til Faddergave 10M 11SK,			
	for en Koe	27-	4-	11-
11	For 2 Tdr Havre 3R 2M - Consum-			
	tion 14 Sk	3-	2-	14-
-	Hos Fabricius betalt	-	4-	4-
12	Betalt Pagter Berg for Byg	6-	1-	-
14	For 300 Stk Søm af Søren Hansen	-	3-	12-

15	for Vraget ved Kanstederne og			
	2 Skp Kul		4-	8-
19	Consumtion 11 Sk, 20d Porto 3Sk	-	-	14-
		46-	4-	3-
21	til Consumtion 39 SK, Søren P og			
	Peder 24 SK	-	3-	15-
22	- Mathilde Berg	2-	-	4-
25	For Tøi til Christians Confirmations-			
	klæder	16-	1-	8-
-	For en Auctionsregning	80-	-	6-
28	Betalt Christensen Rest			
	paa en Regning	12-	-	-
-	Tilsat ved Auctionen	-	5-	8-
		158-	4-	9-

Marti 1848

3	Ved en Vragssamling hos Bendsen	-	1-	8-
5	Hos Brøndums for Vare	28-	3-	-
-	Til Christensen for »Johathan			
	Jefferson Vithla	2-	1-	12-
6	For 4,5 p Smør 1 RD .. for et Par			
	Støvlesaaler 5M 8S	1-	5-	8-
8	Hos Kroghs 1 M 8S 10ds for smør og			
	1 Par Støvlesaaler 3 Rd 2 Mk 8 Sk	3-	4-	-
10	Til Consumtion	-	1-	10-
12	For 1 p Pibetobak og en Pibespids	-	2-	10-
-	Betalt N. Kjeldsen en Vraglod af			
	»Mariehol..« og Rest paa mine			
	Reiseomkostninger 1847	10-	1-	-
13	For 350 Stk Søm af Søren Hansen	-	2-	-
14	Ved Auction hos Kroghs og			
	hos Brøndums	-	1-	2-
19	Julius paa Løn 5 R for 1 Placat 1 M 4 S	5-	1-	4-
-	Ved Folkessamlingen hos Md Holst	1-	2-	4-
21	Chr. Thellefsen for Arbeide af Peder			
	i 4 Dage	1-	-	-
22	Porto af 2d Breve til Aalborg	-	2-	6-
23	Byeskatte 1te Kvartal 1848	9-	3-	11-
-	For Peder Eskildsen betalt Do	-	5-	2-
-	Hos Bendsens 2 M - 24d for			
	Smør af Chr. Gjødgaard 4R 3M	4-	5-	-
24	Porto af et Pengebrev til			
	Johan med 50R	-	3-	8-
24	Aalborg Avis Januari Kvartal og			
	Folkeblad for April ti Octb	2-	3-	6-
24	Johan 50R 19d... 10R	60-	-	-

25	Til Consumtion 15 M - 27d do 9 M	1-	3-	15-
28	Hans Heilesen	-	2-	10-
-	Reisepenge til Axelsen, Mathias	1-	-	-
30	til Consumtion og for Krogh m	-	3-	14-

April

2	Peder 5R, 1 Par Støvler til Lars 5R 3	10-	3-	-
3	for Støbegods - 3R hos Bengt 2 M 38 S -			
	for Smør 5R	8-	2-	8-
	Drikkepenge 3 M 6d til			
	Consumtion 12S	-	3-	12-
7	Ane Marie B? paa Løn		2-	-

1850

	Conto			
	Udgivt			
Juni 17	Jens Moibing i Forskud paa Arbeide			
	for Steen	100-	-	-
-	- For en Auctionsregning til Chri-			
	stensen	1-	4-	7-
-	- For en lille Baad H.p Tørv	3-	4-	-
18	Rente m m til Lars Bødker	28-	4-	8-
-	- Capital og Rente til Jens Klarup	103-	2-	-
-	- Capital og Rente til Jensine Bjerre	103-	4-	8-
-	- for 2de Jordstykker	6-	-	-
-	- -Papir til Skjøde	1-	2-	12-
-	19 Til Rom, Brændeviin og Sukker	1-	-	-
-	20 contant til Brøndum samt			
	Obligation	2000-	-	-
-	23 contant udleveret til Bertel			
	Andersen af Skagen	200-	-	-
	Summa Udgivt	2549R	4M	3S
-	23 skyldig til Lars Møller	66rbd		
-	24 Udtaget af Cassen til Lommepege	5-	-	-
-	26 Ligeledes	5-	-	-
-	27 Tilbagebetalt 1/2 Aars Løn som			
	Kæmner	12-	3-	-
-	- contant Udtaget	2-	3-	-
Juli 2	Udgivt paa Festina	1-	5-	4-
-	- For 2 Læs Tag og 100 Favne Simer	7-	1-	10-
-	4 Udtaget af Kassen	2-	-	-
-	- For 2 Stk Papir 5M 10Sk - min			
	Kone 8Sk	1-	-	-

-	-	Til Lommepege	2-	3-	4-
-	5	Udlaant til Ane Christensdatter Uslev	50-	-	-
-	-	2den Qvt Skatter for Tingsted	2-	4-	1-
-	7	H. Bødker til Maling	8-	-	-
-	-	Til Lommepege	-	2-	-
-	-	Min Kone til Narrestræger	5-	-	-
			105-	4-	5-

1850 Casse
Indtægt

Juni	11	Obligationer til Beløb	4950-	-	-
-	-	Contant	2038-	-	-
-	-	Obligation hos Chr. Eskildsen	700-	-	-
-	-	1 Huus og Materialer til Samme	400-	-	-
-	-	Hos Mdm Brøndum tilgode	1000-	-	-
-	-	En Assurancepolice paa Meubler og Effekter	900-	-	-
-	20	En Obligation af Brøndum paa	2000-	-	-
-	-	Differancen af Rente og Opgjørelser med Brøndum	10-	-	-
-	23	Bertel Andersens Revers at betale 3 Maaneder fra Dato skyldige	204-	-	-
		Summa Indtægt RbdI	13202-	-	-

Naar herfra drages omstaaende

Udgivt	2549-	4-	3-
bliver igjen som min da eiende Formue	9652d	1M	13 S
Herfra gaaer Lars Bødker	500		
- - Lars Møller	66		
Er	566	d	
Igjen beholdne Formue	9086d	1M	13S
er	9086d	1M	13S
Deraf i Obligationer	7050	d	
Imod Revers	200	-	
uden Beviis Chr Eskilds	100		
Huus og Byggematerialer	400		
Meubler og Effecter	900		
	8650	rbd	
I smaat Udestaaende	130		
Tilgode hos E Møller	50		
Contant pr Cassi	496	413,5	
	9326d	4M	13,5S

<u>SM formueopgørelse pr. 18. januar 1851.</u>	
11 Obligationer	6950 R
For Chr. L. Eskildsen, uden beviis	100
- E.M. Møller og Frue Veise, ub	50
Indbo	900
Huus	1100
Udlaant til Ane Uslev	50
Contant	250
	9400 RDL

1851	Udgivt			
	Transport	278-	-	11-
Juni	13	Kassebeholdning	83-	-
-	-	Forefunden Underbalance i Kassen der tildeels hidrører fra den under 18d Januari 1851 anførte Kassebeholdning, hvilken neppe var rigtig	12-	4- 1-
		Balance	373-	4- 12-
		# #		
		Til et Par Skoe til Agnes 2M - Min Kone til Fisk 3	-	5- -
15	Jens Møller for Arbeide	1-	4-	8-
-	Til Sukker og Salt 2M For en Planke	-	3-	4-
18	1 p Vitriol 8S12 3/4 p Smør af J. Chr. G. 20S 16M	2-	4-	8-
-	8 3/4 p Smør af Andreas Holtgrd a 18S	1-	3-	13-
-	Min Kone 8S 19d 2M 9p Smør af Saxild a 18Sk 10Mk 2 Sk	2-	-	10-
21	Til Hvedebrød 8S, til Svoilstikker 8S	-	1-	-
23	Tobak 2M 10S, Brændeviin 18S - Min Kone 1R	1-	3-	12-
24	Til Frederikshavn for Istandsættelse af et Pibebslag 12S Drikkepenge 1M	13-	1-	4-
25	Erstatning for et Lam 2R, 27d, Rom m m 5M	2-	5-	-
26	2 Bøger Papiir 2M 8S, 24d, Hugge? 5M 12S	1-	2-	4-
28	Communeskatter første Halvaar 1851	7-	-	8-
29	Jens Møller for at grave til Kaal	-	1-	-
30	Restancer af Communeskatter 1850	8-	-	2-

Juli	2	Min Kone 1R 8S, Tobak, Brænde og Sæbe	-	5-	4-
	9	Min Kone 1R 8S paa en Lande-reise 4M	1-	4-	8-
	18	Sukker og ?vin 1M 13S 19d min Kone 24S	-	3-	5-
	20	Min Kone til Spind og Skræderløn	1-	-	-
	21	Til Gravminder i Slesvig 3M, Drikkepenge 8S	-	3-	8-
	23	Jens Møller i Arbeidsløn for 2 3/4 dag	-	4-	-
	24	Min Kone 2R til Huusholdningsbrug	2-	-	-
	27	Til Tobak 2M 10S, Jens Larsen Nielsen laant 20	20-	2-	10-

August

	1	6,5 p Lammekjød a 8S - 3M 4S Min Kone 2M	-	5-	4-
	4	Melk, Lotteripenge, m m, Lene ? 1R	3-	-	-
-	-	Niels Baaed Rentegodtgørelse	1-	1-	8-
	8	Brændevin, Rom, Humle 2M, For M?	-	3-	-
	10	1 Baad Kp-tørn 6R 4M 12S, Drikkepenge 8	6-	5-	4-
-	-	Til Smør 2R - Præstepenge 1R 3M	3-	3-	-
		Jens Larsen Nielsen contant	20-	-	-
			108-	1-	4-

Trækningsliste fra Søren
Møllebyggers regnskab

Træknings-Liste

over

6te Classe i det 214de Hamburger-Stadlotteri.
Den 17de November 1847.

De 40 Hovedgevinster.

No.	Mk.	No.	Mk.	No.	Mk.	No.	Mk.
19	10	3402	10	9643	500	13027	20
464	15	4263	20	9765	10	13928	15
987	20	4335	20	11058	50	14192	20
997	2000	4355	20	10363	15	14642	15
1174	15	5740	50	10720	20	14789	10
1914	50	7037	10	11130	15	15615	1000
2425	20	7310	10	11295	10000	15906	15
2473	200	7668	15	11850	20	15944	50
2768	10	7822	15	12015	50	16452	10
2852	10	9318	20	12744	15	16467	10

Nummère à 7½ Mk.

24, 96. — 118. — 307, 8. — 437, 59. — 521, 73. —
602, 62, 83. — 724, 47, 61. — 810, 21, 00, 84, 94.
— 901, 46.
1026, 85. — 1110, 14, 23, 28, 44, 45, 59, 63, 80, 81,
96. — 1230. — 1334, 54, 79, 98. — 1411, 65, 86.
— 1808, 48. — 1801, 71, 88, 91. — 1945, 62, 65,
82, 98.
2005, 33, 65, 91. — 2128, 56, 58, 94. — 2224, 33,
66, 67. — 2312, 59, 91. — 2413, 85, 88, 90. —
2522. — 2635. — 2720, 89. — 2529, 39, 55, 78, 82.
— 2917, 18, 61.
3051. — 3117. — 3211, 12, 32, 42. — 3352, 67, 96. —
3541. — 3622, 64, 95. — 3827, 37, 39, 50, 52, 91.
— 3975.
4004, 88. — 4188. — 4200, 78, 94, 97. — 4309, 21, 48,
61. — 4413. — 4508, 12, 33, 52, 59. — 4604. —
4704, 39, 40, 48. — 4820, 56, 76. — 4949, 93.

Salget af gården i Vesterby

I 1846 blev Søren's ældste datter Ane Hedvig gift med købmand Erik Brøndum, men som følge af at de nogle år senere skulle udrede 6.000 Rbd. til Eriks søster i arvepart, kom de i akut pengebød.

I efteråret 1849 besluttede Søren Møllebygger sig derfor for til at sælge sin trelængede gård i Vesterby samt sine to møller i Skagen for dels at hjælpe Erik og Ane Hedvig Brøndum til at undgå konkursen og dels for at få penge til Johan Henriks studier ved Københavns Universitet. Netop i august dette år sejlede Søren Møllebygger med hjuldamperen Iris fra Aalborg til København, for dér at tilse sønnens studievirksomhed, og det var straks efter hjemkomsten herfra, at han besluttede sig for at sælge sine ejendomme i Skagen.

Den 3. september 1849 skrev han til købmand J.O. Bendsen:

Hr Ven! Da det er min faste Alvor at jeg vil afhænde alle mine faste Eiendele, saa vil jeg først hermed tilbyde Dig, inden jeg giver andre, disse for den Sum jeg nævnte for Dig i dag ... Af Jern-Kakkelovnene beholder jeg mig 2; de 4re i det søndre Vaaningshuus medfølger tilligemed alle mulige Muur=nagelfaste Ting som Møllerens Indventarium i dets hele, deriblandt en 20=Bismer. Modtagelse kan skee til den 1st Octbr d.A. Skagen den 3de Septbr 1849. S. Møller.

Handlen blev sluttet, og købmand Bendsen overtog gården og møllerne, og Søren og Kirsten samt deres eneste hjemmевærende barn, den 10-årige Martin, flyttede ind i Havehuset i Østerby. Christian var netop blevet konfirmeret og var kommet i købmandslære i Randers, mens Lars, som var blevet konfirmeret i 1844, var ansat i landbruget på Lerbækgaard lige nord for Frederikshavn. Den ældste af drengene, Johan Henrik var i gang med sin kostbare juridiske uddannelse i København.

Havehuset i Østerby

Købmand Chresten Degn havde i 1832 købt huset af købmand Simon Andersen Brøndum. Da Erik Brøndums mor Ane Kirstine Brøndum i 1839 arvede Chresten Degns købmandsgård i Østerby, fulgte Havehuset med, og hun stod som ejer af det, indtil Erik Brøndum overtog købmandsgården i 1847, hvorefter han kom til at stå som ejer af huset.

Bygningen var i en ganske dårlig forfatning, og i 1849 stod den vurderet til kun 200 Rbd. Det står et sted angivet, at Erik Brøndum fik købmandsforretning i huset, hvilket på dette tidspunkt ikke er rigtigt, idet han havde overtaget Chr. Degns forretning lige ved siden af. Men de nygifte Ane Hedvig og Erik brugte huset til beboelse i de første år, de var gift.

I 1849 kom Erik Brøndum i akut pengetrang, hvilket medførte, at Søren Møller som allerede nævnt måtte sælge sin gård i Vesterby og sine to møller til Jens Ole Bendsen for at tilvejebringe den nødvendige kapital for at forhindre en konkurs

for datteren og svigersønnen. Søren Møller lånte Erik Brøndum 2.000 Rbd. på obligationer, den tids pantebrev, mens han gav Ane Hedvig 1.000 Rbd. i et personligt lån til senere tilbagebetaling, hvilke pengetransaktioner fandt sted i juni 1850. Til gengæld fik Søren Møller skødet på Havehuset i Østerby, som han herefter stod som ejer af resten af livet.

Salgskontrakten, som er dateret Skagen den 19. juni 1850, så således ud:

»Jeg undertegnede Købmand E. Brøndum i Skagen, sælger og skøder herved fra mig og Arvinger det mig tilhørende Hus i Skagens Østerby under Matrikel nr. 143 og Forsikringsnr. 174 beliggende Hus, som består af 14 Fag Bindingsværk, beklædt med Fjæl og tækket med Tegl og Strå, samt med alle deriværende Mur- og nagelfaste Ting, samt også den norden for huset beliggende have med de deriværende Træer af navnlig slags, tilligemed Plankeværk om samme, Gaardsrummet sønden for Huset, med den derværende Brønd; saa og den fulde Rettighed til den Sum, Ejendommen i Købstædernes Brandkasse er

forsikret for. Og da den approberede Købesum er mig betalt med 200, skriver to hundrede Rigsbankdaler Sedler, så erklærer jeg herved for mig og Arvinger i bemeldte Hus og Have ingen videre Ret til Ejendom at have, men at samme fra Dato skal være Køberen, hr. S. Møller og Arvinger med fuldkommen Ejendomsret tilhørende, fri for Hvermands Tiltale i nogen maade, hvorfor jeg bliver rette Hjemmelsmand efter Loven.

Til Bekræftelse har jeg i Vitterlighedsvidners Overværelse underskrevet og forsegleet dette Skøde. Skagen den 19. juni 1850. E. Brøndum. Til vitterlighed Søren Chr. Simonsen Rasmus Jensen«

I forbindelse med salget af gården i Vesterby overførte Søren Møller i efteråret 1849 en stor mængde forarbejdet strandingstømmer til Havehuset i Østerby, som han straks efter familiens indflytning påbegyndte istandsættelsen af. I 1850 var han fuldt optaget af restaureringen af dette, som ved årets slutning stod færdigt, og dets vurdering var da blevet

hævet fra de føromtalte 200 Rbd. til nu 1.100 Rbd. Huset var delvist tækket med strå, og det tag blev udskiftet, idet der i Søren regnskaber står opført, at han den 2. juli 1850 har købt to læs tag for godt 7 Rbd. Den 17. juni betalte Søren Møller Jens Moibing 100 Rbd. i forskud på Arbejde og for Steen.

I forbindelse med købet af Havehuset må Søren Møller tillige have købt to jordstykker, som han betalte skøde for den 18. juni 1850. Den 7. juli 1850 købte Søren maling hos Lars Bødker for 8 Rbd.

Søren Møller og Kirstens indbo blev i 1850 vurderet til 900 Rbd. Til sammenligning herfor tjener, at da Steen Steensen Blichers indbo blev solgt efter hans død i 1848, indbragte det 168 Rbd. og 3 Mk. ved auktionen i Spentrup Præstegaard.

I december 1852 købte Søren Møller Lodskovad Mølle, hvortil familien flyttede i januar 1853. Havehuset i Østerby kom herefter til at stå tomt, og det var baggrunden for, at byfoged Hoffmeyer den 28. juli 1853 på Skagens Sundhedskommissions vegne udpegede huset til at indrette et

nødhospital i. Koleraen var kommet til Nordjylland den 7. august med nogle søfolk, som var kommet til Aalborg fra København med den nye rutebåd Iris. Man havde gjort meget for at hindre sygdommen i at komme til landsdelen, men bestræbelserne mislykkedes altså. Nordjylland og Skagen blev ramt af sygdommen, og den krævede mange menneskeliv i byen. Søren Møller besvarede kommunens henvendelse med følgende brev:⁴

Velbaarne Hr. Byfoged Hoffmeyer.
Ved under 28de ds. af Deres Velbaarenhed at være underrettet om at Sundhedskommissionen i Skagen har udtaget mit i Skagens Østerbye værende Huus til deri at indrette et Hospital som skal staae beredt til deri at optage eventuelle Cholera-Syge har De tillige yttret Ønske om paa Communens Vegne at træffe Overenskomst med mig angaaende Huusleie og øvrige Betingelser. I den anledning skal jeg tillade mig at yttre, at jeg i dette eller lignende Tilfælde ikke forlanger nogen Huusleie af Communen. Jeg forlanger blot at

Sydsiden af Det Gamle Havehus. Foto formentlig inden restaureringen i 1941. Lokalsamlingen i Skagen.

være skadesløsholden eller at Huset i sin Tid sættes i samme Stand som det før var. Lodskovad Mølle, den 29. juli 1853. Ærbødigst S. Møller

I september blev Søren Møller imidlertid gjort opmærksom på, at han tidligere havde lovet pastor Berg, at han kunne få et værelse i huset til rådighed for konfirmationsforberedelse, et løfte han i mellemtiden havde glemt. Dette meddeler han

kommunen den 2. oktober,⁵ idet han tilføjer: »Da jeg har med tvende fornuftige og villige Parter at bestille, saa haaber jeg, at de med hverandre afgør denne Sag til indbyrdes Tilfredshed, da jeg nødig vilde have nogen af Parternes Ugunst.«

Knap fire år boede Søren og Kirsten i Lodskovad, fra januar 1853 til efteråret 1856. Men inden vinteren 1856 var de tilbage i Skagen, en by som de havde savnet meget i den tid, der var

forløbet. De flyttede atter ind i Havehuset ved siden af Ane Hedvig og Eriks købmandsforretning. Martin var i mellemtiden konfirmeret og var kommet i lære i landbruget, Christian, som de hørte fra en gang om året, var i Australien, hvor han søgte efter guld, mens Lars var veletableret på Øster Thirup ved Hjørring. Og Johan Henrik var omsider bleven økonomisk selvstående, idet han havde fået ansættelse i Kultusministeriet.

Og endelig havde Søren og Kirsten tjent godt ved salget af gården i Lodskovad og måtte betegnes som ganske velstående.

Typisk for Søren Møller var han straks i gang med nye projekter efter tilbagekomsten til Skagen. Han havde gennem årene bemærket de mange skibe, der strandede med kornladninger, og selv om man fandt anvendelse for kornet i Skagens husholdninger, så kneb det med at få tørret kornet ordentligt, hvorfor det ofte mugnede og smagte mindre godt. Søren Møller havde i mange år spekuleret på, om man ikke kunne tørre strandingskornet, og nu realiserede han sine tanker herom ved at bygge et korntørringsanlæg med ovn i haven ved Havehuset. Dette hus står der endnu den dag i dag, nu som Skagens Museums »Kaffehus«. I 1884 indrettede malerne P.S. Krøyer og Oscar Bjørck det som atelier til brug i tilfælde af dårligt vejr og dekorerede væggene med fresker, som siden gik tabt. Derefter blev det benyttet af Michael Ancher, der malede *Kunstdommere* fra 1906 her. Senere funge-

rede det som vaskehus og igen senere som latrinbygning. I 1990 blev det helt ombygget til »Kaffehus« ved Alfred Hansen.

I årene 1856-63 boede og fungerede Søren og Kirsten i Havehuset. Det var herfra, Søren løste sine opgaver som leder af Skagens Redningsstation, som kommunens kærner, og det var herfra han deltog i oprettelsen af Sparekassen for Skagen og Omegn.

I 1857 indtraf det sørgelige budskab om sønnen Johan Henriks død i København, den af deres børn der havde kostet dem mest. Men også det kom de over. Deres største glæde, mens de boede i Havehuset, var, da sønnen Christian i live vendte hjem fra Australien, dog uden guld. Han flyttede ind hos forældrene, og det var fra Havehuset, at han og Søren Møller købte købmandsgården i Vesterby i 1863. Herfra blev frøet lagt til en stor og livskraftig Skagen-familie, som endnu i dag er aktiv over hele landet og for den sags skyld verden.

Den 21. juli 1863, på Christians fødselsdag, blev den nye købmandsforretning åbnet, og forinden var

Søren Møller og Kirsten fraflyttet Havehuset og var i stedet flyttet ind i købmandsgårdens gamle bindingsværksbygning, deres livs sidste bolig.

Dermed var Havehusets rolle i Møllerfamilien ikke udspillet.

Det kom nu til at indgå i Brøndums Gæstgiveri, men stadig med Søren som ejer. Da Brøndums Gæstgivergaard og købmandsforretning brændte i 1874, flyttede Erik og Ane Hedvig Brøndum med familie ind i Havehuset, mens den nye gæstgivergård var under opførelse. I den ene ende af huset var der butik og krostue for fiskerne, i den anden skænkestue for »pænerne« folk. Så var der et lille gæsteværelse, hvor akkurat to senge og en servante kunne stå. På- og afklædning måtte ske i sengene. Desuden rummede huset til familien et værelse med to senge og to med en seng. Sådan beskrev Michael Ancher husets indretning i 1875. Da den nye gæstgivergård stod færdig, flyttede Erik og Ane Hedvig ind i denne.

Netop da Havehuset igen stod tomt, indtraf den triste hændelse, at Lars Møller på Øster Thirup døde i april

1875. Søren Møllebygger tog selv til Hjørring, hvor han hentede sine to børnebørn Henriette og Martha, og dem installerede han i Det Gamle Havehus, hvorfra deres videre liv så formede sig, blandt andet påvirket af indflytningen af malergæsterne Michael Ancher, Viggo Johansen og Karl Madsen i sommeren 1875.

I 1876 døde Søren Møllebygger, og Ane Hedvig arvede huset efter ham, hvorefter det indgik som en del af Brøndums Gæstgivergaard. Da Anna Brøndum og Michael Ancher blev gift i 1880, flyttede de ind i Havehuset, hvor de boede, indtil de efter Helgas fødsel i 1884 fik deres eget hus på Markvej 2. Huset blev herefter igen lejlighedsvis anvendt som anneks for nogle af gæstgiveriets logerende.

I 1919 overtog Skagens Museum Havehuset ved et gavebrev fra Brøndumfamilien, og museet har siden ejet det gamle Skagenhus med dets omfattende historie, hvor ikke mindst Søren Møllebygger har indskrevet sig i dets mange hændelser. Uden hans hånd og ånd havde huset næppe stået der i dag.

Søren Møllers korntørringshus ved Havehuset, bygget 1857. Blev i 1884 indrettet af P.S. Krøyer og Oscar Bjørck som atelier til brug i dårligt vejr. I 1990 blev det gamle hus ombygget til Skagens Museums »Kaffehus«. Ældre foto, Lokalsamlingen i Skagen.

Køb af gård i Lodskovad

Da Havehuset i Skagen i 1851 stod nystandsatt og færdigt, fik Søren Møllebygger kræfter i overskud. Han havde engageret sig meget i driften af Erik og Ane Hedvig Brøndums købmandsbutik, som nu bandt en del af hans kapital. I denne sammenhæng gjorde Søren Møllebygger sig tanker om, hvorledes man kunne tilføre butikken landbrugsvarer i form af især smør og ost, af hvilke der næsten ingen produktion var i Skagen. Man skulle noget syd for byen, før der var tilstrækkelig græsning til malkekvæg.

Med sit store aktivitetsbehov ledte Søren efter en mulighed for at kunne kombinere sit hidtidige virke som møller med landbrugsproduktion, og denne mulighed bød sig i efteråret 1852, hvor en gård med mølle blev til salg i Lodskovad. Gården, matrikel nr. 14 i Raabjerg Ejerlav, der lå ved Troldso ikke langt fra Raabjerg Kirke, blev sat til salg ved en auktion af boet efter Christen Jensen, og den 23. december 1852 købte Søren Møller denne med tilliggende samt mølle.

Skødet blev tinglæst den 19. januar 1853, og familien flyttede derpå til Lodskovad allerede samme måned.

Søren Møllebygger betalte 518 Rbd. og 3 Mk. til proprietær Ring på Nørre Elkjær for indfrielse af en obligation. Ellers fremgår der ikke andre udgifter i forbindelse med selve købet af gården i Sørenes regnskaber. Tilliggendet var på ca. 150 ha, hvoraf knapt halvdele var flyvesand i Lodskovad og Raabjerg miler. Til gården hørte en parcel på ca. 7 ha til tørveskæring lige syd for Troldso.

Købet af gården i Lodskovad var ingen tilfældighed. Søren Møllebygger kendte gården særdeles godt og var kommet der jævnligt. Christen Jensen havde arvet gården efter sin far, den på den tid særdeles kendte Jens Christensen, bedre kendt under navnet »Smed Jens«. Smed Jens var som Søren Møllebygger født uden for ægteskab, men han voksede op på sin fars gård i Lodskovad, en fæstegård under Nørre Elkjær, som han overtog fra sin far i 1787.

Smed Jens besad megen teknisk snilde og røbede tidligt stort meka-

Kort- og Matrikelstyrelsens kort 1:50.000, 1998.

Søren Møllebygger's gård med jorder ved Lodskovad. Gården hedder i dag Bakkegaard.

nisk talent. Han byggede blandt andet en isbåd med sejl og ror, på hvilken han kørte over isen på Troldso og i Troldkær til Raabjerg Præstegaard. I hans fars tid var de begyndt at opskære vragtømmer til skibsbygning, og i 1789 byggede Smed Jens en på vindkraft baseret savmølle, og han begyndte nu at levere opskåret tømmer til folk i Skagen og Fladstrand. Et kraftigt vindstød ødelagde på et tidspunkt hans mølle, men i 1806 byggede han en ny savmølle, idet han modtog 10 Rbd. fra Landhusholdningsselskabet til hjælp for byggeriet.

I 1814-16 byggede han en mindre stubmølle til maling af gryn, men han blev dog nægtet bevilling til at udføre grynmaling for andre.

Da Søren Møllebygger begyndte at opføre en hollandsk mølle ved Toldergaarden i Skagen, blev han opsøgt af den 37 år ældre Smed Jens, og deres gensidige forbindelse medførte, at Søren i 1826-28 hjalp ham med at opføre en hollandsk mølle ved hans gård i Lodskovad. Da møllen stod færdig, anmeldte Smed Jens den 11. december 1828, at han nu ville begynde at male gryn.

Smed Jens døde i 1836, og hans søn Christen, som overtog gården, ejede ikke faderens virkestrang og tekniske snilde. Møllen forfaldt og stod ubenyttet hen, indtil Søren Møllebygger overtog og istandsatte den i 1853.

Søren Møllebygger's forbindelse med Smed Jens fik i øvrigt stor betydning for hans egen udvikling, idet Jens ejede en sjældenhed af en stor bogsamling, som blandt andet omfattede en så stor og fornem bogrække som Pontoppidans 8-binds værk: Danske Atlas. Meget viden og erfaring hentede Søren fra denne gamle og gode kollega og ven i Lodskovad.

Etableringen i Lodskovad Mølle

Søren Møller kaldte sin nyerhvervede gård for Lodskovad Mølle. Han gik straks i gang med at indkøbe kreaturer og heste. Således opfører han følgende udgifter for køb i 1853:

– 2 Køer af Peder Hjort	25 Rdl.
– 1 Koe hos Søren Heden	14 Rdl. 3 Mk.
– 1 Do hos Søren Sønkrug	15 Rdl.
– 3 Køer hos Niels Eriksen	41 Rdl.
– Niels Baad til at par Heste	150 Rdl.
Ialt 7 køer og to heste.	

Til gårdens istandsættelse og drift købte Søren følgende:

- Christen Skeen Mølle til en Vogn og 4 Skp. Kartoffler	50 Rdl.
- Christen Skeen Mølle contant til Ploug m.m.	50 Rdl.
- For Tømmer circa	10 Rdl.
- Christian Christensen paa Steen	25 Rdl.
- Christensen Bjørnager for 5000 Steen	35 Rdl.
- For Tømmer og Planker af et Vrag	22 Rdl.
- Peder Hjort paa en gl. vogn	5 Rdl.
- Jens Christian i Gjødgaard paa Havre og Byg at levere til Foraaret	50 Rdl.
- For en Kakkellovn	10 Rdl.
- en Vogn at gjøre med tillæg	16 Rdl.

Af regnskaberne fremgår det, at de samlede udgifter for køb af gården og driftsmidler m.v. i alt udgjorde 1.079 Rbd.

Søren Møllebygger havde prøvet at arbejde med mange ting før, men han havde ikke tidligere drevet landbrug. Selv om de på gården i Vesterby havde haft et par køer, så var det mælkeproduktion i en ganske anden målestok, familien her kom i gang med. Det ses af Søren's regnskaber, at de hurtigt fik

sat en produktion af smør og ost i gang. Produktionstallene for de første tre år så således ud:

Smør

År	Prod.	Indtj.
1853	9 lisp.	34 Rdl. 5 Mk. 11 Sk.
1854	19 lisp.	85 Rdl. 1 Mk. 15 Sk.
1855	18 lisp.	88 Rdl. 4 Mk. 1 Sk.

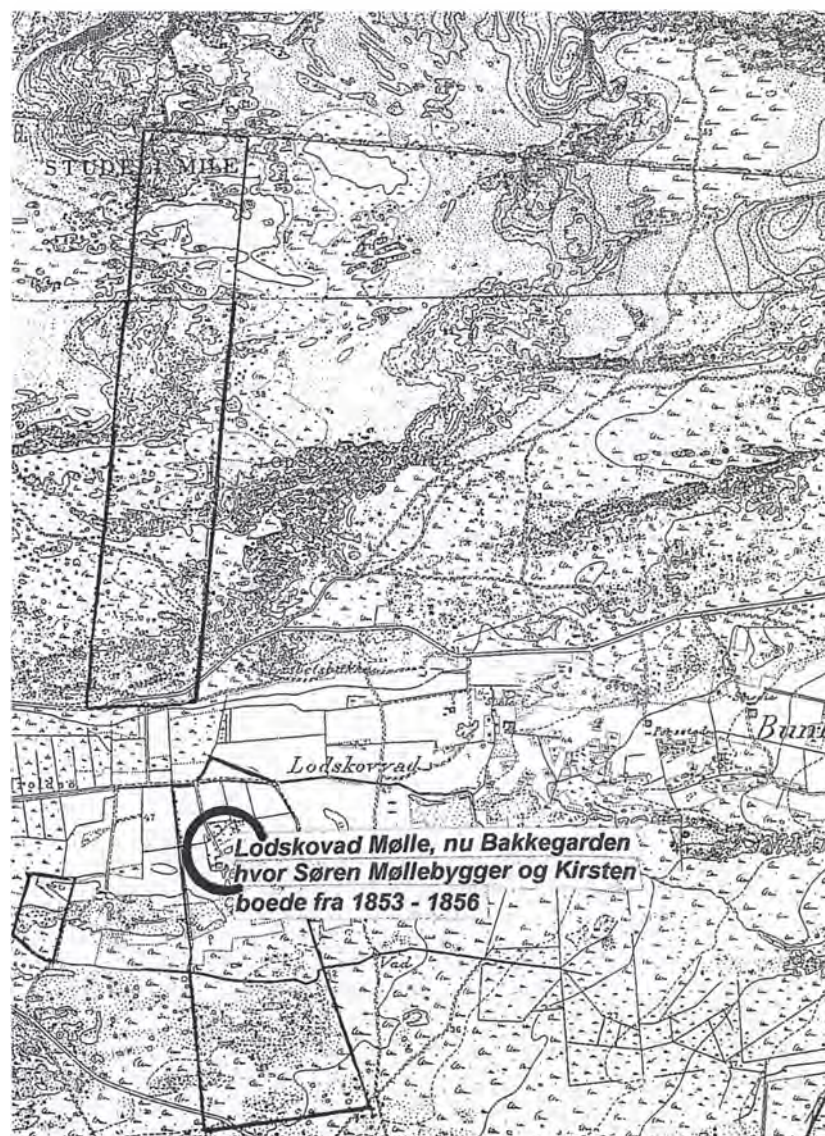
Ost

År	Prod.	Indtj.
1853	5,5 lisp.	11 Rdl. 12 Sk.
1854	14,5 lisp.	38 Rdl.
1855	15,0 lisp.	40 Rdl. 5 Mk. 8 Sk.

Indtægten gik således fra 46 Rbd. i 1853 til ca. 130 Rbd. i 1855.

Smørret og osten blev solgt til svigersønnen Erik Brøndums købmandsbutik i Skagen tillige med rug- og bygmel fra møllen på gården. Til gengæld modtog de så købmandsvarer den anden vej. Det ses bl.a. af regnskaberne, at Søren og Kirsten købte hvedemel hos Brøndum.

En regning fra 1856 fortæller om, hvad en sådan byttehandel kunne omfatte:

Målebordsblad 1:20.000, opmålt i 1886.

Raabjerg Ejerlav matr. nr. 14, tilliggendet til Søren Møllebyggers gård i Lodskovad.

An			
1/2 p Skraa 20 Sk, Et Lys 4 Sk	- Rdl	1 Mk.	8 Sk
6 Potter Brændviin a 26 Sk	1-	3-	12-
1 p Caffè 28 Sk, 2 p ? do, 2 Mk. 8 Sk	--	4-	4-
1 p Candis 2 Mk., 2 Potter Rom 5 Mk.	1-	1-	--
3 p Hvedemel 2 Mk. 10 Sk, 1/4 p Rosiner 6 Sk	--	3-	--
Cardemomme 4 Sk, Muskat 2 Sk, Caneel 3 Sk	--	--	9-
1/4 p Sagogryn 5 Sk, 1/4 p Svedsker 5 sk			
1 p Melis 28 Sk	--	2-	6-
1/8 p Bleghvidt 3 Sk, 3 1/4 p Sirup 3 Mk. 4 Sk			
1 Skp Salt 4 Mk.	1-	1-	7-
3/4 Pot Rom 30 Sk, 3/4 Pot Bomolie 3 Mk. 6 Sk		5-	4-
6 Rbd 5 Mk. 2 Sk			
1 Snees Flyndre		3 Mk.	
	7 Rbd	2 Mk.	2 Sk
leveret			
21 p Smør - 28 Sk,	6 Rd	Mk.	12 Sk
18,5 p Ost - 1 Mk.,	3-	-	8-
1 Skp Bygmeel	1-	2-	--
3 Skp Rugmeel	3-	-	--
Igjen Dem Tilgode	13 Rdl	3 Mk.	4 Sk
	6 Rdl	1 Mk.	2 Sk

Skagen den 16 Martz 1856,
E. Brøndum

I hele Lodskovad-perioden arbejdede vindmøllen med maling af korn, og Søren Møller havde en månedlig indtjening på gennemsnitligt ca. 20 Rbd på denne aktivitet. Der maledes byg og rug til mel samt »sviinemael«, grut, til svinefoder.

På gården havde Søren og Kirsten ansat en forvalter og to mand til landbruget samt en møllersvend, mens Kirsten havde tre piger i huset.

I 1854 købte sønnen Lars proprietærgården Øster Thirup lige øst for Hjørring, og i etableringsfasen bistod Søren ham med reparation af bygningerne samt med at bygge en vindmølle, og i lange perioder opholdt Søren Møller sig således på Øster Thirup.

En gårdhandel i 1856

Søren Møllebygger handlede en del gange med ejendomme, og den handelsvirksomhed kom han tilsyneladende godt fra hver gang.

Et sådant handelsforløb får vi et særdeles godt indblik i derved, at en

del af korrespondancen fra salget af gården i Lodskovad er bevaret. En potentiel køber til gården var en tidligere lærer, nu ejer af gården Bjørnager ved Eskær, Ole Christensen, som den 21. juni 1856 sendte følgende brev med bud til Søren Møller:

Højtærede Herr Møller!

Vil De behage at underrette mig med et par Linier: hvad Dag jeg kan træffe Dem hjemme, saa skal jeg endnu engang tage mig en Fodtour derned, [der er ca. 20 km fra Lodskovad til Bjørnager svarende til 2x4 timers gang] for at tale med Dem, betræffende den paatænkte Handel, da jeg mener De slaar noget af i den forlangte Kjøbesum, naar De indrømmedes det fornødne Tørveskjær til Deres egen Forbrug - En Expræs (bud) til at besørges Brevet skal jeg betale - men saae helst, at De accorderede med den - Deres med Agtelse hengivne O. Christensen

Søren Møllebygger lod ikke svar vente, men skrev allerede et brev to dage efter, blandt andet lydende således:

Lodskovad Mølle, d. 23d Juni 1856
 Høistærede, I Gjensvar paa Deres
 Skrivelse af 21d dennes skal jeg ikke
 undlade hermed at ytre: at jeg kan med
 Guds Hjælp, træffes hjemme hvilken
 Dag i tilstundende Uge, det maatte
 behage Dem at komme til mig; men for
 at De ikke skal uleilige Dem forgjæves,
 skal jeg tillade mig at fremsætte de
 vigtigste Betingelser ved Handelen,
 Betingelser som jeg aldeles ikke
 fraviger, ...

Hvad handlen i øvrigt omfattede, op-
 remsede Søren efterfølgende i brevet,
 sammenfattende:

De ved Gaarden værende Bygninger
 og Mølle, alt som jeg erhvervede det
 efter Auctionsskødet af 23. December
 1852, og den ved Starholm af mig
 opførte nye Vindmølle ...

Lodskovad Mølle blev solgt for 6.600
 Rbd. til Ole Christensen, og Søren
 Møllebygger og Kirsten kunne flytte
 tilbage til Havehuset i Skagen. Leve-
 rancerne med smør og ost til Brøn-
 dum var i mellemtiden sikret fra Øster
 Thirups nyetablerede mejeri. Hvad

Søren Møllebyggers
 stuehus til gården i
 Lodskovad. Et stort
 flot langhus med tre
 skorstene. Huset har
 været stråtzekket, fra
 Søren opførte det i 1853.
 Foroven ses huset nord-
 fra, forned facade
 mod haven mod syd.
 Møllen lå på en forhøj-
 ning ca. 50 meter syd
 for stuehuset.
 Fotos af forfatteren.

der ellers var årsag til familiens hurtige tilbageflytning til Skagen, kan man kun gisne om, men de har utvivlsomt savnet det vante liv i Skagen by, og da Søren fik mulighed for at gøre en gunstig handel, lod han ikke denne passage uudnyttet. Søren Møllebygger kom tilbage til Skagen som en særdeles velhavende mand.

Han havde i 1852 betalt 1.079 Rbd. for gården, for indkøb af besætning samt for køb af materialer til reparation af gårdens bygninger. Da gården blev solgt, var den og møllen i god drift. Dertil havde Søren bygget en mølle ved Starholm. I alt kan Søren og Kirstens økonomiske gevinst ved salget af gården opgøres til over 5.000 Rbd., en værditilvækst der var skabt gennem hårdt arbejde men også ved en god sans for, hvor der var mulighed for at skabe en indtjening.

Leder af Skagen Redningsstation og opsynsmand for Redningsvæsenet

En af årsagerne til, at Søren Møllebygger solgte gården i Lodskovad og atter flyttede tilbage til Skagen var, at der i

Et vrag ved Skagens kyst efter en storm. Foto Kathinka Møller.

byen var fremsat ønske om, at han indtrådte i forskellige offentlige funktioner. Søren var 55 år, han var fuldt livskraftig, var dygtig til at skrive og opstille regnskaber, og så var han beslutningsdygtig, troværdig og myndig. I alt et menneske som kunne skabe respekt omkring sin person. Men også et menneske som andre, der ønskede magt og indflydelse, ville komme til at stå i modsætning til. Sådan er det i dag, og sådan var det dengang.

Ved lov af 26. marts 1852 om »Redningsvæsenet paa de danske Kyster« var der blevet oprettet 21 redningsstationer på den jyske vestkyst, og deriblandt en på Skagen, hvor man dels fik redningsbåd og dels raketapparat. Det var justitsråd Christopher

Behrend Claudi, der havde fået opstillet og organiseret det danske redningsvæsen, og det var ham, Søren Møller refererede direkte til.⁶ Den 1. maj 1858 indtrådte Søren Møller som leder af Skagen Redningsstation samt som opsynsmand for Redningsvæsenets bestyrelse i Skagen. Han afløste B. Andersen, som selv tiltrådte en ny stilling ved en redningsstation ved Thisted.

Det var samtidig året, hvor Skagen ved N.S. Nebelong fik sit nye 46 meter høje formidable fyr kaldet Det Grå Fyr, Danmarks højeste. Men fyret var blevet en for dyr national bekostning, idet det oprindeligt var blevet kalkuleret til at skulle koste 120.000 Rbd., mens det endelige beløb blev på 191.000 Rbd. I marts 1858 smækkede

Rigsrådet på indstilling fra Finansudvalgets formand biskop Monrad pengekassen i for Fyrvæsenet og Redningsvæsenet, hvorefter det var særdeles vanskeligt at få bevilget penge. Og det skete netop, da Søren Møller tiltrådte sit nye hverv.

Søren Møllers forudsætninger for funktionen som leder af redningsstationen var, at han havde overværet et stort antal forlis på Skagens nord- og sydkyst og derved vel også har fået nogen erfaring i redningsarbejdet, men også at han var i stand til skriftligt at indrapportere hændelser samt at føre redningsstationens regnskaber. Desuden skulle det vise sig, at det ikke var uden betydning, at han rådede over visse økonomiske ressourcer.

Hans opgave var naturligvis i første række at forestå redningsaktioner i forbindelse med strandinger. Han var ansvarlig for Redningsstationens materiel, blandt andet omfattende redningsbåd med tilbehør, raketapparat med raketter, redningsskur, vogn til transport af redningsbåd m.v. Han var tillige ansvarlig for, at red-

ningsbåden var bedst muligt bemandet. Søren Møller erkendte, at han, som han selv anfører det, er for lidet Nautiker til at kunne angive vindens og strømmens styrke, hvorfor selve indsatsen med redningsbåden bestemtes af bådformanden.

Efter sin tiltræden skrev Søren Møller til Christopher Claudi i Lemvig et brev med følgende ordlyd:

14de Mai, Justitsraad, Ridder Claudi, Lemvig. Ved herved at underrette Deres Højvelbaarenhed om at jeg nu af den fratrædende Opsynsmand B. Andersen har modtaget (det Sidste igaar) Alt, hvad der henhører til Redningsstationen »Skagen«, maa jeg bede Dem modtage min Tak for den mig beviste Tillid ved foreløbig at antage mig som Opsynsmand ved den nævnte Station, og vil jeg derfor forsikre Dem, at det skal være mig magtpaaliggende at bestræbe mig for efter bedste Evne at bevare denne, ved saa godt jeg formaaer at opfylde de mig dermed paaliggende Pligter. Ærbødigst S. Møller.

På samme dato skrev han til Bestyrelsen for »det Nørre Jydske Rednings-

væsen« i Lemvig om redningsskurets flytning, og desuden, også den 14. maj, til Hjørring Amt om, at han den 1. maj var tiltrådt stillingen som opsynsmand ved Skagen Redningsstation.

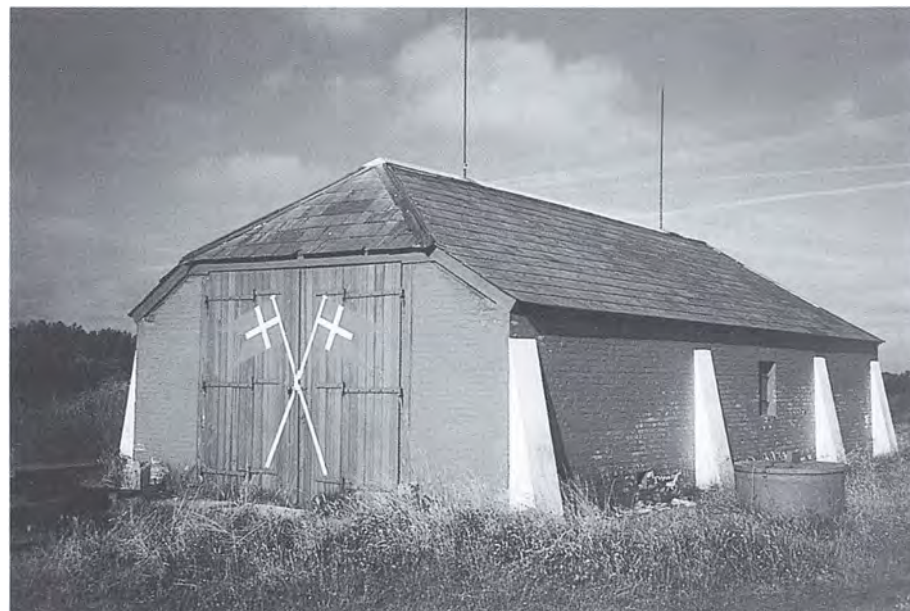
Redningsvæsenet havde kun bestået i få år, hvorfor man endnu i 1858 søgte at tilpasse organisation og materiel efter de gjorde erfaringer. Grundlæggeren og lederen af red-

ningsvæsenet, justitsråd Claudi, kom selv til Skagen i dagene 20. og 21. august 1858 for at sætte Søren Møller ind i hans virke som leder af redningsstation Skagen, inden efterårsstormene indtraf. En flytning af redningsskuret nærmere til nordstranden blev besluttet til iværksættelse senest i juni 1859, og Claudi gjorde meget ud af at sætte Søren ind i raketapparatets

virke. Han anbefalede, at man hurtigt holdt en øvelse med redningsbåden og foretog et »raketkast«, hvilken øvelse Søren Møller allerede lod afholde den 27. august.

Søren Møller gjorde indsigelse imod, at det mandskab, som skulle foretage bådtransporten i tilfælde af redningsaktioner, selv skulle medbringe hamler til vognen, og han ind-

Skagen Redningsstation.
Flyttet fra Fyrbakken
til stedet ved Batterivej
af Søren Møller i 1858.
Foto af forfatteren 1999.

ØVERST: Redningsmændene med ryggen til båden, klar til at skubbe den i vandet. Bemærk deres særdeles tunge udrustning.
 NEDERST: Her er redningsbåden klar til at stå ud igennem brændingen. De første redningsmænd er om bord, og bådføreren har taget plads ved roret.
 Begge fotos Kathinka Møller.

stillede derfor, at der blev anskaffet 5 af disse til bådtransportvognen.

Ca. 3-4 gange om måneden afgik der rutinemæssigt post til Redningsvæsenet og til amtet vedrørende redningsstationens aktivitet, mens Søren Møller indsendte stationens regnskaber kvartalsvis.

Søren Møller kom ikke til at vente længe på sin debut som leder af Redningsstationen. Den 2. oktober 1858 indtraf efterårets første storm, og barken Stella fra København på vej fra Simrishamn til Grimsby med en ladning sveller strandede på Skagens Nordstrand.

Ved strandinger sendte Søren Møller indberetninger om disse og de dermed forbundne redningsaktioner. I hans registreringsbog står der eksempelvis opført under den 3. Octobr 1858, at han har sendt »Indberetning om Strandingen af Barkskibet Stella, Cap. VB.«

Indberetningen omfattede udskrift af strandingsprotokollen, sendt med en følgeskrivelse, hvis ordlyd han har indført i protokollen, sålydende:

Redningsbåden under returtransport til Redningsstationen efter en øvelse.

1858 Octbr 3 til Justitsraad Claudi, Hermed tillader jeg mig at lade følge den nu erholdte Udskrivt af Strandingsprotokollen betræffende Indstrandingen af Barkskibet *Stella* og Redningen af sammes Mandskab – ærb S. Møller

Denne stranding gav anledning til en længere redegørelse fra Søren Møllers side, idet han indstillede, at mandskabet på redningsbåden blev tilkendt en yderligere Belønning for dets Iver og Anstrængelse ved Redningsforetagendet af 7 Mand af Besæt-

ningen. Argumentationen herfor fylder tre håndskrevne sider, og den var vedlagt en Attest fra den reddede Capitain og en af Øvrigheden paa-tegnet Erklæring.

Skibets stævn, i hvilken der var indskåret et skjold med en femtakket stjerne, fik iøvrigt senere sin plads i galionssamlingen på Skagens Hotel og sidder i dag i Sjøfartsmuseet i Gøteborg.

Generelt var Søren Møller af den opfattelse, at mandskabet på redningsbåden fik et for lille honorar

Indsats med redningsbåden krævede mange mennesker og heste. Her er redningsbåden under transport til havstokken på en speciallangvogn. Begge fotos Kathinka Møller.

ved egentlig farlige redningsopgaver. Redningsvæsenets sats var 2 Rbd. pr. mand pr. indsats, og her gik Søren Møller ind for, at de skulle have 2,5 Rbd.

I forbindelse med et redningsforetagende den 19. november 1859, hvor mandskabet fra skibet *Falken* blev reddet, udbetalte Søren Møller hver mand 2,5 Rbd. i strid med bestemmelserne, idet han vurderede at redningsindsatsen havde været særlig krævende og farlig. Søren blev underkendt af Redningsvæsenets bestyrelse

og pålagt fremover at holde sig til de i bestemmelserne opførte beløb.

Søren Møller indstillede den 12. september 1860 til Claudi, at han anbefalede Indenrigsministeriet, at der blev givet en god ekstrabetaling til mandskabet for meget farlige redningsforetagener, idet han fandt det »mindre passende«, at mandskabet selv skulle søge herom. I samme skrivelse indstillede Søren Møller, at Lars Møller fik lægehjælp på Redningsvæsenets bekostning for en skade, der var tilstødt ham under et rednings-

foretagende. Om Niels Chr. Simonsen skriver han under den 12. september 1860 at han på en eller anden måde burde straffes for sine uforsvarlige forhold, da en »Irettesættelse vil være spildt på ham«. I juni 1862 blev samme Niels Chr. Simonsen valgt til bådformand af mandskabet.

Jens Møller blev indstillet til en passende belønning for at have opdaget det strandede skib og straks meldt det. Ellers var mandskabet ikke blevet reddet.

Søren Møller lagde ofte penge ud for Redningsvæsenet, og han havde svært ved at få dem refunderet. I en af sine henvendelser har han på det pågældende tidspunkt lagt ikke mindre end 157 Rbd. ud, som han så mindelig beder om at få refunderet.

Den 22. december 1860 sendte han følgende opgørelse til Redningsvæsenet:

En Designation over de Udgifter der omtrentligen bliver at indbetale i denne Anledning tillader jeg mig at anføre med Anmodning om Sanction derpaa samt med Bøn om at faae Beløbet tilstillet snaest muligt.

1 – Redningsmandskabets Dagbetaling	20d
2 – Opsynsmandens Diæter	2–
3 – For Transport af Baaden	12–
4 – Budleie og for at faa Baaden sat paa Vognen efter Redningsforetagenet	1-32 sk
5 – Skibsfører Windborg for at eftersee Baaden m.m.	64 -
6 – For Istandsættelse af Redningsbelterne	1-
7 – For at faa Baaden løftet af og paa Vogne	5-
8 – For at bringe Vognen til og fra Smeden	2-
9 – Smederegningen har jeg ikke faaet, men jeg antager den vil andrage en Ca Tilsammen circa foruden Lægehonorar for Lars Møller	7- 51 Rdl

Skagen Redningsstation,
den 22d December 1860.-
S. Møller

Søren Møller var ansvarlig for redningsbådens bedst mulige bemanning, men i princippet var besætningen selvsupplerende, og den valgte selv sin bådformand. Men da de var ansat som redningsmænd i Redningsvæsenet, skulle besætningerne godkendes af Redningsvæsenets bestyrelse i Lemvig. Udskiftninger søgte man at gennemføre i årets vejrmæssigt rolige perioder, således at besætningen var sammenarbejdet, inden stormene satte ind.

I 1862 skulle en del af besætningen udskiftes, og Søren Møller skrev i denne anledning følgende til Redningsvæsenet:⁷

Foranlediget af at der med Regjeringens Hjelp er anskaffet en større Baad til Fiskeri paa Dybet og at 4re af Redningsmandskabet her, nemlig: Formanden Jens Christian Jensen, Christian Thomsen Knep + Iver Andreassen og Søren Thomsen Knep følger denne Baad og saaledes ville være fraværende ved Fiskerie paa længere Tid, har jeg fundet det nødvendigt, at der, istedet for de Stedfortrædere, som hver enkelt af

Redningsfolkene stille for sig paa en kortere Reise, bliver valgte 4re dygtige Mænd til at indtræde som constituerede i de ovennævntes Fraværelse. – I denne Anledning lod jeg de 6 tilbageblevne af Redningsmandskabet udvælge 4re i de Fraværendes Sted og Valget faldt eenstemmigt paa Christian Eskildsen, Ole S. Thunberg, Peter Lønstrup og Niels Pedersen Møller; til Formand valgte de Niels Chr. Simonsen. Disse Valg, med hvilket jeg Intet har at erindre, tillader jeg mig herved at indstille til Bestyrelsens gunstige Approbation, hvorfor jeg yderligere ærbødigt tillader mig at bemærke, at det er de nævnte 4re fast ansatte Mænds Ønske, at de fremdeles maatte vedblive at staae som fast ansatte i Redningsvæsenets Tjeneste i det de have yttret, at de ikke forment at være ude paa Fiskeriet paa de Tider af Aaret, hvor det kan befrygtes at de farligste Strandingstilfælde indtræffer.

I det jeg henstiller Foranstaende til Bestyrelsens gunstige Resolution, tillader jeg mig hermed ærbødigt at indstille, at de nævnte 4re fast ansatte Mænd indtil videre maa blive i Red-

Daphnes forlis 3. juledag 1862. Som leder redningsaktionen fra stranden står Søren Møller bag raketapparatet. Bag ham vognen til transport af redningsbåden, som ses længst til venstre i billedet. Billedet er udført af maleren Carl Emil Baagøe efter en tegning af fyrmester Th. Meyer. Bragt i Illustreret Tidende i 18. januar 1863.

ningsvæsenets Tjeneste som saadanne og at de foranførte Valgte maa blive ansatte som konstituerede eller fast Mandskab med Ret til at hæve og quittere for Lønninger og Dagsbetalinger i de Fastansattes Fraværelse. – Skagen Redningsstation den 30te Juni 1862 S:Møller

I de næste år passede Søren Møller sit arbejde som leder af Redningsstationen. I 1860 var der kommet en ny toldforvalter, Frederik Walther, til Skagen, og han så sig gal på Søren. I forbindelse med en redningsaktion den 5. november 1864, hvor to skibe, Triton af Whitbye og Fortuna af Stralsund strandede, og hvor blandt andre Lars Kruse deltog, blandede toldforvalteren sig i Søren Møllers dispositioner vedrørende anvendelsen af raketapparatet. I sin indberetning om redningsaktionen til Redningsvæsenet anførte Søren Møller afslutningsvis:⁸

Endelig vil jeg ikke heller lade ubemærket, at det behagede Toldforvalter Walter at udskælde mig under min Funktion ved omhandlede Lejlighed, idet

han kom til mig og spurgte, om jeg ikke havde flere Raketter, og på mit Svar: ja, befalede han mig at kaste dem, at jeg ikke forstod mine Ting, og at jeg maatte skamme mig o.s.v. På mit næste Svar til ham, at Raketterne endnu ikke kunne nå ud til skibet, og at han intet havde over mig at befale, bandte han: ja, baade ham og enhver mand. Jeg søgte da at komme bort fra ham, da han saa ud som en rasende. For at vise saavel ham som de øvrige tilstedeværende ligesindede, som muligvis satte ondt Blod, kastede jeg tvende, som ikke rækkede ud til Skibet. Jeg har ikke anført dette for min egen Persons Skyld, da hr. Walter er af den Beskaffenhed, at enhver rettænkende Mand, der kender noget til ham, ikke regner hans Ord for noget, men jeg har troet, at De ikke burde være uvidende om hans Stemning imod mig, da tilmed Strandingskommissionær Krogh i dag fortalte mig, at Walter var meget rasende paa mig og havde sagt, at hvis han ikke kunne faa mig sat fra Bestillingen, saa ville han skyde mig. Skagen, den 8. November 1864. Ærbødigst Søren Møller.

Og dermed var denne sag så ikke afsluttet. Toldforvalter Walter indsendte en artikel til Berlingske Tidende i København under overskriften »En Stranding paa Skagen d. 5. November 1864«, som blev gengivet i avisen søndag den 11. november 1864. I denne gav han sin stærkt følelsesladede og fordrejede version af strandingsforløbet, hvor Søren Møller med navns nævnelse udhænges:

Hr. Søren Møller, der ved flere forudgående Lejligheder har vist sin Uduelighed til det ham betroede Hverv som Bestyrer af Redningsstationen, blandt andet ved de otte Fiskeres død med Redningsbåden 3. Juledag 1862, hvilket åbenbart skete ved hans fejlfulde Ordning af de forhaandværende Forhold, syntes ikke at have mere følelse for de ulykkelige Skibbrudne end en Skagbo for en Rødspætte, og var ubevægelig, indtil han blev truet med at fratages Raketapparatet, som de andre ville gøre forsøg med...

Han skriver videre, at alle blev frelst! »Glæden var stor hos alle og ikke mindst hos Strandingskommissio-

nærerne, der nu kunne begynde den sædvanlige Kamp om Byttet.« Artiklen sluttes med en kritik af Rednings- og strandingsvæsenet samt Redningsstationens placering.

Christian Thagaard skriver i sin bog *Blade af Skagens Historie* om hændelsen og de deraf følgende skrivelser i Berlingske Tidende: »Vi har af denne artikel set, at en ubehersket mand med ubeføjede angreb generer en betroet mand i udøvelsen af sine funktioner og gør en opgave sværere end nødvendigt. Topmålet af galskabet må da være, at opsynsmanden på stranden skal bære skylden for redningsbådens kæntring ved et strandet skib.«

Walters bemærkning om strandingskommissionærernes »kamp om byttet« antyder, at der måske var en forbindelse imellem lederen af Redningsstationen og kommissionærerne. Og det kunne absolut ikke være tilfældet. Søren Møller optrådte på Redningsvæsenets, og dermed statens vegne, mens strandingskommissionærerne repræsenterede det private initiativ. Deres virke var fastlagt i »Strandingsforordningen af 1836«,

og kommissionærerne indgik aftaler med skibsejerne om bjergningsentrepriserne. Lars Holst har beskrevet dette virke i sin bog, *Minder fra Skagen*. Den velkendte Emil Zeuthen Svitzer havde også en kommissionær i Skagen, som tilbød at overtage bjergningsopgaver, når besætningerne var bragt i sikkerhed. Men der er ingen tvivl om, at strandingskommissionærernes ihærdighed for i indbyrdes konkurrence at få entrepriserne kunne medføre groteske situationer. Der var jo store penge at tjene på bjergning af skib og last.

Søren Møller skrev den 23. november 1864, på grund af artiklen i *Berlingske Tidende*, indledningsvis følgende til Det Nørrejske Redningsvæsen:

Paa Grund af de grove og som jeg tør haabe ubeføjede Angreb, som Toldforvalter Walter i *Berlingske Tidende* nr. 266 for Søndag den 11. November d.aa. have indrykket imod mig, samt paa Grund af, at han til Distriktslæge Reinhard har udtalt, at hvis han ikke kunne faa mig afsat fra min Funktion som Opsynsmand, saa ville han skyde

mig, tillader jeg mig ærbødigst at henstille denne Sag til Bestyrelsens gunstigste Afgørelse. Det er min Hensigt enten at begære min Afsked, eller at der ved Øvrighedens Foranstaltning gives mig Sikkerhed for ingen Overlast i denne Henseende. Ingen Forklaring har jeg at vedlægge, Walters bitre Had imod mig kan jeg ikke forklare, da jeg ikke ved at have givet ham den mindste Anledning dertil.

Købmand, konsul Jens Martin Fabricius støttede senere Walters kritik af de fejlslagne raketaffyringer, og som det ofte ses, deltes parterne i personer for og imod uden synderlig skelen til sagens baggrund. Dine fjender bliver automatisk mine venner!

Søren Møllebygger havde fået nok af Redningsvæsenet. Han indsendte sin afskedsbegæring den 13. august 1865 fra den 1. oktober samme år. Begæringen besvaredes ikke, hvorfor Søren Møller gentog denne den 10. november, stadig uden at få svar. Den 29. november skrev han til Redningsvæsenet i forbindelse med en sag om afprøvning af en redningsbåd afsluttende:

Jeg skal kun tillade mig at tilføje, at hverken min Tid eller mit Helbred tillader mig at vedblive med Funktionen som Opsynsmand længere, og at jeg, naar jeg finder det godt, overleverer Redningsinventaret til Øvrigheden, hvis det imod Formodning ikke ansættes en ny Opsynsmand, til hvem der kan overdrages.

Stadig forblev hans henvendelser ubesvarede. Den 18. april 1866, toårsdagen for kampen på Dybbøl, lod han N. Kjelder underskrive den månedlige rapport: »Paa Opsynsmandens Vegne under hans Fravær«.

Christian Thagaard anfører afslutningsvis om Søren Møllers afgang som opsynsmand og leder af redningsstationen:

Stort set må man sige, at toldforvalteren og konsulen med deres chikanerier har opnået det, de ville, nemlig at gøre en ansvarsbevidst mands tjenstlige byrder tungere, og overfor bedre vidende at blotte deres mangel på forståelse af tingenes virkelige tilstand.

Ved katastrofe- og redningsindsats kan der kun være én der beslutter og beordrer. Så kan man diskutere indsatsformen før eller efter denne, men aldrig under indsatsen. Toldforvalter Walters indgriben under selve redningsindsatsen var aldeles urimelig og i strid med alle gode principper for en sådan indsats. Han blev imidlertid forfremmet til toldinspektør i Ringkøbing i 1869 og forlod dermed Skagen. Konsul Fabricius' tagen parti for Walter skal nok ses i lyset af, at Søren Møllers søn, Christian Sørensen Møller netop var blevet hans alvorlige konkurrent som købmand i Skagen.

Da man ville give Søren Møller Dannebrogordenen for 8 års pligttrø arbejde som opsynsmand ved Redningsvæsenet, nægtede han at modtage denne. Ironisk nok var Søren Møller blevet udpeget som regnskabsfører og kasserer ved den til »Fordel for de ved Redningsforsøget den 27de December 1862 forulykkede Skagboeres efterladte Enker og Børn indsamlede Fond«, forkortet til »Daphnefondet«. Fra England kom i 1863 et beløb på godt 192 Rbd., indsamlet af

Torben Westenholz, der var dansk generalkonsul der. Beløbet, der var blevet indsamlet hos danskere og svenskere i England, kom til at indgå i betalingen af den mindstøtte, der i dag står i Skagen.

Oprettelsen af »Sparekassen for Skagen og Omegn«

Søren var ved siden af sin dygtighed som håndværker også ferm til regnskabsvæsen, og han må tillige have samlet en del penge sammen. Han havde stor interesse for pengevæsen, en interesse han, viste det sig, havde til fælles med en del andre betydningsfulde borgere i Skagen og oplandet til Skagen.

Oprettelsen af sparekasser var begyndt omkring århundredeskiftet. I 1824 fik Aalborg sin første sparekasse, og i 1840 fulgte så en efter i Frederikshavn, og den omstændighed har nok givet inspiration til nogle skagboere som ønskede, at Skagen fik sit eget pengeinstitut. I vinteren 1861-62 samledes en lille kreds af skagboere for at drøfte muligheden for at oprette

en sparekasse i byen. Ikke urimeligt var det, at Søren Møllebygger, byens kæmner og byfogeden Johan Joachim Frich var i forgrunden i denne bestræbelse. Tillige var der købmand J. Krogh, pastor Bruun, rigsrådsmedlem Fr. Chr. F. Tutein, sognefoged Niels Eriksen og sogneforstander A.P. Gaardboe, i alt 7 mænd. De lod følgende bekendtgørelse udtromme over byen:

Under bestyrelse af Undertegnede er oprettet en Sparekasse for Skagen og Omegn, som vi anbefaler til Medborgernes Tillid. Af Vedtægterne fremhæves, at i Indskud ikke modtages mindre end en Mark, at Renten foreløbig er fastsat til tre af hundrede om aaret, og at der ingen Underretning maa meddeles uvedkommende om de gjorte Indskud.

Indskud modtages hver Onsdag Eftermiddag kl. 2-3, første Gang næstkommende 16. juli hos Sparekassens Bogholder og Kasserer medundertegnede Kæmner Søren Møller.

Sparekassen fik begyndervanskeligheder, og det skyldtes, at det var

borgere fra det mere fattige Vesterby, der havde fostret ideen til sparekassen, og dem ønskede de mere velbeslåede skippere i Østerby ikke at blande sig med, især ikke da sparekassen fik sin placering i Vesterby. De fortsatte som hidtil med at begive sig den lange vej til sparekassen i Frederikshavn for at anbringe deres penge der. Bysnobberiet levede allerede dengang, selv i en mindre by som Skagen.

De to første år gav Sparekassen underskud, men stifterne, Sparekassens bestyrelse, var stædige, og snart gik økonomien i den rigtige retning. Sparekassens kontor blev placeret hos Søren Møllebygger, der blev dens første kasserer. I 1874 havde han planer om, at hans søn, Lars Møller fra Øster Thirup ved Hjørring, skulle tilbage til Skagen og overtage kassererfunktionen i Sparekassen her, men i foråret 1875 døde Lars, og i stedet overtog lærer Henrik Snabe Christensen funktionen den 29. juli 1876. Den 17. december samme år døde Søren Møllebygger.

Købet af købmandsgården i Vesterby

Sidst på sommeren 1862 var Søren Møllebyggers søn Christian kommet hjem fra Australien, og han så sig nu om efter en mulighed for at skabe sig et levebrød. Og en mulighed åbnede sig hurtigt, da Niels Peter Høms købmandsgård i Kappelborg blev sat på tvangsauktion i foråret 1863. Det har uden tvivl været Søren Møllebyggers penge, som har ligget til grund for købet, og både Christian og Søren Møllebygger og Kirsten flyttede straks ind i købmandsgårdens gamle bindingsværksbygning, hvor Sparekassen således også fik lokale.

At det har været Søren Møllebygger, der har investeret i købmandsgården ses blandt andet af, at Christian oprettede et forpligtelsesdokument lydende således:

Jeg underskrevne Kjøbmand Christian S. Møller gjør hermed vitterligt: at jeg til min Fader, Søren Møller, har indgaaet den Forpligtelse for mig og mine Arvinger, at underholde ham og

hans Hustru, Kirstine, født Larsen, deres Livstid og at drage al rimelig og tilbørlig Omsorg for deres anstændige Ophold med Spise og Drikke /: saa godt, som jeg eller de nyder det selv /: Klæder, Værelse, Lys, Varme og Opvartning, samt Alt, hvad de til deres Bequemmelighed maatte behøve.

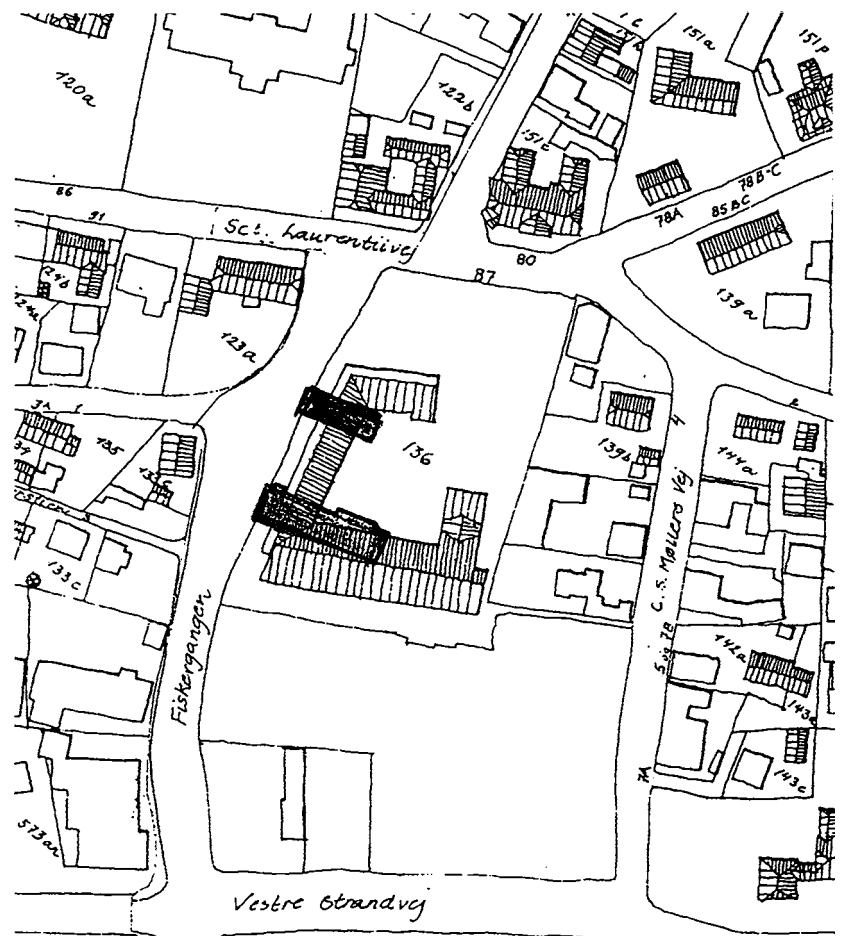
– Men hvis mine Forældre skulle blive tilsinds at opholde sig et andet Sted og ikke nyde den anførte Underholdning hos mig eller mine Arvinger, da er jeg eller de forpligtede til at godtgjøre dem samme med 80 Rd, skriver firesindstyve Rigsdaler aarlig, saalænge Nogen af dem lever, og betale dem Beløbet paa deres Bopæl hvor de opholde sig, med Halvdelen til hver 11te Juni og 11te December Termin. Til Sikkerhed for denne Underholdning giver jeg hermed velbemeldte mine Forældre, saalænge Nogen af dem lever, første Prioritet og Panterettighed i den mig tilhørende Gaard Matr. No 87a i Skagen Vesterby med iværende muur- og nagelfaste Ting og Indretninger, den tilhørende Grund og ved Udskiftningen ...«

Salget af Øster Thirup

Efter at Johan Henrik i begyndelsen af 1850'erne var gledes af syne i København, satsede Søren Møller nu på at hjælpe med etableringen af Lars' nye proprietærgård, Øster Thirup, hvilket omtales i et senere kapitel. Men det gik galt med denne satsning. Familien gik i opløsning, og gården blev solgt i 1874. Søren lagde så planer for, at sønnen, som i en årrække havde fungeret som kreditforeningsvurderingsmand, skulle overtage nogle af hans bogholder- og kassererfunktioner i Skagen.

Søren støttede Lars i salgsfasen med råd og hjælp, og herom skrev han i det sidst kendte brev fra hans hånd følgende:

Skagen d. 18e Juli 1874. Kjære Søn!
Tak for det kjære Brev af igaar, hvoraf det næsten synes, som det skulde blive Alvor med Handelen om Thirup og jeg sender Dig derfor disse Linier for at bede Dig om at være forsigtig og faae en reen og klar Aftale i alle mulige Smaapuncter, saaledes at der ikke

Skitse fra Huse i Skagen visende Skagens Rådhus med C.S. Møllers Købmandsgårds bygninger fra 1864 indtegnet.

skal blive Noget at vrøle eller strides om bagefter. Du maa huske at forbeholde Dig Ret til at tage Klædeskabet ud som det kom ind imod at du sætter Enden op igien, om Smaakreaturene og Svinene skal høre med til den udvendige Besætning, om Noget eller hvor meget Fødekorndet skal medfølge,

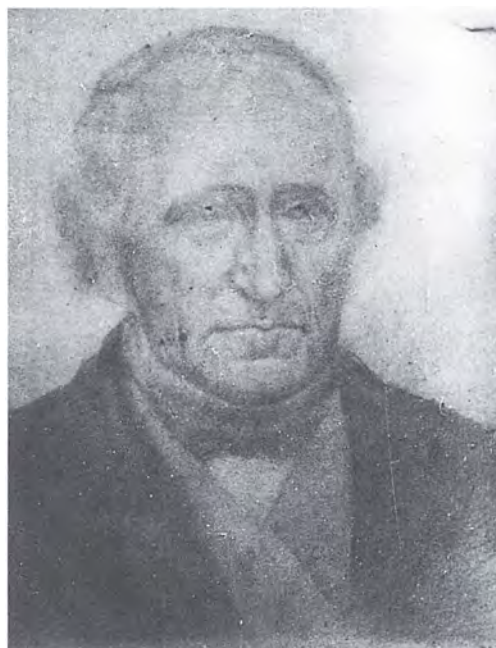
om Du skal have [?] og [?] til Novber og om Du skal have fri Ildebrændsel m. V. til denne Tid, hvem der skal betale Handelsomkostningerne og Halmprocentafgiften eller om disse Udgifter deles o.s.v., at der bliver gjort reen Aftale med Folkene, at du husker efter at Smørret vel er solgt til Høirup til

Nobr. m.V. Jeg veed jo nok at denne Remse er tilovers, men da jeg veed, at Du ikke tager den fortrydelig op, har jeg ikke villet tilbageholde den. Vi vente Børnene paa næste Fredag. – Din hengivne Fader S. Møller P.S. Jeg synes Du skal holde fast ved dit Forlangende. Er det deres Alvor, at de vil have Gaarden, saa lade den ikke gaa væk for de faa Hundrede.

Gården blev solgt, mens de øvrige planer ved Lars' død gik i vasken.

Søren Møllebyggers sidste år

Fra 1863 og til sin død boede Søren Møllebygger og Kirsten i den gamle bindingsværksbygning tilhørende sønnen købmand C.S. Møller. Herfra udøvede han sin gerning som kæmner, som leder af Skagen Redningsstation, som bogholder og kasserer i den nyetablerede Sparekasse for Skagen og Omegn og som forligsmægler. Mange var de gøremål, som krævede hans tilstedeværelse, hvorfor hans store tidligere rejseaktivitet ophørte.

Aldersportræt af Søren Møllebygger, udført af Anna Ancher efter hans død. Anna var 17 år, da han døde.

Dog tog han fra tid til anden en tur til sønnerne, der boede en dagsrejse væk, Lars på Øster Thirup ved Hjørning og til Martin og hans store familie ved Hørmested. Omkring sig havde han de to familier, sønnen Christian med hans mange børn, og Ane Hedvig som var blevet gift med hans gamle ven og handelspartner Erik Brøndum. De drev deres købmandsforretning og gæstgiveri i Østerby, og de havde seks børn, som han næsten dagligt så, så han levede midt i en livskraftig familie og var den gamle afholdte og respekterede bedstefar.

Hans sidste strid med toldforvalteren og konsul Fabricius slukkede noget af livsgnisten hos ham. Den for ham sidste store skuffelse var sønnen Lars' salg af Øster Thirup, men den opvejedes tildels af udsigten til, at han fik ham og hans piger tilbage til Skagen. Derfor var Lars' død i 1875 en så stor sorg, at han ikke fik genvundet sit livsmod. Han fik hentet Lars' to piger, Martha og Henriette til Skagen, hvor de blev bosat i det gamle Havehus, men så var der heller ikke livskraft tilbage i Søren Møllebygger.

Den sidste familiebegivenhed, han kom til at opleve, var Annas konfirma-

tion i 1874, hvor også Michael Ancher var til stede. Man fortalte, at han ikke forlod købmandsgården, men sad stilfærdigt, dag efter dag, på en bænk her og tegnede i sandet. Den 29. juli 1876 afgav Søren sin sidste tillidspost som bogholder og kasserer i Sparekassen, og få måneder senere, søndag den 17. december 1876, døde han om morgenen, stille og fredeligt i sit hjem.⁹

Kort forinden, den 26.11.1876 skrev et af hans børnebørn, Martha Møller fra Dragør til sin senere svoger maleren Karl Madsen i Paris:¹⁰

Jeg har idag (i Formiddags) skrevet et lille Brev til Bedstemoder i Skagen, Bedstefader er saa syg, han lider meget, han er maaske nu død, sidst jeg var inde, havde de faaet Brev derudefra, Ingen troer han lever, han ligger selv og beder om en snarlig Opløsning, Vorherre har maaske stillet hans Længsel, efter at gjense sin hans Søn, (Fader) det længtes han efter, ham elskede han som Ingen anden, og hans Død har knust ham, nu har han det med Guds Hjælp godt.

Søren Møllebygger blev begravet torsdag den 28. december på Skagens Gamle Kirkegård. Graven er i dag sløjftet, men en sten er bevaret og står til minde om denne virksomme mand af folket.

Mennesket Søren Pedersen Møller – Søren Møllebygger

Hvad var Søren Møllebygger så for et menneske. Han var opvokset hos bedsteforældrene næsten med status som

enebarn. Hans opdragelse havde været streng og krævende, men var sket i en atmosfære af kærlighed og omsorg. Hans særdeles gode åndsevner var plejet og udviklet, og han blev indført i et dengang særdeles brugbart håndværk: møllebyggeriet. Og det var med den ballast, han kom til det på den tid noget stillestående Skagen. De muligheder og udfordringer, han her mødte, forstod han at udnytte, og med en omfattende virkestrang og stor pionerånd, sammenholdt med en enorm flid, fik han i perioden 1825-1849 opbygget en virksomhed baseret på vindmøllekraft.

Da han fik børn, udviste han stor interesse for deres udvikling og undervisning, og han satsede stort på sin førstefødte søn Johan Henriks uddannelse. Denne med tiden noget prestigepægede uddannelse var blandt andet medvirkende til, at familiens økonomi på et tidspunkt blev så illikvid, at Søren måtte sælge sit hjem og sine møller. De efterfølgende børn måtte klare sig selv, eftersom alt var brugt på Johan Henriks akademiker-

Søren Møllebyggers kone Kirstine Larsen, kaldet Kirsten Eskildsdatter, tegnet af Anna Ancher.

uddannelse, og den omstændighed har givetvis givet anledning til megen snak i kroene i Skagen på den tid.

Søren Møllebygger var en dynamisk person i et statisk samfund. Han rejste meget, mest mellem Skagen og sin fødeegn ved Bjergby, men han var flere gange i København. Og om hans livsvaner ved vi ganske meget. Han var en gudfrygtig person, som kom fast i kirken såvel i Skagen som i Raabjerg, og han støttede præsterne i deres virke. Afholdsmand var han bestemt ikke. Hans husholdning var fast aftager af brændevin og tidvist af rom.

Søren Møllebyggers mindesten sat af sønnesønnen borgmester Søren Møller. Graven er i dag sløjftet, men stenen står stadig på Skagens Gamle Kirkegård. Foto af forfatteren.

MØLLEBYGGER
SØREN MØLLER
+ 26. 4. 1801. + 17. 12. 1876.
FAMILIEGRAVE.

Dertil drak man af og til vin og øl. Til husholdningen blev der med mellemrum købt humle til ølbrygning. En enkelt gang købte Søren en flaske porter. De fleste fiskere i Skagen røg dengang på pipe, og det gjorde Søren også, men dertil nød han skråtobak. I Søren og Kirstens hjem blev der spillet kort, firkort eller whist. Søren har i sit regnskab noteret sig for at have tabt to Mark på en whistaften og en anden gang for at have tabt 3 Skilling på firkort.

Søren var belæst og kunne skrive og regne. Samfundet var på den tid et mandssamfund, og der var ikke tvivl om, at det var ham, der bestemte i hjemmet, og at han havde en stærk vilje, som han ikke accepterede, at man modsatte sig.

Han bestemte, at datteren Ane Hedvig skulle giftes med købmand Erik Brøndum, og sådan blev det, selv om Ane Hedvig senere i livet tilkendegav, at hun havde ønsket at gifte sig med en anden. Et af hans principper

var, at drengene ikke skulle uddannes i Skagen, men sendes væk fra hjemmet, når de var konfirmerede. Og Christian S. Møller var ene om at komme tilbage til et livsvirke i byen.

Søren Møllebygger mødte megen modgang og mange skuffelser i livet. Han nåede at miste tre af sine børn. Johan Henrik ødelagde for en periode familiens økonomi, og Lars' etablering af Øster Thirup var en anden satsning, der mislykkedes. Søren Møllebygger magtede ikke at styre sine børns tilværelse. Da møllevirksomheden og den store fine gård i Vesterby var solgt, og familiens indtjeningsgrundlag forsvandt, flyttede familien ind i det stærkt forfaldne Havehus i Østerby, som Søren så i de næste år satte fuldstændigt i stand. Men snart var Søren Møller i gang med nye planer. Han blev landmand i Lodskovad i nogle år, hvor han samtidig byggede møller. Men atter i 1856 var de tilbage i Havehuset i Skagen. Driften af gården og møllen i Lodsko-

vad samt salget af dem gav ham et nyt økonomisk underlag, og da familien var tilbage i Skagen, var det som velhavende borgere.

Sørens indtrædelse i de mange tillidsposter skyldtes, at han var afholdt og respekteret, og at han var i stand til at skrive og regne. Men hans virke som selvuddannet administrator irriterede visse af byens embedsmænd, der fandt denne »mand af folket« overvurderet og til gene for deres mulige magtposition, og det gav anledning til et bittert opgør, hvor den endnu uskrevne »jantelov« kom i anvendelse. I hans nekrolog stod der blandt andet: »Han ærede Kongen; og hans Hjerte og Sind fyldtes med Græmmelse og Bekymring, naar Tidens Vilde Røster naaede hans Øre.« Og som kongetro og fædrelandskærlig person lå der en klar protest mod embedsmandsværket i, at han nægtede at modtage kongens orden for sit mangeårige trofaste virke.

Jens Tønnesen har karakteriseret Søren Møller således: »At han med sit klare omdømme og sin gode forstand parret med flid sikkert er den mand, der i en menneskealder omkring det 19. århundredes midte fremfor nogen har været Skagen til størst nytte.« I sandhed en fornem karakteristik!

Kirsten Eskildsdatters sidste år

Søren Møllebyggers kone, Kirsten Eskildsdatter, blev boende i købmandsgården til sin død knap 10 år senere, den 24. august 1886.

Det er ikke meget, der berettes om hende. Men hun har udgjort Søren Møllebyggers helt nødvendige bagland for ham og familiens omfattende virke. Alle ansatte i møllegården og senere på gården i Lodskovad boede og spiste hos hende, og selv om hun havde to piger til sin hjælp, havde hun livet igennem udøvet en stor gerning som børnenes mor og som madmor for de mange ansatte.

Ane Hedvig Brøndum (1826-1916)

og hendes efterslægt

Ane Hedvig Møller blev født den 16. januar 1826 i Toldergaarden som Søren Møllebyggers og Kirsten Eskildsdatters første barn. Hendes døbenavn var Anna Hedevig, men hun blev livet igennem kaldt Ane Hedvig.

Tidligt flyttede familien til Sørenns nye gård vest for Toldergaarden, og det var her, Ane Hedvig kom til at opleve sin barn- og ungdom. Hun voksede op i et hjem, som var præget af dagligt slid, hvor faderen arbejdede ude fra tidlig morgen til sen aften, og hvor moderen asede med en stor husholdning og efterhånden mange børn. Ane Hedvig har tidligt måttet tage del i det daglige arbejde, ikke mindst med pasning af sine yngre søskende. Hun har i sin alderdom fortalt, at hun også kom meget på den gamle mølle i Vesterby, hvor hendes far blandt andet arbejdede.

Ane Hedvig kom til at gå i Vesterby Skole hos lærer Lauritz Høm, og den lærdom hun fik her, var hvad hun måtte klare sig med i resten af livet. Da Ane Hedvig var konfirmeret, kom hun ud at tjene i huset, hvor ved vi ikke.

Tidligt har Søren Møller og Kirsten set sig om efter et godt parti for datteren Ane Hedvig, og her er øjnene faldet på Erik, som var søn af en søster til Maren Sofie Houmann på Toldergaarden, Anne Kirstine, som var gift med købmand Anders Brøndum. Maren Sofie og Anne Kirstines mor, Maren Andersdatter Brøndum, var efter sin mands Mads Houmanns død blevet gift med den velhavende købmand Chresten Degn, som hun ingen børn fik med, og som selv ikke havde børn.

Med udsigten til at Erik med tiden kunne etablere sig som forretningsdrivende i Skagen, sigtede de to familier tidligt på, at Ane Hedvig og Erik skulle giftes. Overvejelser af denne art blandede man på den tid ikke de implicerede unge mennesker ind i, og Ane Hedvig har senere i livet tilkendegivet, at forbindelsen ikke var efter hendes hoved. Men for Søren Møllebygger som tilflytter til Skagen var det vigtigt at få datteren indgift i en respekteret og veletableret Skagensfamilie.

Ane Hedvig Møller, gift i 1847 med købmand Erik Brøndum. Er Anna Anchers mor. Kendt som Madam Brøndum og »Skagens Moder«. Født den 16. januar 1826 i Toldergaarden og død den 17. april 1916 på Brøndums Hotel. Silhuet malet på papir, 90 x 64 mm. Opkaldt efter Ane Hedvig Ferslev, svigerinde til Søren Møllebyggers madmor på Toldergaarden Maren Sofie Houmann.

Således blev Ane Hedvig i 1846 i en alder af 21 år gift med Erik Brøndum, som var født i Skagen i 1820.

Erik Brøndum (1820-90)

Erik blev sendt til København i slutningen af 1836, hvor han kom til at bo hos sin moster, Maren Sofie Houmann. Hun var blevet enke for tredje gang, senest efter pastor Johan Henrik Weise, som døde i 1833. Efter hans

død flyttede hun til København, hvor hun udgjorde en effektiv base for de af familien, der kom på ophold i hovedstaden. Maren Sofie Houmann havde fundet en god læreplads til Erik hos silke- og klædehandler Th. Høyer på Østergade nr. 11, tæt ved Kongens Nytorv. Og her gennemførte Erik Brøndum frem til april 1841 sin læretid, hvor han blev udlært som »Silke-, Uld- og Lærredskræmmerhandler«. De fire år i datidens København med

volde omkring den indre by har givetvis givet Erik gode forudsætninger for sit senere virke som gæstgiver i Skagen. Han kom til at kende til den bedre del af det meget klassedelte liv i hovedstaden.

I 1839 havde hans mor, måske uventet, arvet sin stedfaders Chresten Degns købmandsforretning i Østerby, og hun ønskede nu, at sønnen blev uddannet i købmandsfaget, således at han hurtigt kunne komme hjem for at passe hendes købmandsforretning. Derfor kom Erik nu i købmandslære.

Det skete den 1. januar 1841, hvor han kom i forretningen hos købmand Rasmus Bergen i Frederikshavn. Han havde været købmand med forretning i Holsts Gaard i Østerby. Dertil havde han været eligeret borger og strandingskommissionær i Skagen, men han fraflyttede byen i 1832 og nedsatte sig herefter som købmand i Frederikshavn, hvor han senere også blev vicekonsul. I hans forretning blev Erik så uddannet som handelsbetjent i årene 1841-43, og den 1. januar 1844 kunne han tiltræde en ansættelse i moderens forretning, Brøndums Butik, i Øster-

Erik Brøndum, købmand og gæstgiver i Skagen. Født den 5. november 1820 og død 1890. Ubekendt fotograf.

by, hvor han med stor energi kastede sig over de mange opgaver. Gårdens bygninger var ikke blevet vedligeholdt i mange år, hvorfor der var behov for reparation og genopbygning af disse. Erik Brøndum fik i denne sammenhæng med det samme nær kontakt med Søren Møllebygger på møllen i Vesterby. Hos ham købte han vragtømmer og fik dette tilskåret i Sørenns nye savmølle i Vesterby. De indkøbte byggematerialer blev så anvendt på købmandsgaardens mange bygninger.

Erik Brøndums mor havde foruden Erik også en datter, Johanne Margrethe. Hun var blevet gift med

Rasmus Christensen Holst, der fik borgerskab som købmand og gæstgiver i Skagen i 1844. Eriks mor hjalp det unge par økonomisk med opbygningen af deres forretning.

Da Ane Hedvig Møller og Erik Brøndum skulle giftes i 1846, bestemte Eriks mor, måske for at undgå ufred i familien, at der skulle skiftes med datteren, inden Erik kunne overtage købmandsgården. Eftersom denne var vurderet til 10.000 Rigsdaler, skulle datteren have værdien af halvdelen, og i juli 1846 lod Anne Kirstine Brøndum hende udbetale 5.000 Rbd. som fædrenes og mødrenes arv.

Straks efter sit bryllup med Ane Hedvig anmodede Erik i januar 1847 byfogeden Niels West Hoffmeyer om borgerskab som »Købmand en gros og en detail i Skagen Købstad«, hvilken bevilling meddeltes ham, hvorefter han stod som ejer af Degns gamle købmandsgård. Men betalingen af de 5.000 Rbd. til søsteren og svogerens konkurrerende købmands- og gæstgivervirksomhed havde fjernet al likvid kapital fra Eriks forretning. Men med ungdommens uforfærdethed lod Erik og Ane Hedvig sig ikke kyse fra at gå i lag med den næsten umulige opgave at drive købmandsforretningen videre uden det fornødne økonomiske underlag.

Men de kom hurtigt i alvorlige økonomiske vanskeligheder. Deres fortrolige i denne situation blev Søren Møllebygger. I de næste år kom de unge mennesker længere og længere bagud med betaling af skyldige beløb, og på et tidspunkt i 1849 var de tæt på at gå konkurs. De manglede på dette tidspunkt over 3.000 Rbd., som skulle falde senest i midten af 1850, og Søren Møllebygger kunne ikke med

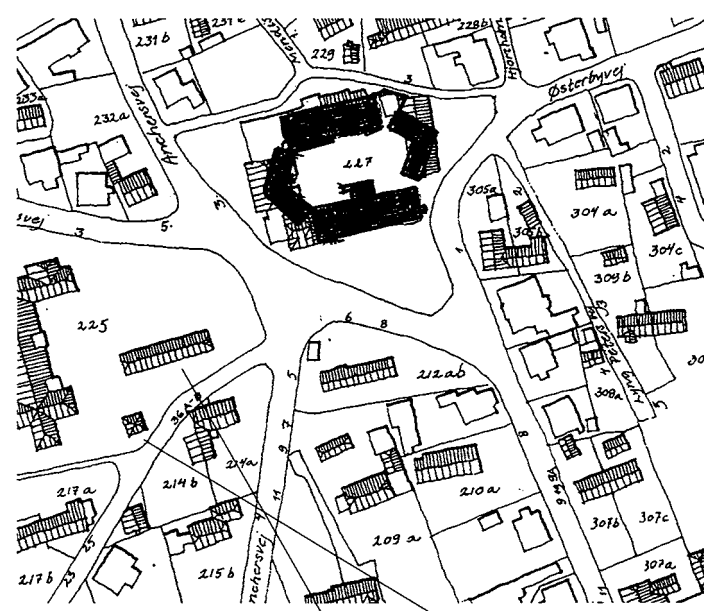
et månedligt overskud på mellem 150-175 Rbd. fra møllerne dække deres underskud ind, uden at han kapitaliserede sin egen produktionsvirksomhed, som familien levede af. I august 1849 sejlede Søren Møllebygger til København fra Aalborg med den nye hjuldampner Iris, hvor han dels skulle tilse sønnen Johan Henriks uddannelsesvirksomhed, dels høre hvorvidt hans gamle madmor fra Toldergaarden, madam Anne Kirstine Brøndums søster, Maren Sofie Houmann, som havde arvet tre mænd, kunne hjælpe dem i denne nødens stund. 3 uger senere var Søren Møllebygger tilbage i Skagen med uforrettet sag, og han besluttede sig nu for at sælge al sin ejendom i Skagen for at dække Erik og Ane Hedvigs kapitalmangel. Møllerne og gården i Vesterby blev solgt, og Søren Møllebygger lånte derpå Erik Brøndum 2.000 Rbd. på obligationer og Ane Hedvig 1.000 Rbd. som et personligt lån.

Købmandsgården var reddet fra konkurs, men familien kom nu til at leve meget nøjsomt i det følgende år, og det ses af Søren Møllebyggers regn-

skab, at han eksempelvis købte tøj og støvler til deres lille datter Agnes.

Man ser konturerne af et alvorligt familiedrama. Eriks mor, som stadig besad en mindre formue, boede efter de unges overtagelse af Brøndums Købmandsgaard på aftægt hos Erik og Ane Hedvig. Hun havde støttet svigersønnen Rasmus Holst med oprettelse af et gæstgiveri og en købmandsforretning i Østerby i 1844 og havde få år senere pålagt Erik Brøndum at tage konsekvenserne af, at der skulle skiftes mellem de to søskende, en konsekvens som videreførtes til Ane Hedvigs far, Søren Møllebygger, som måtte sælge sine ejendomme i Skagen for at forhindre, at de unge mennesker gik fallit.

Erik og Ane Hedvigs økonomiske krise blev dog kortvarig. Allerede i december 1850 overdrog Eriks mor, hvad hun ejede af obligationer og penge til ham, og fra da af så fremtiden mere lys ud. I 1853 døde Eriks svoger, købmand Rasmus Holst af kolera, og hans gæstgiveri og købmandsforretning ophørte med at eksistere.

Grundplan af Brøndums Gæstgiveri opmålt i 1864 og indtegnet på bykortet fra Huse i Skagen. Neden for til venstre Havehuset og korntørreriet fra 1858. Størrelsesforhold: 1:2000

Eftersom der efter Rasmus Holsts død ikke mere var noget gæstgiveri i Skagen, søgte Erik Brøndum i maj 1858 Indenrigsministeriet om at måtte drive »Gæstgiveri i Skagen i Forening med sin Købmandshandel«. Bystyret og amtmanden anbefalede ansøgningen, og i marts 1859 fik Erik

Brøndum sit borgerbrev som gæstgiver i Skagen.

I forbindelse med at Søren Møllebygger og Kirsten Eskildsdatter havde solgt deres gård i Vesterby for at låne Erik og Ane Hedvig penge, havde de derved mistet deres bolig, og de overtog nu Havehuset, som Erik og

Ane Hedvig hidtil havde boet i, for 200 Rbd. Derved kom de to familier til at bo meget tæt på hinanden, og ikke mindst Søren Møllebygger fik sig daglige gang i købmandsgården.

Da Søren i 1853 købte gård i Lodskovad, blev produkterne af smør, ost, lammekød og martørv fra denne afsat gennem Erik Brøndums købmandsbutik, en aktivitet som senere blev videreført fra Ane Hedvigs bror Lars' gård Øster Thirup ved Hjørring, da Søren og Kirsten solgte Lodskovadgården i 1856.

Om Erik Brøndum som person ved vi ikke meget. Han er blevet beskrevet som en stille og tilbageholdende mand med gode men sky øjne. Han betegnes som nærmest selvudslettende, og ægteskabet med Ane Hedvig har Walter Schwartz betegnet som lidt af en mesalliance. Han passede sin købmandsforretning, som i begyndelsen blev anset for at være familiens egentlige livsgrundlag, mens gæstgiveriet var en bibeskæftigelse, som kvinderne tog sig af. Erik holdt dog af at spille l'hombre med gæsterne på hotellet.

Brøndums Gæstgivergaard som opført efter branden den 11. januar 1874. Den østlige ende indgår i dag i hotellet. Ubekendt fotograf. Lokalsamlingen i Skagen.

Madam Ane Hedvig Brøndum, »Skagens Moder«

Ane Hedvig fik et helt eventyrligt men slidsomt liv. Hun og Erik fik seks børn født imellem 1849 og 1862. Men kun Anna af børnene opnåede at stifte familie, idet hun blev gift med maleren Michael Ancher, en af tidens fineste kunstnere. Hun blev en særdeles anerkendt kunstner, og hele den berømte kunstnerkoloni voksede op omkring hende og Michael Ancher, moderen Ane Hedvig og Erik i deres gæstgiveri og købmandsgård i Østerby.

Ane Hedvig havde stedse et meget nært forhold til sine forældre og søskende. Hun var et særdeles omsorgsfuldt og kærligt væsen, og tillige var hun slidsom og vedholdende i sit virke.

Ane Hedvig må have været en særdeles sammensat person, som besad et betydeligt intellekt. Fra sin far Søren Møllebygger havde hun arvet den fineste opfattelse for kærlighed og poesi. Og hun førte en omfattende brevkorrespondance med familiens medlemmer samt venner i ind- og udland. »Når dagens anstrengende arbejde var endt, kunne hun rydde sig en lille plads ved sit køkkenbord, og mens pigerne skramlede med fade og tallerkner, og alt var snak og uro omkring hende, kunne hun sætte sig og skrive breve, så skønne og klare i formen, at mangen forfatterinde ville have misundt hende«.

Hun var den eneste af Søren Møllebyggers fem i Danmark boende børn, som korresponderede med den i

Australien værende bror Christian, hendes senere konkurrerende købmand i Vesterby i Skagen.

Ane Hedvig interesserede sig levende for tidens store spørgsmål. Hun læste tidens sparsomme aviser og fulgte med i Danmarks situation ved tabet af Sønderjylland. Bismarcks og Kejsereens Tyskland var Danmarks store trussel.

I årene op til 1880 skyllede der en vækkelsesbølge op over Jylland, og missionsfolkene kom også til den fredelige by Skagen, som blev skilt i to partier, de »hellige«, som med foragt så på de ugudelige, og de ugudelige som med medlidenhed så på de »frelste«. Ane Hedvig blev grebet af vækkelsen. Hun havde netop haft nogle stærke oplevelser inde på livet

der ved, at deres gæstgiveri brændte i 1874, og et nyt skulle bygges op, og at hun i 1875 mistede sin ældste bror Lauritz på Øster Thirup, som døde kun 55 år gammel, og så endelig at hendes elskede far Søren Møllebygger, som havde støttet hende og Erik så meget, døde i slutningen af 1876. I forvejen var hun gennem sin opvækst præget af gudfrygtighed, men hun havde set så megen elendighed, hvor fiskerne i hendes egen skænkestue havde sat deres indtjening over styr ved deltagelse i drikkelag. Men som værtshusholder måtte hun acceptere, at gæsterne drak, og ikke mindst da kunstnerne holdt deres indtog hos Brøndums, var deres adfærd ikke ganske forenlig med, hvad missionærerne prædikede. Så Madam Brøndum måtte finde en vanskelig middevej imellem Missionen og Grundtvigs »Et jævnt og muntret virksomt liv på jord«. Det er således bemærkelsesværdigt, at Holger Drachmann blandt alle kunstnerne blev hendes yndling. Og netop Drachmanns livsførelse kunne dårligt henregnes til et missionsk asketisk levned.

Ane Hedvig prægede sine egne børn i retning af den missionske afholdenhed, hvilket især kom til at præge døtrene Agnes, Marie og Hulda, mens hendes sønner Degn og Johan Henrik helt afviste den missionske levevis. De foretrak et muntret liv med jagt, kortspil og gode middage med tilhørende gode vine.

Lige før Ane Hedvig døde, bragte hendes niece Martha Johansen emnet på bane, om ikke Helga Ancher burde gifte sig, hvortil Ane svarede »Nej, det synes jeg ikke hun skulle, jeg ville helst, hun ikke giftede sig«. Og man må jo undre sig over, at af Ane Hedvigs seks børn forblev fem ugifte. Men hun syntes ikke selv, at hun havde haft et lykkeligt liv, hvorfor hun ønskede det anderledes for sine egne børn, uagtet det betød, at familien ikke blev videreført. Man må i denne forbindelse betænke, at børnene netop var giftemodne, da missionsbølgen var på sit højeste.¹¹

I begyndelsen gik gæstgiveriet skidt, men Ane Hedvig kæmpede indædt med at holde det i gang. Hver dag skulle der indkøbes varer til at

Fotografi af Ane Hedvig Brøndum i hotellets have ca. 1900. af G. W. Jørgensen, Herning.

føde stedets mange gæster samt familien Brøndums egne medlemmer. Der skulle steges og koges ved brændekomfuret, og der skulle bages. Der skulle serveres, og selv om det i mange år blev fastholdt, at man kun

fik én tallerken til de forskellige retter, så var der altid en stor opvask at hente vand til ved brønden. Alba Schwartz fortæller, at gamle Madam Brøndum, »Husets Moder« altid kunne træffes i køkkenet, arbejdende

I påsken 1916, den 17. april, midt under 1. Verdenskrigs vildeste rase, døde »Skagens Moder« Ane Hedvig Brøndum, 90 år gammel. Her føres hendes kiste fra hjemmet, Brøndums Hotel, ad Sct. Laurentiivej mod Skagen Kirke med et stort følge. I baggrunden mindstøtten for »Daphne«s forlis. Bemærk at børnene er i søndagstøjet. Langs vejen er der telefonmaster og gaslygter, men endnu ingen elmaster. Gaslygterne var på grund af verdenskrigens knaphed på brændsel ikke i anvendelse på dette tidspunkt.

HERUNDER: Ane Hedvigs bære er nået til Krohgsvej. Lige bag kusken går Hulda Brøndum. Fotos Knudstrup, Skagen.

foran sit komfur, krumbøjet og ovn-sodet i ansigtet. Og Anes mange niecer og nevøer, som kom til Skagen for at holde ferie, beretter, at tante Ane altid stod og bagte hvedekager i lange baner. Hemmeligheden ved Brøndums Hotel har i de år, hvor kunstnerne i stort tal holdt til på dette, været dette lille fantastiske menneske, som sammen med sin stab af piger har præsteret en næsten overmenneskelig indsats. Man så ikke meget til hende, men det var hendes ånd og hånd, som gav hotellet sjæl.

Fra Ane Hedvig blev gift, skulle hun passe både gæstgiveriet og hjemmet. Livet formede sig til et trælsomt slid, hvor hun var den første, der var oppe om morgenen, og den sidste der gik til ro om aftenen. Men hun havde kendt til vilkårene fra sit eget hjem.

Ane Hedvigs sidste år

Da Erik Brøndum døde i 1890, var sønnen Christian Degn, som på det tidspunkt var 34 år, allerede godt

inde i ledelsen af hotellet, og det blev ham, der udadtil herefter tegnede Brøndums Hotel og det helt frem til sin død i 1932. Men hans mor rådede endnu i mange år i køkkenet, godt hjulpet af de flittige døtre Marie og Hulda. Da Anes kræfter var opbrugt, var det disse søstre, som førte arbejdet videre, mens Ane trak sig tilbage til familiens Blå Stue bag køkkenet.

Her eller på besøg i køkkenet kunne man så finde »Skagens Gamle Moder«. Hun bar sin strimlekappe over sit hvide hår. Alba Schwartz, som lærte madam Brøndum godt at kende på hendes gamle dage, beskriver hende som et menneske med usædvanlige evner. Ane Hedvig holdt til i køkkenet, og her kunne man næsten dagligt finde besøg af mange af hendes fortrolige: Drachmann, Locher, datteren Anna og hendes mand Michael og mange flere.

I sine allersidste år forvandlede Ane Hedvig fra den hårdt arbejdende køkkenchef på Brøndums Hotel til en gammelklog, fin morlil, som man kunne møde i hendes stadsstue.

Hun kom aldrig langt væk fra Skagen. Hun havde besøgt sine brødre Lauritz og Martin på Øster Thirup ved Hjørring og på Tislum Nørregaard ved Hørmested, men hun kom aldrig længere væk. Hun kunne jo ikke være væk fra sit køkken, hvor hendes tilstedeværelse fordrederes 365 dage om året.

I påsken 1916, den 17. april, lukkede Ane Hedvig sine øjne for stedse, og med hende sluttede også et dynamisk kapitel af Skagens historie. Søren Møllebyggers ældste datter, som samtidig var den af hans børn, som levede længst, havde forladt et livsværk, hvor hun næsten i ubemærkethed havde ofret sig for skabelsen af kunstnerkolonien omkring Brøndums Hotel.

»Skagens Moder« var det meget smukke og betegnende navn, man gav hende i hendes høje alderdom. Hun havde været from, god og ærlig, og af væsen havde hun altid været ligetil. Over for byens fattige havde hun været gavmild; aldrig gik nogen tomhændet fra hendes dør, når de havde søgt om hjælp. Hun havde været værtinde for

flere af tidens berømte navne end nogen anden krokone i landet. Og så havde hun båret traditionerne fra det gamle Skagen ind i den nye tid. En stor del af Skagens borgere viste hende den sidste ære, da hendes bære på hestevogn blev ført fra Brøndums Hotel og til kirken. Hun blev gravsat ved siden af Erik Brøndum på Skagens Gamle Kirkegård.

Agnes Brøndum (1849-1910)

Agnes blev Ane og Eriks første barn og Søren Møllebyggers første barnebarn. Hun blev født den 27. februar 1849. Der stilledes store forhåbninger til den førstefødte, og hun kom ikke ud at tjene efter konfirmationen, som det ellers var reglen for pigebørnene. I en kort periode har hun opholdt sig i København, men hvad hun beskæftigede sig med, ved vi ikke. Hun blev uddannet som lærerinde og kom i en periode til at fungere som sådan i Mørke på Djursland. Omkring 1878 kom hun tilbage til Skagen, hvor hun med hjælp fra sin onkel, købmand

Agnes Brøndum, formentlig sidst i 1880'erne.
Foto Steen-Møller, Frederikshavn.

C.S. Møller, lod opføre huset på Sct. Laurentiivej 85. Han kom i 1880 til at stå som ejer af huset. I 1884 forlængede C.S. Møller huset mod vest med 8 fag, og i denne vestlige ende af huset oprettedes Skagen Private Realskole i 1885. Agnes, som boede i husets østlige ende sammen med en anden, lærerinde og senere organist ved Skagen Kirke Helene Christensen, blev ansat som leder af skolen.

Ud over et stilfærdigt liv i lærergeringen i Skagen gjorde Agnes sig ikke bemærket. Hun var dog stærkt optaget af de unge kunstnere, der kom til Skagen, og diskuterede ivrigt med dem om kunstoppfattelse. Men hun blev som sin mor og sine to søstre Hulda og Marie stærkt grebet af mis-

sionen, og denne bemægtigede hende i sådan en grad, at hun på et tidspunkt nærmest blev anset som sindssyg. Med et formørket sind måtte hun til sidst opgive sit lærerindevirke, og der gives herefter ikke nogen efterretning om hendes levned. Hun døde ugift i 1910, 61 år gammel.

Marie Sofie Brøndum (1851-1945)

Ane Hedvig og Eriks næste barn, Marie Sofie kom til verden den 28. februar 1851. Hun kom i sit livsløb til at træde ind i driften af Brøndums Hotel sammen med søsteren Hulda og broderen Christian Degn. Marie og den to år yngre Hulda lignede hinanden til forveksling, men hvor Hulda var mild, blid og overbærende, var Marie streng og myndig, og hun fik med årene et fast og strengt drag om mundvigene. Maries hele opvækst kom til at forløbe i købmands- og gæstgiverihjemmet, og hun kom til at opleve hele perioden med de mange unge kunstnere fra hele Skandinavien, som tog Skagen i deres besiddelse.

Marie var otte år, da H.C. Andersen som gæst besøgte hendes forældre, da lillesøsteren Anna kom til verden, og hun var en voksen ung pige på 22 år, da Drachmann holdt sit indtog på hotellet. Og hun har kendt alle de mange malere og forfattere, som har haft deres bolig på hotellet.

Det fortælles, at Marie og Hulda som ganske unge sad med til bords med kunstnerne ved deres glade fester, men det har næppe været ret længe. Moderen Ane Hedvig og de to søstre blev stærkt grebet af den indremissionske vækkelse, som kom til Skagen omkring 1880. Hver søndag kunne man se dem gå til kirke iført sorte kjoler, der ved halsen og håndledene var sirligt lukket med en hvid kniplingskant. Ved hvert skridt trak kjolekanten en lille støvsky i vejret ved sin berøring med jorden.

Med tiden blandede Marie og Hulda sig stadig mindre i, hvad der foregik i salen og i stuerne. Når dagens slid-somme virke var endt, trak de sig tilbage til de små stuer, som lå bag ved

Hulda og Marie Brøndum ca. 1934. Foto C. Juul.

køkkenet, hvor kun familien og de allernærmeste venner fik adgang.

Da gamle fru Brøndum døde i april 1916, blev Hulda og Marie enerådende i alt, hvad der vedrørte Brøndums Hotels indre drift. Det var godt nok broderen Degn, der stod som hotellets ejer, og han tog sig af underholdning af gæsterne samt repræsenterede hotellet udadtil; men opgavernes opdeling var dengang ganske skarp. Marie blev i tiltagende grad hotellets faktotum. Det var hende, der traf beslutningerne, og det var hende, der ledede hotellets stab af unge piger med stor myndighed. Hulda regerede i køkkenet og havde sine køkken-

piger til hjælp, mens Marie tog sig af værelserne med opredninger og rengøring, samt af opvartningen og receptionen. Marie havde sin helt egen opfattelse af, hvorledes et hotel skulle drives. Og det kom til en styrkeprøve imellem hende og arkitekt Ulrik Plesner, der søgte at overbevise hende om, at en ombygning af hotellet var nødvendig, og at der til et tidssvarende hotel hørte badeværelser. Marie var rystet i sit inderste. »Nogen nytte er det jo ikke til! Om sommeren går gæsterne i strandbad og om efteråret og vinteren fyrer vi ikke i denne del af huset!« sagde hun. Plesner fik dog lov til at lave ét badeværelse, men

Marie tillod ikke, at det blev brugt af hvem som helst.

Da Degn døde i 1932, drev Marie og Hulda hotellet videre, og da Hulda døde i 1935, blev Marie enehersker på det efterhånden gamle og velrenommerede traditionsbundne hotel. Det var således Marie, der i efteråret 1936 modtog forfatterinden Karen Blixen på hotellet, hvor denne havde påtænkt at skrive historien om Den Afrikanske Farm på Brøndums Hotel. Mange historier om denne hændelse verserer, men sikkert er det, at Karen Blixen følte sig gået for nær, hvorfor hun flyttede til Ingeborg Østergaards Skagen Hotel. Karen Blixen er refereret for at skulle have sagt om dette mindre velrenommerede hotel, at De er da i det mindste ikke missionske. Om det var kattejammer, eller om det var inspektøren, der upassende havde sat sig ved hendes bord uden først at spørge om forlov, må stå hen, men da Karen Blixen bestemt ikke var missionsk, kan det ikke udelukkes, at Marie har gjort det missionske islæt på hotellet mere fremherskende

på sine gamle dage, og at det blev for meget for baronessen.

Marie overlevede alle sine søskende. Selv om hun og hendes søskende kun fik et barn i næste generation, Anna og Michaels Helga, så var hun særdeles optaget af sine øvrige slægtninge. Hun erindrede på sine gamle dage nøje, hvem der var gift med hvem, og hun kunne opremse navne på børn, børnebørn og oldebørn i familien.

I sine sidste leveår var Marie aldeles åndsfrisk, men hun led noget af gigt. Når nogen med tilknytning til »det rigtige Skagen« kom til byen, nød de den sjældne ære det var at blive modtaget hos »Den Gamle«. Hun var blevet mildere med årene, og strengheden om mundvigene var forsvundet.

Efter Degns død i 1932, indtrådte Marie indtil sin død som administrator af »Brøndums Legat«.

I pinsen 1939 opnåede Marie at komme til at se Skagen fra luften. En direktør Thielst gæstede byen i sin flyvemaskine, hvor han benyttede strandbredden foran Grenens Badehotel som landingsplads for sin

*Marie Sofie Brøndum.
Født 28. februar 1851,
død 31. marts 1945.
Ubekendt fotograf.
Hulda Brøndum.
Født 14. juli 1853,
død 24. februar 1935.
Ubekendt fotograf.*

maskine. Han boede på Brøndums Hotel, og ved en frokost udtrykte Marie, at hun godt kunne tænke sig at se sin by fra luften, og Thielst inviterede hende straks op at flyve den følgende dag. Den dristige gamle skagbo fik sin flyvetur og udtrykte bagefter, at hun syntes det havde været en prægtig oplevelse. Hun døde den 31. marts 1945 i den høje alder af 94 år.

Hulda Brøndum (1853-1935)

Ane Hedvigs og Eriks næste barn blev Hulda, som blev født den 14. juli 1853. Hun kom, sammen med storesøsteren Marie til at virke på Brøndums

Hotel i hele sit liv. Hendes gerning kom til at ligge i køkkenet, hvilket hun overtog ledelsen af, da hendes mor Ane Hedvig måtte trække sig tilbage som følge af alderdom og af, at hun var nedslidt.

Hulda lignede søsteren Marie næsten til forveksling, og de fulgtes ad, når de var uden for hotellet. I ungdommen arbejde de tidvist i missionshuset med pasning af børn, men hotellet gav dem i øvrigt ikke mange ledige stunder. Med sin placering i hotellets køkken lagde meget få gæster mærke til hende. Huldas hele levnedsløb fandt sted i Skagen på Brøndums Hotel.

Broderen Degn udviste betydelig omsorg for sine søstre. Således fejrede han Huldas fødselsdag hvert år som en slags indledning til sommer sæsonen, hvor der blev dækket op i haven til små et hundrede gæster. Hun døde som næsten 82-årig den 24. februar 1935.

Christian (Christen) Degn Brøndum (1856-1932)

Ane Hedvig og Eriks første søn blev Christian Degn, som blev født den 21. marts 1856. Navnet Christian blev taget fra Ane Hedvigs familie, mens Degn var et kaldenavn fra Brøndum-

slægten. Og Degn blev hans kaldenavn. Degn fik sin opvækst i og omkring den gamle købmandsgård i Østerby. Degn kom til at opleve sine første leveår i en for familien brydsom periode, hvor det kneb endog særdeles meget med at klare livets daglige udfordring. Man levede sparsomt og fattigt. Degn kom til at gå i Østerby Skole indtil sin konfirmation, hvorpå han blev sendt bort fra Skagen for at få en handelsuddannelse.

Da Degn kom tilbage til hotellet i slutningen af halvfjerdserne, var dette velkonsolideret, og det var blevet et kendt sted for skandinaviske kunstnere. Michael Ancher havde fungeret som en slags vicevært, mens Degns mor Ane Hedvig rådede i køkkenet. Degn blev ved faderens død i 1890 meget hurtigt institueret som hotellets ubestridte leder, og det var ham, der sammen med søstrene Marie og Hulda førte det frem til den høje status som et landskendt etablissement, det fik i begyndelsen af 1900'tallet. I 1895 fik han borgerbrev som hotel-ejer i Skagen.

Ungdomsbillede af Degn Brøndum formentlig fra 1890'erne, givet til Ane Møller, senere Torup. Foto Steen-Møller, Frederikshavn.

Degn blev en af Skagens meget aktive og kendte personer. Og en meget omfattende beskrivelse af ham kan findes i de utallige skrifter, der er skrevet af og om kunstnerkolonien omkring Brøndums Hotel. Grundlaget for hans virke som hotelejer og købmand skal findes i hans forældres, og især hans mors slid i de vanskelige tider gennem mange år. Den søgning, hotellet fik fra kunstnerens side, skyldtes givetvis hotellets atmosfære af venlighed, hjælpsomhed og engagement i de unge kunstneres liv. Og naturligvis, at de kunne få veltil-

lavet mad og gode drikke. Ane Hedvig og Erik Brøndum blandede sig ikke med kunstnerne, men det gjorde Degn i allerhøjeste grad, da han overtog rollen som hotelvært. Han kom til at leve en idealtilværelse som en mand, som hyggede omkring sine gæster. Han spillede kort med dem om aftenen, i begyndelsen mest L'hombre og senere mere Bridge. Han kunne dyrke sin interesse for jagt, ofte sammen med udvalgte blandt kunstnerne og næsten altid sammen med Michael Ancher. Han gik dagligt i vandet, når vejret indbød dertil. På sin cykel kørte han ud til Nordstranden for der at tage sit daglige søbad. Degn Brøndum brød sig ikke om at rejse. »Han kan jo ikke få det bedre ude end hjemme« plejede han at sige.

V. Chr. Klæbel karakteriserede Degn som en ganske særpræget mand. Han var egenrådig og ville helst styre sine egne sager og brød sig ikke synderlig meget om kritik. Han var nobel og retlinet og aldeles usnobbet, uagtet han efterhånden fik et nært venskab med kongehusets

medlemmer. Degn var en særdeles velstående mand, men alligevel var han nøjsom i levemåde. Hans kontor var meget lille og nærmest usselt. Den nøjsomhed, som han selv praktiserede, måtte hotellets gæster også leve med. Hotelværelserne var sparsomt udstyret, idet der ikke fandtes luksus af nogen art. Badeværelser fandtes ikke; Degn sagde om gæsterne, at »de har jo havet«.

Mange historier fortælles om de afmålte men høflige svar, han gav gæster, når de ønskede mere, end Degn havde til hensigt at give dem. Den svenske konge Oscar II besøgte i begyndelsen af århundredet Skagen og undredes over Degns lidt kølige væremåde, hvorfor han sagde »Jeg er kong Oscar. De kender mig vel?« hvortil Degn Brøndum svarede »Ja, lidt af omtale«.

Degn gjorde efterhånden sammen med søstrene kroen til et landskendt etablissement, hvis særpræg var en blanding af pensionat, hotel og privat-hjem. Hele familien Brøndum var i en lang periode samlet her. Moderen

Ane Hedvig, Degn, søstre Marie og Hulda, broderen Johan og Anna, gift med Michael Ancher. Sidstnævnte havde fra 1899-1913 en bolig på Amalievej i København, men opgav den til sidst til fordel for sin bolig op ad Brøndums Hotel i Skagen.

Degn holdt meget af selskabelighed, men det skulle ske på hans præmisser. Og det var jo også ham, der var værten. En episode forekom i september 1890 efter en uheldig jagt, som blandt andet Michael Ancher og P.S. Krøyer deltog i. Selskabet udviklede sig med ufredelighed imellem de gamle jagtvenner i en sådan grad, at Degn Brøndum på et tidspunkt satte hele det fine kunstnerselskab på porten. De vantro venner troede ikke, det var hans mening men måtte hurtigt sande, at marchorden var givet, og at de alle måtte luske hjem, inklusive hans egen bror John. Degn Brøndum havde for alvor sat sig i respekt som Hotel Brøndums uindskrænkede hersker.

Degn Brøndums daglige spartanske levevis stod i skarp modsætning

til de overdådige selskaber, han lod afholde. Så fik champagnen lov til at flyde til hummer, østers og mange andre lækkerier. Således fejrede han på storslået vis i 1907 25-års jubilæet for P.S. Krøyers ankomst til Skagen i 1882, og senere svoger Michael Anchers 60-års fødselsdag i 1909.

Man får igennem beretninger indtrykket af, at man røg meget ved al selskabelighed i Skagen på den tid. Mændene havde lange piber, og ofte stod tobaksdåsen fremme til fri afbenyttelse. Og på Brøndums Hotel blev cigarerne ofte budt rundt efter spisningens afslutning. Nogle gæster tilkendegav utilfredshed med, at tobakstågerne til tider trængte helt op på værelserne over spisesalen.

Igennem årene havde Degn erhvervet en betydelig samling af malerier fra kunstnerkolonien omkring Brøndums hotel. Når de tidvis ikke var i stand til at betale sig fra deres omfattende indtagelse af delikat mad og mange vine, accepterede Degn i stedet at modtage malerier som betaling.

Brøndums Hotel i 1914. Ubekendt fotograf. Fra Dronning Alexandrines Julebog 1915.

Oprettelsen af Skagens Museum

Da det den 20. oktober 1908 ved et møde på Brøndums Hotel blev besluttet at stifte Skagens Museum, var Degn Brøndum naturligvis med blandt stifterne sammen med Michael Ancher, P.S. Krøyer, Laurits Tuxen, V.C. Klæbel, bistået af O.G. Schwartz. Museet blev åbnet den 4. juni 1911 i Krøyers hus. I 1918 besluttede Degn at skænke museet dels en byggegrund i hotellets gamle krohave, og dels hotellets berømte spisesal med alle de der hængende malerier. Senere gav han museets byggefond 20.000 kr. med løfte om, at man yderligere kunne låne andre 20.000 kr. Som kronen på værket testamenterede Degn med accept fra søstre Marie

og Hulda hele deres livsværk omfattende hele hotellet med anneks, alt inventar og den gamle købmandsforretning til Skagens Museum, og ved hans død den 18. april 1932 overgik denne storslåede gave til at være museets ejendom. Brøndumfamilien havde kun den ugifte Helga Ancher som mulig arvtager, og derfor var det et fremragende klarsyn, som Degn havde arbejdet med i mange år, som hermed blev realiseret. Et for Skagen by fantastisk minde om kunstnerperioden var sikret forbliven på stedet, hvor kunstværkerne var skabt.

I 1931 havde Degn skænket 15.000 kr. til udvidelse af Skagen Sygehus. I hans testamente blev familiens formue på mellem 300.000-400.000 skænket til et »Brøndums Legat«, der

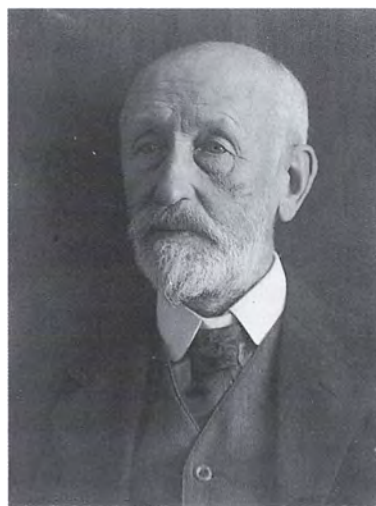
blev bestyret af Skagen Byråd.

Den 22. januar 1913 var Degn Brøndum af kongen blevet dekoreret med ridderkorset til Dannebrogordenen.

Med Christian Degns død den 18. april 1932 forsvandt en af Skagen bys helt store velgørere.¹²

Christen Degns grav på Skagen Kirkegård. Foto af forfatteren.

Christian Degn Brøndum, købmand og hotelejer. Født 21. marts 1856, død den 18. april 1932. Ubekendt fotograf.

Anna Ancher (1859-1935)

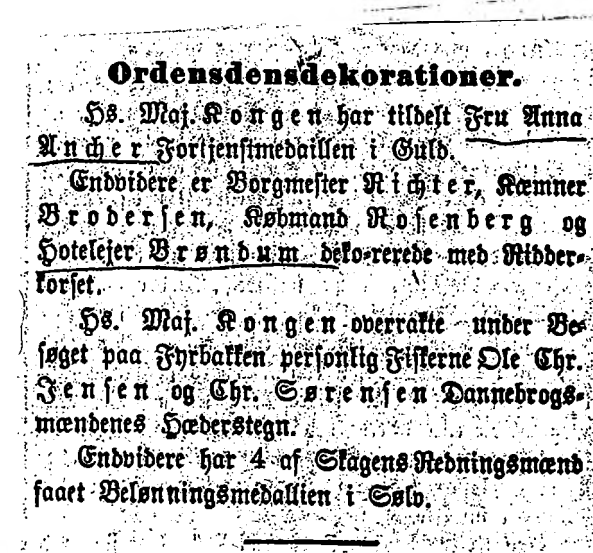
Ane Hedvig og Eriks femte barn blev Anna, den kendte malerinde som blev gift med Michael Ancher. Hun blev født dagen efter at H.C. Andersen kom til Skagen, den 18. august 1859. Om denne fødsel fortælles det, at H.C. Andersen, træt og migrænelidende efter en lang og udmattende rejse med postvognen fra Frederikshavn, søgte ind hos Ane Hedvig i Brøndums nyåbnede gæstgiveri for at få noget at spise. Ane Hedvig sendte en pige ud mod Grenen for at få nogle friske rødspætter, mens hun selv slog dej op til vandbakkelse til den berømte digter. H.C. Andersen blev så irriteret over den lange ventetid,

før maden kom, at han i vrede forlod den højgravide Ane Hedvigs gæstgiveri. Ane Hedvig blev så nedtrykt og ydmyget over dette, at hun lagde sig til sengs. Dagen efter nedkom hun med Anna. Da H.C. Andersen erfarede sagens sammenhæng, blev han skyldbetyngt og indtraf atter hos Brøndums for at give en undskyldning. H.C. Andersen boede hos byfoged Frederik Erichsen under sit besøg.

Anna voksede op i Skagen Østerby i Brøndums Købmandsgaard i en

periode, hvor familien arbejdede hårdt for sin eksistens og for det daglige brød. Hun kom til at gå i syskole og senere i den lokale skole, hvor også hendes søskende gik eller havde gået.

Da hun var ca. 12 år gammel, begyndte kunstnerne at komme til Skagen, blandt disse også bornholmeren Michael Ancher. Da Anna allerede på dette tidspunkt viste anlæg for at male og tegne, var det dem, som opmuntrede hende og hendes

I Aftenposten, København, stod denne notits torsdag den 23. januar 1913. De to søskende Anna Ancher og Degn Brøndum var få dage før blevet dekoreret af kongen, Christian X.

forældre til, at hun skulle have en egentlig kunstnerisk uddannelse.

I efteråret 1874 blev Anna konfirmeret, og det skete i familiens kreds, hvor bedstefaderen Søren Møllebygger sad for bordenden. En gæst var dog inviteret med: Michael Ancher. Og han holdt sit livs første tale, hvor han ønskede »Frøken Anna al mulig Lykke og Fremgang, såvel i Livet som i Kunsten«.

Nogle få dage efter rejste hun til København kun 15 år gammel for at indtræde på Kyhns Tegne- og male-skole. Det var på den tid meget ualmindeligt, at en kvinde gav sig i lag med kunstneraktivitet og så en kvinde fra Skagen! Og megen opmuntring fik hun da heller ikke til at blive malerinde fra sin egen lærer, Vilhelm Kyhn, der skrev om hende, at hun havde en »pæn lille begavelse«. Til Annas bryllup med Michael Ancher sendte han hende en kande, ledsaget af et brev, hvori han gjorde hende opmærksom på, at nu var hendes plads altså i huset. Og da hun i 1883 blev mor, anbefalede han hende at bære

sit malergrej ned til havstokken for at lade bølgerne tage det.

Men hendes mand Michael Ancher var ikke modstander af, at Anna fortsatte som malerinde, tværtimod. Han var måske lidt misundelig på hendes kunst, som hun tilsyneladende kom let til. Og Anna formåede at slå sig fast både som en fremragende kunstnerinde, som husmoder og moder i det Ancherske hjem samt som et fuldgyldigt medlem af den Brøndumske familie. Som familiens øvrige medlemmer følte hun sig stærkt knyttet til denne og til Østerby i Skagen. Hun vendte hele tiden hurtigt tilbage til Skagen og havde svært ved at finde sig til rette andre steder. Anna kom i 1889 på et studieophold hos Puvis de Chavannes i Paris, uden at det efterlod andre mærkbare spor i hendes kunst, end at hun fik et udpræget impressionistisk syn. Og som tiden gik, kom også bornholmeren Michael Ancher mere og mere ind i den Brøndumske familieklan og endte som en glødende skagbo, hvor også byens infrastruktur og forbindelserne til det øvrige land

Anna Brøndum, 19 år gammel, malet af Michael Ancher i 1878. Michael og Anna Anchers Hus, Skagen.

blev en væsentlig del af hans virkefelt. I køkkenet hos Ane Hedvig mødtes familien og udvekslede synspunkter.

Anna Ancher blev den mest kendte af Søren Møllebyggers efterkommere. Som malerinde er hun meget omfattende beskrevet af mange forfattere og kunstkritikere, og i denne beretning skal der ikke føjes noget til dette. Og da Annas kunst i dag står lyslevende for os, blandt andet på Skagens Museum, taler den for sig selv.

Anna og Michael Ancher blev gift på Annas 21-årige fødselsdag den 18. august 1880. Festen blev holdt hos Brøndums med spisning og dans, og mange år efter levede erindringen om

Brøndum-familiens eneste bryllup, hvor Anna i hvid molls kjole og med blomster i håret dansede ind i den hellige ægtestand.

Det unge ægtepar flyttede ind i Havehuset, som Ane Hedvig Brøndum havde arvet fra sin far Søren Møllebygger. De indrettede sig således, at Michael fik husets største rum, den østre ende som atelier. Rummet havde været købmandsbutik i en periode, da Erik og Ane Hedvigs forretning nedbrændte i 1874. Før dette tidspunkt havde rummet været anvendt som stald, og under koleraepidemien i 1853, som kostede 24 skagboere livet, havde det været indrettet som byens

sygestue. I husets vestende indrettedes sovekammer. Huset som helhed, som i dag er en del af Skagens Museum, er et af Skagens ældste huse.

I dette hus begyndte ægteparret Ancher deres samliv, og det var i dette hus, at datteren Helga fødtes den 19. august 1883. Da de kort tid efter købte og flyttede over i jomfru Storms hus på Markvej, så bibeholdt de og anvendte atelieret i Havehuset helt frem til 1915.

Huset på Markvej, som i dag er Museet Michael og Anna Anchers Hus, er bygget i 1829-30 af madam Inger Nielsdatter Eriksen. Det blev udvidet i 1840, 1860 samt i 1867. Madam Eriksen solgte det i 1838 til bager Saxild, hvis enke solgte det til sin bror Niels Kjelder i 1878. Og hans husbestyrerinde, jomfru Ingeborg Melsen, som også blev kaldt for jomfru Storm, solgte huset til Michael og Anna Ancher i 1884. Her boede Ancherfamilien helt frem til 1935, hvor Anna døde. Helga Ancher beholdt huset uden at bebo det, og det stod således urørt fra Michael og

Anna Anchers tid, da hun døde i 1964. Hun bestemte i sit testamente, at husets oprindelige karakter skulle genskabes, og huset skulle åbnes som museum, hvilket skete i 1967.

Michael Ancher tog flere gange tilløb til at udvide huset; en gang var byggematerialet sågar afleveret i husets have af muremester Cræn Støtt, men hver gang fortrød Michael sin beslutning. Først i 1913 blev huset udvidet til mere end det dobbelte af dets hidtidige størrelse, idet Ulrik Plesner stod som arkitekt. Michael og Anna fik hver deres atelier.

Familien Anchers tilværelse blev præget af snusfornuft, hvor man afholdt sig fra de store økonomiske udsving. En af Annas talemåder var »Når vi har penge, lever vi, har vi ingen, så bier vi!«. Og helt galt har det aldrig stået til med finanserne hos dem. Michael havde penge stående i Landmandsbanken i København, hvorfra der tidvist kom forstærkninger.

Michael klagede over, at hans families sommerbesøg i Skagen var

Anna Ancher. Foto Budtz Müller & Co., København.

en økonomisk belastning for ham. Af en brevveksling imellem en nevø til Michael, Richard Ancher, og C.S. Møllers søn Johan Henrik Møller fremgår det, at Richards familie tilbragte sine sommerferier hos farbror Michael Ancher, og her havde de fået kontakt med C.S. Møllers børn i Vesterby, en kontakt som Johan Henrik og Richard genopfriskede, da de begge senere boede i København.¹³

At Anna havde kraft til ud over at hævde sig som en stor kunstnerinde også at gøre sig gældende som en strålende værtinde som udøvede god kogekunst, gives der mange eksempler på, selv om hendes færdigheder i køkkenet var overordentlig begrænsede.

Under første verdenskrig blev en af husets piger, Ida, sendt i byen efter palmin til at koge klejner i, men hun kom tomhændet hjem og oplyste Anna Ancher om, at der ikke kunne opdrives fedtstof i hele Skagen. »Pyt med det«, svarede Anna Ancher, »i år koger vi klejnerne i vand!«.

Når der var vaskedag hos Anchers, så kom vaskekonenerne ude fra byen og vaskede, og så ville Anna Ancher vise sin venlighed ved at koge chokolade til dem, men chokoladen var altid brændt på for hende og smagte svedent.

Men Annas haveselskaber var velkendte af byens kunstnere, og når Michael sammen med hotelejer Degn Brøndum og P.S. Krøyer og andre var draget på jagt, så kom Anna med den herligste jagt frokost, hvor der blev dækket op på heden. Vældige fade med mellemadder og pandekager blev afsløret på de udbredte tæpper, og alle spurgte efter Annas berømte »grydekål«, tilberedt hjemme i køkkenet af pigerne. »Mikkel« gik heller ikke af vejen for at tilberede mad. Han

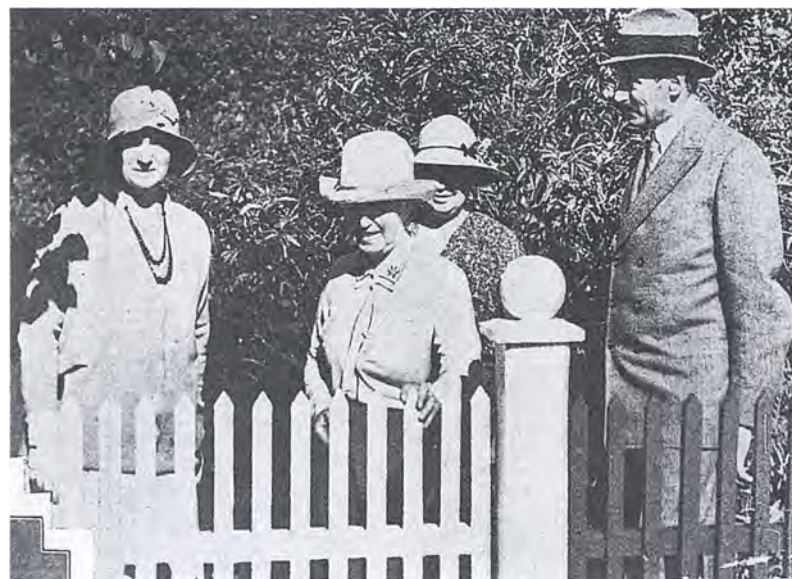
Anna Ancher, fru Brodersen, fru Locher, borgmesterinde Richter og Helga Ancher om bord på kongeskibet Dannebrog i Skagens Havn i 1915. Foto fra Dronning Alexandrines Julebog, 1915.

Anna og Michael Ancher, 1920'erne. Foto Kathinka Møller.

Dette fotografi på et postkort har Anna Ancher sendt til en veninde påskrevet, hvem der sammen med hende modtog dronning Alexandrine på Skagen Station.

Kong Christian X og dronning Alexandrine på besøg hos Anna og Helga Ancher. Avisbillede, ukendt fotograf.

Fotografi fra ca. 1915. Fra venstre Ida Suhr, Hulda Brøndum, bag hende Michael Ancher, derpå ukendt ældre dame, så Martha Johansen, Marie Brøndum, Helga Ancher og Anna Ancher. Frøken Ida Suhr skænkede Skougaard's altertavle til Skagen Kirke.

var kendt for sin leverpølse. Men den højere gastronomi lå altså uden for Annas virkefelt. Der blev holdt gilder hos Ancher-familien på Markvej, men næsten altid som frokoster. Middage blev holdt på Brøndums Hotel, hvor madam Brøndum og de to døtre Marie og Hulda rådede enevældigt og udviste en hjertelig gæstfrihed.

Michael Ancher elskede at gå på jagt, alene eller sammen med sine sædvanlige jagtkammerater. Han kunne så iagttages iført sine lange støvler, med gevær og jagttaske og ledsaget af hundene Rolf og Boy i det rige jagtterræn med klitterne og de mange små granlunde, som omgav Skagen by på den tid.

Et af Anna og Michaels store problemer var at holde balancen i en familie, der var ganske delt i den missionske del omfattende Annas mor Ane Hedvig og søstrene Agnes, Marie og Hulda, og den verdslige del omfattende brødrene Degn og Johan Henrik. Dertil kom, at kunstnerne, som holdt til på Brøndums Gæstgiveri, nærmest var ateister.

I alt levede Anna og Michael i et harmonisk ægteskab, hvor de supplerede hinanden såvel i hjemmet som i kunsten. Fællesskabet var den bærende kraft. Og Annas familiefølelse blev i høj grad bakket op af Michael. Datteren Helga forblev hos forældrene helt til deres død og indgik således som en meget stærk del af Brøndumfamilien.

Michael Ancher havde den kedelige egenskab, at han aldrig kunne tage en beslutning. Hans vægelsind var så udtalt, at når han endelig havde truffen en beslutning, trak han den straks tilbage igen. Anchers havde en villa på Amalievej på Frederiksberg, som de havde købt i 1899, og hvor familien boede om vinteren i nogle år. Michael tog mange gange tilløb til at sælge villaen, men fortrød hver gang en handel var afsluttet. Først tredje gang, i 1913, lykkedes det sagføreren at hindre, at Michael endnu engang fik omstødt den afsluttede handel. Efter giftermålet boede Michael og Anna Ancher jævnligt i København, men i regelen så kort-

Hulda og Marie Brøndum til venstre og Helga og Anna Ancher til højre har besøg af Anna Worsøe Schmidt, født Kurtz, datter af Kristine Kurtz. Anna er netop i 1924 blevet gift med lærer ved Duborgskolen i Flensborg, Gunner Worsøe Schmidt. Foto 1925 af Kathinka Møller.

varigt at de foretrak hotel. Anna udtalte, at hun fandt det »forfærdelig frisk« at komme til København og hilse på gamle venner, men helst ville hun være i Skagen.

I 1901 skrev Holger Drachmann et digt til Anna i hvilket følgende strofer indgik:

Men er der en Sjæl, som er rolig og klar,
og som Rum for andres Genvordighed har,
en Sjæl med fin og med skælmsk Forstand,
en Skat for Slægten, for Datter, for Mand –
så hedder den Sjæl: Anna Ancher.

Gud signe den Kvinde
og sikre hende – foruden Sygdom og
anden Molest –
den Plads i Kunsten, som hende tilkommer,
og give hende, trods Regn og Blæst,
den gladeste, smukkeste Eftersommer –
det ønskes vor kære Veninde.

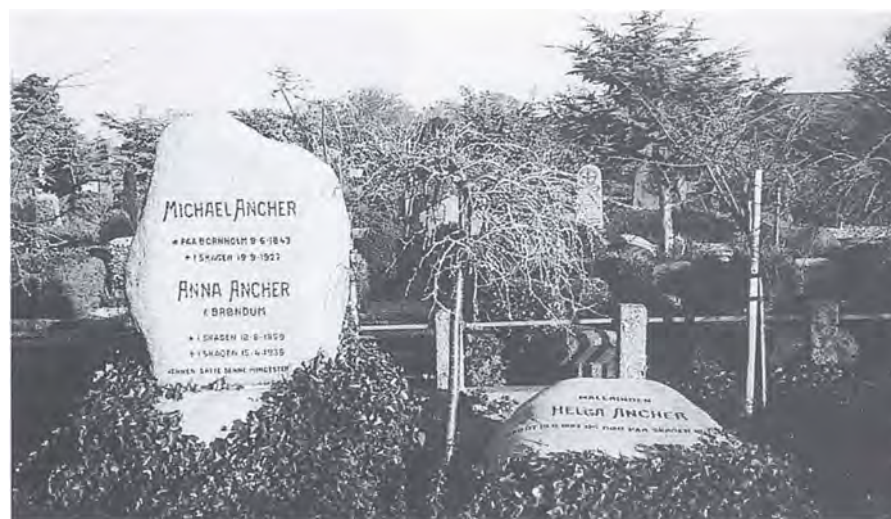
Hvor Annas mor fik tilnavnet »Skagens Moder«, så fik Anna tilnavnet »Skagens Datter«. Begge var de elskede og afholdte af Skagens borgere som højt begavede mennesker, og som gavmilde og venlige mennesker, der udviste stor omsorg for deres omgivelser.

Anna Ancher fik Tagea Brandts store rejselegat, for hvilket hun, Michael og Helga foretog en Italiensrejse. Helst var Anna nu blevet hjemme.

Ved Skagens købstadsjubelæum den 22. januar 1913 tildelte Kong Christian X Anna medaljen »Ingenio et Arti« (For videnskab og kunst) samme dag som hendes bror Degn Brøndum fik tildelt ridderkorset. Det var i øvrigt kongens første officielle fremtræden i provinsen, efter at han havde efterfulgt sin far Frederik VIII som konge.

Anna Anchers familiekontakt

Anna var en stor kunstnerinde, men hun var også et omsorgsfuldt familiemenneske. De to kusiner fra Øster Thirup ved Hjørring, Henriette og

Michael, Anna og Helga Anchers grave på Skagen Kirkegård.
Foto af forfatteren.

Martha, der flyttede ind i Havehuset i Skagen, da deres far Lauritz Møller døde i 1875, blev hendes nære veninder. Anna var da 15 år gammel. Henriette blev gift med maleren Karl Madsen, og Martha blev gift med maleren Viggo Johansen. Alle tre kusiner blev gift i 1880. De mødtes herefter såvel i Skagen som i København, når Anna og Michael var der.

Købmand C.S. Møllers børn havde deres gang hos Anchers. De fortæller blandt andet om, at de der lånte bøger

til hjælp for deres skolearbejde.

I 1885 malede Michael Ancher billedet Romanlæsning i haven, hvor han anvendte Annas kusine Ane Møller fra købmandsgården som model. Ane blev senere gift Torup.

I foråret 1916 besøgte Anna Ancher sin fætter Søren Møller og hans kone Constance på Øster Thirup ved Hjørring. I et bevaret brev fra Skagen den 10. juli 1916 takker hun for opholdet og besøget dér og sender samtidig nogle små gavepakker til børnene,

af hvilke der på det tidspunkt var kommet 5; senere blev de i alt 10. Hun takker også for, at barnepigen fik Else (Mygind Sørensen) og Mette (Cecilie Dyhr) til at synge for hende. I et ligeledes bevaret brev fra den 21. november 1929 skriver Anna til familiens elskede madmoder, Cecilie, fra ferierne på Tislum Nørregaard en tak for hendes hilsen på Annas 70-årsdag. Anna var netop kommet hjem fra København, hvor hun sammen med Helga havde deltaget i begra-

velsen af kusine Martha, gift med Viggo Johansen. Indtrykkene fra denne hændelse omtales i dette brev. Anna tog sig tid til at skrive lange og gode breve til familiens medlemmer.

I 1927 døde Michael Ancher, og Anna forvandt aldrig tabet af sin ægtefælle. Hun bevarede tilsyneladende sit glade sind, men faldt rent legemligt sammen.

Hun døde den 15. april 1935, 75 år gammel og kun efterladende sig et barn, Helga, Ane Hedvig og Eriks eneste barnebarn. Anna blev gravsat i den store kunstnergrav på Skagen Kirkegård ved siden af sin mand Michael.

Helga Ancher (1883-1964)

Efter Anna Anchers død var der kun Marie Brøndum og Helga Ancher tilbage af Brøndum-grenen af Søren Møllebygger-slægten. Og Helga blev hans eneste oldebarn i denne slægts-gren.

Helga blev født den 19. august 1883, tre år efter at Anna blev gift med Michael Ancher. Dagen forinden

fejrede man Annas 24-års fødselsdag i Det Gamle Havehus, hvor atelieret var pyntet op til fest med sensommerblomster og guirlander. Anna sad højgravid for bordenden, og der blev skålet for hende og den kommende skagensborger. En mulig forventning om, at barnet skulle komme på Annas fødselsdag, blev gjort til skamme; det kom først næste dag og var en lyshåret, blåøjet pige. Helga blev døbt den 21. oktober i Skagen Kirke med bl.a. P.S. Krøyer, Eilif Peterssen og Christian Krohg som faddere, en hændelse som blev forevigt med Michael Anchers maleri: *En barnedåb*.

Som følge af tilkomsten af endnu et familiemedlem flyttede Ancher-familien fra Havehuset til deres nykøbte hus på Markvej allerede i 1884. Helgas opvækst kom således til at finde sted i dette hus, til hvilket alle hendes familieminder knyttede sig. Helga fik flere barnepiger, og en af disse var Maren Frænde, som kom til Anchers, da hun var 15 år gammel.¹⁴ Hun var blevet forældreløs, da hun var 8 år, og var vokset op hos bedste-

Helga Ancher i sit fødehjem, Det Gamle Havehus, fotograferet 1953 i udstillingen af hendes malerier, arrangeret af Skagens Museum. Lokalsamlingen i Skagen.

moderen som var enke fra en af de omkomne redningsmænd fra Daphne-forliset i 1862.

Maren har fortalt, at Helga var et noget forkælet barn, som i højere grad styrede forældrene, end at det modsatte var tilfældet. Når Helga blev alt for uregerlig, forlangte Anna, at Michael skulle tage affære, men også han var for blød og for rar til at sætte vilje bag beslutning. Så Helga regerede, og Maren Frænde stod

som 15-16 årig i en umulig opgave som opdrager.

Maren Frænde stod i øvrigt også model for Michael Ancher, som malede sit kendte billede *Pigen med solsikkerne* med hende som model. Efter fire år gav Maren op som barnepige og kom derpå i huset hos byfoged greve Ahlefeldt, indtil hun blev gift med en skagensfisker og -redningsmand.

Helgas barndomsveninder var naboens, bager Saxilds to jævnaldrende døtre Engel og Ella. Og på det nærliggende Brøndums Hotel hos mormoderen Ane Hedvig og tanterne Marie og Hulda var den lille lyshårede pige, familiens eneste barn, altid hjertens velkommen, så i alt har Helgas barndom været præget af, at hun var beskyttet, og at hun kun mødte kærlighed og eftergivenhed, overalt hvor hun færdedes.

Men først og fremmest voksede Helga op i et malerhjem, hvor hun altid havde kunstnere omkring sig, og det prægede hende. Tidligt kom hun i gang med at tegne og male. Og stedse var hun model for forældrenes maleraktivitet, hvor hun ofte var med på deres malerier. Og maleriet blev også hendes fremtid.

Hun blev uddannet på Kunstakademiet som elev af maleren, professor Viggo Johansen, som var gift med moderens kusine Martha. 26 år gammel kom hun til Paris, hvor hun studerede hos Simon og Ménard i årene 1909-10. Sent i livet modtog

hun Tagea Brandts legat, som medførte et ophold Rom.

Noget gennembrud som malerinde fik Helga aldrig. Måske var hendes komplekser over for sine berømte forældre for store, så hun valgte i stedet livet igennem at leve i skyggen af dem. Når hun malede, var hendes motivvalg blomster, interiører, portrætter og dyrestudier. Hun efterlod sig en megen beskeden produktion. I 1934 fik Helga dog malet et smukt portrætbillede af de tre Brøndum-søstre Hulda, Marie og Anna.

Helga boede mest sammen med forældrene i huset på Markvej. Da Michael døde, overtog hun hans atelier, idet hun fortsatte med at bo hos moderen indtil hendes død i 1935. Da det skete, ville Helga ikke fremdeles bo alene i forældrenes hus. Hun beholdt det, men forlod det og flyttede over på Brøndums Hotel til tante Marie, hendes moster.

Når Helga var i København, mest om vinteren, så boede hun på Hotel Cosmopolite i Store Kongensgade, mens venner tilså huset på Markvej. Men Brøndums Hotel var hendes

faste tilholdssted. Her kunne man se denne lille konede dame, der helt fra sine unge år havde indkapslet sit sårbare følelsesliv i en voksende trindhed. Hendes store last var, at hun røg store mængder af cigaretter. Hun boede på første sal, og når hun skulle ned til spisning, tog hun sine hvide handsker på for at undgå at berøre gelænderet. Penge rørte hun også kun med handsker på. Og hun gav kun nødtigt håndtryk uden handsker. Helga havde en sygelig skræk for at blive smittet gennem berøring af andre.

Men Helga var utroligt afholdt hos hotellets ansatte. De betegnede hende som et meget beskedent og sødt menneske, som var genert men samtidig meget taknemmelig for alt, hvad man gjorde for hende. Anderledes stillede det sig med nogle af Skagens Museums bestyrelsesmedlemmer, hvor Helga var født formand. Blandt andet var den senere formand Vagn Klæbel ret kritisk over for hendes formandsvirke i bestyrelsen. Hun godkendte aldrig et referat, men nøjedes med at skrive »læst«.

I alt ser vi et menneske, som livet igennem har været beskyttet, og som ikke var nødt til selv at ernære sig. Hun havde fulgt sine forældre i et og alt blandt konger og dronninger og fornemme gæster. Hun nåede aldrig at manifestere sin egen personlighed. Et drama nåede hun at opleve. Mens hun boede på Brøndums Hotel som den sidst levende af Brøndumslægten, udbrød der brand i hotellet søndag morgen den 15. november 1959. Hun boede umiddelbart over spisesalen, hvor branden opstod, og måtte reddes ud ad et vindue efterladende sine personlige ejendele.

Livet igennem holdt Helga kontakt med sin familie på Øster Thirup ved Hjørring. I et bevaret brev til tante Cecilie, afsendt den 30. august 1938, takker hun for en fødselsdagshilsen, som var vedlagt en myrtegren. Tante Cecilie var hendes mormors svigerinde, som var gift med Martin fra Tislum Nørregaard, senere Øster Thirup. I brevet fortæller hun, at de ikke ser meget til familien i Vesterby, idet Søren, den tidligere borgmester, har gift og podagra.

Den 18. marts 1964 døde Helga Ancher, næsten 81 år gammel. Hun havde gemt en enkelt overraskelse. Da man åbnede hendes testamente, viste det sig, at hun havde bestemt, at Michael og Annas hjem ikke skulle have noget med Skagens Museum at gøre, men at hun i stedet havde oprettet et fond, »Helga Anchers Fond« hvis formål det var at drive »Michael og Anna Anchers Hus«, således at det blev bevaret som et offentligt tilgængeligt museum. Huset stod urørt fra Annas død i 1935, intakt og med næsten alt indbo. At komme på besøg i museet føles som at komme på besøg hos Anna og Michael. Det står autentisk med stuerne arrangeret til mindste detalje. Intet andet nordisk kunstnerhjem er bevaret som Anchers Hus i Skagen.¹⁵

Men reaktionen fra dem, der havde været sikre på, at Skagens Museum skulle have overtaget huset med indbo, var ganske voldsom. Men Helgas bestemmelse var taget, og de to museer kom nu til at ligge dør om dør, hver med sin store attraktion, og Helga fik i døden taget en stille

hævn over sine modstandere i Skagens Museums bestyrelse.

Helga var den af Søren Møllebygers oldebørn, som lignede den robuste familiestamme mindst. Hun havde levet et stille og passivt liv, hvor hun ikke behøvede at bruge kraft for at ernære sig. Og det havde hun taget til takke med.

Indre Missions tilsynkomst i Skagen

Indre Mission bredte sig ud over Danmark, især i de fattige og tyndt beboede egne. Indre Missions formand siden 1861 var pastor Vilhelm Beck fra Ørslev ved Høng på Sjælland, og han kom også til Skagen for at missionere.

Til at begynde med var det kun få, der kom til »Gammel Stine«s eller »Lille Stine«s missionsmøder, men i 1877 kom lærer Carl Johansen til Skagen fra Tornby, og han sluttede sig hurtigt til Indre Mission. Carl Johansen blev overlærer i 1884, og som medlem af byrådet i Skagen fra 1888-1917 havde han stor indflydelse på byens liv.

1878 blev pastor Oscar Valter Boeck kaldet som præst i Skagen. Han holdt sig i begyndelsen på afstand af Missionen, men blev dog hurtigt grebet af den og blev snart en væsentlig kraft i udbredelsen af Indre Mission i Skagen. Da han flyttede til Horsens-Hammer sogn som præst i 1885, blev han afløst i embedet af pastor Carl Andreas de Place, som i forvejen tilhørte Missionen.

I begyndelsen var det kun få, især kvinder, som søgte Missionen, men i 1884 kom den første store vækkelse, som medførte, at forsamlingerne ikke kunne rummes i de små Skagenhuse. Man holdt så missionsmøderne under åben himmel. Men behovet for et missionshus var iøjnefaldende. Den 20. april 1884 blev grundstenen til Missionshuset lagt, og allerede den 25. juni 1885 blev det indviet af Indre Missions formand, pastor Vilhelm Beck. To gange blev missionshuset udvidet, sidste gang til at det kunne rumme helt op til 800 medlemmer.

I pinsen 1896 kom endnu en vækkelsesbølge, hvor kirken var overfyldt,

og pastor de Place gennemførte derfor friluftsmøder.

Da Indre Mission havde sin største tilslutning, regner man med, at 1/3 af byens beboere var tilsluttet denne.

Vækkelsen delte byens borgere meget skarpt op i de missionske og de verdslige, som nærmest hørte til højkirken, eller som med tiden blev grundtvigianere. Grundtvigianismen kom sent til Skagen som følge af byens afsides beliggenhed. Men med nogle af kunstnerne, og især med arkitekten Ulrik Plesner gjorde også grundtvigianerne deres indtog i byen.

I Møller-Brøndumfamilien blev familien også delt. Agnes Brøndum var meget tidligt med i »Gamle Stine«s missionsmøder. Hun var netop i 1878 vendt tilbage til byen fra et virke som lærerinde i Mørke på Djursland, idet hendes onkel, købmand C.S. Møller, lod bygge en skole til hende ved siden af købmandsgården, Skagens Private Skole. C.S. Møller og hans familie tog stor afstand fra Indre Mission. Hans mangeårige guldgraveri i Australien og hans virke som købmand gjorde,

at hans sjæl ikke stod til salg for Missionen. Og da hans mange børn gik på skolen ved købmandsgården, hvor Agnes ikke kunne lade være med at missionere over for eleverne, nævnes hun ikke som lærerinde efter 1886, og hun omtales meget sjældent efter dette tidspunkt.

Ane Hedvig Brøndum og hendes to døtre Marie og Hulda blev stærkt grebne af Indre Mission, mens hendes mand Erik Brøndum og sønnerne Degn og Johan Henrik hengav sig til et verdsligt liv med god mad med vin, l'hombrespil og jagt, også på kvinder, hvilket ikke rimede med Indre Missions påbud.

Anna Ancher, som jo hørte til blandt kunstnerne i Skagen, som absolut levede livet langt fra, hvad der kunne tolereres af Missionen, kom i et vanskeligt dilemma. Hun ville gerne tækkes sin mor og sine søstre, men hun måtte samtidig tilpasse sig livet blandt kunstnerne. Sammen med sin mand, Michael Ancher lykkedes det dem at gennemføre den vanske-

lige balancegang. Ane Hedvig accepterede både Annas og Michaels nok så løsslupne liv, og hun havde endog et nært fortroligt forhold til Michael Ancher, som hun betragtede næsten som sin søn. For Michael havde det så sin pris. I efteråret 1881 tog Michael Ancher til Ørslev Præstegård, hvor han malede pastor Vilhelm Beck. Man fornemmer, at Ane Hedvig Brøndum kunne have haft en finger med i spillet, selv om Michael Ancher også tidligere havde malet Skagens præst, Oscar Boeck.

Allerede i 1876 havde Michael Ancher malet *En lægprædikant holder gudstjeneste på Skagen Strand*, så han var fuldt bevidst om, at denne tidens strømning havde nået Skagen.

Pastor Boeck havde viet Anna og Michael i 1880, og den 21. oktober 1883 døbte han deres barn Helga, en hændelse, som Michael Ancher forevige med sit maleri *En barnedåb*, som han arbejdede med i hele perioden 1883-87. Maleriet gengiver præsten, som netop i denne periode blev meget aktiv inden for Indre Mission,

mens fadderne, på nær Marie Brøndum, alle stod uden for Indre Mission. P.S. Krøyer var nærmest fritænder, agnostiker. Maleriet rummer en snert af Missionens deling af Skagen, hvor der netop i denne periode fandt en vældig opblomstring af Indre Mission sted i byen.

Også Anna Ancher skildrede det kristne og indremissionske liv i Skagen. I 1888 med *Aftenbønnen*, hvor Helga knæler foran sin seng. I 1894 malede hun *Bordbønnen* og i 1895 *Altergang* i Skagens Kirke. I indremissionske kredse anser man Anna Anchers maleri fra 1903 *Et missionsmøde* som særlig karakteristisk for den indremissionske bevægelse i Skagen. Christian Houkjær redegør i en artikel i *Den Indre Missions Tidende* i 1969 for sit syn på den manglende bro mellem vækkelsen og kunstnerne, og han kritiserer direkte Anna og Michael Ancher for at have svigtet skildringen af den mest epokegørende og skelsættende udvikling i Skagen, de er begge uden spor af vækkelsens kraft.

I Michael Anchers store maleri *Juledag 1900* sidder Brøndumfamiliens damer med en åben bibel foran sig. Han skildrer dem tavse og lyttende. Det er næppe tilfældigt, at bibelen ligger foran Marie og Hulda og ikke foran Anna og Helga. Men der mangler dog en på maleriet, den mest missionsk grebne i familien: Agnes Brøndum. Hvorfor?

Inden sin død skrev Ane Hedvig Brøndum et brev til sønnen Degn Brøndum, hvor hun i stærke vendinger kritiserede ham for hans ukristelige levnedsførelse.

Missionens tilsynekomst i Skagen skilte borgerne i en sådan grad, at mange nægtede at give hinanden hånden, når man mødtes. Og i Møller- og Brøndumfamilien skabte Indre Mission også dybe skel, sågar midt igennem Brøndums Gæstgivergård, mellem køkkenet og restauranten. Men man var nødt til at tåle hinanden ud fra hensynet til en iøjnefaldende gensidig afhængighed.

Johan (John) Henrik Brøndum (1862-1918)

Ane Hedvigs og Eriks sidste barn, Johan Henrik Brøndum blev født den 17. september 1862. Han ønskede fra barndommen at komme til søs. Da han var færdig med skolen og var blevet konfirmeret, blev han antaget som elev på skoleskibet *Georg Stage*, hvor han fik den grundlæggende sømandsuddannelse. Senere tog han styrmandsuddannelse, naturligvis med sigte på at blive kaptajn. Han kom til at sejle med Det Forenede Dampskibs Selskabs skibe, sidst som styrmand, og han kom til at besejle de syv verdenshave.

Johan Henrik var stor og stærk, og han bød sig alverdens strabadser. I forbindelse med en storm, hvor han stod på broen i 36 timer, blev han endnu som ganske ung ramt af et slagtilfælde. Han havde budt sig mere, end hvad selv hans konstitution kunne holde til. Johan Henrik blev lam i den ene side og måtte tilbringe resten af sit liv i land som invalid. Han tog bolig hos broderen Christen Degn

Brøndum på Brøndums Hotel, som blev hans hjem resten af livet. Alle i Skagen kom til at kende Johan Henrik, og naturligvis også hotellets gæster. Hans daglige kaldenavn var John eller »admiralen«, som hans populære øgenavn var. Han slæbte sig dagligt omkring med sit lamme ben og lamme arm, bærende en stor søkikkert over skulderen og med styrmandskasketten på hovedet. Hver eftermiddag gik han en tur ud til Fyrbakken eller til klitterne ved Grenen for at inspicere skibstrafikken om Skagens Odde. Og med sin skibsmæssige indsigt kunne han aflæse de meldinger, som gik imellem signalstationen på Det Hvide Fyr og skibene.

Johan Henrik havde ikke mistet sit humør; han havde en kvik bemærkning til alle, som han syntes gjorde sig fortjent dertil, og han var på hotellet kendt for sine rappe replikker. Drachmann sagde om ham: »John er stor! – Thi han er større end sin skæbne!«

Johan Henrik døde den 27. juli 1918, kun 55 år gammel.

Johan Henrik Brøndum, født 17. september 1862. Var styrmand i DFDS, indtil en blodprop lammede ham i den ene side. Boede til sin død, den 28. august 1918, fast på Brøndums Hotel. Foto fra 1880'erne, J. Petersen & Søn, København.

Johan Henrik Møller (1828-57)

Johan Henrik blev født den 1. februar 1828 som Søren Møllebygger og Kirstens første søn. De boede endnu på dette tidspunkt i tilknytning til Toldergaarden. Johan Henrik blev opkaldt efter Toldergaardens afdøde ejer, Johan Henrik Møller, som var kommet til Skagen under Englands-krigen. Han blev i 1815 gift med Maren Sofie Houmann, som var blevet enke efter borgerkaptajn og strandingskommissionær Otto Christian Ferslev, og denne Johan Henrik overtog dermed Skagens gamle stubmølle, samtidig med at han tillige blev strandingskommissionær efter Ferslev.

Søren Møllebygger var særdeles optaget af sin søns opdragelse, idet han havde sin egen opvækst i klar erindring. Johan Henrik kom indledningsvis til at gå i Vesterby Skole hos lærer Lauritz Høm, som var kommet til Skagen i 1826 fra Magleby ved Skælskør. Men Søren Møllebygger var ikke ganske tilfreds med kvaliteten i den undervisning, der blev givet hans søn. Ved en bispevisitats blev Johan Henriks gode evner registreret, og

Søren gjorde alt for at fremme hans undervisning hjemme. Da Johan Henrik var 12 år gammel, fandt han, at undervisningen i Skagen var utilstrækkelig, og han søgte efter et sted, hvor drengen kunne få en bedre og hurtigere uddannelse og udvikling. Han tog kontakt med præsten i Bjergby, pastor Hinriksen, nabosognet til hans gamle Mygdal landsogn, og præsten indvilgede i at tage Johan Henrik i hjemmet for at føre ham frem til en studentereksamen.

I efteråret 1840 gik Søren Møllebygger så med sin søn til Bjergby for at Johan Henrik kunne påbegynde undervisningen hos præsten her.

I Skagen var man ikke ganske tilfreds med Søren's beslutning om at sende Johan Henrik væk fra Skagen, hvilket var anledning til en skrivelse fra Søren Møllebygger sålydende:

I Overensstemmelse med det Kongelige danske Cancellis Skrivelse af 15d Mai 1819 meddeles ifølge Skagens Skolecommissions Forlangende herved Attest for, at min Søn, Johan Henrik, 12 3/4 Aar gl: som hidtil har nydt Under-

Johan Henrik Møller. Født 2. februar 1828 i Toldergaarden, Skagen, død 1. februar 1857 i København. Kancellist i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Silhuet malet på papir, 90x64 mm. Opkaldt efter Toldergaardens ejer Johan Henrik Møller, hvor Søren Møllebygger blev ansat i 1820.

viisning her i Skagen bys Skole, nu nyder privat Underviisning hos Hr. Pastor Hinriksen i Bjergby Præstegaard i Relegion, Fædrelands- og Verdenshistorie, Dansk Gramatik, Regning og Skrivning samt Latin. Skagen December 1840.

Af undervisningshjælpemidler får vi at vide, at Søren Møllebygger har anskaffet følgende:

- 1 Atlas
- 1 Geographie af Milling forbedret af Kemp
- 1 Latinsk Læsebog af Geditter
- 1 do -- Ellente
- 1 Bibelhistorie af Hersleb
- 1 Balles Lærebog
- 2 Bøger Papiir
- 1 Stang Lak
- 1 Oblater for 8 skilling
- 1 Tegnebog
- 1 Blyant
- 1 Signeete
- 1 Børste
- 1 Speil

- 1 Lineal
- 1 Sax
- 1 Flaske Blæk
- 1 Almanak
- 1 Forskrift
- 1 Stk F.. sæbe
- 2 Hundrede Søm
- 1 ...edsteen
- 1 Halsbind
- 1 Tavle

Johan Henrik forlod Skagen for stedse og kom nu kun tilbage på ferier.

Udgifterne til Johan Henriks Studentereksamen

Søren Møllebygger førte minutiøst regnskab over, hvad Johan Henriks uddannelse kostede gennem årene, hvilket har givet os et særdeles godt indblik i, hvad det ville sige, når familier på landet sendte deres sønner på akademikeruddannelse i København på dette tidspunkt. I nogle små sidebemærkninger fornemmer man, at faderen efterhånden vånder sig under de tiltagende udgifter, som Johan Henrik var årsag til.

Søren Møllebyggers regnskab ser således ud:

Optegnelse
over de Udgifter paa Johan Henrik der kan ansees for at overstige det, som vilde have medgaaet til hans Opdragelse her hjemme.
Fra 13de December 1840 til sidste Septber- 1841, i hvilken Tid han var hos Pastor Henriksen i Bjergby, hvilket kostede i Underviisning 100d - -
Bøger m:m: hos Henriksen circa 15 - -

1841

October 2d Indskrivningspenge, Ildebrandspenge, Skoleløn for October Qvartal m m 15 - -
Decembr. 25 Skoleløn for Januari Qvt 1842 Skoleløn, Kostpenge for Octobr Qvtal og Lompepenge circa 40 - -

1842

Martii 19de Skoleløn for April Qvartal, Kostpenge for Januari Qvartal og Ildebrandspenge for April Termin 1842 32- 3- -
Octobr 1ste Kostpenge, Skoleløn mm for Resten af Aaret 1842 - circa 80- - -
Til Udgangen af 1842 - circa 280d -

1843

Januari 1st Sendt ham contant 50d -
April 1st - Ligeledes 40 - -
Juni 25d - leveret ham contant 70 - -
1 Septembr ligeledes sendt ham 30 - -
Den 9 Octobr leveret ham 30 - -
Lateris 220d -
Transport 220d - -
Decembr 8de Kost og Logis Penge for Octbr Qvt 1843 25 - -
1843 245d

1844

Januari 3 - leveret ham contant 10 - -
April 1 - sendt ham contant 45 - -
Juni 23 - sendt ham contant 35 - -
August 4 - leveret ham contant 30 - -
NB: til Kost og Logispenge for Juli qvart.
Septembr 30 leveret ham contant (:til en frakke:) 25 - -
1844- 145d

1845-

Januar 5te Leveret ham contant 35d - -
- sidst i Martii sendt ham contant 35 - -
- i Juni leveret ham 35 - -
- i August leveret ham 20 - -
- October 2ste sendt med Ane til i Meiling: Aasted Sogn 50 - -
- October 2ode sendt ham 60 - -
- Ved hans Nærværelse om Julen lever ham 40 - -
1845 225d

1846

Sendt ham med Niels Chr Dige, den 3 April 35 - -
Juli 3die sendt ham contant 100 - -
August 19d leveret ham contant 100 - -

Recapitulation

Til Udgangen af Aaret 1842 280d
- - - - 1843 245-
- - - - 1844 145-
- - - - 1845 225-
- - - Septbr 1846 235d
og han har saaledes kostet mig for at blive Student cont 1130dl
foruden den Klædningsudgift, som jeg lavt vil anslaa til 70
lalt 1200 rdl

Johan Henrik blev sendt til pastor Hinriksen i Bjergby i efteråret 1840. Ingen steder i Søren Møllebyggers notater eller regnskaber ses det, hvor længe han blev her, men af Aalborg Kathedralskoles arkiver på Landsarkivet i Viborg fremgår det, at Johan Henrik er indtrådt på denne skole den 1. oktober 1841.

I Søren Møllebyggers regnskaber står opført udgifter til logi første gang i december 1843, og til kost og logi betales i 1844 i alt 120 Rbd. Hvor han boede i Aalborg, ved vi ikke, men muligvis på skolen.

Aalborg Kathedralskole blev oprettet i 1553, hvor skolen fik til huse i det gamle Helligåndsklosters sydøstlige fløj, bygninger som indtil reformationen i 1536 tilhørte klosterets brødre. Skolen blev i 1848 flyttet til Jomfru Ane Gade, men det var altså fra de gamle klosterbygninger, Johan Henrik tog sin studentereksamen. Skulle en dreng fra Skagen tage studentereksamen på den tid, så var Aalborg altså nærmeste mulighed. Der var kun drenge på skolen, der sorterede direkte under biskoppen.

Første gang Johan Henrik optræder i skolens bedømmelser,¹⁶ er for skoleåret 1843-44, hvor han går i III. klasse, som har 14 elever. I bedømmelsen anføres det, at Johan Henrik Møller er

Meget god, fraregnet hans Lyst til at skære i Borde, og beskadige Vægge, for hvilken vane Koefod heller ikke synes fri.

I den »Almindelige Conduiteliste« skriver censor N.B. Krag den 4. september 1845 følgende bedømmelse for Johan Henrik Møller, i nu IV. klasse:

Anlæg: anses for gode.

Flid, hjemme: I det Hele kun temmelig god; især behandles Stilene, endskjønt han besidder nogen sans for Latinitet, med uforsvarlig Skiødesløshed. Flid, paa Skolen: temmelig god; levende Interesse mangler øiensynligt

Fremgang: at dømme efter de høist ucorrecte Arbejder, kun temmelig god

Bemærkninger over Karakterer og Opførsel: Med Hensyn til hans Adfærd mod en yngre Dicipel, saavel som til hans tvære Væsen kan den næppe anses for meget god.

Listen er signeret Colding. Overlærer Peter Colding var i 1845 58 år gammel. Han havde været officer, men forlod dette hverv i 1811. Han prøvede så at blive teolog, men blev også ked af dette studium. Han blev anset for at være selvsikker, rå og brutal, og han var ikke elsket af sine elever, og slet ikke af dem, som han havde set sig gal på.

Johan Henrik gik i klasse blandt andet sammen med Iver Kierulf, Matthias K.F.C. Bladt, P. Vanning, som tilrådes at forlade »Studeringerne«, J.B. Giern, Ole Frederik Obel og Valdemar Boesen. Sidstnævnte fulgte ham i øvrigt til Københavns Universitet, idet de tog deres embedseksamen samtidigt. Som placering i klassen er Johan Henrik opført som nr. 11 af 14 elever.

Af bedømmelsen af Johan Henrik fremgår det, at han bestemt ikke var en veltilpasset elev, og at han af lærerne betegnedes som tvær og skødesløs. Men den 2. juli 1846 tog han sin studentereksamen med »Laud«. Han blev eksamineret i religion, dansk,

fransk, tysk, hebraisk, historie, aritmetik og geometri samt geografi.

I Kathedralskolens dimissionsprotokolblad af 30. juli 1846,¹⁷ som er tilsendt Københavns Universitet, står følgende afsluttende karakteristik af Johan Henrik Møller:

»Johan Henrik Møller, Søn af Møllebygger S. Møller paa Skagen, født paa Skagen 2 Feb 1828. Har af Naturen meget gode Evner og vilde ved større Anstrengelse have kunnet bringe det til noget udmærket. Han har imidlertid gjort meget god Fremgang og der har heller ikke været noget at udsætte paa hans Opførsel. Hans Frihedsfølelse er ligesaa kraftig som hans Legeme, og han vil vistnok blive baade en solid Student og dygtig Borger i Staden«.

Denne bedømmelse rummer en positiv ændring i forhold til tidligere bedømmelser, hvilket måske kan skyldes, dels at Johan Henrik var blevet mere moden og målrettet, men også at Kathedralskolen havde fået en helt ung ny rektor i 1845, den 31-årige Paul Hagerup Tregder, som kom fra Sorø Akademi. Han kunne nok bedre

gennemskue og tilgive drengenes skarnsstreger.

Johan Henrik havde bestået sin studentereksamen som nr. 2 ud af de 4, som overførtes til Københavns Universitet.

I juli 1846 sendte Søren Møllebygger ham 100 Rbd., men det ses, at han kom hjem til Skagen straks efter sin studentereksamen. Her gav Søren Møllebygger ham den 19. august yderligere 100 Rbd., hvorpå han gjorde status over, hvad Johan Henriks studentereksamen havde kostet ham: 1200 Rbd.

I oktober 1846 rejste Johan Henrik til København for der at påbegynde sit studium ved Universitetet. Han blev indlogeret hos Søren Møllers gamle madmor, Maren Sofie Møller fra Toldergaarden i Skagen. Hun havde i 1825 solgt møllen ved Toldergaarden til Søren Møller, da hun blev gift med sognepresten i Volstrup ved Hørby, dr. phil. Johan Henrik Weise. Da han døde i 1833, flyttede hun, nu som enke for tredje gang, til København, hvor hun boede, til hun døde i 1863. Og det var hos hende, at først Erik

Brøndum og nu senere Johan Henrik indledningsvist boede under deres ophold i hovedstaden. På et senere tidspunkt flyttede Johan Henrik ind på Regensen, hvor opholdet var gratis for de studerende.

København 1846-48

Det var et København i oprud, Johan Henrik kom til i 1846. Det slesvigholstenske spørgsmål trængte sig på, hvor man især i Holsten i 1845 knyttede sig tættere til Tyskland. Og fra hele Norden kom en reaktion på dette. Studenter fra de nordiske lande samledes i København i Christiansborgs Ridehus, hvor Orla Lehmann under jubel gav udtryk for en fælles skandinavisk folkefølelse. Og i befolkningen fremsattes ønsker om et parlamentarisk nationalt styre.

I kulturel henseende var miljøet i byen præget af mennesker som Søren Kierkegaard, F. Paludan-Müller, H.C. Andersen og N.F.S. Grundtvig samt mange flere fremtrædende forfattere, malere og videnskabsmænd, alt egnet til at påvirke og distrahere en ung

student fra Skagen. Men København var også samtidig stadig den lille by bag voldene, en gammeldags hovedstad i et lille stagneret land i Europas udkant. Kriserne i 1847-48 ramte byen og dens borgere som et chok. Den 18. marts 1848 holdt man et møde i Slesvigs Borgerforening i Rendsborg, hvor en Olshausen kaldte danskerne for et »dovent, dvask og usammenhængende Folk«. Hvor rigtigt det end var, så ændrede situationen sig brat i 1848, for nu var man tvunget til at tage stilling til, om nationen skulle bestå eller ej. Militært var Danmark nærmest uforberedt. I 1842 var hæren blevet halveret, og officerskorpset var næppe egnet og motiveret til at gå i egentlig kamp. Men det kom det altså til.

I slutningen af 1847 udbrød der oprør på Sicilien. Dette bredte sig videre til Paris, hvor republikken blev oprettet den 24. februar 1848. Det satte så Tyskland i brand, og i slutningen af februar kom det til optøjer i Kiel. I København blev stemningen pisket op af byens blade. Udtryk som »der måtte bringes ofre«, »blod må

der til« og »uden kamp ingen sejr« hørtes mand og mand imellem.

Midt i denne oppiskede stemning døde kongen, Christian VIII den 20. januar 1848, og han blev straks efterfulgt af sin søn, Frederik VII.

For Johan Henrik var det aldeles uundgåeligt, at han blev opslugt af tidens meget omfattende problemer, og at han med sin families nationalbevidste holdning, forstærket af studenternes opildnende vrede mod oprørerne i Slesvig-Holsten, måtte tage stilling til, om han skulle melde sig som frivillig til krigen mod oprørerne.¹⁸ Måske kunne han end ikke undslå sig fra krigsdeltagelse, uagtet han som så mange andre frivillige aldrig havde gennemført en grundlæggende soldateruddannelse.

I august 1847 besøgte Johan Henriks far, Søren Møllebygger København, og tidens politiske spørgsmål, som optog Søren meget, er givetvis blevet stærkt diskuteret.

Studierne ved Københavns Universitet

I december 1848 var Johan Henrik tilbage i København efter sin krigsdeltagelse, hvilket ses af, at han den 11. december hævdede en anvisning fra sin far på 100 Rbd. Han må på dette tidspunkt have været i gang med sine studier ved universitetet.

Der må være tilflydt ham informationer om familiens vanskelige situation i Skagen, hvorfor han måtte indstille sig på, at han i fremtiden ikke ville kunne få den hidtidige omfattende støtte hjemmefra.

I 1849 indsendte han følgende ansøgning om stipendiatstøtte:¹⁹

Idet jeg tager mig den Frihed at indsende en Ansøgning om at maatte tilstaaes et Gratiale, skal jeg tillade mig at ledsage den med nogle faae Bemærkninger til nærmere Oplysning af medfølgende Attester.

Efter at have taget Anden Examen i 1847 begyndte jeg paa mine Embedsstudier, hvilke jeg har fortsat med Undtagelse af sidstforløbne Aars Foraar og

Sommer, da jeg deltog i Felttoget som Frivillig ved 11 Linie-Bataillon. Hidindtil har min Fader vistnok ved store Opoffrelser for sig og Familie sendt mig saa megen Understøttelse, at jeg saavel derved som ved hvad jeg fik for Informationer blev i stand til at leve her. Men nu i Aar er denne Hjelp (8 à 10 Rbd maanedlig) næsten ophørt, dels fordi den i og for sig i almindelige Aar oversteg hans Evne og navnlig blev ydet af ham fordi han vidste det var aldeles nødvendigt i de første Aar ved Universitetet, og under den Forudsætning at jeg snart maatte kunne faae offentlig Understøttelse, medens han ingenlunde saae sig i stand til i Længden at yde den, deels fordi dette Aars Krigsbegivenheder og yderst lave Kornpriser betydelig have formindsket hans Indtægter. Af de tvende Møller, han eier, er den ene kuns meget lille, og indbefatter kun 1 Qværn, og naar man fra Bruttoindtægten regner de store Udgifter som Skatter, Folkeløn, Reparationer og Vedligeholdelse af Eiendomme fordre, da bliver Nettoindtægten ikke meget stor. Desuden hører der til Gaarden ikke det mindste Jord, saa at

han slet ingen Kreaturer kan holde. Hertil kommer, at der foruden mig er 3 uforsørgede Dreng, som endog ere i den Alder, da deres Oplærelse fordrer endel Bekostninger.

Jeg Haaber, at den høie Bestyrelse paa Grund af min trængende Stilling vil tage denne min Ansøgning i Betragtning.–

Kjøbenhavn 11 Juni 1849. Ærbødigst
J.H. Møller

Til Den Høie Bestyrelse for
Kommunitetsstipendiet–

Familiens økonomiske situation strammede til, idet Ane Hedvig og Erik Brøndum manglede de 5.000 Rbd., der skulle betales senest den 1. juli 1850. Søren Møllebygger rejste til København i august 1849 for at få et overblik over Johan Henriks situation samt for eventuelt at låne penge hos sin gamle madmor fra Toldergaarden, som også var Erik Brøndums møster.

Alle tiltag mislykkedes. Johan Henrik fik ikke gratialet, og Søren Møllebygger fik ikke held til at rejse penge til Brøndums Købmandsgaard. Resultatet var uafvendeligt: Søren

Møllebygger måtte derpå realisere alt, hvad han ejede i Skagen for derved dels at redde købmandsgården og dels sønnens studier ved Københavns Universitet.

Johan Henriks gratialeansøgning må alligevel have gjort indtryk, idet han kort tid efter fik fribolig og fri kost på Regensen.

Johan Henrik gennemførte sin universitetsuddannelse i statsvidenskab i årene 1848-52. Både i sommeren 1850 og i 1851 var han hjemme i Skagen på sommerferie. Han er sandsynligvis blevet befordret med huldampere Iris mellem København og Aalborg, idet hans far havde placeret nogle af sine frigjorte penge i aktier i Iris-ejerselskabet.

I 1852 søgte Johan Henrik universitetet om tilladelse til at gå op til sin embedseksamen. Hans petitum er sålydende:²⁰

Undertegnede tillader mig at ansøge om at maatte stedes til den næstførestaaende statsvidenskabelige Examen. Jeg er født Anno 1828 i Skagen, altsaa 24 Aar gl., Søn af forhenværende Mølle-

ejer Søren Møller og Kirsten Eskildsen, dimitteret 1846 fra Aalborg Cathedral-skole af Rektor P.H. Tregder og Anden Examen 1847. Af forelæsninger har jeg hørt: Dansk Forfatningsret af Etatsraad Larsen, Dansk Rets Encyklopædi (Alm. Deel af de thingslige Rettigheder), Danmarks Statistik og Nationaløkonomiens Theori (Etatsr. David), Finantsaf Prof Bergsøe, Alm. Statsret, Encyklopædi samt den politiske Historie 1648-Ærbødigtst Johan Henrik Møller Regent-sen 6t Gang No 3. Til Det rets og statsvidenskabelige Facultet.

Af universitetets eksamensprotokol²¹ fremgår det, at Johan Henrik blev eksamineret blandt andet i følgende fag: »Alm Statsret og Folkeret. – Politisk Historie. – Nationaløkonomi – Statistik.«

Af samme protokol ses det, at han den 19. juni 1852 blev eksamineret i »Alm. Statsret« i »Overværelse af extraordinær Censor, Conferentsraad Johnsen«. Samme dag gik hans gamle klassekammerat Valdemar Boesen fra Aalborg Kathedralskole op i samme fag.

Johan Henrik tog sin statsvidenskabelige embedseksamen i sommeren 1852 med betegnelsen Laud, og han var herefter cand.polit., landets første.

I forbindelse med sine studier skrev Johan Henrik en afhandling: »Technologiske Anmærkninger til Kundskab om Haandværker, Fabrikker og Manufakturer. Med nogle Kaabere eller Tegninger af Joh. Henr. Møller«, hvilken afhandling stadig er i familiens eje.

Søren Møllebyggers fortsatte regnskab for hvad Johan Henriks universitetsuddannelse kostede ham:

Fortegnelse			
over Penge til Johan Henrik i Kjøbenhavn			
1846	Octobr 30te	sendt ham contant	5-
1847	Januari 15de	ligeledes	50-
	– April 23	ligeledes	60d - -
	– August 9	leveret ham	80- - -
	– – –	Klædningsstykker m m for Liqvidition med fru Veise i Kjøbenhavn for hans Logis	96-
		Første Aar	<u>350rd</u>
1847			
	Octobr 15d	Fødevarer m m circa	12-
	– –	contant	50-
	Decmbr 24	sendt ham 100d, Til ?	50-
1848			
	Martii 24	sendt ham	50-
	7 Juli	for Frue Veise	50-
	August 28	Medgivet ham en Anviisning paa Frue Veise paa contant	74d 12-
		Klædningsstykker og	
	Støvler	14	100-
	Anmærkning: Ovennævnte Anviisning fik han ikke denne Gang men maatte vente til 11 Decembr d.A.		26-
	September 8d	Sendt ham contant	50-
	Decembr 27 –	sendt ham contant	<u>70-</u>
			358

1849		
Martz 23 sendt ham contant		100-
August 15de Contant leveret ham		100-
Decembr 21d sendt ham contant		25-
1850		
Januari 25d sendt ham contant		50-
	Lateris	983rdl
NB. I sin Tid hos Frue Veise, mindst		17
	Ialt	1000 rd
1850, den 10d Mai, contant		50

Søren Møllebyggers regnskab for sønnens kostbare uddannelse fortsætter, idet han opfører følgende :

1.		1200 d
2. I Kjøbenhavn fra October 1846 til		
10d Mai 1850, Transport		1050 -
I August 1850 ved hans Nærværelse		100 -
I December s. A sendt ham		50 -
I April 1851 sendt ham		50 -
Ved hans Nærværelse i Sommeren 1851		80 -
et par Støvler		5 -
Den 26 Decbr sendt ham		60 -
Forhen givet ham Anviisning		
hos E. Møller paa		50 -
Ved hans Nærværelse i Sommeren		245 -
1852 efter at han har taget		
Embedseksamen laant ham contant		150 d
1853 i Juni Termin laant ham contant		100 rbdl
Sidst i Octobr Laant ham contant		100 rd

Her sluttes Søren's regnskab for Johan Henrik. Hans samlede uddannelse har kostet Søren Møllebygger og familien 4.140 Rbd., hvilket dengang var et svimlende beløb. Til sammenligning tjener, at Søren Møllebygger i 1856 solgte gården og møllerne i Lodskovad for godt 6.600 Rbd. Søren's årlige løn som kæmner i Skagen var 24 Rbd.

Efter den aflagte eksamen i 1852 tog Johan Henrik hjem til Skagen på ferie. Hermed skulle han være rede til at ernære sig selv. For at han kunne klare sig i den første periode, gav Søren Møllebygger ham 150 Rbd. i lån, og i året efter fik han yderligere 100 Rbd. i juni og oktober, stadig som lån. Man er ikke i tvivl om, at det ikke passer Søren Møllebygger, at han fremdeles skal støtte sønnen i København økonomisk, idet han med tykke streger under beløbene gør opmærksom på, at pengene fra nu af kun er til låns. Men Søren fik dog, så vidt det vides, aldrig de 350 Rbd. tilbage.

Johan Henriks karriere

Den 11. september 1852 blev Johan Henrik ansat som volontør i Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, også benævnt som Kultusministeriet. I forbindelse med denne ansættelse blev det foreholdt ham, at han ikke uden en fuldstændig juridisk eksamen kunne forvente oprykning til højere poster i ministeriet end til cancellist-embedet samt i andre stillinger ude i landet som eksempelvis byfoged.

Da Johan Henrik ikke havde til hensigt at genoptage universitetsstudierne, gjorde han sig overvejelser om en ansættelse i Toldvæsenet. Den 28. marts 1854 skrev han en ansøgning til Kirke- og Undervisningsministeriet,²² i hvilken han blandt andet anfører:

»Da jeg ikke agter at tage den juridiske Examen, og jeg saaledes er temmelig uheldig situeret i den Plads, jeg har, har jeg troet at burde søge en anden

I august 1849 rejste Søren Møllebygger til København og tilbage. Der var 2-3 dagesrejser mellem Skagen og Aalborg. Ankommet til Nørresundby, som på fotografiet ses bag skibet på nordsiden af Limfjorden, tog man en af de 6-7 færger, der lå her, til Aalborg. Sejladsen foregik så med hjuldamperen Iris, som var den første dampskibsforbindelse mellem Aalborg og København. Fra 1846 rejste Johan Henrik Møller mange gange med Iris mellem hovedstaden og Aalborg. Iris blev købt i Skotland i 1842 for 90.000 Rbd. Da Søren Møllebygger i 1849 havde solgt sine ejendomme i Skagen, købte han aktier i det nordjyske aktieselskab, som drev ruten med Iris frem til 1857, hvor H.P. Prior overtog ruten. Bemærk den fine galionsfigur på skibets bov. På fotografiet, som er fra 1849, ligger Iris ved slotskajen ved Aalborghus Slot.

Livsstilling. En saadan er der givet mig Udsigt til at erholde i Toldvæsenet, dog først naar jeg har gaaet i nogle Maaneder som Aspirant ved Kjøbenhavns Toldsted. Denne nye Virksomhed har jeg ogsaa besluttet at paabegynde fra 1ste April næstkommende. I den Tid, jeg saaledes gaaer som Aspirant, vil jeg ikke kunne besøge mine Forretninger i Ministeriet; men paa den anden Side vilde jeg ugerne ganske opgive min Plads som Volontair; thi det er ikke sandsynligt, at jeg, naar den Tid, jeg skal gaae som Aspirant, er udløben, strax vil erholde fast Ansættelse i Toldvæsenet, og jeg vilde saaledes rimeligvis for en Tid blive uden sikkert Erhverv. Det er derfor min Bøn til det høie Ministerium, at min Plads som Volontair maa fra 1ste April d.a. holdes mig aaben i nogle Maaneder, indtil den Tid, jeg vil have at tilbringe som Aspirant her ved Toldstedet, er udløben. Cand. juris Varberg har erklæret sig villig til i den Tid at overtage mine Forretninger som Volontair, saafremt det høie Ministerium vil antage ham dertil. – Kjøbenhavn d. 28. Martz 1854. Underdanigst J.H. Møller.

Johan Henrik fik ikke imødekommet sin ansøgning og blev altså ikke ansat i Toldvæsenet, men forblev i sin volontørstilling i Kirke- og Undervisningsministeriet.

Den 20. maj 1854 ansøgte Johan Henrik sit ministerium om »at forunde en Understøttelse«. ²³ Han anfører blandt andet: »Jeg har en ikke ubetydelig Gjæld fra den Tid jeg læste til Examen, og da jeg ikke er i Stand til at leve af den Gage der er mig tillagt, og jeg ikke, uagtet alle mine Bestræbelser derfor, har kunnet skaffe mig noget Bierhverv, saa er jeg nu bragt i den yderste Forlegenhed, da jeg dels ikke har noget at tage af, og dels trykkes af min Gjæld«. Han slutter sin ansøgning med: »at jeg indstændigt maa bede det høie Ministerium om at tilstaae mig en Understøttelse«.

Den 29. maj 1854 tilskriver Kirke- og Undervisningsministeriet Finansministeriet om at foranledige, at der årligt udbetales volontør i ministeriet, kandidat Møller et årligt beløb på 50 Rbd. i understøttelse, hvilket herpå skete. ²⁴

Hvilken gæld Johan Henrik havde og til hvem, vides ikke, men det kan næppe være de 350 Rbd., han har lånt af sin far, Søren Møllebygger i 1852 og 1853, idet denne ikke blev forrentet. Det ligger helt klart, at Johan Henrik er betydelig bedre til at bruge penge end at tjene dem, og han synes konstant i pengetrang, selv om der løber mange penge gennem hans hænder. Hvad har han brugt alle de mange penge til? Og efter 1853 hører vi ikke mere til hans familiekontakt til Skagen og til Lodskovad, hvor hans forældre nu er etableret, og hvor familiens økonomi er blevet meget bedre.

Den 15. november 1856 indstiller kirke- og undervisningsminister C.C. Hall til kongen, Frederik VII, om oprykninger i hans ministerium. Om Johan Henrik Møller lyder indstillingen således: ²⁵

Candidat i Statsvidenskaberne Volontair i Ministeriet Møller til at beskikkes til Cancellist, dog saaledes at den sidste, overensstemmende med hvad der er stipuleret ved hans Ansættelse som Volontair i Ministeriet, da han

ikke er juridisk Candidat, hvilken Qualifikation ansees nødvendig til de øvrige Embedsposter i Ministeriet, maatte være at ansætte i Ministeriets 2det Departement med den denne Posts tillagte Gage uden Adkomst til at oprykke i andre Embedsposter under Ministeriet.

Den 19. november bifaldt kongen indstillingen på Frederiksborg, og den 1. december 1856 blev Johan Henrik ansat som cancellist. Af Hof- & Statskalenderen for 1857 fremgår det, at Johan Henrik blev ansat den 1. december 1856 som Cancellist hos Cancelliraad Chr. Frederik Schwartzkopf i 2det Departement af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, hvor Hs. Excellence Lic.Juris C.C. Hall var minister. ²⁶

Johan Henrik blev tillagt en årlig gage på 500 Rbd. foruden 100 Rbd. for løsning af nogle særopgaver. Samtidig oplyses det, at hans hidtidige årlige understøttelse på 50 Rbd. bortfalder.

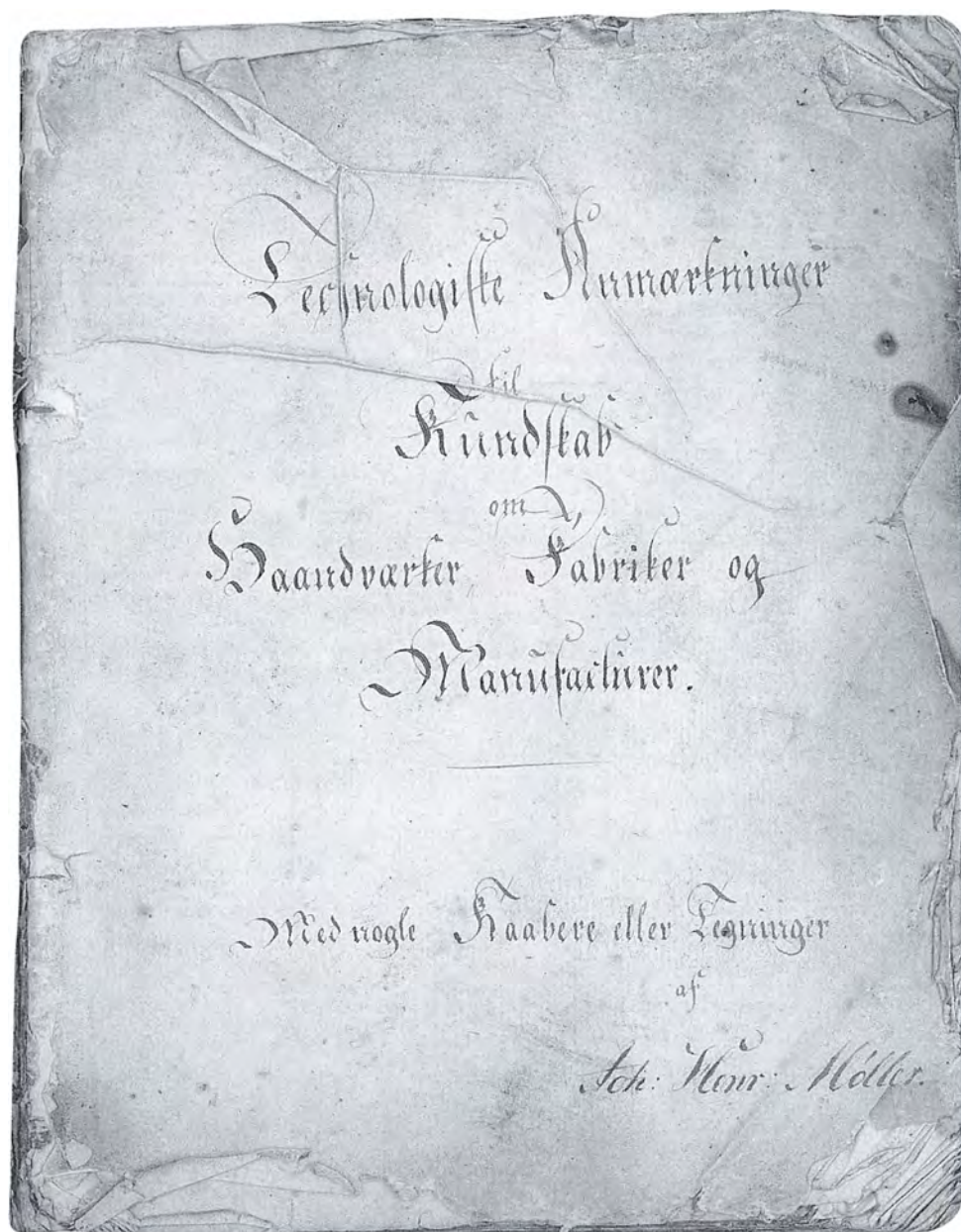
Johan Henriks økonomiske problemer skulle hermed være elimineret,

idet en årlig gage på 600 Rbd. måtte anses for særdeles god. Men den manglende udsigt til at gøre videre karriere for en 28-årig cand. polit. må have faldet ham smerteligt. Alle udsigter til at komme i et embede i Skagen var dermed bortfaldet, og det havde nok oprindeligt været hensigten med hans omfattende uddannelse.

Johan Henriks virke som cancellist blev kortvarigt. Den 16. januar 1857 blev han indlagt »til Behandling« på Almindeligt Hospital i Amaliegade på afdelingen for betalende patienter.

Af hospitalets journal for 16. januar 1857 fremgår det, at Johan Henrik igennem 3 måneder har et svigtende helbred med kortåndethed, hoste, koldsved og dårlig fordøjelse. Der døde han den 1. februar af brystsyge (Phthisis = lungetuberkulose), og den 8. februar blev han begravet på Assistens Kirkegård. Mod sædvane blev Johan Henrik ikke obduceret.²⁷

Den 5. februar behandlede hans sag i Skifteretten i København, hvortil hans værter i Nørregade indbragte hans ejendommeffekter. Om hans

Johan Henrik Møllers afhandling »Technologiske Anmærkninger til Kundskab om Haandværker, Fabriker og Manufacturer. Med nogle Kaabere eller Tegninger af Joh. Henr. Møller«.

Gravsted nr. Ø. 390 på Assistens Kirkegård i København hvor Johan Henrik Møller blev begravet i 1857. I 1955 blev hans brorsøn og navnebror begravet i samme gravsted, hvor hans kone blev begravet i 1931. Det er familien Møllers ældste bevarede gravsted. Foto afforfatteren 1999.

bolig på det tidspunkt var i Nørregade, kan ikke siges med sikkerhed, idet hans bopæl i 1855 var i Nellikegade, nu Fredericiagade. Hans ejendele blev opgjort til 91 Rbd., 1 Mk. og 6 Sk. Af Skifterettens behandlingsprotokol for den 28. februar 1857 fremgår det, at mægler E. Aagaard mødte for Søren Møller medbringende en fuldmagt, attesteret af byfoged F.E.E. Erichsen den 18. februar. Boet afsluttes ved den lejlighed med en endelig opgørelse på 71 Rbd., 5 Mk. og 5 Sk., som udbetaltes til arvingen med et fradrag på 1/2% i arveafgift.²⁸

Det ses heraf, at Johan Henrik ikke havde gæld til andre end muligvis sin familie.

Den håbefulde og lovende unge skagbo døde, uden at han nåede at

stifte familie. Således blev Søren Møllebyggers førstefødte søns uddannelse og karriere kort, sørgelig og aldeles kostbar for familien.

Familien i Skagen sørgede meget over tabet af Johan Henrik. Hans forældre havde netop genbosat sig i byen efter nogle år i Lodskovad i en i høj grad styrket økonomisk situation, og Ane Hedvig og Erik Brøndum havde fuldt forvundet deres økonomiske problemer. Lars var veletableret på Øster Thirup, mens Martin var i gang med sin landbrugsuddannelse. Og endelig havde man hørt godt nyt fra Christian i Australien.

Det er ikke så meget, vi får at vide om Johan Henrik som menneske. Men en Peter Christian Møller skrev i 1858 følgende lille digt om den afdøde Johan Henrik:

**Cand. Johan Henrik Møller.
Død i København d 1. Februari 1857.**

For Videnskab Høit dit Hierte Slog
Men ei i Hiemmet Du kunde den Lære
I Barndomsalderen du derfor drog
Alt bort fra Familien fra Dine Kiære

Med ivrig Flid – ja som kun Faa
Du jo paa Banen Fremad Ilte
Skiøndt ei uden Kamp du skulle naae
Det Maal som fiernt dig Til Smiilte

Med Svækket Helbred og Miskiøndt
Af Verden som det yder stødte
du Ofte følte dig forstemt
hvor ved i Løn dit Hierte Blødte

Nu syntes Lønnen dig alt nær
For at din Fliid dig At Tilvinke
O Herrens Viisdom Priis og Du
En bedre Løn Gud dig Bestemte

I Ynglings Alder han dig kalte
Herfra Fiernt fra din Fødestavn
Til sig i Himmelen hos Udvalte
Der har du Fred i Naadens Havn

Derfor Forældre Sørger ikke
han er ei død han er hos Gud.
I Hisset med forklaret Blikke
Med ham skal Samles paa Herrens Bud

Peter Christian Møller
1858

Men hans gravsted holdt familien i Skagen hånden over igennem generationer. Og i 1953 blev hans brorsøn og navnebror, Kgl. vejer- og måler, Johan Henrik Møller begravet i samme grav, hvor også hans kone Laura var blevet begravet i 1931. Graven er stadig i år 2000 bevaret på Assistens Kirkegård i København.

Lauritz (Lars) Møller (1830-75)

og hans efterslægt

Søren Møllebygger og Kirsten Eskildsdatters tredje barn blev sønnen Lauritz Sørensen Møller. Han blev født den 22. juni 1830, endnu mens Søren og Kirsten boede på Toldergaarden. Ganske tidligt bemærker man, at Søren Møllebygger nærrede en særlig kærlighed til netop denne søn. Han følger ham nøje i hele hans liv, og da Lars dør 1875, dør Søren Møllebygger ikke længe efter, efter sigende af savnet af sin øjsten Lars.

Lauritz' opvækst forløb, som tilfældet var for hans søskende. Han kom i skole hos lærer Høm i Vesterby Skole, og da han var blevet konfirmeret i 1844, kom han som 16-årig til at tjene i landbruget på herregården Lerbæk ved Frederikshavn. Denne gamle ret store hovedgård, som ligger i Elling Sogn lige øst for Skagensvejen ved Frederikshavn, var på dette tidspunkt netop købt af kammerherre Magnus von Buchwald. Lars må have været af en ganske særlig støbning, for almindeligvis skiftede man plads mindst hvert andet år, ofte hvert år, men Lars forblev på Lerbæk i hele seks år, og som ganske ung, kun

ca. 20 år, blev han forvalter på godset. Det er hævet over enhver tvivl, at han har gjort sig særdeles godt bemærket ved sin arbejdsomhed og dygtighed som arbejdsleder.

På en herregård af Lerbæks størrelse var der i hine tider et meget stort folkehold, og det var da også ganske almindeligt, at de unge mennesker dyrkede hinanden, og mangt et ægteskab med familiedannelse udsprang heraf.

Således gik det også for Lars. En noget ældre husjomfru, Caroline Holm fra Nexø på Bornholm, fattede kærlighed for den dygtige unge forvalter fra Skagen, og da hendes far købmand Svend Holm ville stille penge til rådighed for et eventuelt køb af en gård til sin datter og hendes tilkommende mand, begyndte Lars at lede efter en passende gård. Stærkt tilskyndet af Søren Møllebygger søgte han mod dennes hjemegn nordøst for Hjørring, og her fandt han gården Øster Thirup, som på det tidspunkt var ejet af den 63-årige postmester i Hjørring, Henrik Hartmann. Han havde gjort meget for at forbedre Øster Thirups marker ved afvanding,

mergling og opdyrkning af hedearealer, men var nu blevet for gammel og ville afstå sin ejendom.

I 1853 besluttede Lars og Caroline sig for, naturligvis efter behørigt samråd med Søren Møllebygger, at købe Øster Thirup. Og denne proprietærgård blev nu et af Møllerfamiliens samlesteder helt frem til 1967, kun afbrudt af en periode fra 1874-99. Snart alle i den efterhånden store familie er kommet her, således også Skagenkunstnerne.

Den 24. februar 1854 blev Lars og Caroline gift i Astrup Kirke.

Lauritz Sørensen Møller, kaldet Lars. Født den 22. juni 1830 i Toldergaarden, Skagen, død 26. april 1875 i Hjørring. Proprietær på Øster Thirup ved Hjørring 1853-74. Silhuet malet på papir, 90×64 mm.

Etablering af bedriften på Øster Thirup

Selv om postmester Hartmann havde igangsat mange forbedringsarbejder på Øster Thirup, så var der særdeles meget at tage fat på, dels med bygningerne og dels med markforbedringer.

Projektet med at få Øster Thirup gjort til et mønsterlandbrug blev straks et familieanliggende.²⁹ Lars var kun 23 år og Caroline 34 år gammel, og de havde begge masser af kræfter og gåpåmod. For dem begge betød

ejerskabet af den store gård et totalt skifte fra at være tyende til at være besiddere af et stort gårdbrug, med hvad deraf fulgte af prestige.

For Søren Møllebygger, som på det tidspunkt endnu kun var 52 år gammel, gik en stor drøm i opfyldelse: at få etableret familien på så stor en gård på hans hjemegn. Lars' bror Martin, som netop var blevet konfirmeret, blev straks ansat som landvæsenselev på gården, og Søren Møllebygger flyttede i lange perioder ind på Øster Thirup for at bistå med moderniseringen af gårdens bygninger. Dette indtraf i øvrigt samme år, som den lidt yngre søn Christian var draget af til Australien.

Øster Thirup havde indtil omkring 1820 bestået af to gårde, matrikel 1.a og 2.a, men postmester Henrik Hartmann købte begge gårde og lagde dem sammen, hvorved jordtiliggendet kom op på 230 tønder land. Bygningerne til de to gårde lå side om side. Da Lars overtog gården, var der af den nordlige gård kun et stykke af stuehuset tilbage, hvori der var en bageovn samt et par værelser til bebo-

else. I denne bygning flyttede Martin straks ind, og når Søren Møllebygger var på gården, boede han her.

Den anden gårds bygninger lå tæt nord for den nuværende have og må have været så store, at de kunne tjene til begge gårdes drift. Stuehuset var et gammelt, lavt, stråtakket hus, men ret rummeligt og med plads til gårdens mejeri. Syd for stuehuset var der en stor og velholdt køkken- og blomsterhave, som ligger der den dag i dag. Lars Møller drev gården med udstrakt korndyrkning, og det korn, der ikke blev anvendt til kreaturfoder, blev med gårdens køretøjer bragt den lange og vanskelige vej enten til Frederikshavn eller til Løkken, hvor det blev solgt og derpå afskibet.

Kreaturbesætningen bestod af ca. 40 gode køer samt kreaturer til opdræt. I gårdens mejeri blev mælken behandlet og omdannet til forskellige mælkeprodukter såsom smør, kærnemælk, fløde og ost. Alt hvad mejeridriften vedrørte, blev udført af gårdens piger under ledelse af den myndige Caroline, og i denne rutine indgik også dagens morgen- og aften-

malkninger. Al den ost, som blev fremstillet på Øster Thirups mejeri, blev kørt til Skagen og solgt i Brøndums købmandsbutik.

Med hensyn til bygningsforbedringerne lagde Lars sammen med sin far Søren en omfattende plan. Avlsbygningerne var i tidens løb blevet så simple, at det første de gav sig i kast med, var at få bygget en stor lade. Søren Møllebygger leverede svært skibstømmer fra strandinger, tømmer som han havde købt og forarbejdet på sin savmølle i Skagen og derpå transporteret til gården i Lodskovad. Dette tømmer blev nu kørt til Øster Thirup, en afstand på ca. 25 kilometer på opkørte veje. De kørte til Lodskovad den ene dag, fik læsset tømmeret og kørte så hjem den næste dag, idet de måtte regne med ca. 10 timer til kørslen hver vej. Da laden var blevet rejst, byggede de derefter de to sidebygninger til gården. Det omtales, at de kun anvendte gode materialer til bygningerne.

Da bygningerne så stod, hvor de skulle, gik Søren Møllebygger i gang med at opføre en lille hollandsk

vindmølle til formaling af gårdens egen avl. Denne mølle blev i 1903 af Martin solgt og genopført ved Bøgsted, for senere igen at skifte plads til Lillehøjen i Hørmested, hvorfra den nu er forsvunden. Møllen er i øvrigt forevigtet på et maleri af Viggo Johansen, et maleri der stadig er i slægtens eje.

Lars havde også planlagt at bygge et nyt stuehus, men disse planer kom ikke til udførelse i hans tid, idet ulykker afbrød den ellers meget positive fremgang for familien.

Modgang, stagnation og familieproblemer

Alt tegnede sig lyst for familien. Gården var kommet i god drift, og Lars havde merglet jorden samt opdyrket et stort stykke hede. Lars og Caroline havde først fået en søn Søren og derpå Henriette. I februar 1860 fik disse to ældste børn skarlagensfeber, og med et døgn mellemrum døde begge de to børn. Det var en tragedie for familien at skulle begrave deres eneste søn og den ældste datter på

Lars Møller, Øster Thirup,
født 22. juni 1830,
død april 1875.
Ubekendt fotograf ca. 1865.

kirkegården i Astrup, og det var en tragedie, de aldrig forvandt.

Lars mistede gnisten, og der opstod et modsætningsforhold imellem ham og Caroline. Året før havde de fået datteren Johanne, og hende opkaldte de nu efter den afdøde datter Henriette. Caroline blev snart gravid igen og fødte den 27. november 1861 endnu en datter, Martha Kirstine, opkaldt efter Carolines mor. Lars havde håbet på igen at få en søn, der kunne arve hans livsværk, men sådan gik det ikke. Den nu 30-årige Lars havde med sin ihærdige indsats på Øster Thirup erhvervet sig stor anerkendelse blandt omegnens bønder og fik snart en plads i sognerådet. Senere blev han vurderingsmand for Kredit-

foreningen i Viborg og var som følge heraf ofte væk fra gården om dagen.

Caroline var ikke tilfreds med, at han ikke passede gården godt nok, og resultatet var, at de voksede fra hinanden. Når Lars kom hjem om aftenen, var der altid udsigt til et opgør, og da Lars var et »blødt« menneske og Caroline den psykisk stærkeste af de to, indtraf der en meget uheldig udvikling, som næppe bedredes ved, at Carolines søster fra Bornholm, den store tante Nanna som pigerne kaldte hende, flyttede ind på gården.

Stemningen i hjemmet skabte sår i sjælen både hos de voksne og de to døtre, Henriette og Martha. Det illustreres bedst i Marthas barndomse-

Caroline Cathrine Møller,
født Holm som datter af købmand
Svend Holm og Martha Cathrine,
født Munch. Født 26. oktober 1819,
død i København i november 1883.
Foto G. W. Alexandersen
Vesterbrogade 43, København.

rindringer, nedskrevet 1885, som også er benyttet af Margrethe Loerges i hendes bog om Martha Johansen.³⁰

Martha skriver:

Hjemme!

Erindringerne hjemmefra ere blandede, de første – da vi vare ganske smaa – lyse som rimeligt er – maaske særlig lyse, – Tumlepladsen er stor paa saadan en Gaard, og vi nød Livet ude paa Engen, i Laden og Kostalden, der var Herligheder nok; Fordringerne ere smaa ligesom en selv, og Fader og Moder gjorde hver især sit for os to, som de elskede voldsomt. – Hver især ja – ikke sammen. Aldrig noget sammen – de trak i Læsset hver til sin Side.

Vi to stod imellem; det mærkede vi efterhaanden. Og vi mærkede mere.

Fader var en hel Del yngre end Moder, vist 13 Aar, de kom til at kjende hinanden paa en Gaard ved Frederikshavn, hvor han var Forvalter, hun Husjomfru eller Bestyrerinde – han fra Skagen, hun fra Bornholm. – Senere blev de gifte og købte Gaarden ved Hjørring – men Fader vilde vist have passet bedre til alt muligt andet end til Landvæsenet. – Han havde glimrende Evner, glimrende siger jeg – endogsaa i Ordets videste Betydning, tror jeg, det er ikke overvurderet Syn. Alle vare vist enige derom, og Alle holdt af ham, han kunde og ville hjælpe Alle. Han var i alle mulige Kommissioner og Tillidshverv der i Sognet, havde et stort frit Syn paa Forholdene, og var alt andet end konservativ i sine Anskuelser. Jeg tror, alle hans forskjel-

lige Bestillinger interesserede ham langt mer end hans egentlige Fag, Landvæsenet, endskjøndt ogsaa dér kom Folk gjerne og fik Raad af ham – og fulgte dem – fordi de havde Respekt for hans Mening. – Den Interesse, han manglede for sit Arbejde, kunde maa-ske heller ingen vanskeligere have gjort sit til, den helt skulde tabes, – end netop Moder; – mine tidligste Erin-dringer i den Retning er en lang Prædi-ken over hele Linien; – og det er just ikke den heldigste Maade at opmuntre paa. – Det følte Fader formodentlig ogsaa; i Begyndelsen har han vel afogt til rystet det af sig, senere er det kome over ham som en Vane; han var rolig, men Sindet var tungt; hans An-sigt var altid smukt, Panden stor og hvid, Øjnene alvorlige blaa, men med et uendeligt dybt, godt og skjønt Ud-tryk, Spejlet af en stor Sjæl. – Lidt efter lidt gav han langsomt efter for en stor Fristelse, han – efter Moders Sigende – altid havde havt Tilbøjelighed for, han drak. Det blev hans og vor store Ulykke. Og Moders Syn for hans udmærkede Egenskaber blev ikke skærpet derved, tværtimod.

Var hans Syn stort, saa var hendes saa lille, saa lille. Hun var praktisk, forstod udmærket at lede Husholdning-en, lave Smør o.s.v. – ja, kunde end-Ogsaa, naar det skulde være, paatage sig, eller rettere efterse, hele Gaardens Drift, men Syn paa Mennesker – for det bedste, største, fineste hos dem – havde hun ikke, og altid lod hun Fader høre, hvor mangelfuld hans Gjerning var, – han blev haardt taget paa, hun anede ikke, det gjorde ondt paa ham, men efterhaanden blev denne store noble Skikkelse bøjet i mer end een Forstand – vi Børn saa det. –

Os elskede Fader, hang ved os med hele sit Hjerte. Hver Morgen, naar vi skulde kjøre i Skole (vi havde selv vor Hest og Vogn), hjalp han os op og pak-kede os til: – og om Eftermiddagen, naar vi kom tilbage, kunde vi langt oppe paa Landevejen skimte en mørkt Punkt oppe paa Bakken ved Gaardens Mølle, der stod han og saa efter Vog-nen, og saa gik han os imøde, og der var Glæde ved det Goddag. Men naar vi kom ind i Stuerne, saa var det, som Luf-ten blev saa tung, saa alvorlig. Der ere de mørke Minder fra. –

Fader tog ofte bort til Møder og Sligt, og ellers til Byen om Lørdagen, eller Markedsdage; da vi blev store nok til at kunne forstaa, var det altid med en vis urolig, ganske stille Længsel, vi ventede ham hjem, ordløs Skræk undertiden – vi talte aldrig til hinanden om, hvad vi tænkte, vi saa paa hinanden, Henriette og jeg, naar det saa blev Aften, krøb vi iseng i vort Kammer, (en stor Dobbelt-seng, hvor Tante laa yderst, men hun først meget sent) – men vi sov ikke. – Jeg husker saa tydeligt, vi laa med Dynen op over Øret og lyttede, og ven-tede paa Vognen; naar vi saa den rulle vidste vi saa godt, Fader kom ned og ind og sagde Godaften til os, efter første at have spurgt: Sover Børnene? Saa fik han vel aldrig Svar paa det Spørgsmaal, men altid en hel anden Hilsen isteden – For han var jo ikke ædru, og Moder altid hård. Saa var det, han tyede til os, de Mærker, saadanne Aftener satte i mit Sind, glemmes eller viskes aldrig. – Vor dejlige smukke Fader med den stille rolige Holdning – han sad sammensunken, sammen-krøben paa Kanten af Sengen. Han sagde intet, men strøg sig med Haan-

den over Ansigtet, og vi laa stille sammenkrøbne i Sengen, sagde God-aften, men saa heller ikke mere. Det gjorde saa ondt, saa voldsomt ondt at se Fader saaledes, netop fordi han var vor Stolthed, ens største, smukkeste Følelse bliver Invalid for Livet. – Der kom en Alvor ind, som ikke stryges ud mere.

Det årlige pinsebesøg i Skagen

Det blev tidligt en tradition for fami-lien på Øster Thirup, at den hvert år drog til Skagen i pinsen. Forårsarbej-det var da tilendebragt med tilsåning af markerne, og tiltrækningen fra fødebyen var stor for Lars, som glædede sig til at være sammen med sin store familie. Dagen blev imøde-set med længsel af de to små piger Henriette og Martha. Det var simpelt hen årets største oplevelse. Det tog en dag at køre til Skagen, så hestevognen med de to heste foran var pakket til med proviant til den lange tur. De kørte så hjemmefra tidligt om morge-nen ad sporet, som gik nordud af gården, derpå over Bjergby og Mygdal

Det gamle stuehus på Øster Thirup set fra nordvest, som det så ud i 1875. Blyantstegning af maleren, senere kritiker og museumsmand Karl Madsen. Den giver et fortræffeligt indtryk af Martha og Henriette Møllers barndomshjem. I østenden lå gårdens mejeri, som leverede smør og ost til Brøndums købmandsgård i Skagen. Vestenden af stuehuset er bygget med udskud mod nord. Da Martin og Cecilie Møller generhvervede familiens gård Øster Thirup i 1899, eksisterede stuehuset fra Lars og Caroline Møllers tid ikke mere. Det blev revet ned i 1884 og erstattet af det stuehus, som ligger der i dag.

Karl Madsen gav tegningen til sin kommende hustru, Henriette Møller. Den er derpå gået i arv til Fritz Johansen, som i julen 1946 forærede den til Søren Møller på Øster Thirup, og fra ham arvede sønnen Erik den. Hans enke, Jane Guldberg-Sørensen ejer tegningen i dag.

til Skeen Møllegård, hvis ejere var bekendte til Lars og Caroline. Martha beretter, at de gjorde holdt her på Møllegården, som lå paradisisk ned til Uggerby Å og med en stor mølledam med ænder og gæs.

Derfra kørte de videre over broen over Uggerby Å, som det i tidernes morgen kostede bropenge at passere. Ved Tversted kørte de mod nord gennem Tannis og fulgte derpå stranden til Gammel Skagen, hvor de kom ind til Skagen ad Batterivej. Når de ankom til Skagen, var der altid en modtagelsesfest med deltagelse af dels bedstefar og bedstemor, Søren Møllebygger og Kirsten, dels Ane og Erik Brøndum samt af Onkel Christian og tante Ane i Købmandsgaarden, hvor bedsteforældrene også boede. Når pinsedagene var fløjet bort, måtte de atter tage afsked med deres Skagenfamilie og begive sig den lange vej tilbage til Øster Thirup.

De sidste år på Øster Thirup

Endnu i 1872 fungerede Lars både i sit landbrug og som tillidsmand i

fuldt omfang. I Hjørring Amtstidende Fredagen den 10. Marts 1872 kan det læses, at Lars er opmand i Christen Jespersens salg af Skeen Mølle i Mygdal Sogn. Og samme år havde Lars sammen med broderen Martin på Fladbirk ved brev af 27. februar købt græsfrø til forårets såning hos købmand C.S. Møller i Skagen. Men det betød ikke, at alt var som det skulle være, Lars ville gerne bryde den onde cirkel, som han og familien var havnet i på Øster Thirup.

At Lars har rådført sig med sin far om Øster Thirup familiens forpinte og uholdbare situation, hersker der ingen tvivl om. Og at Lars helt havde mistet interessen for selv at drive landbrug, stod efterhånden klart for alle og altså også for Caroline. Og det har været baggrunden for, at familien besluttede sig for at sælge Øster Thirup for at flytte til Skagen, hvor det var planen, at Lars, som havde særdeles god indsigt i regnskabsføring og ejendomsadministration, skulle afløse Søren Møllebygger i blandt andet hvervet som kasserer og bogholder for Sparekassen for Skagen

og Omegn. Alt blev nøje planlagt, og gården blev stillet til salg og derpå solgt til Christian Dybro. Flytningen til Skagen var planlagt til at skulle finde sted i 1875, idet pigerne, som på det tidspunkt gik til præst, først skulle konfirmeres i oktober 1874, inden de kunne flytte. Det var hensigten, at Øster Thirup-familien skulle flytte ind i Havehuset i Skagen Østerby, som Søren Møllebygger endnu på dette tidspunkt ejede, og som netop var blevet ledigt, efter at Brøndum familien var fraflyttet det og var flyttet ind i deres nye gæstgivergård. Indtil flytningen til Skagen kunne finde sted, tog familien ophold i en midlertidig bolig i Østergade 50 i Hjørring.

Lars følte et behov for at møde Carolines forældre på Bornholm, måske for at forklare baggrunden for salget af Øster Thirup, som hans svigerfader havde været med til at finansiere, og derfor rejste han i februar 1875 til den fjerne ø i øst. Lars var uvant med at rejse, i særdeleshed til søs, og da sørejsen blev langvarig og besværlig med hårdt vejr undervejs, påvirkede det hans helbred. Da

han kom hjem i begyndelsen af april, var han syg af en voldsom lungebetændelse, som i løbet af få dage kostede ham livet. Martha har fortalt, at hendes far den sidste aften lå og skrev og tegnede, mens hun sad ved ham. Han spurgte hele tiden om klokken ikke snart var otte. Og da taffeluret slog otte, greb han Marthas hånd – trykkede den, sukkede og var død. En stærk oplevelse for en 13-årig pige.

Det var et stort slag for familien, især for de to piger som elskede deres far højt, og ikke mindst for gamle Søren Møllebygger som dels havde mistet sin yndlingssøn, og dels samtidig måtte se deres fælles opbyggede livsværk glide familien af hænde. Det havde han dog forliget sig med, ved at Lars og familien i stedet kom til Skagen, hvor han så havde dem i sin nærhed.

Lars Møller blev begravet på Astrup Kirkegård den 30. april 1875, hvor sognepræsten P. Lundholm, som personligt havde kendt Lars særdeles godt, holdt en smuk tale over ham i kirken. Han udtalte blandt andet: »at her var en

retsindig og rettænkende Mand, en Mand som Folk havde Tillid til, en Mand som man derfor gerne søgte til, når Talen var om Overdragelse af et eller andet Tillidshjev, en Mand som derfor også igennem en Aarrække havde sin plads i Sognets Råd og røgte de enhver Gerning som han blev betroet med omhu og dygtighed...«

Ved begravelsen lå Caroline selv alvorligt syg i Hjørring, så Søren Møllebygger hentede selv de to piger Henriette og Martha til Skagen. Martha erindrer, at de først rejste til Frederikshavn og derpå med postvognen, som på det tidspunkt var udstyret med bivogne, som hver kunne medtage tre personer. Ankommet til Skagen blev de to piger installeret i Det Gamle Havehus, som netop igen var blevet ledigt, efter at Brøndums nye gæstgivergård stod klart efter branden i 1874.

Tante Nanna var draget i forvejen, og senere kom også Caroline til Skagen. For hende var familiesammenbruddet et farvel til positionen som proprietærfrue og livet på den store gård.

Således sluttede Lars Møllers liv og gerning. Hans kone Caroline flyttede til København i efteråret 1875, og der døde hun i november 1883, 64 år gammel. De to virksomme mennesker sled hinanden op, vel nok fordi de var så forskellige og havde svært ved at tilpasse sig hinanden, og så naturligvis også fordi de så brat ved naturens barske lune mistede deres to ældste børn samtidig. Men det værste var nok, at pigernes opvækst var sket i en anspændt og forpint atmosfære, hvilket for Marthas vedkommende påvirkede hende resten af livet.

I marts 1943 skrev Bodil Faber, Marthas datter, til Søren Møller på Øster Thirup for at få opklaret hvilke forhold der havde hersket i hendes mors hjem på Øster Thirup.³¹ »Du har vel været paa Besøg paa Thirup og har kendt Morfar. Selv talte Mor aldrig om sin Far uden at græde. Hun sagde, han var sørgmodig, fordi han var en matematisk Begavelse og gerne vilde have studeret. Og Ægteskabet med Mormor, der var 13 år ældre var vel ikke lykkeligt«.

Søstre Henriette og Martha Møller. Foto J. Wulffs atelier, Amagertorv 6, København.

Af Bodils brev kan vi se, at Martha aldrig har betroet sig til sine børn om sin og Henriettes belastede opvækst. I Sørens svarbrev af 18. april 1943 skriver han, at hans moder, Cecilie fra Tislum Nørregaard og siden hen Øster Thirup, har fortalt ham, at »Tante Caroline ingensinde til hende har udtalt et godt Ord om Onkel Lars, og det er næppe tænkeligt at Omtalen er bleven bedre efter hans Død«.

Henriette (1859-81) og Martha (1861-1929) i Skagen

Det er ikke svært at sætte sig ind i den situation, de to kønne piger fra Øster Thirup skulle videreføre deres liv fra. Nok var de kommet en del hos familien i Skagen, så det var ikke helt fremmede mennesker, de kom til. Men de havde mistet deres elskede far, og de havde mistet deres dejlige hjem, og de havde måttet forlade

deres barndomsveninder fra skolen ved Hjørring.

Og nu sad de, 15 og 13 år gamle, i bedstefaderens gamle Havehus, som indtil kort tid forinden i en periode havde været købmandsforretning. Den første, de for alvor knyttede sig til, var den jævnaldrende kusine Anna Brøndum, og hun blev deres nærmeste fortrolige. Endnu en veninde sluttede de venskab med, den lille Helene Christensen, som senere blev lærerinde og organist i Skagen Kirke. Alba Schwartz skriver om de to piger i Havehuset i sin bog *Skagen før og nu*:

Caroline Møllers to døtre Henriette og Martha var jævnaldrende med Anna Ancher og lige konfirmerede. Henriette, den ældste, var blid og blond med noget af Æventyrets Mystik og Fjernhed over sig. Martha var mere jordisk. Fra Gaarden, som efter faderens død var solgt, havde de medbragt nogle Gæslinger, som Pigebørnene vogtede. Mere fortryllende Gaasepiger var vist sjældent set!

Men det gamle Hus kunde rumme flere end denne lille familie. I de diminutive Gæsteværelser, der Aaret før

havde udgjort Skagens »Hotel«, blev nu de unge malere anbragt. Havde pigerne gaaet og ventet paa Æventyrprinserne – saa var de her altsaa nu!

Alba Schwartz anede næppe, hvad de to purunge piger netop havde gået igennem, og at de dagligt led under savnet af deres far. Men tiden læger..., og snart blev deres tanker optaget af andre ting.

I 1874 havde en bornholmsk maler, Michael Ancher aflagt Skagen besøg, og da han kom igen i sommeren 1875 fik han selskab af sin ven fra Akademiet, Viggo Johansen. De flyttede ind i samme hus, som Henriette og Martha boede i. Lidt senere ankom også Karl Madsen, og også han flyttede ind i Havehuset hos sine to kunstnervenner. Karl Madsen havde som dreng aflagt Skagen besøg. Om sommeren opholdt han sig hos sin morbror, konsul Thorsøe i Frederikshavn, og under disse sommerophold var Karl Madsen flere gange kommet til Skagen. Så sent som i sommeren 1874, da Henriette og Martha var på en 14-dages sommerferie hos familien i Skagen, havde de truffet Karl Madsen.

Alba Schwartz omtaler de tre unge kunstnere som »Æventyrprinserne«, men det lever de ikke helt op til i det billede, hun tegnede af dem. Karl Madsen bevægede sig altid i huj og hast, på skæve hæle, med ål i strømperne og med frakkeskøderne flagrende efter sig, mens Johansen gik mere stilfærdigt omkring. Han sov længe om morgenen, dryssede derpå rundt i byen. Han tog almindeligvis ind hos C.S. Møller, hvor han holdt af at sidde ved familiens gamle klaver, hvor han spillede og sang, blandt andet arier fra Mozarts Don Juan. Men lidt fik han dog tegnet og malet.

Ellers nød kunstnervennerne sommerdagene. De badede og spiste langvarige frokoster og middage og nød livet.

Det blev en god sommer for alle i Havehuset, og Henriette og Martha fik de dystre oplevelser fra foråret lidt på afstand. De blev begge sammen med Anna stærkt optaget af de muntre kunstnere. Disse, og især Karl Madsen, gav de tre piger undervisning i at tegne. Han fortalte dem også om

poesi, om kunst, digtning og musik, og med sindet opladt sugede de alle disse indtryk til sig.

Henriette, Martha og Annas giftermål 1880

Kunstnerne overbeviste Caroline om, at hun skulle tage til København, for at pigerne kunne lære noget mere, og da sommeren var slut, drog de alle tre til hovedstaden, hvor de tog ophold i Nørresøgade 27, senere i Sortedams-gade 7. Efter salget af Øster Thirup havde de ikke de store økonomiske problemer.

I vinteren 1875-76 boede Karl Madsen hos familien, og Johansen og Ancher kom ofte på besøg. I foråret 1876 friede Karl Madsen til Henriette, men han fik en kurv, og i fortvivlelse herover rejste han til Paris, hvor han blev frem til 1879. Karl Madsen gav imidlertid ikke op og friede igen og fik denne gang ja.

Allerede i 1875, da Martha kun var 13 år, havde Johansen »næsten« friet til hende. Sådan havde hun i hvert fald opfattet nogle bemærkninger, han var

kommet med til hende, afsluttet med et kys.

Alle tre kusiner, Henriette, Martha og Anna, blev gift i 1880. Først blev Henriette gift med Karl Madsen i Hornbæk ved Randers, hvor begge piger i et par år havde læst med præsten og lært husholdning. Bryllupsfesten stod i præstegården samme sted. Derpå blev Martha gift med Viggo Johansen den 12. august i Skagen Kirke med en efterfølgende bryllupsfest hos C.S. Møller, idet et nært forhold var opstået til familien i Købmandsgaarden. Efter brylluppet flyttede Martha og Viggo Johansen ind i det hus, som Søren Møllebygger havde bygget i 1831-35, på det tidspunkt kendt under navnet »Vester Bendsen«s Gaard.

Ved juletid i 1880 rejste Martha og Viggo til København for der at fejre jul sammen med Marthas mor, Caroline, mosteren, tante Store Nanna og den nu højgravide Henriette og Karl Madsen. De boede da på Rosendsvej på Østerbro.

En streng vinter hindrede Martha og Viggo i at komme hjem til Skagen,

Maleren Karl Madsen.
Født 23. marts 1855, død
16. april 1938. Foto Johan-
nes Petersen, Nørregade 12,
København N.
Johanne Henriette Møller,
gift 1880 med maleren Karl
Madsen. Født 1. september
1859, død i barselsengen 9.
marts 1881. Foto G.W.
Alexandersen, Veterbrogade
43, København.

hvorfor de var i København, da Henriette den 9. marts 1881 fødte en søn. Om aftenen døde hun i barselsengen, kun 21 år gammel. Caroline Møller måtte således nu se, at det tredje af hendes fire børn døde fra hende. Kun Martha var tilbage. Henriette og Karl Madsens søn blev døbt Henrik Sofus Madsen, men blev senere kun kaldt Henry.

For Martha var det endnu et hårdt slag og en stor sorg. Hun var opvokset med Henriette, næsten som de var tvillinger. Kun et år skilte dem, og på Øster Thirup havde de kun hinanden til at stå barndommens trængsler igennem, hvilket også var tilfældet,

da deres far Lars døde. Nu var Martha helt alene, og fra da af udviklede hun et melankolsk sind. Hun kunne ikke mere deltage i kunstnernes festlige lag og isolerede sig, hvilket blev bemærket af hendes omgivelser, uden at de kendte baggrunden for hendes melankoli til bunds. Og Martha meddelte sig ikke til andre herom. Anna Ancher var hendes eneste tilbageværende fortrolige, men hun boede i Skagen, og Martha var i København.

Tre måneder efter Henriettes død fødte Martha sit første barn, Ellen, og årene efter fulgte sønnerne Fritz og Lars. Samme dag som Lars blev født,

døde Marthas mor Caroline, og dermed forsvandt det sidste minde fra barndomshjemmet. Der havde i årene ligget en uudtalt bebrejdelse overfor moderen for hendes behandling af Lars, men Caroline var dog hendes sidste familiemæssige binding, selv om hun endnu havde hendes søster, tante Store Nanna, som hjalp hende med at passe den efterhånden store børneflokk der kom.

I 1884 vendte Martha og Viggo Johansen, nu med tre børn, tilbage til Skagen, hvor de indlogerede sig hos Madam Bendsen i Vesterby. Snart blev hun igen gravid og nedkom med datteren Gerda den 5. februar 1885. Også

Martha Møller født 27. november 1861 og død 11. oktober 1929. Gift med maleren Viggo Johansen. Maler og professor ved Kunstakademiet i København, Viggo Johansen. Født 3. januar 1851 og død 18. december 1935. Begge fotos Peter Newland, Købmagergade 4, København, 1906.

dette år var familien Johansen i Skagen om sommeren, idet de dette år boede i købmandsgården hos Møllers.

Men livet forekom nu Martha glædesløst. Hun var stedse tungsindig, bedrøvet og livstræt. Og de fire børn krævede en uafsladig indsats af hende, men hun tog livets byrder på sig og stod trængslerne igennem.

I 1882 havde Michael Ancher truffet sin kunstneren P.S. Krøyer i Wien, og over for ham havde han fremhævet Skagens fortræffeligheder. Og P.S. Krøyer tog ham på ordet og kom til Skagen den 19. juni 1882. Det blev for Martha en skæbnesvanger hændelse. Krøyer var også Viggo Johansens

meget gode ven fra Kunstakademiet i København, hvorfor de straks kom til at pleje omgang med hinanden.

Marthas uvenskab med P.S. Krøyer

Efter at Marthas mor døde i 1883, var hun uden nærmeste familie. Hun anså herefter Ane Hedvig Brøndum og Anna Ancher samt C.S. Møllers familie i købmandsgården som sin tilbageværende familie, som hun holdt kontakt med. I 1880 ville Martha og Viggo slå sig ned i Skagen og lejede sig derfor ind i Vesterby. Men i december 1880 drog Viggo og Martha til København i den hensigt, at de ville

vende tilbage til Skagen inden vinteren, men vejret hindrede dem heri. I 1881 medførte Henriettes død og Marthas egen nedkomst med datteren Ellen, at de ikke vendte tilbage til Skagen det år, hvilket Marthas mor også havde været imod. Hun følte sig ikke tilpas i Skagen.

Som nævnt nedkom Martha i 1882 med Fritz og året efter med Lars på Marthas mors (Caroline) dødsdag. Hun havde nu kun sin moster Store Nanna tilbage. De mange stærke hændelser med tre fødsler på tre år, med Henriettes død og nu senest moderens død tog hårdt på Martha. Hun var nedkørt, sorgfuld og modløs,

og hun så meget hen til at komme til Skagen igen, hvor hun kunne finde gamle venner, som kunne støtte hende i hendes formørkede situation.

Da Martha og Viggo Johansen atter kom tilbage til deres elskede Skagen i 1884, medbragte de tre spædbørn. Martha var da kun 23 år. Men de gen fandt ikke det Skagen, som de forlod 3 år tidligere. Ikke så meget fordi kunstnerlivet havde ændret sig, men mere fordi især Martha havde ændret sig. En ændring var der dog indtruffet hos kunstnerne: P.S. Krøyer var kommet til Skagen året forud. Hvordan det end kan forklares, bemærker man snart et gryende modsætningsforhold imellem P.S. Krøyer og Martha. Hun tilkendegav senere, at hun følte, at de var blevet presset ud af Skagen, især af P.S. Krøyer. Han havde erobret Skagen fra dem under deres fravær. Han fandt på sin side, at Martha var reserveret og mut, at hun ikke tog del i kunstnerens glade liv i Skagen, og at hun måske lagde en dæmper på festlighederne, hvilket nok kan have sin rigtighed. For Martha fungerede ikke i de festlige lag.

Da P.S. Krøyer malede sit berømte billede *Hip, hip, hurra!* afbildede han Martha siddende isoleret for bordenden, tavs og udeltagende i selskabets festlige udbragte skål.

Situationen er ikke svær at forklare. Martha følte sig som 23-årig uhjælpelig indfanget af husmoderrollen. Når hun skulle til fest, skulle hun forinden have 3 spæde børn passet, bespist og lagt i seng, og hun skulle sørge for pasning af dem, mens hun var til fest. Det var alt hendes ansvar og hendes job at sørge for familien, ikke Viggos. Ved festen havde trætheden allerede bemægtiget sig hende, og hun iagttog nu sine gamle venners festlige lag. Hendes kære gamle veninde og kusine, Anna Ancher, den ny-»udnævnte« formand for »Aftenakademiet«, hvis hovedformål netop var at feste, var altid festens midtpunkt og tilbød af de øvrige unge kunstnere.

P.S. Krøyer var på sin side en anerkendt og tilbød ung lovende kunstner, som i den grad nød livet og det festlige lag. I hans øjne var den nytildgæede Martha et paralytisk element, som han respekterede, men som han

Skitse til P.S. Krøyers berømte maleri *Hip, hip, hurra!*, malet 1884-88. For bordenden til venstre har han malet Martha Johansen, hvor hun ikke synes at tage del i det festlige lag. Til højre for hende Anna Ancher med Helga. Olieskitse, 32×31 cm, Skagens Museum.

ikke forstod. For Martha var kimen lagt til jalousi og modvilje mod ham. Og den kim blev næret i de følgende år. P.S. Krøyer troede sig forelsket i den fjerde af de fire gamle veninder Helene Christensen fra Havehuset i Skagen. Rygtet fortalte, at hun blev gravid med ham, uden at han i øvrigt vidste herom, men at barnet døde. Hun kom i en periode til at bo hos Martha og Viggo Johansen i København, og ved forskellige lejligheder tilkendegav Martha sin modvilje mod Krøyers behandling af Helene Christensen.

I 1889 meddelte Krøyer Martha og Viggo Johansen fra Paris, at han havde forlovet sig med frøken Marie Tripcke, og det blev så baggrunden for, at en »sladderlavine« kom til at rulle. I 1890 og 1891 kulminerede modsætningsforholdet, ved at parterne i januar 1891 meddelte hinanden, at de ikke mere ville have med hinanden at gøre, og at de ikke mere ville være i Skagen samtidig. Sladderhistorier om sagen verserede i hele Skagen, og som tilfældet ofte er, så tog man parti, uden at man i øvrigt kendte til sagens nøjere sammenhæng. Den

gamle veninde Anna Ancher ville ikke tage parti, hvorefter Marthas eneste bindeled til Skagen var tante Ane, Annas mor og C.S. Møllerfamilien i Købmandsgaarden.

Martha betror sin dagbog følgende: »Siden 1891 har der altid siddet et lille Nag hos mig, da vi blev fordrevet fra Skagen for Krøyers skyld, og det var først i 1903, at jeg atter betraadte Stedet igen«. I 1891 havde Martha nu seks børn at passe samtidig med, at hun skulle holde modet oppe hos sin mand Viggo. Livet blev nu en daglig kamp for Martha, men hun viste sig at have

styrke til at holde familien i gang og til at indgyde Viggo den nødvendige psykiske kraft og styrke til fremdeles at kunne udføre sin malervirksomhed. Men Martha var blevet en skrap dame, som ikke kunne forstille sig eller hykle venlighed for mennesker, hun ikke brød sig om. Hun lagde sig konstant ud med mennesker, som kom til at krydse hendes spor.

Det er bemærkelsesværdigt, at Anna Ancher, som Martha havde tilkendegivet sin nu fjendtlige holdning overfor som følge af, at hun kom sammen med Krøyers, vedblivende hvert år sendte Martha et sødt og varmt brev til hendes fødselsdag. Anna Ancher var et smukt og hensynsfuldt menneske, som ikke kasserede gamle veninder. Og det har Martha givetvis været taknemmelig for.

Martha og Viggo Johansens venskabskreds i København

Med tabet af det fortrolige forhold til dele af familien i Skagen blev de i København etablerede kontakter af så meget større betydning for især Martha.

Martha Johansen med Henry Madsen, nevøen hvis mor Henriette døde i barselssengen, og på skødet den ældste datter Ellen. Fotograferet 1882 af V. Tillge, Købmagergade 13, København.

På Kunstskolen for Kvinder, hvor Viggo Johansen underviste i perioden 1888-1906, lærte han Elisabeth Wandel at kende. Hun var elev af Carl Thomsen og P.S. Krøyer. Hun blev en anerkendt malerinde, som især malede portrætter, uden at hun dog fik nogen stor produktion. Men igennem hende lærte Martha og Viggo, som selv oprindeligt var bestemt for handelen, hendes mand grosserer Carl Ellis Wandel og senere hans bror konsul Einar Wandel at kende.

Dennes kone Emilie Wandel, som var næsten jævnaldrende med Martha, blev hendes hjerteveninde i den vanskelige tid, hun kom til at stå igennem. Wandelfamilien åbnede deres døre for den unge kunstner og hans kone og var altid klar til at hjælpe dem, når der var behov derfor, og det blev af stor betydning for især Martha.

Viggo var ofte på rejse i lange perioder for at male. Snart var han på Fyn, så i Nordjylland, hvor han blandt andet efter 1899 fra tid til anden holdt

til på Øster Thirup hos Marthas onkel Martin. Og i disse perioder havde man nærmest indtrykket af, at han ikke havde en kone og seks børn hjemme i København, forstået på den måde at han ikke lod høre fra sig ret ofte og slet ikke gjorde sig tanker om, hvordan Martha skulle få penge til at tilvejebringe føde og tøj til den store familie. Det var med andre ord Martha, som holdt sammen på familien, sørgede for børnenes opdragelse og søgte at skrabe penge sammen til dagen og vejen. Ved Lars' konfirmation opholdt Viggo sig i Italien, og både Lars og Martha håbede på, at der kom en gave eller i det mindste en hilsen fra ham i denne højtidelige anledning. En pakke kom på dagen, indeholdende en frakke som Viggo sendte i forvejen, for at han ikke skulle besværes med den i sin bagage. Lars' konfirmation havde han ganske glemt.

Senere i livet glemte hun ikke sine trængsler i denne periode. Hun drog ofte omsorg for at hjælpe andre unge kunstnere, som var kommet i en

tilsvarende situation, som hun selv havde været i.

I Marthas kriseår 1891 skriver hun i sin dagbog, idet hun sammenligner sin skæbne med Anna Anchers »Vi ligner hinanden vi to Kusiner, siger Folk, jeg ser ikke nogen Lighed, maaske i ydre Skikkelse o.s.v., men ellers ikke, det er, som hun for længe siden er kommet over Længslerne, hun nyder det Liv, hun er sat til at leve i, skummer Fløden, mig er det, som havde jeg ikke ret faaet begyndt at leve Livet, skønt jeg er 30 Aar og har seks Børn«.

Emilie Wandel boede på Christiansholms Parkvej 24, og hun fandt en annonce om et hus ved Strandvejen i Klampenborg, som kunne lejes for sommeren for 100 kr. og foreslog at Martha med familie flyttede derud, næsten på landet. Viggo Johansen modsatte sig ideen med stor styrke, men Martha gjorde gældende, at hun bar den tungeste byrde i familien, og derfor satte hun sin vilje igennem og flyttede på landet den sommer. Og hun var Emilie Wandel særdeles taknemmelig for ideen. I sin dagbog

skriver hun om Wandelfamilien: »de Mennesker udfoldede en ganske særlig Elskværdighed. Det er jo i det hele taget i de vanskelige Tider for en, man lettest lærer Menneskene at kende – i gode lyse Tider af ens Liv erhverver man sig ikke videre Menneskekundskab«.

Martha nød denne sommer og fik igen sol i sjælen, som var belejret af fortidens mange spøgelser, som hun levede helt alene med. Hun gik fra tid til anden med børnene den lange vej til Wandelfamilien i Klampenborg for at møde vennerne der. Viggo malede den sommer ved Limfjorden og i Hanherred.

Grosserer Carl Wandels søn, Sigurd Wandel, blev med årene også en del af Viggo og Marthas vennekreds. Han afløste Viggo Johansen som professor i malerkunst ved Akademiet i 1920.

Venskabskredsen blev i årenes løb stadig udvidet med mange af tidens mest betydningsfulde kunstnere: svogeren Karl Madsen, professor Harald Høffding, malerne Kr. Zahrtmann, L.A. Ring, Julius Paulsen, Th. Philipsen, Valdemar Irminger,

Georg Brandes, komponisten Carl Nielsen og hans kone, billedhuggeren Anne Marie, prins Eugen af Sverige samt arkitekt Th. Binesbøll, som havde haft et omfattende virke i Skagen sammen med Ulrik Plesner. Det er bemærkelsesværdigt, at netop Binesbøll, i familien kaldet »Bølle«, havde taget Marthas parti i striden med P.S. Krøyer.

Dertil kom, at professorparret Johansen fik et nært forhold til kong Christian X og dronning Alexandrine, der ikke sjældent faldt ind til te og en snak. En gang mens familien boede på Charlottenborg, havde kongen og dronningen bedt om at komme til middag for at lære husets venner at kende. Maden fra Marthas køkken var som altid enkel men god, og serveringen syntes at have smagt de kongelige gæster godt.

En anden del af kongehuset, som Martha og Viggo Johansen blev venner med, var prinsesse Marie af Orléans og Christian IX's søn prins Valdemar. De var blevet gift i 1885. Prinsesse Marie malede og lavede især akvareller, og det var på den

baggrund, at forbindelsen blev skabt. I deres hjem mødte Martha og Viggo Johansen blandt andet H.N. Andersen, idet prinsesse Marie havde været med til at danne Østasiatisk Kompagni.

Omkring det Johansenske spisebord sad til daglig ni personer: mor og far, de seks børn samt tanten fra Bornholm. Martha serverede fra tid til anden sulevælling, en ret fra barndomshjemmet på Øster Thirup. Det var en suppe kogt på flæsk og krydret godt med urter og timian, men jævnet med byggryn. Den ret vakte ikke børnenes begejstring og blev indtaget under gråd og stort ubehag. Belønningen for de udståede trængsler var så et stort fad med æbleskiver, som især Fritz kastede sig over med en uhørt appetit. Viggo Johansens far var islandsk storkøbmand, og fra Island modtog familien fra tid til anden hele fustager med østers, hummer, typer og islandsk lammekød. Når det skete, blev der holdt gilde. Og det var kærkomment for Viggo Johansen, som ikke brød sig særlig meget om den jævne danske mad.

Til selskaberne blev der serveret rødvin, sherry, portvin og rhinskin, naturligvis fra Wandels vingrosserer-virksomhed. Gerda fortæller, at »naar hendes dygtige og meget smukke Moder holdt Børneselskaber, havde hun skrevet Traktementet ned, samt opført hvad de enkelte Ting kostede«. Børneflokket fik først snitter med forskelligt pålæg og derpå et overflødighedshorn og citronfromage.

Forholdet i familien og til omgivelserne

Martha var livet igennem en fighter. Hun gav aldrig op, næsten uanset hvad der skete hende. Hun blev i perioder nedtrykt og melankolsk, men hun var ukuelig i sit virke. Hun besad en sammenbidt stædighed samtidig med, at hun fik en tiltagende selvbevidsthed. Hun var tidligt blevet indfanget af husmoderrollen, men hendes personlighed rummede styrke til, at hun samtidig med, at hun påtog sig husets og familiens pligter, gjorde sig gældende i sine omgivelser med sine meninger og sine fortolkninger

af samtidens problemer. Det skulle ikke gå hende, som det gik hendes far på Øster Thirup, hvor han havde bøjet nakken. Hun var den sidste af Lars' familie, Søren Møllebyggers barnebarn, nu professorinde i Kongens København. Og det kunne både ses og høres på hende. Altid rank og altid bestemt.

Det var ikke altid, hendes fremfærd passede omgivelserne. I anledning af, at fru Lissen Dirckinck-Holmfeld påtænkte at lave en film om Anna Ancher og »de andre«, fremkom hun med en udtalelse om Martha, som blev gengivet i Politiken, om at »hun holdt op med at male og blev verdens mest bitre og umulige kælling, som skulle have alle sine opofringer igen, og helst med renter«. Udtalelsen gav anledning til læserbreve, som indeholdt den modsatte opfattelse, blandt andet et fra barnebarnet Lise Schrøder i Birkerød, som skrev: »Som En der har kendt Martha Johansen særdeles godt, må jeg protestere på det kraftigste – intet kunne være mere fejlbedømt. Martha Johansen var et stor-sindet og yderst positivt menneske.

Hendes gode gerninger var umådelige, både hjælp til yngre kunstnere og til den store familie, som alle elskede og respekterede hende. Hendes talent kom til udfoldelse som administrator, forretningskvinde og som selskabelig midtpunkt«.

De to tilkendegivelser giver et godt billede af Martha. Hun var en kvinde, man lagde mærke til. Hun sagde, hvad hun tænkte, og hun havde meninger om mangt og meget, og hun gik langt for at få dem respekteret. Da man påtænkte at bygge et spir på C.F. Hansens Frue Kirke, Københavns Domkirke, gik hun i spidsen for en aktion for at hindre byggeriets gennemførelse. Hun søgte sågar at få Dronning Alexandrine til at intervenere i sagen for at hindre projektet, dog uden held. Men spiret kom aldrig på kirken.

Martha og Viggo fik fem børn i hurtig rækkefølge. I 1881 Ellen, i 1882 Fritz, i 1883 Laurits eller Lars, som han blev kaldt, i 1885 Gerda og i 1886 Bodil. I 1889 kom som den sidste, Nanna. Seks børn med alt, hvad deraf krævedes af en mor. Dengang var der

ingen vuggestuer eller børnehaver. Det var forældrene, der stod for opdragelsen, og forældrene i Johansens hjem var Martha. Hun havde i de første år stor hjælp af mosteren tante Store Nanna, som boede hos dem, og som deltog i pasning af de mange børn. Da børnene blev større, boede tante Christine hos familien, og i en periode havde hun også Helene Christensen fra Skagen boende, og hun bistod også med pasningen af børnene. Da de forsvandt, fik Martha en husjomfru, som gik til hånd med husholdningen. Men det var Martha der syede, stoppede strømper, strikkede, købte ind og lavede mad, gjorde rent, fik børnene i skole og tilså deres skolegang. Og ved siden af dette altomfattende arbejde, skulle hun holde modet oppe hos en til tider desillusioneret Viggo, sørge for at hans malerier kom på udstilling, og sørge for at der blev solgt nogle, så de kunne klare de økonomiske krav, som husholdningen stillede. Oven i alt dette førte hun en omfattende korrespondance samt skrev en meget detaljeret dagbog, som er årsagen til, at vi i dag

kan følge hendes færden og tage del i hendes trængsler og glæder.

Over for Viggo var Martha altid loyal. Hun kritiserede ham sjældent, men støttede ham hvor hun kunne komme af sted med det. Man får en klar fornemmelse af, at Martha ikke ville risikere, at hendes børn skulle opleve det samme traume, som hun selv havde oplevet i sin barndom på Øster Thirup med en evig forældrestrid. Hun bar over med Viggo, når han glemte et af børnenes konfirmation. Ikke et ondt ord til Lars om, at det kunne Viggo ikke være bekendt. I øvrigt kaldte hun aldrig Viggo ved fornavn men altid, som det var skik på det tidspunkt, i tredje person »Johansen«.

Som værtinde og husmor har Martha været en sikker bastion for ægtefælle, børn og gæster. I alt tegnes billedet af et højt begavet, stort menneske, sjælføldt og med alle sanser åbne, som var sine venners ægte ven, men også sine fjenders stridbare kompromisløse modstander. Hun ejede en udpræget evne til at udtrykke sig på skrift, hvilket hendes mange breve og dagbog fortæller om.

Billede fra professor Viggo Johansens besøg i Skagen den 8. september 1933. Nr. 2 fra venstre er Viggo Johansens datter Nanna Ullman. Viggo Johansen er eneste mand på billedet, og han har på sin venstre side Anna Ancher, hans afdøde kone Marthas kusine. I midten står fru Tuxen. Selskabet er fotograferet på vestsiden af Anchers Hus. Amatørfoto.

Kontakten til Skagenfamilien

I hele sin barndom var Martha og Henriette ofte kommet til Skagen med deres forældre. Martha mindedes den gæstfrihed og godhed, de altid mødtes med, og ikke mindst de lækkerier der blev stillet for de to piger fra Øster Thirup både hos Ane Brøndum og hos C.S. Møllers i Købmandsgaarden. Hun skrev i et af sine breve, at »Maden smagte anderledes godt end al vor egen Mad – for det smagte af Skagen!«

Henriette skrev til sin mor, lige inden hun blev gift, da hun en tid boede i købmandsgården »hvilket velsignet Hjem det var at gæste, og hvor elskelige deres Bedsteforældre var. Onkel Christian havde sagt, at han, for hver Dag der gik, blev gladere og gladere for sin Kone og at han om muligt var endnu mere forelsket i hende, end da de blev forlovet. Og paa det Tidspunkt havde de vel endda Reden fuld af alle deres mange Børn! Jeg har forstaaet, at det var derfor vi Børn befandt os som i

Paradis, naar vi om Somrene boede i det gamle Hus i Købmandsgaarden«.

Efter bruddet med Krøyer skulle der gå mange år, inden Martha og Viggo atter tog ferieophold i Skagen. Men deres børn holdt deres ferier her, dels hos Brøndums og dels i Købmandsgaarden. Bodil kom til at holde ferie hos Tuxens i Søren Møllebyggers gamle hus. Her oplevede hun tjenestefolk og tjener, og det medførte senere problemer hjemme hos hendes forældre i København, hvor det kom til et

opgør med Martha, hvor Nanna og Bodil nægtede at deltage i opvasken. Konflikten mundede ud i et ordskifte hvor Martha refererer, at Bodil sagde til hende: »Jeg bryder mig ikke en Døjt om hvad Du siger, for Du er sindssyg«, en bemærkning som sved i Marthas sjæl.

Børnenes ophold i Skagen var til glæde for dem og for familierne i Skagen, men de indtryk, de samlede op, var ikke uproblematisk for Martha. Børnene havde svært ved at forstå, hvorfor deres forældre ikke kom i Skagen.

Endelig i 1910, året efter at P.S. Krøyer var død, oplevede Martha gensynet med sit elskede Skagen. I Margrethe Loerges' bog om Martha Johansen gengiver hun Marthas indtryk, nedfældet i hendes dagbog, fra dette gensyn. Om gensynet med kusinen Anna Ancher skriver hun: »Heldigvis eksisterer Anna Ancher. Hun er det naturligste og vidunderligste Kvindemenneske, jeg har truffet. At hun i al det Fordærvt, alt det Liv, der har været levet heroppe, holder sig lige ren og skøn som Kunstner, og

engleagtig sød som Menneske... Vi vare en Tur til Vogns til Grenen og Drachmanns Grav. Johansen var bleven her i Gl. Skagen for at male. Vi andre kørte den 1,5 Mil fra Skagen By til Grenen (Spidsen). Vi vare saa fjantede rent ud sagt, d.v.s. det var Fru Anna Ancher, som var det, men paa en saa henrivende Maade, saa man ønskede, man kunne være sammen med hende hele Livet, man bliver som Barn sammen med hende«.

Alt gammelt nag var glemt, og venskabet imellem de to gamle veninder og kusiner eksisterede atter. I 1912 og 1913 var Viggo Johansen i Skagen, mens Martha først for alvor oplevede genforeningen med Skagen ved et sommerophold i 1915. Hun nød dette år samværet med sin gamle veninde Helene Christensen, og hun oplevede at besøge Ane Hedvig Brøndum adskillige gange.

Dette år besøgte også Georg Brandes, nu 73 år gammel, Skagen, idet Michael Ancher malede et billede af ham. Billedet blev afsløret ved en højtidelighed på Brøndums Hotel, og efter denne højtidelighed nedskrev

Martha sine altid skarpe og karske iagttagelser. »Brandes talte aandfuldt om Skagens Poesi, om den skønne Linie, som Himlen og Havet danner, hvor de forenes, om Skagens Adel, dens Kunstnere o.s.v. Ancher takkede Brandes, da Skaalen var til Ancher og Anna. En byføged Goll fra Aarhus talte uhyre højroset for Brandes!«

Viggo og Martha Johansen nåede at bo mange steder. Lige da de var blevet gift, flyttede de ind i Søren Møllebyggers første hus, nu Vester Bendsens hus i Vesterby. Samme år flyttede de til København, hvor de flyttede ind på Sofievej på Nørrebro, så i Sct. Hansgade 29. Derpå kom de til at bo i Amaliegade, først i nr. 35 og derpå i nr. 4. Så flyttede de til Sølvgade 30, for derpå at flytte ind i professorboligen på Charlottenborg. Derfra flyttede familien til Rahbeks Allé for til sidst at flytte ind i Gothersgade 143. I tilknytning til de sidste mange boliger var der let adgang til parker, grønne områder samt til Københavns Havn, alle præget af hav og natur, hvor Martha kunne glædes ved træer og blomster.

Og det var netop under sådan en spadseretur i Botanisk Have, at hun blev ramt af et slagtilfælde. Hun nåede at fortælle tililende, hvor hun boede, inden hun i ambulance blev ført til Kommunehospitalet. Efter nogle få dage døde hun den 11. oktober 1929. Af børnene nåede kun Bodil at tage afsked med hende.

Svogerens museumsdirektør Karl Madsen, hvis anden kone netop også var død, skrev følgende meget beskrivende nekrolog over Martha Johansen:

Ingen dansk Kunstner har i samme omfang som Viggo Johansen vist, hvad en god Hustru betyder.

En lykkelig Skæbne lod hans fine og bløde Natur vinde tiltrængt Støtte i Fru Marthas kraftige Karakter. Hun bar standhaftigt Ungdomsaarenes trange Kaar, værnede om ham, opildnede ham til Arbejde og skaffede ham Arbejdsfred. Hun blev hans bedste Raadgiver og hans kæreste Model... Et legemsstort Knæbillede viser hendes kerne-sunde, ranke, stolte, viljestærke Skikkelse, et betydeligt Menneske, ingenlunde indladende mod alle.

Men de, der stod hende nær, eller som kendte hende ret, vidste, at hun var en usvigelig trofast Sjæl, og vil stedsse med Taknemmelighed mindes, hvor megen Varme der var i det Hjerter, som nu er bristet«.

Efter Marthas død vedblev Viggo Johansen med at komme meget til Skagen, hvor han især opretholdt kontakt med Anna Ancher og fru Tuxen samt med Marthas fætter, Søren Møller i Købmandsgaarden.

Viggo Johansen havde ikke delt sin kone Marthas modvilje mod P.S. Krøyer, og han havde haft svært ved at holde sig væk fra Skagen i de år, hvor Martha følte sig frosset ude af byen. Han »sneg« sig da også i denne periode fra tid til anden til byen, når han var i nærheden. Og som professor ved Kunstakademiet i København mødte han uundgåeligt P.S. Krøyer ganske ofte. Ved Krøyers begravelse i 1909 repræsenterede han Kunstakademiet sammen med Martin Nyrop og billedhuggeren Aarsleff.

Den 3. januar 1911 fyldte Viggo Johansen 60 år, og i den anledning

Fritz Johansen, Martha og Viggo Johansens ældste søn (1883-1956). Deltog i ekspeditioner med Knud Rasmussen og Mylius-Erichsen. Engagerede sig meget i Skagens forhold. Atelierfoto Washington D.C. august 1912. Ubekendt fotograf.

stod følgende beskrivelse og karakteristik af ham at læse under mærket Chr. H.-L. i Frederikshavns Avis den 5. januar 1911:

Paa Skagen har Viggo Johansen faaet sin kunstneriske Ilddaab. Som 24-aarig, ung Mand kom han, der oprindeligt var bestemt for Handelen, men som altid havde haft mest Lyst til at tegne, og som netop havde afsluttet sit Studi-

um paa Akademiet, med Michael Ancher til Skagen.

Her deltog han i Kunstnernes straalende Fester i de lyse Sommerdage og Nætter paa Stranden eller i Brøndums gamle Have, og her inspireredes han af Kammeraternes Arbejder, og de talrige, glimrende Motiver til sit fremtidige, prægtige, maleriske Virke. Noget af en Drømmer var han dog – sine 25-30 Aar til Trods – endnu stadig; han spadse-

rede, grubliserende, lyttende til Sang og Musik, var ganske overordentlig indtagende, men fik ikke saa særlig meget malt. Men det, han frembragte, var mærkelig sikkert formet, fortrinligt ved Følelsens Dybde og Inderlighed og ved den trofaste, kærlighedsfulde Gennemførelse. Fra Vendsyssel har Viggo Johansen hentet sin prægtige Hustru. Den 12. August 1880 viedes i Skagen Kirke Ungkarl og Genremaler Viggo Johansen af København til Frøken Martha Kirstine Møller af Thirup ved Hjøring, en Broderdatter af den gamle, bekendte Skagenskøbmand, C.S. Møller, Kusine til Fru Anna Ancher og Hotelejer Degn Brøndum og iøvrigt beslægtet med den store, Møllerske Familie. Brudgommen var 29 Aar, Bruden 19 Aar gl. Malerne Michael Ancher og Karl Madsen var Forlovere. 6 Dage efter – den 18de August 1880 – viedes, ogsaa i Skagen Kirke, Vennen, Michael Peter Ancher til Frøken Anna Christine Brøndum. To berømte Kunstnerhjem var grundede.

– Der er alt mulig Grund til særligt at pege paa Viggo Johansens Ægteskab, thi faa Malere har som han skildret

netop Hjemmet. Hans Hustru blev snart hans flittigst benyttede Model, og da der kom Børn – endda ikke saa faa – blev ogsaa de inddragne i hans fine, hjemlige Interiører.

Hustruen var i det hele taget Kunstnerens ypperlige Støtte i en Række trange Aar, da det var smaat med Bestillinger og Salg, og da det derfor i ganske særlig Grad gjaldt om ikke at tabe Modet trods Vanskelighederne.

Som Aarene er gaaet, har Viggo Johansen erhvervet sig den Anseelse, hans lødige Kunst fortjener. Han er bleven Professor ved Kunstakademiet, har billeder hængende paa Nationalgalleriet og paa Gallerierne i Stockholm, Hamburg, München, Budapest, Boston, etc. er en nær Ven af den svenske Prins Eugen, der, som bekendt, selv er Maler og overordentlig kunstinteresse- ret, har modtaget mange udenlandske Hædersbevisninger, staar med andre Ord som en af vore allerfineste Kunstnere i dette Øjeblik. Og de 60 Aar tyn- ger ham ikke!

Han dyrker endnu sin Kunst og udø- ver sin Lærervirksomhed med samme Energi og samme Iver som altid tilforn.

Men Skagen glemmer Viggo Johan- sen aldrig, hvor højt hans Berømmelse end er stegen!

I Brøndums Sal hænger hans Billede i Kunstgalleriet, og Væggen prydes af et af hans saa indtagende, fine og dygtigt malte Smaabilleder: Gamle Huse i Skagen.

Og naar Tid og Forhold tillader det, stævner Viggo Johansen altid hid. Og sidste Sommer boede han i flere Maa- neder paa Gl. Skagen, travlt optaget af at gøre Studier i Heden og ved Havet.

I Viggo Johansen flammer endnu Kunstens hellige Ild, den, der tændtes, da han som ung Sværmer og Drømmer gæstede disse nordlige Egne.

Viggo Johansen døde den 18. december 1935, 85 år gammel.

Martha og Viggo Johansens børn

Ellen Henriette, opkaldt efter den afdøde moster, blev født den 2. juni 1881. Hun blev uddannet som maler ved Kunstakademiet og udstillede bl.a. på Charlottenborg. Hun giftede sig i 1907 med Johannes Ottesen, der også var maler. Han modtog Eckers-

bergmedaljen og var meget benyttet som portrætmaler og var tillige en følsom landskabsmaler. De boede og virkede i Hillerød, hvor de fik deres 4 børn. Ellen døde i 1940, 58 år gam- mel.

Den ældste af børnene var Birgitte, som blev ansat under Dansk Blinde- samfund. Hun blev gift første gang med keramikeren Christen Bloch og anden gang med forlægger og galleri- ejer (Galleri Gl. Strand) Erik Petersen. Også dette ægteskab blev opløst. Birgitte fik ingen børn.

Ellens andet barn var Monica, som forblev ugift. Det tredje barn var Maria Elisabeth, kaldet Lise. Hun gik på Kunsthåndværkerskolen og tegne- de og malede livet igennem, både i Danmark og i udlandet. Under et ophold i Afrika malede hun mange naturalistiske billeder, og hun holdt udstillinger og solgte malerier til den danske ambassade og FN i New York. Som dygtig tegner udførte hun møn- stre for Haandarbejdets Fremme, jule- kort og bladillustrationer. Hun blev gift med dyrlæge Kay Schrøder, med hvem hun fik 3 børn: Peer, praktise-

rende læge i Odense, Ellen, socialråd- giver, og Lone, sekretær i UNICEF i København.

Ellens sidste barn var Gerda Camilla. Hun var i 30 år ansat på Holmegaards Glasværk. Også hun arbejdede som maler, især da hun var gået på pen- sion. Hun har udstillet i Møstings Hus, Frederiksberg, på Galleri Gl. Strand og på Hvidovre Bibliotek. Hun blev gift med pressefotograf på Politi- ken Jacob Maarbjerg, et ægteskab som blev opløst. Men de fik 2 børn, Jesper, idag psykiatrisk overlæge og Tine, i dag fungerende rektor ved Vesterborgerdyd Gymnasium og HF i København.

Fritz blev født den 14. april 1882. Det var oprindeligt hensigten, at han skulle have været arkitekt, men en dag proklamerede han, at han ville være zoolog. Efter at være blevet student, tog han uddannelsen til zoo- log og botaniker. Fritz kom i sine sommerferier hvert år til Skagen, og han engagerede sig meget i byns udvikling. I 1903 gik Fritz ind i et kirkeligt-folkeligt oplysningsarbejde,

hvor Grundvig var forbilledet. Den 29. december 1903 holdt han således under overværelse af blandt andre Anna Ancher og Degn Brøndum et oplysende foredrag om Danmarks geografi ved et julemøde, og i 1904 foreslog han i tidsskriftet *Grenen*, at man oprettede en fiskerihøjskole i Skagen.

Omkring 1910 deltog Fritz i Danmarksekspeditionen til Nordpolsområdet med L. Mylius-Erichsen. Sidstnævnte havde også en tilknytning til Skagen og deltog blandt andet i indvielsen af Skagens nye havn, og det var i Skagen forbindelsen blev etableret mellem Fritz Johansen og Mylius-Erichsen.

I 1912 kom Fritz til Washington, hvor han blev tilknyttet islændingen Stefanssons ekspedition, som i 1913 gik med hvalfangerskibet *Karluk* gennem Stillehavet op langs med Alaskas kyst og ind i Beringshavet, derpå videre gennem Beringsstrædet til Camden Bay, hvor skibet frøs fast. Først i juli 1914, verdenskrigens første år, kom skibet atter fri. Hjemkommet fra denne ekspedition, hvor mange af

deltagerne mistede livet, drog Fritz til Canada, hvor han fortsatte sit arbejde med polarforskning. Han blev omkring 1909 gift med Marie Davidsen, men ægteskabet blev opløst. Fritz døde i februar 1956.

Med Marie Davidsen fik Fritz datteren Tudlik, som blev født den 10. oktober 1910. Fritz var netop kommet hjem fra Grønland, og med sig hjem bragte han det eskimoiske navn Tudlik, som på dansk betyder »lille fugl«. Tudlik blev uddannet som skuespillerinde på Det kongelige Teaters Elevskole, men gik hurtigt ind i ledelsesfunktioner frem for skuespillervirket. Hun blev direktør for Det Danske Teater, som gennem årene opførte godt 350 forestillinger i 70-80 byer landet over.³² I hendes skuespillertrop fandtes skuespillere som Ebbe Rode og Berthe Qvistgaard. Tudlik sad tillige i mange tillidshverv og blev blandt andet formand for Provinsteaterdirektørforeningen i 1967. For sin store indsats for teaterverdenen modtog hun ridderkorset af Dannebrogordenen. Fra sin tidligste barndom kom Tudlik meget i Skagen i

Henry Madsen, Karl Madsens søn med Henriette Møller. Her er han på familiebesøg i Skagen i august 1903. Henry Madsen var ægyptolog, journalist og redaktør.

sine ferier. Og den tilknytning hun havde til byen, vedblev livet igennem. Da Skagens musik- og teaterforening indviede Skagen Teater i februar 1958, fremsagde Tudlik Johansen, Søren Møllebyggers tipoldebarn, en prolog, der til lejligheden var skrevet af Kjeld Abell.

Tudlik blev gift første gang med kapelmester Knud Rasmussen, men ægteskabet blev opløst. Anden gang blev hun gift med teateranmelder Ole Brandstrup, født 4. december 1917. Hun fik ingen børn. Tudlik døde den 10. oktober 1969, 59 år gammel.

Lars (Laurits) blev født den 16. november 1883. Han var den af børnene, som var tættest knyttet til sin mor, hvorfor også hendes følelser for ham var stærke. Tidligt blev han ramt af en sindslidelse, som kulminerede, netop da han havde taget en fin juridisk eksamen. Han blev indlagt først på Kommunehospitalet og derpå på Skt. Hans, et hospital han fra tid til anden måtte vende tilbage til. Lars forblev ugift. Han døde den 5. marts 1938, 53 år gammel.

Gerda blev født den 5. februar 1885. Hun kom til at gå på Zahles Skole,

hvor hun efter Marthas dagbog har været en ganske livlig elev, mere livlig end det passede frk. Kathrine Lønborg på skolen. Hun kom senere på frøknerne Sodes og Meldahls malerskole og kom derfra på Kunstakademiet, hvor hun blev elev af sin far. 23 år gammel debuterede hun på Charlottenborgs Efterårsudstilling i 1908, og også i de følgende år udstillede hun adskillige gange. Gerda malede blomstermotiver, dyrebilleder, portrætter samt landskabsbilleder. Gerda blev gift første gang med forfatteren Louis von Kohl, men ægteskabet blev opløst.

Anden gang blev hun i 1921 gift med forfatteren Max Mezger på Madagaskar. Han var født i Bayern i 1876 og døde i Potsdam i 1940. Gerda boede i Tyskland under Anden Verdenskrig, men vendte tilbage til Danmark efter krigens afslutning.

I sine senere år gik Gerda meget op sin families historie, og genkaldte sig ikke mindst erindringer om sine sommerferier hos familien Brøndum i Skagen.³³ Gerda døde den 13. oktober 1964.

Med Max fik Gerda en datter, Merete.

Bodil blev født den 12. oktober 1886. Hun blev gift med overlæge Arne Faber, som før havde været gift med forfatteren Carl Ewalds datter Ellen. Hun døde i 1908, hvorpå Arne Faber i 1915 blev gift med Bodil Johansen. De fik to sønner, Tobias og Viggo Faber, som begge har haft en fremragende karriere. Tobias født den 12. december 1915 blev uddannet som arkitekt. Han blev professor i 1962 og rektor for Kunstakademiets skoler 1965-74 og derpå for Kunstakademiets Arkitektskole 1974-85. Han har

udgivet en række værker om dansk arkitektur.

Viggo født den 22. februar 1918 blev cand.med. i 1945. Skrev doktordisputats i 1955 om Streptokokhyaluronidase og Antihyaluronidase. Blev professor i epidemiske sygdomme ved Københavns Universitet 1968-88. Var teaterlæge ved Det Kongelige Teater.

Bodil døde under Anden Verdenskrig i maj 1944.

Nanna blev født den 2. maj 1889. Hun blev uddannet som billedhugger. Blev gift med den svenske kunstmaler Sigfred Ullman og flyttede til Gøteborg. Nanna døde barnløs.

Henriette og Karl Madsens søn

Henry Sofus Madsen, blev Henriettes eneste barn, ved hvis fødsel 9. marts

1881 hun døde. Han blev ægyptolog, derpå journalist og redaktør. Han opretholdt i mange år en nær tilknytning til familien i Skagen, og han holdt ofte sommerferie især hos købmand C.S. Møller, hans mors fætter og dennes familie.

Selv om Henriette kun fik dette ene barn, så blev hendes efterslægt særdeles stor. 22 børnebørn og ialt 93 efterkommere har hun i direkte linie, de fleste boende i Frederikshavn-området, hvor også Karl Madsen havde familie boende. Henry blev gift med Ella Gøpel, med hvem han fik børnene Svend, Ida, Erik og Karen i nævnte rækkefølge. Ida og Karen blev gift med to brødre, Kaj og Holger Eisenhardt, mens Erik blev gift med Roma Gjessing. Karl Madsen blev gift igen og fik yderligere en stor efterslægt, hvoraf flere er kunstnere.

Christian Sørensen C.S. Møller (1834-1909)

Christian Sørensen Møller blev født den 21. juli 1834 i Skagen som søn af Søren Pedersen Møllebygger og Kirsten Larsdatter Eskildsen. Han var deres fjerde barn af ialt seks.

Christian kom som barn og ung til at opleve den gamle livsform på Skagen, som den havde formet sig igennem århundreder, med by og omegn afsondret beliggende fra det øvrige land, og hvor døgnnet og året var præget af nøjsomhed og naturens barske vilkår. Han kom senere til at opleve og selv deltage i formidlingen af skagensamfundets totale ændring fra denne afsondrethed til en nærværende del af Danmark. Netop hans virksomhed som købmand i Skagen var på sit højeste, kom de mange kunstnere til byen, hvor de dannede en koloni i det lille samfund. De kom til at delagtiggøre hele landet i de vilkår, som man levede under heroppe på Jyllands yderste spids. Da Christian døde i 1909, var Skagen og livet i byen fuldstændigt ændret. Der var kommet vej til byen, jernbane i 1890, og i 1906 kom så Skagen Havn. De gamle stråttækte bindingsværks-

huse var i stort omfang udskiftet med de nu velkendte grundmurede gule huse, og Skagen havde netop haft besøg af Siam kongen. Skagen var blevet landfast med verden og var ved at blive et særdeles søgt turistmål for danskere, skandinaver og tyskere.

Da Christian blev født, boede der godt 1.100 mennesker i Skagen, og der var ca. 230 huse.

Christians barn- og ungdom

Christian kom til verden i det hus, som Søren Møllebygger i 1833 havde ladet opføre til sig og Kirsten lige vest for Toldergaarden. Denne bygning ligger stadig i byen som en del af Tuxens villa. Her kom han til at vokse op i vestkanten af Vesterby, netop hvor sporet fra Frederikshavn havde passeret imellem Nederdammen og kysten og nu drejede ind i Vesterby; »slavet« kaldet lokalt. Mod nordvest lå Graarri, et fugtigt område med små lyngbevoksede klitter. Lidt længere mod øst lå Christians skole ved Lunds Plantage, hvor hans lærer, Lauritz Høm residerede. Han havde fået

Christian Sørensen
Møller, C.S. Møller.
Født i Skagen 21. juli
1834, død i Århus
15. marts 1909.
Silhuet malet på
papir, 90×64 mm.

opført sit hus i 1829, lidt før end Søren Møllebygger byggede sit hus. Høms hus ligger der også stadigvæk, nu kendt som Drachmanns Hus, Villa »Pax«.

Og så var der naturligvis møllen, møllen som hans far havde bygget. Det var Christians og hans søskendes verden og tumleplads. Christian var en stærk og sund dreng, som forstod at udforske den verden, der omgav ham. Der var altid udfordringer og spændende oplevelser at hente, men samtidig var det en farlig verden, hvor

afstanden mellem liv og død kun var kort.

Den 13. juni 1839 var Christian gået op i møllehatten på møllen for sammen med told- og konsumptionsbetjent Blocks 8-årige søn, Andreas Christian at samle fugleæg. I ét nu kom Andreas Christian for tæt på møllens kamhjul og blev trukket ind imellem dennes tænder hvor han fik knust hovedet af de store kræfter, som møllevingerne sendte ned i møllemekanismen. Man kan let forestille sig, hvilken forfærdende oplevelse det

må have været for en ung knøs som Christian, og det var en hændelse, som han aldrig glemte og ofte vendte tilbage til. Christian holdt meget af at strejfe om i Skagens barske natur, og så snart det var ham tilladt, gik han på jagt og udviklede sig hurtigt til at blive en dygtig jæger. En dag kom han hjem med en svane, som han havde nedlagt i Nedremose vandet, og han var ikke så helt lidt stolt over sit store bytte. Ethvert tilskud til en ensformig fødesammensætning var altid velkommen i Skagen.

Efter at Christian i 1848 var konfirmeret, blev han sendt i købmandslære i Randers hos købmand Levin, et gammelt firma etableret i 1804. Den gamle Søren Møllebygger var ikke tilhænger af hjemmefødninge, og der blev tidligt skabt den tradition i familien, at især drengene fik deres uddannelse andre steder end i Skagen.

Samfærdslen mellem Skagen og Randers skete dengang ikke over landjorden, men mest med fragtskuder. Men det var ikke hver dag, at Christian fik lejlighed til at besøge

familien i Skagen, kun en gang om året når skibsløjlighed bød sig, kunne han komme hjem en kort stund til fødebyen. Til gengæld fik hans lillebror Martin engang skibsløjlighed til Randers, idet skipper Anders Thorsen skulle sejle en ladning tørfisk dertil, hvorved Martin fik mulighed for at besøge broderen og samtidig fik lejlighed til, for første gang at se en by større end Skagen.

Da Christian var 20 år, havde han tilendebragt sin læretid. Han var nu en voksen og selvstændig ung mand, og han ønskede at prøve kræfter med og søge udfordringer i den store verden.

Skagbo og guldgraver C.S. Møller i Australien

I sin læretid i Randers traf Christian mange mennesker og hørte om de muligheder, som verden bød på, blandt andet om store guldfund, som blev gjort i det fjerntliggende Australien, hvor enhver frit kunne gå i land og derpå gå hen og grave en pose guld lige op af jorden. Og

Christian blev ramt af guldfeberen. Med en stor eventyrlyst og ønsket om at prøve lykken besluttede han sig for at drage til Australien, uvidende om de overdrevne forestillinger om mulighederne for at skabe sig en formue i guldgraveriet. Og uvidende om de prøvelser, som lå forude, som fik stor indflydelse på hans personlighedsdannelse og gjorde ham til det fine, karakterfulde og dygtige menneske, som Skagen og hans familie senere kom til at nyde godt af. I otte år var Christian borte fra Skagen og sin familie. Hvorledes forældrene, som netop er flyttet til Lodskovad, tog hans beslutning om at drage til Australien, får vi ikke at vide.

Lige efter jul i 1853 fik Christian skibsløjlighed først til København, og derpå til Glückstadt, som ligger på nordsiden af Elbmundingen, hvortil han ankom den 6. januar 1854. Allerede dagen efter gik han om bord i den engelske damper Transit. Sejladsen til Hull tog 54 timer, og på denne sørejse stiftede Christian for første gang bekendtskab med sejlads i Nordøens barske vejrlig. Med 400 mennesker,

heraf mange »Børn og Fruentimmer« om bord, i hård søgang blev næsten alle søsyge, hvorved der opstod et frygteligt svineri. Men Christian nåede vel til Hull den 9. januar. Han tog samme aften toget til Liverpool, hvortil han ankom næste dags morgen efter 7 timers jernbanerejse.

Den 15. januar 1854 sendte Christian et brev fra Liverpool til sine forældre og søskende,³⁴ hvor han berettede om sin oplevelse på den hidtidige rejse, samt om at han der i byen mødte at større antal københavnske mormoner på vej til Salt Lake i USA. »Det er en frygtelig Rejse for dem, og der er allerede død 18-20 af dem siden de forlod København. Ikke destomindre ere de ved godt Mod, thi de troer, at naar de kommer til Saltsøen, da ere de i Himmerig.« Christian skrev til familien, at de ikke må sørge over ham, selv om der må gå lang tid, inden de så ham igen, ej heller hvis han aldrig kom tilbage. Christian var således fuldt bevidst om de farer, som han kunne blive udsat for under den forestående rejse, hvilket belyser hans karakter ganske godt.

Det var en betragtelig udrejse, der fandt sted til USA og Australien i 1854 og 1855. Mere end 40.000 til Australien og 200.000 til USA. I året, hvor Christian drog til Australien, var 123 af emigrantskibene hjemmehørende i Liverpool. Udrejseaktiviteten gav et enormt trafikpres på især Liverpool og Southampton. Christian udrejste over George's Dock i Liverpool, som ses på fotografiet, netop fotograferet i 1854. Masteskoven giver et klart indtryk af det høje aktivitetsniveau.

Det var i 1851, der blev fundet guld i Australien, og mange australere forlod deres arbejde for at søge lykken ved guldgravning. Rygtet om guldet nåede England og Europa, og i 1854 fandt den største udrejse sted af guld-hungrende europæere. I alt 42.000 udrejste alene fra Liverpool dette år. Og det pludseligt opståede behov for passagerskibe kunne ikke modsvares af den til rådighed værende tonnage i England. Man købte så et stort antal mindre sødygtige skibe i Canada, og det var et af dem, Christian i første omgang kom med. Dødeligheden var ganske stor på disse skibe. Med omkring 800 passagerer stuvet sammen i op til 3 måneder, grasserede alskens smitsomme sygdomme, og dødeligheden var aldrig under 5% af de ombordværende, ofte helt op over 10%. Så det var en ganske farlig færd, Christian havde givet sig ud på.

Skibbrud i det Irske Hav

Den 16. januar 1854 gik Christian om bord i det 4000 tons store engelske fregatskib »Tayleur«, der skulle bringe

Den 19. januar 1854 forlod det engelske fregatskib Tayleur Liverpool med Christian S. Møller om bord. Allerede den 21. januar forliste skibet ved klippeøen Lambay beliggende ca. 50 kilometer nordøst for Dublin i det Irske Hav, hvorved 450 mennesker omkom. 200 blev reddet, blandt dem Christian, som via Dublin kom tilbage til Liverpool. C.F. Weilands kort over England, udgivet i Weimar 1836. Det Kongelige Bibliotek.

ham til Australien. Han havde løst billet til en anden klasses kahyt.

Tayleur var med sine 4.000 tons Liverpools største skib, et fregatskib med jernskrog, der skulle på sin første rejse. Den 19. januar om middagen forlod Tayleur Liverpool. Christian beretter i et brev til familien, sendt den 31. januar fra Liverpool, følgende:³⁵ »Da vi kom ud i det Irske Hav var Vinden sydlig og stærk Storm. Vi krydsede nu til om Løvedag Middag, da vi pludselig opdagede Land i læ. Der blev nu en frygtelig Forstyrrelse ombord, hvor Kaptajnen prøvede flere

Ting, men alt forgæves. Stormen førte os hvert øjeblik nærmere og nærmere Kysten, som bestod af høje Klipper. Vi stødte først på Grund med Bredsidan, da vi var 6-8 Favne fra land. Jeg kan ikke beskrive den Forstyrrelse der nu blev. Mange kastede sig i Vandet og vilde svømme til Land, men Havet førte dem med saadan Magt imod Klipperne at kun nogle faa kom i Land, de øvrige knustes mod Klipperne«.

Christian beretter videre, at man smed tove ind til de første, der var kommet i land. Disse prøvede at fæstne dem til klipperne, men skibets

rulninger enten trak tovene ud igen eller sprængte dem. Mange af de gang reddede omkom i forsøgene på at hjælpe de ombordværende, og mange, der søgte at entre klipperne ad tovene, blev vippet i det frådende hav ved klippernes fod og knust i brændingen. Christian reddede sig i land på et af de udspændte tove, men havde, efter at han var kommet i land, stort besvær med at klatre op ad den meget stejle klippeside, der var dobbelt så høj som skibets master. Efter sin hjemkomst til Danmark fortalte han, at han i en kritisk stund

med et skub blev hjulpet af en anden i land kommet mand. Da han vendte sig om for at se, hvem der havde hjulpet ham, var denne styrtet ned af klipperne, og hans skæbne forblev for altid ukendt for Christian.

Om det videre forløb skrev Christian: »Da jeg lykkelig og vel var kommet i Land var det et frygteligt Syn der aabenbaredes for mig. Skibet havde lagt sig paa Siden med Masterne udad, saa alle som vare tilbage holdt sig fast til hvad de kunde, men hver Bølge som kom tog en Masse med sig; da det havde lagt saaledes en 10 Minutter svingede det lidt til Siden, og kom derved af Grunden, men det sank strax ned og staar nu paa ret Kjøel med Vand op til Mastestængerne. I det øjeblik det gik under blev Havet overfyldt med Mennesker, men kun faa blev reddet, de fleste knustes mod Klippen«.

Strandingen skete på en lille klippeø Lambay, som ligger ca. 50 kilometer nordøst for Dublin. Det skete lørdag den 21. januar ca. midt på dagen, og Christian mente, at skibet var sunket en halv time senere. 450

mennesker omkom, mens 220 blev reddet.

På øen boede der kun nogle ganske få kystvagter, som slet ikke kunne huse og ernære de mange skibbrudne, og da stormen havde afskåret øen fra det irske fastland, beretter Christian, at der i løbet af søndagen opstod problemer med at få føden til de mange mennesker. Søndag aften kom der endelig en båd til øen med lidt forsyninger. Men alle fik deres tøj tørret ved øens få kaminer takket være de hjælpsomme irske kystvagter.

Mandag den 23. januar blev de skibbrudne bragt til Dublin med et dampskib, og næste dags aften blev de sejlet videre til Liverpool, hvortil de ankom den 25. januar.

Hvor næsten alle reddede havde mistet alt, hvad de havde med på skibet, så havde Christian været så heldig, at han havde haft to tykke frakker på, og i dem havde han dels sine penge og sit pas, men også nogle bøger, han havde købt i København. Det havde nok været en skæbnesvanger påklædning, såfremt han var faldet i havet.

I Liverpool fik alle de overlevne udbetalt 8-10 pund, hvilket Christian var svært godt tilfreds med, mens nogle, som havde givet 100 pund for billetten til Australien, var mindre tilfredse.

Denne voldsomme oplevelse med skibbrud og redning fulgte forståeligt nok Christian resten af livet. Hvert år højtideligholdt han den 21. januar, som nær var blevet hans sidste dag, men som var blevet hans redningsdag.

Tilbage i Liverpool og afsted igen til Australien

Tilbage i Liverpool måtte Christian erfare, at det næste skib, der gik til Australien, tilhørende rederiet Pilkenton & Wilson, det samme som ejede Taleur, først afsejlede fem uger senere. Det drejede sig om et 3.000 tons stort træskib, *Golden Era*, et skib som Christian betegnede som et overordentlig smukt skib.

De fem uger i Liverpool fandt Christian ulideligt kedelige, men årstiden blev til gengæld mere gunstig for sejladserne.³⁶ Den 17. marts afsejlede

han så endelig mod sit fjerne mål, hvor til han ankom den 12. juni 1854 efter 87 ukomplicerede dage på søen. Ankomsten skete til Port Philip ved Melbourne.

Christians ophold i Australien og på New Zealand kom i alt til at vare 7 år og 7 måneder, fra han var 20, til han var 27 år, hvilket er en anseelig periode af et ungt menneskes liv.

Det var i 100.000-vis af europæere, som søgte lykken i guldgraveriet, og det gik hurtigt op for Christian, at de stærkt idealiserede udsigter til at gøre sig rig på kort tid ikke stod i et rimeligt forhold til realiteterne.

Christian skrev straks hjem om sin heldige ankomst og om, at han var sund og rask.³⁷ Der kom nu til at gå to år, inden familien igen hørte fra ham, idet de breve, som familien sendte til ham, gik tabt. Men i efteråret 1857 hørte familien endelig om, hvordan det var gået ham, siden han kom til Australien.

Straks efter sin ankomst måtte han konstatere, at han ikke havde penge nok til at tage til guldminerne. Han måtte derfor tage dårligt betalt arbej-

de, først i landbruget, senere på et hotel i Melbourne. I slutningen af juli 1854 fik Christian skørbug, hvilket bragte ham på hospitalet i Melbourne. Her fik han i løbet af de næste fire

måneder sin sygdom effektivt behandlet og stod så helbredt i november 1854. Selv om hospitalsbehandlingen intet kostede, så havde han i sygdomsperioden brugt alle sine

penge, og han måtte derfor begynde forfra med at samle midler til at sætte sig i stand til at komme til guldminerne. Han blev ansat som hotelkarl på et hotel i Melbourne til en ualmindelig lav løn, men dog med kosten betalt. De mange skuffede arbejdsløse guldgravere pressede lønningerne til et minimum. Arbejdet på hotellet kom til at vare fra januar til april 1855, hvorefter han omsider kom i gang med guldgraveriet.

Christian som guldgraver i staten Victoria 1856-61

Christian drog til Taradale i et bjergområde 120 km nordøst for Melbourne, hvor han gjorde sine første erfaringer som guldgraver. Her fra sendte han et brev hjem til Skagen den 17. maj 1856,³⁸ altså efter et års guldgravning, hvilket han indleder sådan: »Kjære Forældre og Sødskende! Ikke alene med Forundring men med inderlig Længsel har jeg ventet Svar paa mine Breve, men da det nu er saalænge siden jeg sendte det sidste, maa jeg antage at det heller ikke er

kommet Dem ihænde og griber derfor atter Pennen, for at lade høre fra mig«. Postgangen mellem Skagen og Australien var på de tider en træg affære.

Det første brev, Christian fik hjemmefra, var dateret i Skagen den 21. august 1856, og det ankom til Melbourne postkontor i midten af januar 1857. Brevet kom først til Christian i guldminen i midten af februar, hvilket fortæller, at det på det tidspunkt tog et halvt år at få et brev fra Skagen og Australien.

Det næste brev, Christian fik fra forældrene, var dateret Skagen den 26. september 1859, og dette brev fik Christian juleaften. I mellemtiden havde han fået et brev fra søsteren Ane Hedvig Brøndum, hvilket var afsendt den 14. marts 1859, og dette brev modtog han i midten af august samme år, altså samtidig med at søsteren fik besøg af H.C. Andersen og nedkom med Anna senere Ancher.

I april 1861 modtog Christian endnu et brev fra forældrene, som var afsendt den 5. februar samme år. Forsendelsestiden var denne gang

Den 12. juni 1854 ankom C. S. Møller til Melbournes havneby, Port Philip. I april 1855 begyndte han at grave guld i Taradale. I januar 1857 flyttede han til guldminerne i Mount Moliagul, men kort tid efter begav han sig til minerne ved Mount Korong, hvor han arbejdede helt frem til juli 1861.

Melbourne set fra Emerald Hill ca. 1860, som byen så ud mens C.S. Møller opholdt sig i den. Syd for byen lå Port Philip Bay, som skibe fra Europa anløb. Prospektet er fra Fra Australien, Reiseskizzer af Bob, København 1862.

nede på under 3 måneder. I alt sendte Christian 12 breve og modtog selv fire i de 7 1/2 år, han var i Australien.

Søren Møllebygger spurgte sin søn i et af brevene, hvorledes guldgraveriet rent fysisk fandt sted, og Christian redegjorde detaljeret herfor i sine svarbreve. Han lejede en jordlod, en »claim«, på hvilken han måtte grave efter guld. Normalt var de nogle stykker om en sådan claim, og til at hjælpe sig med udvaskningen havde de købt en hest.

I begyndelsen af 1857 flyttede Christian til en ny guldmine i Mount Moliagul, hvor han kun var i kortere tid.³⁹ Derpå flyttede han til en guldmine i Mount Korong ca. 300 km fra Melbourne,⁴⁰ hvor han arbejdede helt frem til juli 1861, altså i 3 1/2 år, og det må have været her, han fandt det guld, som satte ham i stand til dels at betale en rejse til New Zealand, og siden hen rejsen hjem til Danmark, samt til at sende et beskedent overskydende beløb hjem via London. En guldklump

hver havde han lovet Brøndum-nierne Agnes, Marie og Hulda at tage med hjem til dem, et løfte han nu ikke kunne opfylde. I stedet købte han på hjemrejsen tre små guldure i London, som de nu fik i stedet som erstatning for de udeblevne guldklumper.

Christian fortalte, at det kun var en ud af tusinde, som virkelig gjorde det store fund, som gjorde dem rige på kort tid. For alle andre var det et årelangt hårdt slid, hvor mange bukede under for druk, sygdom eller

almindelig desillusion. I brevene hjemmefra efterlyste Søren Møllebygger flere gange Hans Høm, lærer Lauritz Høms søn, som ligeledes var draget fra Skagen til Australien for at grave guld. Christian traf ham en enkelt gang i slutningen af 1854, hvor han arbejdede som landarbejder på en farm tæt ved Melbourne, men siden hen hørte han, at han var begyndt at drikke og derpå var forsumpet i lighed med, hvad der var sket for utallige andre.

Guldvaskning ved minerne i Benigo ca. 1860, hvor C.S. Møller i en periode vaskede guld. Efter Fra Australien. Reiseskizzer af Bob, København 1862.

Christian forsumpede ikke. Han var besjælet af en viljefasthed og målbevidsthed, og han var hele tiden tro over for sin hensigt med at tage til Australien. Dog var han var lidt flov over ikke at have fundet mere guld, end tilfældet var, men hans flid og ihærdighed vidnede om en særdeles fast karakter, hvor menneskets bedste egenskaber trådte i forgrunden.

Han levede som guldgraver spar-

tansk, og han lærte mennesker at kende under de vanskeligste vilkår og udviklede derved en personlig sjælsstyrke og vandt en menneskelig ballast, som det er de færreste forundt. Han må have været hårdfør, når man tager i betragtning, hvad han udsatte sig for. Han satte ærlighed i højsædet. Under hele sit ophold i Australien savnede han sin familie, og hans største stunder var, når han

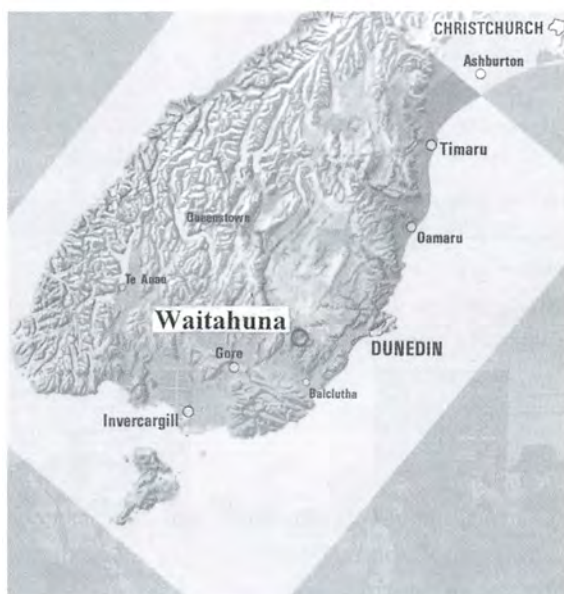
hørte hjemmefra igennem de fire breve, der nåede frem til ham.

En afstikker til New Zealand

I juli 1861 blev udbyttet ved Mount Korong så ringe, at Christian besluttede sig for at søge til New Zealand, hvor der var opdaget nogle nye guldminer.⁴¹ Den 20. august sejlede Christian med dampskibet *Oscar* til byen

Dunedin i provinsen Otago på New Zealands sydlige ø. Ankommet hertil begav Christian sig straks til guldminerne. Men opholdet her blev kort. Christian læderede sin ene hånd, en skade som imidlertid snart blev helbredt, men hvad værre var, havde han igennem nogen tid fået en »gevækst«, en knude på næsen, som var ved at lukke for vejtrækningen. En læge tilrådede ham at få den

I slutningen af august 1861 ankom C.S. Møller til havnebyen Dunedin i provinsen Otago på New Zealands sydø. Han begav sig straks til guldminerne i Waitahuna, men på grund af sygdom tog han i december samme år tilbage til Melbourne.

opereret bort, idet den ellers med tiden »ville hindre mig i at trække Aanden«.

Christian besluttede sig for at tage tilbage til Melbourne for der at lade sig behandle på det hospital, han tidligere havde fået stor tillid til. Den 20. december 1861 var han atter tilbage i Melbourne, og dagen efter blev han indlagt på hospitalet til behandling. Næsen blev skåret op på højre side og

gevæksten skåret fra benet i næsen. Efter operationen var Christians næse blevet skæv og meget hævet, hvilket naturligvis bekymrede ham noget.

Christian havde i nogen tid overvejet at tage til Californien, men oplevelsen med næseoperationen fik ham til at tage beslutning om at vende hjem til Skagen. Han købte billet hos rederiet Green & Sons til det langsomt sejlende skib *Prince of Wales*, som afgik

fra Melbourne den 3. februar 1862 med Christian om bord.⁴²

Tilbage i Danmark og i Skagen

Hjemrejsen syd om Afrika til London tog 14 uger, således at Christian var i London i midten af maj 1862. Derfra synes han at være sejlet til Hamburg, hvorfra der gik tog til Kiel, som på det tidspunkt endnu hørte til Danmark. Fra Kiel fik han skibslejlighed til Korsør, hvor han ved ankomsten hertil gik ind på det første værtshus og bestilte nogle stykker med rullepølse med en dram til. Det var det måltid, han havde drømt om i de mange år i Australien. Sidst på sommeren 1862 blev Christian modtaget af sin familie i Skagen som den længe savnede søn, broder og fætter.

Christian kom hjem som verdensmand. Meget få havde gennemført, hvad han havde formået. Han havde sejlet den halve jord rundt og havde herunder blandt få overlevet et forlis. Han havde været i verdens største by London, samt oplevet Liverpool, Dublin, Melbourne og Hamburg. Han

havde sejlet med dampskibe og kørt med tog, den tekniske tidsalders frontløbere. Han havde udstået store strabadser og lidt mange afsavn under guldgravningen i Australien. Han havde klaret sygdom uden at få varige mén. Men først og sidst af alt havde hans menneskelige ballast hjemmefra afholdt ham fra at falde i de mangfoldige fælder, som hele tiden lurede i det fremmede, og som toldede fælt blandt de mange guldgravere, og som gjorde, at de gik til grunde. Skagen fik således en mand hjem, som kendte til verden og som havde stort fremsyn, og det kom fuldt til udnyttelse i hans manddoms virke i byen.

Og det skal så ikke glemmes, at han var udlært købmand. Det Skagen, som han kom hjem til, hvor forældrene boede i Havehuset ved Brøndums Gæstgiveri, lignede den by, han forlod. Dog var det nye fyr, Nebelongs fyr eller Det Grå Fyr, taget i brug i 1858. I den første jul hjemme kom Christian til at opleve det frygtelige forlis af *Daphne*, hvor 8 skagboere druknede, og hvor han var med til at bjerge ligene i brændingen, hvor hans

Løbe-Nr. *161* Matr.-Nr. *87a*

Er. *C. S. Møller*

	DEBET		
	rdl	sk	β
Udskiftningsomkostninger:			
a) af den opdyrkede Jord, Hartkorn — Stpr. — Fdt. — Alb.			
b) af den uopdyrkede, Hartkorn „Stpr.“ Fdt. $\frac{1}{2}$ Alb.			
2 Lodder	10	12	
Summa			
Forhen betalt			
Sgjen	10	12	

som betales til Kæmner S Møller i Skagen inden 11te December 1866 eller ogsaa, om saadant ønskes, med $\frac{1}{3}$ Deel aarlig i de næste 5 paa hinanden følgende Aar inden hvert Aars 11te December tilligemed Renter af Restbeløbene. *og Incassationsomkostninger Betalt det fulde Beløb med 10 rdl og 12 sk. Skagen 11/12 66 — S. Møller*

Dette pudsige bilag på »Udskiftningsomkostninger« er udstedt af Skagens kæmner, Søren Møller, til sønnen, købmand C.S. Møller fra 1866. Under teksten har Søren Møller med blæk tilføjet: »og Incassationsomkostninger Betalt det fulde Beløb med 10 rdl og 12 sk, hvorefter qvitteres. Skagen 11/12 66. S. Møller«

far stod for redningsaktionen som byens opsynsmand.

Og så fortalte man ham, at landets berømte digter, Hans Christian Andersen havde besøgt hans søster Ane Hedevig og svoger Erik i deres gæstgiveri i 1859, et besøg som havde udviklet sig lidt akavet, og som endte med, at søsteren var nedkommet med niecen Anna Kirstine.

En Skagen købmandshandel etableres

På en tvangsauktion købte Christian med hjælp fra forbjærger Henrik Bødker og sin far Søren Møllebygger, som finansierede købet, den næsten 300 år gamle bindingsværksbygning i Kappelborg, hvor Niels Peter Høm siden maj 1860 havde haft sin købmandsforretning. Den havde han overtaget fra Bertel Andersen, som selv havde overtaget den fra sin far, Jacob Andersen den 25. august 1842. Niels Peter Høm overtog nu sine forældres hus, i dag Drachmanns hus villa »Pax«, hvor han i en årrække drev bageri.

C.S. Møller ansøgte straks Skagen Magistrat om borgerskab som købmand og gæstgiver, hvilket blev ham meddelt ved følgende skrivelse af 6. juli 1863:

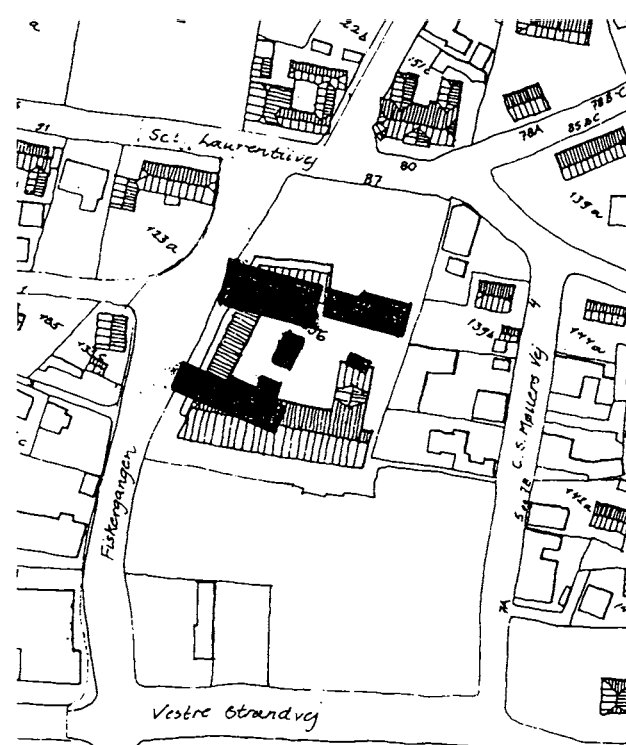
Johan Joachim Frich, Byfoged og Byskriver i Skagen Gjør vitterligt: at da Christian Møller af Skagen har begjært sig meddelt Borgerskab som Kjøbmand og Værtshusholder, og da han har godtgjort at være i Besiddelse af de i Lov af 29de December 1857 §2 fastsatte Egenskaber, og iøvrigt Intet vides at være til Hinder for opfyldelsen af denne Begjæring, saa meddeles herved bemeldte Christian Møller Borgerskab som Kjøbmand og Værtshusholder i Skagen Kjøbstad, i hvilken Næringsvei han har at holde sig Loven af 29de December 1857 og øvrige derom udgangne Anordninger og Bestemmelser efterrettelig. Saaledes udstedes og meddeles dette Borgerskabsbrev herved under min Haand og Embedets Segl. Skagen Magistrat den 6te Juli 1863. Sign: J.J. Frich. Gebyhr 62 Skilling.

I købmandsgården åbnede C.S. Møller på sin fødselsdag den 21. juli 1863 sin købmandshandel, og den kom til at præge Skagen og opland igennem de næste 100 år. Købmand Høm havde ikke haft den store succes med sin købmandsvirksomhed, hvorfor Christian var klar over, at hvis han skulle have heldet med sig, måtte han være progressiv i sit virke. Han besad alle forudsætninger for at kunne oparbejde en god forretning. Han var udlært købmand, han var hårdfør, han kendte andre folk i branchen både i Randers og København, og så boede svogeren, købmand Erik Brøndum lige i nærheden. Endelig havde han sin far Søren Møllebygger i ryggen.

Da C.S. Møller åbnede sin forretning, var der i byen mange etablerede købmænd: Tønnesen, Fabricius, Holst, Brøndum og Winther for at nævne nogle af de mest kendte. På det tidspunkt var Skagen nærmest at betragte som et ø-samfund. Skulle man over land til Frederikshavn, var det en langsommelig affære til fods eller med hestevogn. Derfor var købmændenes hovedfærdselsåre søvejen, såle-

des at de fleste større varepartier blev sejlet til Skagen. Da der ikke var havn i Skagen i de tider, var det en besværlig proces at få f.eks. et stort parti salt bragt i land, men der var ikke mangel på medhjælpere.

Med slid og dygtighed fik han oparbejdet sin forretning. Han handlede stort set med alt. Der kunne være op til 10 medhjælpere i købmandsgården, hvor til kom købmandens familie, der alle hjalp til i det daglige arbejde. Ud over kolonialvarer handlede han med alt til fiskeri: tovværk, tjære, kroge, maling og stenolie (petroleum). Salt var en stor artikel, idet der brugtes meget af dette til saltning af fisk. Til landbruget solgte han seleøj til heste, grimer og strigler. Med tiden fik han tillige igangsat en engros handel med eksempelvis gær, som de andre købmænd så købte hos Christian. Købmandsforretningen havde en fims af kaffe, krydderier, tjære, petroleum, og hvad der i øvrigt kunne give dufte. Og glemmes skal det ikke, at han solgte store mængder af tobak. Brændevin kom hjem i oksehoveder, og ofte sad der en

Skitse fra Huse i Skagen visende Skagen Rådhus sammenholdt med matrikelkort fra 1932, hvorfra C.S. Møllers Købmandsgaards bygninger er indtegnet. 1:2000.

mand og tappede brændevin det meste af dagen.

Al den ost, som blev produceret på broderens gård Øster Thirup ved Hjørring, blev indtil 1874 solgt fra C.S. Møllers butik. I en bestillingsseddel fra den 27. februar 1872 kan det ses,

at der bestiltes rød og hvid kløverfrø, thematej samt rajgræsfrø hos C.S. Sørensen til to gårde mod syd i Vendssysel, hvoraf kan udledes, at Christian ret hurtigt havde oprettet en egentlig grovvarerforretning. Indtil jernbanen i 1890 kom til byen, måtte

købmændene i Skagen selv sejle deres varer hjem. C.S. Møller havde selv fragtfartøjer, et af dem var galeasen *Larsens Plads*, hvilket skib i øvrigt kom til sammen med kutteren *Helene* at deltage i torskefiskeri under Island.

Tillige opstod der hurtigt en egentlig købmandsvirksomhed, baseret på tuskhandel med bønderne sydfra og med Skagens fiskere. De betalte kort sagt deres indkøb hos C.S. Møller med egne naturalier. Det kunne være deres kærnedede smør eller hjemmefremstillede oste. Og tørv omsattes i stort omfang. Opvarmningen i skagenhusene havde alle dage været et problem i den træfattige by, og derfor var det en god forretning for bønderne sydfra at skære martørv om sommeren og derpå afsætte disse i Skagen, f.eks. hos købmand C.S. Møller.

En købmandsforretning i hine tider var ikke blot et sted, hvor man købte varer. Det var også et tilholdssted både for byens borgere, og her især fiskerne, og for de tilrejsende bønder, som kom langt fra. De kunne ikke køre ud og hjem samme dag men var nødt til at ligge over om natten,

hvorfor der i købmandsgårdens staldbygning var plads til 34 heste. Desuden rådede man over to kamre med 4 sengepladser til de tilrejsende.

Indkørslen til købmandsgården vendte mod vest, og vejsporet gik så hen til staldene mod øst. I et hjørne af gården var retiraden, og ved siden heraf lå et skur, hvor Per Eskildsen arbejdede med alt muligt for C.S. Møller. Per Eskildsen var håndværker af den gamle skole. Han sagde sin mening lige ud, og C.S. Møller tog imod uden at protestere. Han var den eneste, der havde fuldstændig frispog over for C.S. Møller, hvilket skyldtes deres slægsforhold. Per var ti år ældre end Christian og en fætter til ham, søn af Christians morbrøder Niels Eskildsen og hans kone Ane Marie.

Med tilkomsten af Skagensbanen i 1890 og Skagen Havn i 1907 indledtes en ny epoke med omfattende strukturændringer, også for byens købmænd. Handelen med oplandet sygnede hen, men til gengæld tog fiskeriet et vældigt opsving. De gamle købmandsgårde blev afløst af »blandede landhandler« eller skibsprovianteringsforretninger.

Fotografi af Ane Marie Møller fra omkring 1870. Sådan var en købmanskone påklædt i Skagen på denne tid, når hun var i de fine klæder. Ane var født Rasmussen, den 3. november 1846 og døde den 14. juni 1926. Datter af fisker Rasmus Nielsen Klarup (1846-1926), kaldet Rasmus Rump. Foto Johan Nodermann, der havde atelier i Hjørring 1865-72.

C.S. Møller stifter familie

I de første år arbejdede Christian intenst på at etablere købmandsforretningen og havde næppe øje for andet. I det forholdvis lille samfund Skagen kendte alle hinanden, og den personkreds, som Christian kom i, var i udstrakt grad familie og venner. Her mødte han sin kusines datter Ane Rasmussen, datter af Østerbyfiskeren Rasmus Rump, som han blev kaldt, men som på dåbsattesten var opført som Rasmus Nielsen Klarup. Ane Rasmusens mor var Ane Nielsdatter. Christian og Ane blev gift i 1867, selv om Ane var 12 år yngre end Christian, men det var dengang var ganske normalt.

Christians mor var ikke helt glad for forbindelsen. Den var ikke fin nok. Men Christian var sikker på, at han havde valgt rigtigt, hvilket tiden også viste. Ane blev ham en dygtig købmandskone. Hun flyttede ind i det gamle bindingsværkshus og arbejdede med liv og lyst med at passe hus og butik. Og så blev hun mor til 9 børn, hvor den første kom til verden i oktober 1868 og den sidste i april 1878. 9 børn på ti år.

Ane sparede sig ikke. Hun havde gode kræfter, hun var et særdeles hjælpsomt menneske, og så havde hun et godt humør. Og alt dette var der god brug for. Med en mand som Christian, som konstant var i gang med nye projekter, og med ni børn under opvækst var der virkelig noget at tage vare på. Den daglige husholdning var ofte på omkring 20 personer, og årene gik, hvor fætre og kusiner dels kom på ferie og dels var fastboende, idet de gik i skole i Skagen.

Søren Møllebygger og Kirsten boede i alle årene i den østre stue i den gamle bindingsværksbygning.

Efter hjemkomsten fra Australien havde Christian udviklet sig til en alvormand. Han var myndig og kunne til tider virke lidt hård, men altid retfærdig og retlinet i sine handlinger var han. Når han skulle tage en større beslutning, snakkede han med Ane derom og sagde til sidst: »Skal vi gøre det sådan, Ane!« og Ane sagde altid ja. Hvis hun engang imellem syntes, at Christian var for hård med sine beslutninger, så forstod hun at mildne afgørelserne på sin egen måde.

Købmand Christian Sørensen Møller – C.S. Møller og Ane Marie Møller født Rasmussen. Foto fra 1890erne af W. Mahrt, Hobro.

Hans søn, Christian Møller, der havde arvet slægtens gode humør og slagfærdighed har fortalt: »Når den gamle hørte en god historie i butikken om formiddagen, så kunne han om eftermiddagen pludselig le hjerteligt, når det morsomme i historien gik op for ham.«

For C.S. Møller-børnene var årets store begivenhed, når man skulle på ferie hos onkel Martin og tante Cecilie på Tislum Nørregaard ved Hørme-sted. Det blev af børnene anset for at være et ferieparadis på jorden. Spændingen var uudholdelig, dagene blev talte, og endelig en dag havde Søren Skomager, som sammen med sin søn, Laurits Skomager kørte som vognmænd for C.S. Møller, spændt

hestene for, og den lange rejse sydpå kunne begyndes i en sand feststemning. Der var ca. 40 km til Tislum Nørregård, og Søren eller Laurits kørte børnene de første 20 km til Aalbæk, hvor onkel Martin så hentede dem på høstvogne.

En af de ting som børnene glædede sig til var, når tante Cecilie stillede et mægtigt stort fad tykmælk midt ind på bordet. Så spiste de løs fra alle sider, indtil fadet var tomt.

Et år skete der en katastrofe for skagensbørnene. De var feststemte netop kørt vesterud fra Skagen på Laurits Skomagers hestevogn efter Aalbæk til, da der kom brev fra onkel Martin, der fortalte, at børnene på Tislum Nørregaard havde fået difteritis,

Lufffoto af Skagen fra 1931, Lokalsamlingen i Skagen.

Forneden tv. ses C.S. Møllers købmandsgård, mens denne var fuldt virksom. Bemærk den store have syd for bindingsværksbygningen ned mod havnen. Skorstenen i forgrunden tilhører A/S Skagen Fiskehermetik, i Skagen kaldt »Den Gule Fabrik«. Den brændte i 1932, men blev hurtigt bygget op igen. Nederst th. Nippers værft. Oven for dette pakhuset, som i dag huser restauranten »Pakhuset« og igen oven for dette det nordligste af Th. Bindsbølls pakhuse. Den store hvide bygning forned i midten er det senere nedrevne Hotel Royal.

således at ferie børnene ikke måtte komme, før smittefaren var ovre. C.S. Møller sendte resolut en rask ung mand afsted med besked om at løbe vognen ind og få den til at vende om. Løberen nåede vognen i Hulsig, og det var med sorg i sindet, at de før så glade ferie børn måtte vende næsen hjemefter og dermed undvære ferielandets glæder.

Efterhånden som børnene voksede til, kom de til at hjælpe med i butikken ude som inde. Den næstældste af børnene, Søren, født den 5. april 1870, var en stor, stærk og virkelysten dreng. Da han kom i konfirmationsalderen, gjorde han sig nyttig i ferien ved at hjælpe til ved høstarbejdet hos onkel Martin, som havde god hjælp af ham. For Søren var det en kærkommen afveksling fra købmandsmiljøet, og de erfaringer, som han gjorde i landbruget, var ham senere til stor hjælp, da han overtog faderens købmandsforretning. Dertil kom, at det tunge arbejde på gården var sundt for hans fysiske udvikling. Årene gik, børnene voksede til, og familien på Tislum Nørre-

gaard flyttede i 1899 til Øster Thirup ved Hjørring, og en ny generations historie kunne begynde.

Stemmingsbilleder fra C.S. Møllers købmandsgård ca. 1870-90

Fra sin far, næstyingste barn af C.S. Møller, møbelsnedker og brygmester Christian Møller har Poul Møller, Skagens borgmester fra 1966-72, fået overleveret utallige historier fra den opvækst i købmandsgården. Han har nedskrevet følgende stemningsbilleder af livet i denne.

Omkring 1870 var der ingen havn, ingen bane, ingen veje og ingen bekvemmeligheder af nogen art i Skagen. Det var blot en lille forblæst by med små lave huse spredt rundt imellem klitterne, så man selv kunne vælge om turen til købmanden skulle følge hjulsporene der snoede sig mellem klitterne eller om man ville tage turen i lige linie op og ned ad bakkerne.

Vi sidder nu i skænkestuen i en af de gamle købmandsgårde og hører på, hvad snakken rundt om det lange bord

Købmandsgården set fra øst. I midten kartoffelhuset. Over bindingsværkshuset skimtes Søren Thys mølle, Søren Møllebyggers gamle savmølle.

kan fortælle om tidens problemer. Foruden den faste stab af fiskere er der også bænket fem-seks landmænd fra Skagen landsogn, Raabjerg og en enkelt helt fra Uggerby. Det er vinterdage, i løbet af eftermiddagen er en snestorm blæst op, og landmændene, som er kørende til Skagen med tørv, vil afvente den næste dag, før turen går hjemefter ad det sandede hjulspor, der snor sig gennem klitter og sand efter Hulsig til.

Vinteren igennem kørte der en konstant strøm af hestevogne fra oplandet ind til Skagen, de fleste med tørv, andre har en tønne rug, flæsk, smør eller æg med. Helt fra Uggerby og Mygdal kom folk vandrende med hjemmævvet

vadmél, som de enten solgte til købmanden eller gik fra hus til hus og falbød eller byttede med tørfisk. Det kunne ske, at der på lørdage kunne være op til 30-40 hestevogne i Skagen, og hen på eftermiddagen, måske efter mørkets frembrud, kørte de afsted hjemefter i en lang række. Der var ingen lys eller lygte på vognene, kuskerne kunne ofte hverken se vej eller sti, men hestene travede sindigt af sted og fandt vejen hjem. Når kusken sad og stirrede ud i mørket, kunne han knap nok skimte sin formand, men han kunne høre vognenes knirken og hestenes prusten.

Men hvis vejret blev for slemt, og som nu i dag med snestorm, så måtte

tørvemændene vente i Skagen til næste dag, og så blev der sørget for natlogi så godt det lod sig gøre. Og det var Ane som passede købmandsgårdens gæsteværelse, og det kostede ikke noget at få natlogi hos madam Møller.

Under navnet »Helge« skrev en mand om sin første oplevelse af Skagen omkring 1890:⁴³

En varm sommerdag fik jeg Lov til at køre med Fader til Skagen, Han skulle til Byen med et Læs Maretørv. Et sådan Læs Tørv indeholdt fra 18-20 Snese, og Prisen var 5 Kr., tilkørt og indbaaret.

Højt til vejrs, paa Toppen af et Læs Tørv, holdt jeg mit første Indtog i Skagen og saa for første Gang i mit Liv en By og en Gade. Allerede længe før jeg kom til Byen, fik jeg et kraftigt og uudsletteligt Indtryk af, hvad en Del af den bestod af. Det var nemlig lummervarmt, og Vinden førte en Stank med sig fra Byens mange Fiskemøddinger, en Stank, der var saa kraftig, at den næsten virkede bedøvende.

Tørvene skulde afleveres i Østerby, og hen mod Aftenen havnede vi hos

Tidligt foto af C.S. Møllers »nye« bygning fra 1889, set fra syd. Vippebrønden til venstre var stadig i brug.

Købmand Møller. Hestene blev sat i Stald, og jeg fik Lov til at følges med Fader ind i Butikken. Gamle Møller og Fruen ekspederede selv deres Kunder, der stod eller sad en Del Fiskere, som vist ikke just var kommet saa meget for at købe som for at snakke. Købmand Møller vejede Varer af, snakkede og rev Vittigheder af sig. Arbejdet gik kvikt. Her var aabenbart glade dage; her var sjovt at være! Siden kom jeg ofte i Møllers Butik, og Gang efter Gang saa jeg de samme Stamgæster. Der var nu ham den lave, tykke Fisker der næsten altid stod med Ryggen lænet mod Disken og snakkede om Vind og Vejr. Aldrig har jeg hørt nogen anden kunne spinde en saa lang Ende om vort omskiftelige Vejr.

Kunne gårdens to gæsteværelser ikke slå til, blev der redt op på gulvet i kontoret og derefter på gulvet i stuen, så det skete, at »Madammen«, som C.S. Møllers kone kaldtes i daglig tale, næste morgen måtte skræve over alle de sovende mandfolk, når hun tørnede ud og skulle op i butikken for at begynde morgenens arbejde med at gøre 36 lamper og lygter i stand, så de var i orden, når butikken lukkede op kl. 6. Belysningen i huse- ne kom på den tid fra tællelys eller tranlamper.

Ane har fortalt om en ivrig bonde- mand fra olandet, der, når han kom sprang ned af vognen, lukkede butiksdøren op og råbte ind: »Skal I have smør?«, »Goddag« tilføjede han så,

når han var kommet inden for døren. Han hed aldrig andet end »Smør- Goddag« i daglig omtale.

Poul Møllers har givet efterfølgende stemningsbillede fra købmandsgården:

Vi vender tilbage til Skænkestuen, hvor alle Ansigter i Øjeblikket er præget af Alvor. Købmand C.S. Møller er ved at fortælle om sin gamle Ven og trofaste Medarbejder gennem mange Aar, Skipperen der med sin Fragtskude besørgede Fragtsejladser fra Frederikshavn og Skagen. Det var en sen Efteraarsdag, Skuden sejlede fra Skagen mod Frederikshavn.

Vejret var blæsende og blev værre og værre, og ved Hirsholmene forliste Skuden, og de to Mand ombord druknede. Næste dag fandt man Skipperen, der var drevet i Land i nærheden af Strandby. Han havde 2.000 kr. i Kontanter med sig, godt forvaret i hans store Tegnebog inderst på Kroppen. Da man fandt ham, var Tegnebogen og Pengene væk, og de dukkede aldrig op igen. Pengene skulle dels anvendes til Betaling af Varer og dels sættes ind i

Sparekassen i Frederikshavn. Købmanden sørgede dog ikke over Pengene. Men hans gamle Ven stod ham nær, og det var ham magtpåliggende at hjælpe hans Kone og Børn, som nu var uden Forsørger. Først sørgede Købmanden for, at der blev samlet Tømmer og Sten sammen, og han fik deraf bygget et Hus til Enken. Da Sønnen blev stor, hjalp han ham i Vej med en Baad.

Den rigtige historie var den, at skipper Bruun, der i mange år havde sejlet med fragtskude for C.S. Møller, på en sejlad fra Skagen til Frederikshavn, hvor han havde Nikolaj Møller kaldet »soldaten« med på dækket, forliste i hårdt vejr på Østen Holmen ved Strandby, hvorved de to mænd druknede. Bruun havde 2.000 kr. med fra C.S. Møller, som skulle sættes i sparekassen i Frederikshavn. Da han blev fundet på stranden, var tegnebogen væk, og pengene kom aldrig til veje igen. C.S. Møller byggede et hus vesten for det gamle bindingsværkshus til enken, et hus som senere blev beboet af af sønnesønnen. Nikolaj Møller

var farbror til Christen Møller, der var gift med tante Stine.

I dag tænker vi ikke på, at det dengang kunne være forbundet med livsfare at skaffe varer til byen. Dengang måtte købmanden disponere på langt sigt. Der kom ofte store partier hjem, som skulle lægges op i pakhuse, og det var et dagligt slæb året rundt at få skufferne fyldt op. Der blev travet mange ture mellem lager og butik, der blev vejret af af stort og småt, og der blev skåret papir til kræmmerhuse i mange størrelser. Men der var liv og glade dage, når fragtskuden ankrede op. Så strømmede naboerne til og hjalp med arbejdet.

Blev det en vinter sløjt med for-tjenesten i byen, så hjalp købmanden med de nødvendige varer, indtil fiskeriet atter kom i gang. Der kunne godt være smalhans i de små hjem i Skagen i strenge vintre, men man var ikke bange for at hjælpe hinanden. Det kunne ske at gamle Møller brummede i butikken, når regningen blev for stor, men madam Møller organiserede så sin egen forretning og sendte mangan en kurv med varer ud af bagdøren.

Det sparede på bogholderiet, og den slags blev der ikke snakket om.

Poul Møller fortæller videre:

Vi er atter i Skænkestuen. Købmand Møller synes at der skal gøres noget for at sprede Alvoren. Han gav en pot Øl og en pægl Brændevin bordet rundt og lukkede Døren op ind til 'Privaten' hvor han fik en af Døtrene til klaveret, og så blev der spillet og sunget. Det satte Humøret i Vejret, og Gæsterne skiftedes til at fortælle Historier eller syngte en Vise.

Det var nok små tider i Skagen dengang, men det er ganske mærkeligt at tænke sig, at landmændene ikke alene leverede varer til Skagen, som faktisk den gang havde et opland, som rakte helt til Tversted, Uggerby og Mygdal. Hvis man der var i trang for penge, så tog man til Skagen for at låne. De gamle købmænd har alle kendt til at låne penge ud, ikke alene til fiskerne, men også til landmændene. Den gamle folkemindesamler Søren Krage fra Uggerby har fortalt, at det var skik og brug at tage til Skagen for at låne penge. Han kendte flere, som havde

Købmandsvarerne kom til Skagen på mindre handelsfartøjer som dette. Portrættet af skonnertbrig Hortensia af Aalborg ud for Skagens Odde er malet i 1879 af den senere så berømte marinemaler Vilhelm Arnesen (1865-1948). Han var kun 14 år gammel og har utvivlsomt været på stedet. Længst til venstre ses Det Hvide Fyr fra 1747 og til højre herfor Det Grå Fyr fra 1858 og igen til højre Skagen Rev Fyrskib nr. X, som netop var blevet lagt ud i 1878. Skagen blev dagligt omsejlet af ganske mange skibe. De fleste forbi passerende var søfolk, der lærte Skagen at kende fra denne synsvinkel. Arnesens billede er af de tidligste, der viser Skagen set fra havet. Gouache, 47 x 31 cm, sign. fn.th.: V. Arnesen 1879. Privateje.

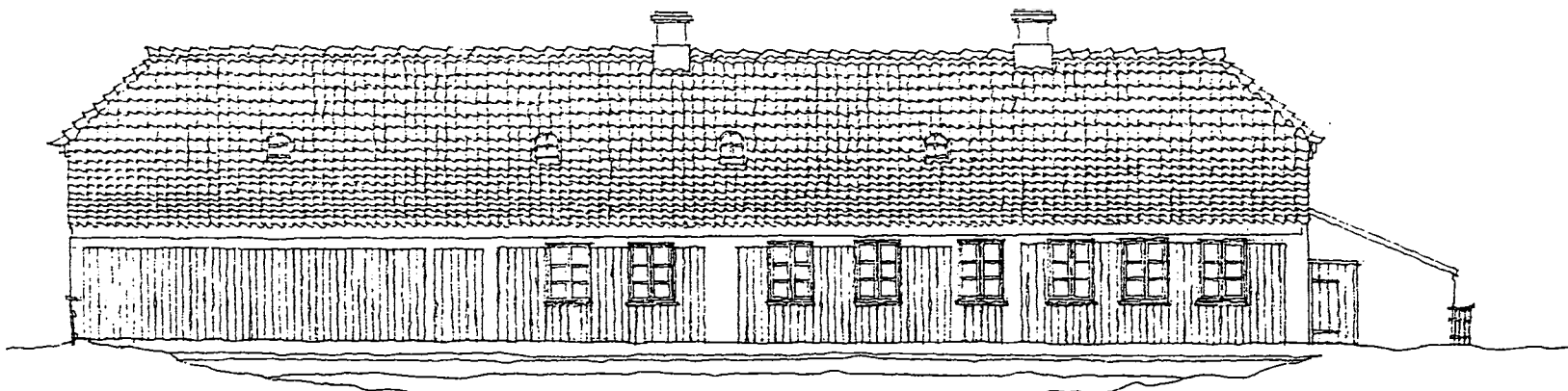
lånt penge hos gamle C.S. Møller. Blandt andet skulle Uggerby Kirke engang istandsættes, og da man ikke kunne rejse de nødvendige midler i Hjørring, gik tre mænd, Anton Larsen, Søren Christensen Børresen og Anders Thaagaard som repræsentanter for menigheden til Skagen for at snakke med C.S. Møller, hvor de lånte de nødvendige 500 kr. på den betingelse, at de skulle tilbagebetales senest to år senere. Der blev ikke skrevet dokumenter af nogen slags, man stoled på hinandens ord. Da betalingsdagen nærmede sig, kom

de tre mænd igen gående til Skagen og betalte, hvad de havde lånt.

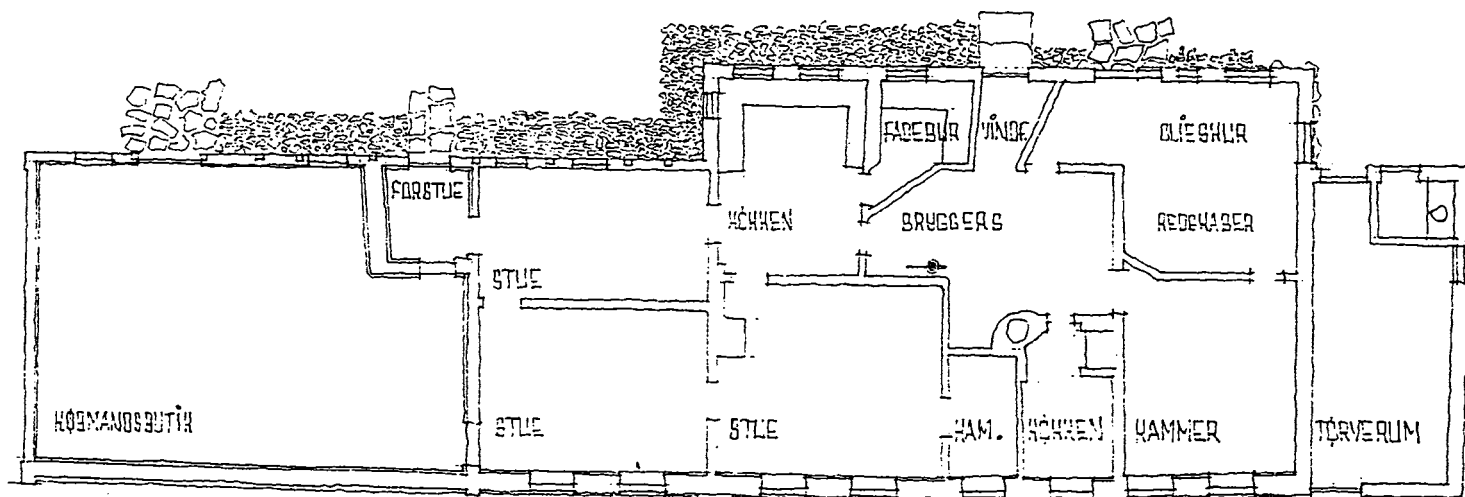
Kom der børn i butikken og fik de penge tilbage, så fik de altid en formaning med på vejen: »Pas nu godt på ørerne min bette ven, ellers får du aldrig kronen.« Hvis købmandens egne børn, der hjalp til i butikken, efterhånden som de voksede til, blev sendt i byen med et eller andet, så fik de følgende formaning: »Husk at tage luen af og sige tak«.

Der stod respekt om de gamle købmænd, von Bergen, Fabricius, Holst, Winther, Fr. Tønnesen, Brøn-

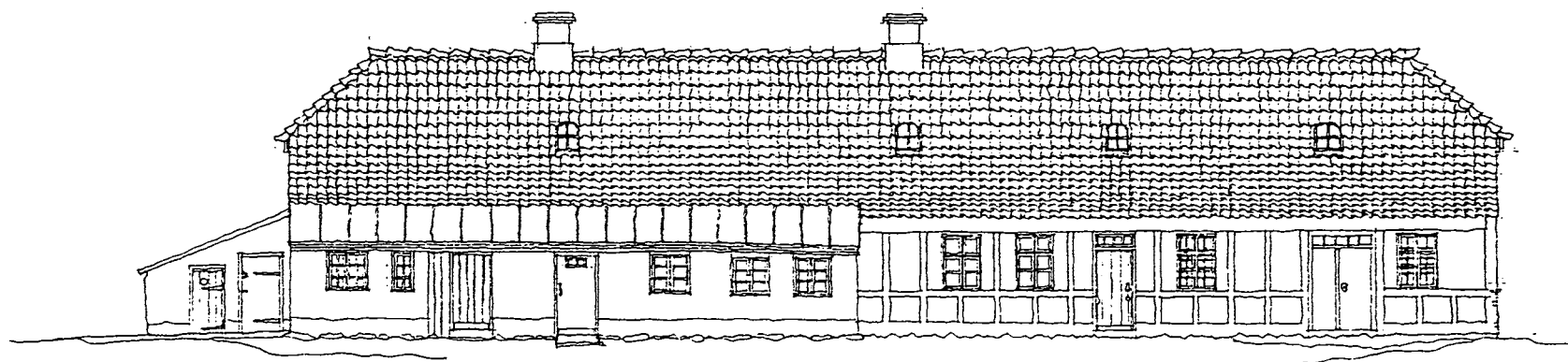
C.S. Møllers Købmandsgaard, oprindeligt opført omkring 1815.
 Opmålt og tegnet ca. 1963 af arkitekt Poul Nedergaard Jensen, Århus,
 på bestilling af Poul Møller.

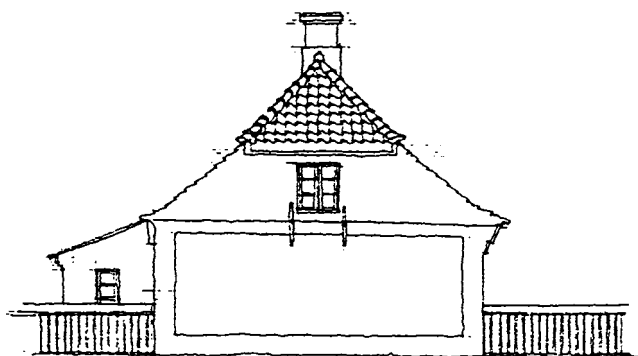
Købmandsgaardens facade mod syd opført med fjælleklædt bindingsværk

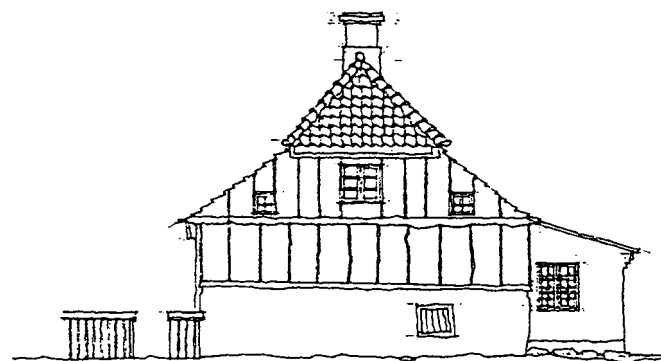
Købmandsgaardens grundplan

Købmandsgaardens facade mod nord opført med udmuret bindingsværk. Længst til venstre familiens das og dernæst døren til tørverummet.

Gavl mod vest

Gavl mod øst

dum og naturligvis C.S. Møller. Man stolede på dem og søgte hjælp hos dem på mange måder, bl.a. hvis man skulle have udført skriftligt arbejde.

Der kom engang en mand ind til C.S. Møller og klagede sin nød. Han havde for et par år siden købt et hus af en anden, mere velhavende mand. Og nu havde fortjenesten været ringe et stykke tid, så han ikke kunne klare renter og afdrag, og sælgeren truede nu med at sætte ham ud af huset. Gamle C.S. Møller sagde til ham: »Du kan gå hjem og sige til din kone, at I bliver hvor I er, den sag ordner jeg«. Der blev sendt bud efter den anden part i sagen, og han kom og talte med C.S. Møller. Hvad de talte om ved ingen, men manden beholdt sit hus og fik sin gæld betalt, selv om han skulle have henstand en gang imellem.

Der var god plads i C.S. Møllers købmandsgård. Der var stalden med plads til gæsternes heste; selv havde man 2 heste. I vognporten stod der en fladvogn, en stiv vogn til arbejdskørsel, en charabanc eller stadsvogn til søndagskørsel, og der var en slæde og en kane til vinterbrug.

Men efterhånden som både forretningen og familien voksede, blev der for trangt i den gamle bindingsværksbygning. Derfor lod C.S. Møller i 1889 en ny stor 18-fags bygning opføre nord for den gamle. Huset blev grundmuret i Flensborg-sten, som med skuder blev sejlet op til Skagen fra Tyskland. Flensborg-sten blev på det tidspunkt anvendt i det meste af Jylland til det bedre byggeri. Stenene var lidt smallere end de gængse danske, og de var hårdt brændt. Huset blev teglhængt.

Det var efter den tids forhold en meget stor bygning med højt til loftet. I husets vestre ende lå den store butik med skænkestue, og i resten af huset lå købmandens lejlighed med meget store stuer og et kæmpekøkken til Ane. Ovenpå var der fire store kamre til børnene.

Gårdejer Peter Hjorth fra Kandestederne var C.S. Møllers faste tørveleverandør og gode ven. Var det godt vejr en sommersøndag, så kørte han med familien til Skagen så betids, at man kunne komme i kirke for derpå at blive i købmandsgården resten af dagen. På samme måde skete det, at

Vinterbillede af C.S. Møllers købmandsforretning. I baggrunden malermester Christian Bruuns hus på Fiskergangen 4. Huset havde han overtaget fra faderen, fisker Andreas Andersen Bruun. Foto Kathinka Møller.

C.S. Møller spændte for stadsvognen tidlig søndag morgen og tog familien med til Hulsig for der at fejre søndagen hos vennerne på landet.

»Gammel Havn«

Købmandsforretningernes skænkestuer gik under øgenavnet »Gammel

Havn« eller blot »Havn«. I Østerby havde man to havne, en hos købmand Brøndums og en hos købmand Winther. I Vesterby var der »havne« hos købmand Fabricius og hos købmand C.S. Møller. Efter fiskeriet mødtes fiskerne i butikkens skænkestue med deres mellemadder og fik så det nødvendige øl og brændevin

til, alt imens man gjorde regnskabet op, således at parterne fik, hvad der kunne tilkomme dem. Ved langbordene blev der drukket en del og røget en masse pibetobak. Luften var oftest så tyk i de svagt oplyste skænkestuer, at man dårligt kunne få øje på, hvem der sad der. På de sandstrøede gulve stod der spytbakker der ofte var tæt på oversvømmelse af de mange »blarer«, som med stor træfsikkerhed blev afsendt mod disse.

C.S. Møllers købmandsgård lå meget centralt i byen ved gennemkørselsvejen fra øst til vest, nu Sct. Laurentiivej. Mellem denne og købmandsgården lå et mindre torv, det tidligere gadekær. Dette blev kaldt for »Span-skesøen«, idet man, med tanke på den lumskede Biscayiske Bugt, kunne risikere at kuldsejle, når man om aftenen skulle navigere sig fra C.S. Møllers »Havn« og hjem til »Mutter« havn.

C.S. Møllers virke for Skagen by

Christian Sørensen Møller havde gået i Høms skole i Vesterby. Men de senere nødvendige kundskaber for sit

Købmand C.S. Møller med gæster i købmandsgårdens »fine« stuer. Som lyskilde anvendtes petroleumlamper, og varmen blev tilvejebragt af søjlekakkelovne. Foto Kathinka Møller.

virke som købmand måtte han selv til-egne sig. Da hans egne børn voksede til, byggede C.S. Møller lige øst for købmandsgården en skole, Skagens Private Realskole, hvor hans niece, søsteren Ane Hedevids ældste datter Agnes Brøndum sammen med andre lærerkræfter ledede undervisningen. I C.S. Møllers hovedbog for året 1879 står udgifterne ved bygningen af skolen opført. I en fodnote har han skrevet: »Skolebygningen har kostet 3.000.- kr., som er opgjort den 14. november 1879, saaledes at jeg betaler Huset, og Agnes betales aarligt en Løn paa 150.- kr. Derimod skal jeg betale Skatter m.m. og Vedligeholdelsen.« Skolen bestod indtil 1918,

hvor en ny realskole blev bygget vest for Kappelborgskolen.

Da den nye kommunallov kom i 1868, fik Christian sæde i byens første byråd. Han kom derved med i virket for at tilpasse Skagens udvikling til tidens krav, herunder især at tilsikre, at forbindelsen imellem Skagen og det øvrige Vendsyssel blev forbedret betragteligt. Hovedgaden anlagdes i 1870, og efterhånden blev de gamle bindingsværkshuse erstattet af de i dag så velkendte gulmalede, grundmurede og teglhængte huse. Det blev bestemt, at stråtage ikke måtte anvendes i byen efter 1902.

C.S. Møller var også meget aktiv i forbindelse med Skagen Kommunes

årelange tovtrækkeri med staten om at oprette en jernbane mellem Fredrikshavn og Skagen.

Under henvisning til risikoen for sandflugt ville staten ikke give tilladelse til, at man anlagde banen. Men endelig i 1889 kom tilladelsen, og allerede den 24. juli 1890 kunne man ved en stor festlighed indvie banen. Kong Christian IX, kronprinsen, den senere Christian X og indenrigsministeren samt mange embedsmænd var til stede ved højtideligheden på banegården. Og det var C.S. Møller naturligvis også for sin delagtighed i projektets fuldførelse. Da man skulle til at uddele anerkendelser og rosende ord til dem, der

på forskellig vis havde gjort sig fortjent dertil, syntes gamle C.S. Møller, at tiden var inde til at gå hjem, så han forlod selskab og konge. Men på vej hjem blev han løbet op af et bud, som bad ham komme tilbage for at man kunne overrække ham Dannebrogordenens Ridderkors. »Det vil jeg fanden brække mig ikke have«, sagde C.S. Møller i sit mest bestemte tonefald. Men man fik ham dog overtalt, idet han måtte indse, at en sådan hædersbevisning ikke kunne afslås. C.S. Møller fik sit ridderkors, men gik straks hjem og lagde det i en chatolskuffe. De som kendte C.S. Møller godt, vidste, at når han sagde »Fanden brække mig«, så var han i godt humør. Når han var i dårligt lune, sagde han »Hille den fløjtende syge Fanden annamme mig«.

C.S. Møller havde i øvrigt den største respekt for det danske kongehus. Da Christian IX døde i 1906, så hans barnebarn, Ellen Sofie ham stå sammen med nogle fiskere, hvor tårene trillede ned ad kinderne på ham.

C.S. Møllers uhyre omfattende virke rakte også til at støtte en pro-

Det sidst kendte billede af C.S. Møller fra ca. 1904, lige inden han og Ane forlod Skagen. Foran dem Marie Dalsgaard med sønnen Christian i matrostøj. De øvrige er Anes familie Lambeck fra Hobro. Foto Kathinka Møller.

gressiv udvikling af skagenfiskeriet. Han lånte penge til fiskerne til både og redskaber, og han var i begyndelsen af 1880-erne med til at finansiere to kuttere, Haabet og Jylland, til snurrevådsfiskeri under Island.

Da Christians far Søren Møllebygger døde den 17. december 1876, forblev hans mor Kirsten Eskildsdatter boende på købmandsgården indtil sin død den 29. august 1886 og var i disse mange år en fast bestanddel af C.S. Møller familien. Da Christian i sin tid blev gift med Ane, var Kirsten meget forbeholden over for sin svigerdatter.

Men på sine gamle dage kom hun til at sætte umådelig megen pris på Ane.

Kirsten tog sig meget af børnebørnene, som rendte ud og ind af hendes lejlighed, men på sine gamle dage tålte hun ikke for megen tummel og klagede sin nød til Ane, når børnene støjede for meget. Ane jog så børnene ud i gården, hvor de tumlede videre, men en stund senere kom »Bedste Kirsten« og klagede over, at børnene aldrig kom hos hende. Ane var ikke rådvild, hun fik fat i et par af de nærmeste og sendte dem ind til Kirsten med mange formaninger om at være

rolige. Således boede de tre generationer i god fordragelighed i den gamle købmandsgård.

En af pigerne hos C.S. Møller, Ane, har fortalt, at hun en dag blev sat til at pudse al Kirstens kobbertøj, mens hun sov til middag. For at nå at blive færdig, inden Kirsten vågnede, pudsede hun kun tingene på den ene side, som hun så vendte udad. Men Per Eskildsen havde luret hende. Han så sit snit til at vende al kobbertøjet, således at den upudsede side nu vendte udad. Da Kirsten vågnede og kom ind i stuen, sagde hun »Nu skal vi have kobbertøjet pudset«, hvortil Ane svarede: »Det har jeg ordnet.« I det samme så hun op på hylden og udbrød: »Per, dit skarn, du har været der!« En af Møllerfamiliens vandrehistorier!

C.S. Møllerfamilien og kunstnerkolonien på Skagen

I den periode hvor C.S. Møller drev købmandsvirksomhed i Skagen, indtraf der en total ændring af livet i byen. I 1866 fortalte forfatteren

M. Goldschmidt i *Illustreret Tidende* om et besøg, han havde aflagt i byen den 6. til 8. august. Han fandt livet i byen for stillestående, når man så bort fra fiskeriet, og boligerne var små og simple; kort sagt ikke et attraktivt sted at opsøge. Maleren og tegneren C. Neumann tegnede ved den lejlighed et billede af Skagens Odde, som illustrerede artiklen. Goldschmidt hæftede sig blandt andet ved, at der ikke var noget apotek i byen. Kunne man dog bo et sådant sted!

Steen Steensen Blicher havde været i Skagen i 1838, og H.C. Andersen aflagde et velkendt besøg i 1859. De kom med den kørende post til Skagen fra Frederikshavn, som gik 3 gange om ugen.

Men i 1872 opdagede kunstnerne Skagen og faldt fuldstændig for stedet og dets beboere. Opdagelsen blev tilskrevet Holger Drachmann. Christian Møllers søster Ane Hedvig erindrede senere, da de to høje herrer, Drachmann og Frits Thaulow kom ind i Brøndums krostue og forlangte logi og mad.

Så fulgte marinemaleren Carl Locher, derpå Karl Madsen og Chr. Skredsvig, og i 1874 kom bornholmeren Michael Ancher. Og år efter år kom flere og flere, og nogle slog sig med tiden varigt ned i Skagen.

Hele denne kunstnerkoloni dannedes indledningsvis med centrum i Erik og Ane Hedvigs gæstgiveri, en købmandsforretning med små spartanske værelser til udlejning.

Aflokalbefolkningen i Skagen blev kunstnerne nok modtaget med nysgerrighed, forundring og med en del skepsis, mens kunstnerne på

deres side levede et frigt liv på dette fra verden så fjernt placerede sted. Og for malerne var Skagen et eldorado, hvor det afvekslende vejrlig bød på både sommerens sol og stormenes udfordring til fiskerne i byen og til de skibe, som omsejlede Skagens Odde. Kunstnerne iagttog og maalede fiskernes dagligdag ude og inde, idet de afbildede de vejrbidte fiskeransigter og beskrev deres virke ved kysten i tegninger og malerier.

Men de nød også det lyse og lystige liv, som kendetegnede kunstnerens livsform i Rom og Paris. Man drak

og spiste godt, og de ville helst drikke vin, noget man ikke dagligt indtog i Skagen. Man havde dog fået vin ind fra strandede skibe, men det var ikke en artikel, som almindeligvis solgtes hos købmændene. Det vildeste var punch ved højtidelige lejligheder.

Hos C.S. Møller kom man også til at mærke byens nye borgere. Snart kunne man købe vin hos Møllers, for han gik ikke af vejen for en god handel.

Især efter at sønnen Søren var kommet ind i vingrossererfirmaet Carl Wandel & Søn i København i

Køkkenet i købmandsgårdens nye bygning. Kogestedet bestod af brændekomfur, gasovn og gasblus. Belysningen var fra gaslamper. Foto Kathinka Møller.

1890, kom Møller til at forhandle vine herfra. Kunstnerne havde ingen lighed med de ofte afbildede ludfattige Skagboere, som levede fra hånden til munden. De kunstnere, der kom til Skagen, var den virkelige uddannede elite, som præsterede den fornemmeste billedkunst. Og uden midler var de ikke, selv om de dagligt levede simpelt og spartansk. Men de festede og dyrkede muntre diskussioner hos Brøndums. Med tiden dyrkede de også Skagens unge piger, og det blev der lagt mærke til, ikke mindst i denne periode hvor en missionsk vækkelse havde fået tag i en stor del af Skagens borgere.

C.S. Møllers børn var ofte at finde som tilskuere til fester Ane Hedvigs kunstnergæster, ikke mindst da deres to kusiner Martha og Henriette fra Øster Thirup ved Hjørring i 1875 fik bolig i Havehuset, hvor også nogle af kunstnerne boede og levede. Og de gjorde store øjne, og de fortalte hjemme om, hvad de havde set. Med årene kom de i familie med både Michael Ancher, Karl Madsen og Viggo Johansen, idet tre kusiner blev gift med hver

sin kunstner. Alle bryllupperne fandt sted i 1880. Først Karl Madsens bryllup med kusine Henriette i Hornbæk Kirke ved Randers og fest i præstegården. Så Johansen med kusine Martha, hvor brylluppet oven i købet blev holdt hos C.S. Møller den 12. august. Martha erindrer herom, at hun tog fra København til Skagen nogen tid før brylluppet, hvor hun boede hos onkel Møllers. Om morgenen den dag, hvor brylluppet skulle stå, løb hun op på klitbakkerne udenfor Møllers købmandsgård og så ud over Skagen by. »Solen skinnede så dejligt som den kun kan skinne på Skagen. Flagene var hejst overalt og smeldede røde og hvide i solskinet over de gule fiskerhuse mellem den grønne marehalm.«

Sidst Annas bryllup på hendes 21-års fødselsdag, hvor hun blev gift med Michael Ancher ved en stor bryllupsfest med fest og dans hos Brøndums. Ane Hedvig Brøndum var »i sort Silkemantille, lige saa stiv saa den kunne staa, og Svigersønnen traadte Dansen med hende!« som Alba Schwartz har beskrevet det.

Familiebillede fra købmandsgårdens bindingsværksbygning. Til venstre Kirstine Kurtz med Anna Sophie (Worsøe-Schmidt) og Johanne. Længst til højre Kathinka Møller. Foran sidder Johannes tre drenge, Poul, Knud og Erik. De to damer i midten er ubekendte. Foto Kathinka Møller.

Kunstnerne var kommet til Skagen, og familien Møller var nu en integreret del af kunstnerkolonien. De kom dagligt i C.S. Møllers forretning, og man plejede selskabeligt samkvem med dem. Især blev kontakten til Martha og Viggo Johansen tæt, især

i 1880-erne, og når de var på besøg i købmandsgården, holdt Viggo Johansen meget af at spille på C.S. Møllers klaver, et af de få der fandtes i Skagen på den tid. Men på grund af en uoverensstemmelse i 1891 imellem Martha Johansen og P.S. Krøyer, kom Martha

og Viggo derefter sjældent til Skagen, de følte sig ikke mere velkomne i kunstnerkredsen. Men den knyttede kontakt med C.S. Møller-familien forblev usvækket igennem alle årene, og da Søren kom i uddannelse i København, var det Martha og Viggo Johansen, der banede vejen for Søren til de højeste kredse i den københavnske handelsverden.

C.S. Møller og Anes alderdom

Man må spørge sig selv, hvorledes et menneske, Christian Sørensen Møller, var i stand til i så mange år at yde et så omfattende virke i familien, i købmandsforretningen, i Skagens bystyre og i byens erhvervs- liv i øvrigt.

Men turen kom også til Christian, hvor alderen gjorde indhug i kræfterne. Han havde fået åreknuder i begge ben, og Ane måtte hver dag svøbe hans ben fra fødderne til over knæene for at holde skik på bentøjet. Og Christian, som blev mere og mere ubehjælpelig, måtte i stigende grad støttes af Ane eller »Bedste«, som

hun nu med de mange børnebørn blev kaldt. Når der var noget, som Christian ikke kunne klare eller finde, lød hans tordenstemme: »Ane«, og så var huset i oprør, indtil Bedste kom og klarede problemerne. I året 1900 skrev C.S. Møller til sønnen Søren, som var ansat i vinfirmaet Carl Wandel & Søn i København, at han måtte komme hjem og overtage forretningen.

Og det gjorde Søren, men C.S. Møller blev stadig i nogle år og puslede med forretningens bogholderi ved et bord, som stod ved det vestre vindue i butikken, hvorfra han kunne følge med i, hvad der foregik.

Efter at forbindelserne med omverdenen var blevet bedre, skiftede forretningen karakter. Handelen med oplandet blev mindre, mens tilkomsten af havnen medførte, at den blandede landhandel i højere grad blev en skibsprovianteringsforretning. Men det blev Søren, som kom til at stå for den dynamiske nye udvikling.

De to gamle arbejdsmennesker, Christian og Ane rejste til København,

»Bedste«, Ane Møller med døtre og svigerdatter. Fra venstre Ane, som blev gift Torup, derpå Johanne, gift med brygger Christian Møller, så Marie der blev gift med fisker Christoffer Dalsgaard, derpå Ane selv og sidst Kathinka, gift med købmand Søren Møller.

Foto Kathinka Møller.

hvor de boede i nogen tid. Derpå tog de til Århus, hvor de boede hos deres næstældste datter Kirstine.

Den gamle guldgraver var nu blevet træt, og han tog tilværelsen med ro. Hver dag kom Bedste med hans morgenkaffe og med tændstikken til den første pipe tobak, som han tog på sengen, inden han stod op. Men dagen kom, hvor piben ikke blev tændt, for gamle C.S. Møller sov ind den 15. marts 1909. Hans kiste blev bragt fra Århus til Skagen, hvor han blev begravet den 23. marts 1909.

Anes alderdom på købmandsgården

Bedste flyttede tilbage til Skagen, og nu var det hendes tur til at bo i den østre stue i den gamle bindingsværksbygning, hvor C.S. Møllers yngste søn Christian boede i resten af bygningen med sin kone og tre drenge. Og Ane blev nu Bedste for de tre drenge Poul, Knud og Erik.

Der var altid aktivitet hos Bedste. Husets folk kom og gik, og der var mange besøgende. Når Søren havde lukket butikken og gjort kassen op,

kom han hver dag over i »baghuset« og sad så og hyggede sig en halv times tid hos sin gamle mor. Det hændte så, at onkel Søren også kiggede ind til Christians tre drenge, der var lagt i seng. Og så blev der liv og glade dage i sovekammeret, indtil Søren blev »sat på porten«, så man kunne få nattero.

En af Anes hyppige gæster var datteren Marie, der var blevet gift med fisker Christoffer Dalsgaard fra Højen. De boede i et hus på Kappelborgvej, der var bygget af de materialer, som blev til overs, da C.S. Møller byggede det nye store hus til forretningen i 1885. Andre af de besøgende var de mange piger, som havde tjent i købmandsgården igennem de mange år.

Ellen Sofie, som var datter af Bedstes fjerde barn Johan Henrik, kom som 14-årig engang cyklende til Skagen fra Århus, en bemærkelsesværdig kraftpræstation for en pige i hendes alder. Men det fortæller lidt

om den tiltrækningskraft, Skagen og familien der har haft.

Snavset og kun med det tøj hun havde på blev hun modtaget af Bedste, som straks låste hende inde. Hun sendte så bud efter Søholm, der sammen med hende ekviperede Ellen Sofie fra top til tå, efter en grundig vask havde fundet sted. Man skulle se ordentlig ud, når man var en Møller. Ellen Sofie fik altid en 10-krone, når hun gik, den havde Bedste gemt i en skuffe.

En dag i slutningen af juli 1911 skulle Bedste passe Christians og Johannes førstefødte Poul, som på det tidspunkt var 3 år. De løb så om kap ude i gården, men Bedstes ben blev først trætte, og hun satte sig for at puste ud. Men Poul, der ville lege videre, opmuntrede Bedste med tilråbet »Prøv det, Bedste, prøv det Bedste!«, og det blev siden hen et slagord i familien, når der var noget, som krævede en ekstra anstrengelse.

Da Anes yngste datter Sofie døde i begyndelsen af 1912, rykkede Ane

familien til undsætning i Nyborg, og hun førte hus for Jens Torup helt frem til 1915, idet hun dog fra tid til anden tog toget tilbage til Skagen for at tilse familien der. På det tidspunkt var Ane 69 år gammel. Med 1. Verdenskrig fik Jens Torup særdeles meget at se til som telegrafist, og det krævede støtte i hjemmet. Den leverede svigermoder Ane.

Af et brev fra Anna Ancher til Øster Thirup familien kan vi se, at Ane i 1916 var på rekreation hos familien på Øster Thirup. Hun havde tilsyneladende været indlagt på Hjørring Sygehus og boede derefter på familiegården i nogen tid efter, og mens hun boede her, kom hun til at deltage i sønnen Rasmus' begravelse.

Bedste døde den 14. juni 1926, og med hende var et langt og begivenhedsrigt kapitel i Møller-slægtens historie afsluttet.

Poul flyttede ind i den østre stue, som siden hen aldrig blev kaldt andet end »Bedstes stue«.

Søren Møller (1870-1950), søn af C.S. Møller

Søren Møller blev født den 5. april 1870 som det næstældste barn og ældste søn af Christian Sørensen Møller og Ane. Søren kom i sin barn- og ungdom til at bo i den gamle bindingsværksbygning med købmandsforretningen, hvor købmandsmiljøet tidligt kom til at præge ham i en sådan grad, at det blev den næringsvej, der senere tiltrak ham.

Opvæksten i Skagen skete netop i den periode, hvor livet i byen ændredes ganske fra det lidt stillestående traditionelle fiskerisamfund, fjernet fra det øvrige Danmark, til et kendt mål for først kunstnere fra Danmark og Skandinavien, siden hen for mange prominente gæster fra ind- og udland. Og Sørenns verden blev således præget af hav og skibe, af de vidtstrakte klitområder med jagt, men tillige af spændende mennesker, som hvert år kom til Skagen. Dertil kom, at han efterhånden indgik i en stor børneflokk med liv og tummel samt pligter til at tage sig af de yngre søskende. Hans mor Ane var et bestemt, men kærligt menneske, som tog del i den omfattende virksomhed

i hjemmet, mens hans far C.S. Møller var en lidt fåmælt og alvorlig mand, som Søren kom til at se meget op til. Der var ingen tvivl om, at C.S. Møllers beslutninger og ord stod uden for enhver diskussion.

Familiekontakten til Tislum Nørregaard

Sørens første oplevelse af verden uden for Skagen var familiebesøgene og siden hen ferieopholdene hos onkel Martin og tante Cecilie på Tislum Nørregaard ved Hørmested.

C.S. Møller-børnene fik et meget nært forhold til familien her og der var en fast procedure for, hvorledes de 40 km ad delvist uvejsomme spor blev tilbagelagt. Skagenfamilien sørgede for transporten til Aalbæk, mens Tislumfamilien tog sig af transporten mellem Aalbæk og Tislum.

Gården lå aldeles vidunderligt placeret i dalsænkningen syd for Hørmested. En bæk løber gennem dalen, og ved Tislum Nørregaard var der etableret en opstemning til opsamlings af vand til gårdens vand-

mølle. Jorden var af meget ringe bonitet, men det betød intet for børnene, som havde alt, hvad man kunne ønske sig af natur med skov og krat samt med møllesøen beliggende ved gården. Martin og Cecilie havde tre børn, Ane Kirstine, Søren og Henriette, og de fik et meget nært forhold til Skagensfamilien. I et brev fra Sørens lillebror Johan Henrik til Martins og Cecilies Søren, får man indtrykket af dette nære forhold.⁴⁴ Han skriver:

Kære Søren! Da jeg nu er kommet Hjem, saa vil jeg skrive til dig, for at meddele dig det, du bad mig lade dig vide. Jeg skal nemlig bede Onkel Martin og Tante Cecilie om vi maa komme en Tur op til jer i Sommer. Ja jeg skriver vi, for hvis vi maa komme derop, saa kommer føl-

Søren Møller,
købmand, borgmester
i Skagen 1925-42,
i byrådet 1917-42.
Foto M. Hansen.

gende størrelser: Ane, Johan Henrik, Rasmus, Marie, Laurits, Christian og Sofie, hvis i da har plads til os. Ane siger, at vi slet ingen Fordringer stille, og Moder siger at vi kan ligge i Høet og spise sur Mælk og muldne Sopper. I maa tage en Høstvogn, hvis i vil hente os i Aalbæk. Vil du meddele os, naar vi maa komme, og hvornaar vi skal være i Aalbæk. Christian Møller skal køre os derop. Nu vil jeg bede dig skrive snart hvordan Sagerne staa. Forventende dit ærede Brev tegner med Agtelse og Hilsen din hengivne Johan Henrik Møller stud. art.

Efter 1880 og indtil han kom i lære, tilbragte Søren sine sommerferier på Tislum Nørregaard, hvor han blandt andet hjalp til i høsten.

Skolegangen i Skagen

Søren kom til at gå i skole på Skagens Private Realskole fra 1879, hvor hans fars kusine, Agnes Brøndum var skoleleder. Skolen blev imellem eleverne, hvoraf mange kom udensogns fra, også kaldt for »Møllers Skole«.

En af lærerne var cand.phil. Georg Neidhardt. Der undervistes i dansk, engelsk, tysk og fransk. I bibelhistorie, skønskrivning, retskrivning, tavle- og hovedregning, naturhistorie, fædrelandshistorie, verdenshistorie, naturlære, matematik, tegning og musik. Ialt ganske mange fag.

Der blev givet karakterer hver dag, og hver uge skulle karakterbogen underskrives af C.S. Møller. Der blev virkelig holdt øje med børnenes virke og præstationer i skolen. Hver måned blev alle præstationer sammentalt, og det blev meddelt forældrene, hvilket nummer barnet var af klassens elever.

Undervisningen begyndtes kl. 9 og varede til middag, og derpå igen om eftermiddagen til kl. 4. C.S. Møllers børn fik tillige privatunder-

visning af skolens lærere om eftermiddagen.

I de ledige stunder, som skolegangen tillod, var Søren at finde i butikken. Især om lørdagen, når de mange landmænd kom til Skagen for at handle, var der brug for hans virke ude og inde.

Da Søren var blevet konfirmeret, kom han i lære hos sin far. Nogen egentlig sideløbende handelsskoleundervisning kunne der ikke gives i Skagen, men C.S. Møller arrangerede med de skiftende lærerkræfter på skolen lejlighedsvis lidt undervisning i handelsregning.

København 1888-1900

Helt i overensstemmelse med familietraditionen skulle drengene i lære uden for Skagen, men forinden ønskede hans far, at han skulle have en egentlig tilbunds gående handelsuddannelse. Og den fik Søren i København på Grüners Handelsakademi, hvortil han drog i efteråret 1888, atten år gammel. Søren flyttede ind hos frk. Christine Munch i Skt.

Pederstræde 26, lige i centrum af hovedstaden. Hun var en kusine til Lars Møllers kone på Øster Thirup, Caroline. Alle i familien hjalp hinanden, hvor man kunne.

Sørens forudsætninger for at følge undervisningen på handelskolen var ikke de bedste. De skolekundskaaber, han havde tilegnet sig i Skagen, var utilstrækkelige, og han havde i begyndelsen besvær med at følge med. Men ved en uheldigt kraftanstrengelse, præget af en stor målbevidsthed, fik Søren arbejdet sig op som en af holdets bedste elever. Han afsluttede skolen med en meget fornem førstekaraktter, som blev ledsaget med følgende udtalelse af det samlede lærerkollegium:

Dette særdeles gode Udfald godtgjør Rigtigheden af den om ham af Bestyrelsen og Lærerne afsagte fordelagtige Dom, at han med saare rosværdig Flid og Interesse har fulgt Undervisningen og, understøttet af gode Evner, draget saa megen Nytte af samme, at Komiteen kan have den Glæde at meddele dette flinke og vakre unge Menneske

sin bedste Anbefaling. København, den 8de November 1889.

Ud af 20 karakterer var de 11 ug eller ug ÷. Ved siden af dette særdeles fornemme resultat fra handelsakademiet fik Søren følgende anbefaling af sin velynder i København, maleren Viggo Johansen:

Søren Møller, – Søn af Hr. Kjøbmand C. Møller i Skagen, – og som jeg har kjendt i længere Tid, er det mig en Glæde at give den varmeste Anbefaling. Han er et i sjældnen Grad alvorligt, dygtigt og pålideligt ungt Menneske med meget betydelig Arbeidslyst og Energi i hvad han foretager d. 16/7 89. V. Johansen, Maler, Medlem af Akademiet, Lærer ved Statens Kunsthøjskole for Kvinder.

Med disse fornemme anbefalinger stod Søren Møller kun 19 år gammel i København, rede til at prøve kræfter med handelslivet her. Igen var det maleren Viggo Johansen og hans kone, C.S. Møllers kusine Martha, der banede vej for Søren. Elisabeth Wandel, gift med vingrosserer Oscar

Søren Møller,

der er født i Skagen den 5. April 1870, har været Elev af Akademiet i tolv Maanedes og dernæst underkøbt sig den offentlige Handelskrammen, ved hvilken han beholdt de i vedføjede Fortegnelse anførte specielle

Charakterer, samt som Hovedkarakter

Første Karakter

Dette særdeles gode Udfald godtgjører Betydeligheden af den store Energi og Bestyrrelse og den store og fordelagtige Tænkning, at han med saadan samvirkende Stærke og Inderretning har fulgt Undervisningen og opnået et så godt Resultat, dog og end mere lykke af samme Art, at Komiteen kan have den Glæde at meddele disse flønde og rækker unge Mennesker den bedste anbefaling.

Til Bekræftelse under Akademiets Segl og Komiteens Underskrift
København, den 3. Decbr. November 1889.

Marius Gad
Müllerheim

Gaar
Eud. Hørdberg

W. Kaasup

Søren Møllers afgangsbrev fra Grønners Handelsakademi i København, hvor han bestod handelskrammen med første karakter.

studerende søstre Ane (Torup), Marie (Dalsgaard) og Kirstine (Kurtz). De unge Møllere havde deres egen lejlighed, hvor de selv førte husholdning. Når andre af familien var i København, boede de naturligvis i Søren Møllers base. Om morgenen

spiste de morgenmad sammen, tog så ud til dagens arbejde for så igen at mødes om aftenen. Så kom der venner og bekendte på besøg, og det var altid med glæde, at søskendeflokken mindedes de glade ungdomsår, de havde sammen i København. De glemte

Wandel, var uddannet som maler blandt andet hos P.S. Krøyer og blev udøvende som kunstner. Hun gik i 1890-erne på Akademiets »Kunstskole for Kvinder« hos Viggo Johansen. Og gennem hende anbefalede han sin kones fars fætter, Søren Møller til ansættelse i vingrossererfirmaet Carl Wandel og Søn. Søren modtog den 4. januar 1890 et telegram, der sagde, at han skulle komme til samtale med Wandel søndag den 9. januar kl. 9 i Niels Juelsgade 11.

Et nyt kapitel blev åbnet i Sørenns liv. Han blev ansat i det meget velrenommerede vingrossererfirma Carl Wandel & Søn, hvor han i begyndelsen var i handelslære som kontorist. Kontoret lå i Tordenskjoldsgade, og Søren arbejdede stående ved en høj pult. Firmaet var blandt andet importør af »Veuve Clicquot« champagnen samt af mange franske, tyske, spanske, portugisiske og italienske vine. Dertil havde man en filial i Portugal, hvor firmaet bl.a. fremstillede korkpropper.

Søren flyttede til en ny stor 3-værelseslejlighed i Sortedamsgade, hvor han kom til at bo sammen med sine

aldrig de viser, som de sang omkring århundredeskiftet. De blev sunget igen og igen og gik i arv til de næste generationer. Når Søren senere stod og ristede kaffe om formiddagen i Skagen, så nynnede han ofte de gamle viser fra ungdomsårene i København. Og samlivet i staden gav dem et fint familiesammenhold, som holdt livet igennem.

Søren kastede sig straks ud i at videreføre sin uddannelse, og da hans svageste kundskaber lå i sprog, gik han i gang med at læse engelsk, tysk og fransk i sin fritid. Snart kunne han føre firmaets korrespondance med udlandet, hvilket firmaet belønnede ved at lade ham avancere til det betrodde job som dets kasserer i 1893. Derved kom han ind i firmaets inderkreds, kun 23 år gammel. Han blev inviteret til middage med familien og dens venner, blandt andet på Louisiana i Humlebæk, som Oscar Wandel havde lejet af Alexander Brun til sommerhjem igennem mange år indtil 1897. I dette år købte Brun Marienborg, som i dag er statsministerens sommerbolig. I 1898

Søren Møller, - Søn af Hr. Kjøbmand
C. Møller i Skagens, - og som jeg har
kjendt i længere Tid, er det mig en
Glæde at give den værmeste anbefaling.
Han er et i høden Grad alvorligt
dygtigt og pålideligt ungt Menneske
med meget betydelig Arbeidslyst og
Energi i hvad han foretager sig

d. 16/7 89.

V. Johansen
Maler, Medlem af Akademiet,
Lærer ved Statens Kunstskole
for Kvinder

Maleren Viggo Johansens anbefaling af Søren Møller til købmand Wandel i Niels Juelsgade 11,
dateret 16. juli 1889. Søren Møller boede på det tidspunkt i Skt. Pedersstræde 26.

Søren Møller aftjente sin værnepligt, mens han var i København, ansat hos grosserer Wandel. Hans tjenestested var 1. Bataljon. På billedet står han sammen med en soldat fra 9. Bataljon i Aalborg, mens en sekondløjtnant sidder foran. Foto optaget mellem 1888 og 1894 af Egholm Schaumburg, København.

Et helt usædvanligt billede i 1897. Søren Møllers firma, Carl Wandel og søn, havde i en årrække lejet Louisiana ved Humlebæk om sommeren. Sidste år var 1897, idet de i dette år købte Marienborg. Søren Møller er kommet til højrbords med fru Wandel senior på sin højre side, derpå Carl Wandel, Søren's chef, derpå maleren Viggo Johansen, så admiral Wandel. Stående Elisabeth Wandel, Marthas veninde i København.

Højbroplads i København ca. år 1900. Efter tegning af Poul Steffensen. Fra Illustreret Tidende.

og -99 havde Søren således sin gang på Marienborg. Her kom Søren tillige i forbindelse med Carl Wandels bror, figurmaleren professor Sigurd Wandel og dennes kone, malerinden Marie Wandel.

Men Søren, som var vant til det frie liv i Skagen, kunne ikke sidde stille dag efter dag. Han gik lange ture rundt i byen, og snart, da de nye moderne køremaskiner, cyklerne, fremkom, så købte han en sådan, og på den kørte han sammen med gode kammerater lange ture rundt i Københavns omegn, blandt andet til Dyrehaven og Dyrehavsbakken. Han meldte sig ind i Københavns Fægteklub, hvor han brugte kræfterne som en ivrig fægter.

Og så mødte han den unge fotograf Kathinka Warnstrøm, datter af snedkermester Carl Warnstrøm. Det var endnu i fotografiets barndom, og Kathinkas færdigheder som fotograf var usædvanlige og i tiden ret enestående.

Søren kaldes hjem til købmandsforretningen i Skagen

I 1899 følte C.S. Møller, at hans kræfter ikke mere rakte til at lede den store og dynamiske købmandsforretning, han havde skabt i Skagen. Han skrev til Søren i København, at han måtte komme hjem og overtage forretningen.

Hvad Søren har tænkt herom vides ikke. Han var nu 29 år og havde på 11 år bragt sig selv meget vidt i det københavnske handelsliv, og vejen lå ham givetvis åben for en stor karriere her. Hvad der havde bragt ham fra at være en helt ung provinsbo fra det fjerne Skagen til at være en meget dygtig og anerkendt handelsmand i et stort og velrenommeret selskab var, at mange forudsætninger havde været opfyldt. Han havde en enestående motivation, han var målbevidst, og han besad særdeles gode og bredt favnende evner. Dertil havde han en særdeles god opdragelse med sig hjemmefra, som havde givet ham gode manerer, og dertil havde han en betragtelig personlig udstråling.

Købmandsgården til venstre i billedet, Hotel Royal i midten og Havnemesterboligen set fra plankebroen i Skagen Havn 1909. Postkort efter foto af Knudstrup, Frederikshavn.

Bekendtskabet med kunstnerparret Martha og Viggo Johansen gjorde, at han hurtigt kom ind i de rigtige kredse, der gav grobund for hans talent.

Men faders vilje satte man sig ikke op imod, og det blev et held for C.S. Møllers Købmandsforretning og for Skagen by. Søren forlod sin stilling som handelsfuldmægtig hos grosserer Oscar Wandel og tog hjem til Skagen for at forberede overtagelsen af forretningen der.

Man må betænke, at der var »lysår« imellem livet i København og i Skagen. Alle tænkelige bekvemmeligheder, der hørte den tid til såsom gas

og elektricitet og indlagt vand, var til rådighed i København. De gamle hestesporvogne var netop under udskiftning med elektrisk drevne sporvogne, idet de første akkumulator-drevne sporvogne blev taget i brug i 1897. I Skagen havde man endnu kun fået jernbanen ført igennem til byen i 1890, og faste veje kendte man ikke til. Kun hovedgaden og vejen til havnen havde fast grusunderlag, mens alle sideveje og stier lå som nøgne spor i sandet.

På stranden lå bådene tæt. De blev skubbet i vandet, når de skulle ud at sejle, og igen trukket på land når de

kom hjem. Til gengæld kunne Søren jævnligt møde Holger Drachmann på vej imellem Vesterby og Østerby, når han kom med sin brede hat på hovedet og den åbentstående frakke, bag hvilken hans mønstrede vest kunne ses.

Søren måtte sælge sin elskede cykel; den var der ingen mulighed for at benytte på Skagens sandede spor. Men hans viden om, hvorledes man kunne gøre sig livet behageligere, tog han med sig til Skagen hvor han senere i byrådsarbejdet gik ind i organisationen af Skagens tilpasning til den moderne tid.

To fiskere på vej hjem fra havnen. Til højre ses Havnemesterboligen og til venstre Hotel Royal.

Døgnet's fangst losses ved Bindsbølls fiskepakhuse.

Fiskekuttere i Skagen Havn. I baggrunden Redningsstationen og Hotel Royal.
Alle foto Kathinka Møller.

Overdragelsesbetingelser for købmandsforretningen med tilhørende ejendomme samt aftægtsvilkår aftales omhyggeligt far og søn imellem og indførtes i et skøde, som tingbogsførtes den 2. april 1900 i Skagen Købstads Byting.

Vielse i København

Principielt skulle Søren overtage købmandsforretningen den 1. januar år 1900, mens skødet sagde den 2. april. Søren havde imidlertid en anden aftale, som han agtede at holde, og det var vielsen med Kathinka Warnstrøm. Han tog tilbage til København i begyndelsen af året, og den 7. februar 1900 fejrede Søren og Kathinka deres bryllup.

Bryllupsrejsen kom til at foregå i en forrygende snestorm med tog via Storebælt og op igennem Jylland mod Frederikshavn, hvor to af hans yngre brødre stor klar til at hylde og modtage det unge ægtepar. Så langt kom de imidlertid ikke. I Hjørring gav toget op overfor snemasserne, og Søren og Kathinka samt hendes stedmoder

– kaldet tante Minna – måtte tage ind på Kyppers Hotel for der at vente på bedre vejr. Efter tre dage var der endnu ikke åbnet mulighed for at forcere Vendsyssel fra vest til øst. Søren havde i mellemtiden ikke ligget på den lade side, idet han havde undersøgt andre muligheder for at komme til Frederikshavn. Han fik igennem sin familie på Øster Thirup lidt øst for Hjørring hyret en slædekusk med to heste, og med denne ekvipage lykkedes det selskabet at bane sig vej til Frederikshavn, hvor de utålmodige brødre ventede. De var meddelt viden om, at slæden var på vej, og det lykkedes dem at holde Skagensbanens tog tilbage, indtil rejseselskabet fra København var dukket op. Derpå gik det nordpå det sidste stykke vej uden yderligere forsinkelser. Og i Skagen fik brudeparret en heltemodtagelse, hvor Kathinka Møller for første gang så den by, hun kom til at tilbringe resten af livet i, og hvor hun mødte Sørenskagensfamilie.

Den dramatiske rejse, der illustrerer den tids samfærdselsproblemer, blev indtegnet i familiens historie som en bemærkelsesværdig hændelse.

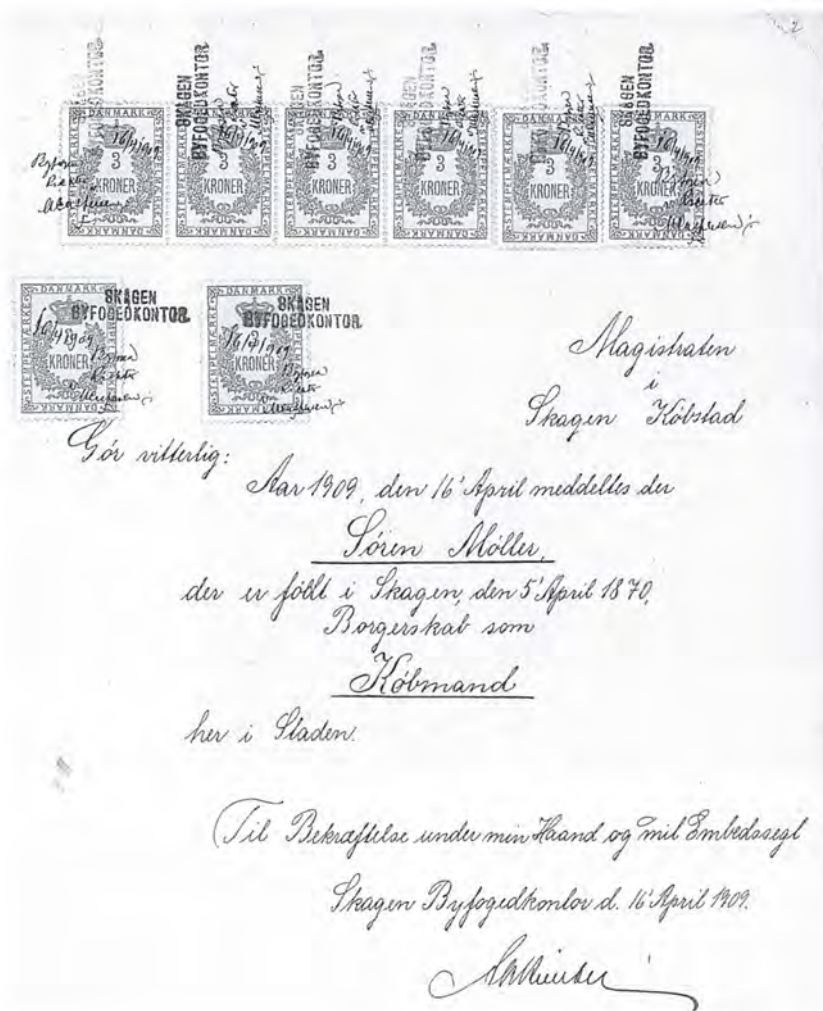
Søren Møller og til venstre Kathinka.

Sørens virke som købmand i Skagen

Søren og Kathinka flyttede ind i det store forhus, hvor købmandsforretningen lå, mens hans forældre Christian og Ane Marie flyttede over i den gamle bindingsværksbygning sønden for forhuset. Søren kastede sig over købmandsforretningen med stor energi og virketrang. Han fortsatte med det varesortiment, som C.S. Møller havde haft, blandt andet med grovvarerhandelen i et meget stort opland.

Han begyndte, som naturligt var, at forhandle de mange vine af forskellig art fra sit gamle firma Carl Wandel og Søn i København, men også mange andre varer, som han havde fået øjne op for i hovedstaden, fandt vej til købmandsforretningens hylder. Med hensyn til vinhandelen overgik Søren på et tidspunkt til at forhandle Teilmanns vine.

I de første mange år var arbejdsdagen lang i den store købmandsforretning. Søren tog sig ofte ikke tid til at

Søren Møller meddeles borgerskab som købmand i Skagen af Magistraten i Skagen Købstad den 16. april 1909. C.S. Møller, som døde den 15. marts samme år, havde haft borgerskabet som købmand indtil da.

holde spisepauser, hvorfor Kathinka stillede et stort fad med 18 store skiver rugbrød med fladt pålæg over på kontoret, således at Søren i de korte pauser, han kunne overlade forretningen til sine medhjælpere, kunne nå at få lidt føde hugget i sig.

I begyndelsen kom gamle C.S. Møller stadig dagligt i købmandsbutikken, hvor han kunne få sig en snak med gamle kunder, men han overlod det helt til Søren at stå for forretningens drift.

I 1905 besluttede C.S. Møller og Ane Marie sig til at flytte til København og flyttede dermed ud af det gamle bindingsværkshus. Søren indgik aftale med sin bror Christian, om at han flyttede ind. Samtidig opgav han sin snedkervirksomhed men overtog det hvidtølsbryggeri, som broderen Johan Henrik havde påbegyndt i 1899, og flyttede ind i huset i 1906.

Hvad der har været årsag til denne voldsomme ændring i familiens status, hvor C.S. Møller og Ane Marie flytter fra deres gamle købmandsgård til København, mens Johan Henrik

samtidig opgiver sit nyligt etablerede bryggeri og allerede i slutningen af 1908 også forlader Skagen for stede med hele sin familie, det ved vi ikke.

Men Søren Møller omfattede fra første færd den gamle købmandsbutik med stor pietetsfølelse, hvor meget lidt blev ændret. Helt frem til anden verdenskrig var det stadig den gamle købmandsbod, man kom ind i. Her kunne man købe alt fra spegesild i tønder, stifter til isætning af vinduer, træsko, læsket kalk til porcelænskopper. Store udstillingsvinduer kom der aldrig i butikken, den var i sig selv et udstillingsvindue. På forretningens kontrabøger stod der »C.S. Møller, Telf. 63, Skagen, Kolonial – Isenkram & Skibshandel« helt frem til forretningens nedlæggelse den 1. januar 1957.

Men tiden ændrede alligevel langsomt forretningens sortiment. Da havnen kom til, fik forretningen skibsprovianteringsvarer, og senere da der efterhånden kom specialforretninger i Skagen som manufaktur og apotek, forsvandt de varer, der solgtes i disse forretninger fra Møllers hylder.

Handelslærling Marinus Støtt klar til udkørsel med købmandsgårdens fjedervogn.
Hans arbejdsplædning er mørk habit med vest og slips. Ca. 1910. Alle fotos Kathinka Møller.

Købmandsgårdens slæde er kommet ud af vognporten i en vinter omkring 1915.

Købmandsgårdens første lastbil, holdende på gårdspladsen med kartoffelhuset i baggrunden.
Fordvognen måtte laste 450 kg.

Købmand Søren Møller med ansatte foran butiksindgangen. Længst til venstre Albert Nielsen, derpå forretningens kusk Jens A. Christiansen og lærlingen Marinus Støtt. Billedet er fra 1910. Alle fotos Kathinka Møller.

Købmand Søren Møller i C.S. Møllers butik. Til venstre isenkramvarer og til højre porcelænsservice.

Kunstdrejer Ovesen i sin butik, der lå skrået overfor C.S. Møllers købmandsforretning.

Købmand Søren Møller i købmandsføretningens kontor. Der er kommet telefon, men endnu ikke elektricitet. Lyset kommer fra en petroleumslampe. Kontoret vender ud mod gårdspladsen mod syd.

Fotograf Kathinka Møller har indfanget en fotograf i arbejde på Skagens søndre strand. I baggrunden Det Grå Fyr ved Grenen.

Med tiden blev også skænkestuen først indskrænket og senere helt nedlagt, men nye varer kom til i stedet. Søren Møller begyndte tidligt selv at riste kaffe, og han havde helt sin egen mening om, til hvilken grad kaffebønner skulle ristes. Det var nærmest et ritual, når Søren Møller om formiddagen ristede kaffe. Det overlod han ikke til andre. Og hele kvarteret kunne lugte, når processen fandt sted under Sørens skarpe øje, mens han sang sine mange gamle viser fra Københavertiden. Men anden verdenskrig satte desværre en stopper for kafferistningen, og Søren måtte til sin store fortrydelse til at handle med kaffeerstatning.

Det blev en talemåde i Skagen, når man manglede et eller andet, at kunne det ikke fås andre steder, kunne det fås hos Møllers.

Kathinka Møller som Skagens fotograf

Søren Møllers kone, Kathinka Møller, var uddannet som fotograf, inden hun blev gift med Søren, en uddannelse som endnu omkring århundredeskiftet var usædvanlig. Hun kunne dels udføre selve fotograferingen, men også selv fremkalde og kopiere sine billeder.

Igennem perioden fra år 1900 og frem til 1930 optog hun et meget stort antal billeder, især med tilknytning til Møller-familien men også ved næsten enhver lejlighed, hvor der skete noget i byen. Hun fotograferede også det almindelige liv i byen, fra stranden, fra havnen, eller hvor hun fandt situationer af interesse.

Hun har især taget et antal indendørs billeder fra de huse, hvor familien boede, og igennem hende ser vi nogle af husenes interiører i Skagen lige efter århundredeskiftet. Efterfølgende bringes et antal billeder som skildrer episoder fra livet i Skagen i begyndelsen af århundredet.

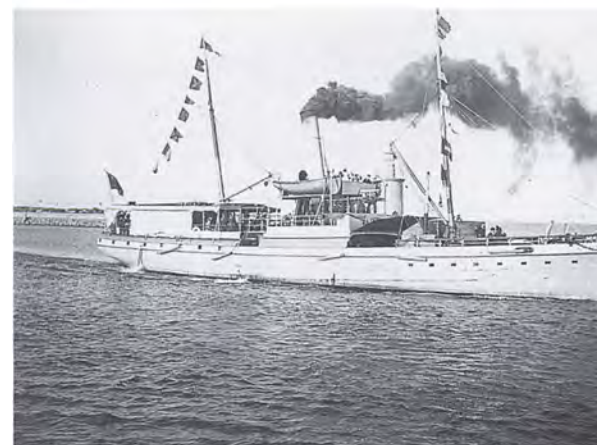
Søren og Kathinka Møller med hunden Rennie og Poul Møller. I baggrunden købmandsgårdens vognport og stald. Alle fotos Kathinka Møller.

Fra et vindue i kartoffelhuset kunne man se lige ned til havnen mod syd. På stien står tre damer samt Søren og Kathinkas store hund Rennie. I baggrunden et skib på bedding.

Skagen set fra Det Hvide Fyr omkring 1910. I baggrunden den nye havn. Alle fotos Kathinka Møller.

Dette billede er taget fra den vestre molearm, hvor skibet er under udpassage fra Skagen Havn. I baggrunden ses Det Hvide Fyr.

Når skibe kom og gik fra Skagens Havn, var det altid et tilløbsstykke for byens borgere. Her er S/S Alb. Ehrensvärd fra Uddevalla, 80 km nord for Göteborg, ved at gøre klar til afsejling. Bemærk gaslygterne ved kajkanten. Søren Møllers hund tidsfæster billedet til omkring 1915.

Persontransport i Skagen før automobilens fremkomst.

Skagen trafikant omkring 1918-20.

Der kunne godt være
mange tilskuere, når
fangsten blev bragt i land.
Alle fotos Kathinka Møller.

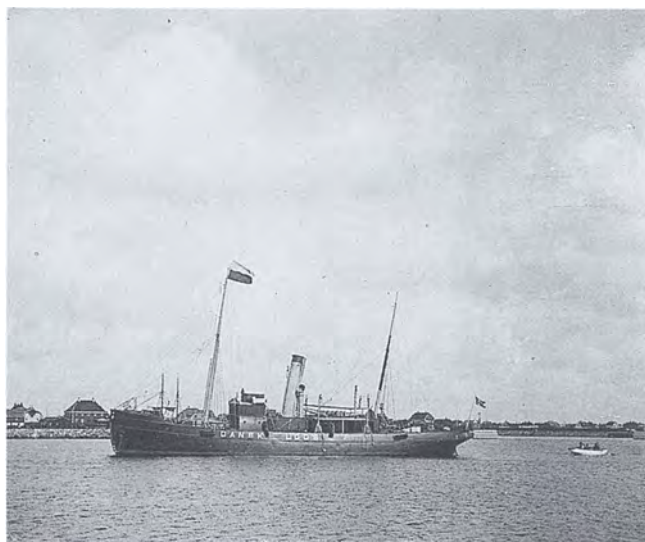
Et tivoli på besøg
i Skagen omkring 1910.

I 1908 ankrede en stor engelsk flåde med 40-50 skibe op ud for Skagen Havn. Flåden lå der i ikke mindre end tre uger, og skibenes besætninger kom dagligt i land og skabte en god omsætning i byen. Der blev arrangeret sammenkomster med byens borgere, og de blev også inviteret om bord på nogle af krigsskibene. En livlig trafik fandt i den periode sted mellem Skagen og flådens skibe. I 1906 havde en tilsvarende tysk flåde ligget ud for Skagen. At denne flådeaktivitet indvarslede en verdenskrig, vidste man ikke på det tidspunkt. For Skagboerne var det et møde med en helt ny verden og med den verdensdynamiske udvikling.

Våddragning på Sønderstrand omkring 1910. I baggrunden Skagen Havn.

Lodsbåden
i Skagen Havn.

P 1, Skagens første motorcykel med sidevogn. Cyklen drives frem med remtræk. Den er her udstyret med en karbidlygte. Begge fotos Kathinka Møller.

Persontransport i Skagen efter automobilets fremkomst.

Søren Møller og byrådet

Søren fik efter overtagelsen af købmandsforretningen al sin tid til at gå her, og der var rigeligt brug for hans foretagsomhed. Men hans 10 år i København var ikke glemt. Han tilkendegav uafladeligt, hvad der kunne ændres til det bedre i Skagen. Det drejede sig om el, om samfærdsel, om manglende havn, om telefonkontakt med omverdenen, kort sagt alle de bekvemmeligheder han måtte forlade i hovedstaden. Samtidig med at han ønskede forbedringer af byens tekniske status, ønskede han at holde sig ude af byrådsarbejde. Og det undgik han ved ikke at betale skat, før fristen for indsendelse af valglisten var udløbet, idet man ved en bestemmelse ikke kunne vælges til byrådet, når man var i skatterestance. Ved en ændring af loven i 1916 kunne man herefter godt vælges til byrådet, uagtet man var i skatterestance, men man kunne ikke afgive sin stemme.

Ved næste byrådsvalg i 1917 blev Søren Møller så endelig indvalgt i byrådet, og her kom han til at sidde

ubrudt helt frem til 1942, deraf de 17 år som borgmester. Han blev valgt på Borgerforeningens liste og kom snart ind i de betydende udvalg som Kasse- og Regnskabsudvalget, Gas- og Elektricitetsværksudvalget og Sygehusudvalget. Snart blev han som byrådsmedlem indvalgt i Skagensbanens bestyrelse, og senere blev han ministeriets repræsentant for endelig i 1924 at blive formand for banens bestyrelse.

Mange andre tillidsposter fulgte med valget til byrådet. Han havde i adskillige år været i bestyrelsen for Skagens Handelsstandsforening, og i 1917 blev han formand, et hver han bevarede til 1936. Søren Møller var kommet i bankrådet for Skagens Bank ved dets stiftelse i 1916, og i 1923 blev han valgt til formand, en post han bevarede indtil 1950, mens han blev siddende i bestyrelsen og repræsentantskabet indtil sin død. Mange andre hverv fulgte. Han kom således til at sidde i bestyrelsen for Skagen Kul- og Trælastforretning A/S og var fra 1932 dens formand, og senere hen blev han kasserer i Baadeforsikringen for Skagen og Omegn.

I Medfør af Lov om kommunale Valg af 20. April 1908 § 16 meddeles det herved, at De ved det d. 9de Marts d. A. stedfundne Valg af Medlemmer til Kommunalbestyrelsen for

Skagen Kåbstad Kommune
er valgt til Medlem af nævnte Raad for 4 Aar fra 1 April d. a. af regnes

Skagen Byraad, d. 10. Marts 1917.
P. B. F.
J. B. Jørgensen

Til *Herr Formand Søren Møller,*
h.

Nr. 787. Olaf O. Barfoed & Co.s Forlag

Den 9. marts 1917 indvælges Søren Møller i Skagen Byråd, som han derpå sad i helt frem til 1942, deraf 17 år som borgmester.

Med alle de tillidshverv, som Søren Møller fik, blev der ikke megen tid til overs til købmandsforretningens drift, men han sørgede for selv at deltage i indkøbene, ligesom han heller ikke overlod kaffebrænderiet til andre.

Ved byrådsvalget i 1925 blev Søren Møller valgt som formand for byrådet

og dermed som borgmester i Skagen. Som byens førstemand var Søren Møller dynamisk, men samtidig tålmodig og lyttende. I privatlivet var Søren lidt af en »bulderbasse«. Han talte meget og højt, og han var meget impulsiv. I byrådsarbejdet blev han kendt som den ofte tavse borgmester, som lod de andre om det verbale

Søren Møller med købmandsgårdens hestevogn. Foto Kathinka Møller.

slagsmål. Når så stormen havde lagt sig og byrådsmedlemmer havde talt sig trætte, så tilkendegav han sin holdning til sagen, hvilket oftest blev dens afgørelse.

Mange sager, store som små, passerede i årenes løb. Der var sagen om fredningen af Skagens Gren, som gav anledning til megen splittelse i byen. Søren gik til sidst ind for fredningen, og han fik staten til at betale næsten alle de 100.000 kr., som den kostede.

I begyndelsen af tyverne holdt komponisten Carl Nielsen og hans kone, billedhuggerinden Anne Marie Carl Nielsen ferie i Skagen, idet de boede i villa Finisterra i Vesterby. De fik

den ide, at Skagen skulle have en statue af en fisker, som Anne Marie skulle udføre. De henvendte sig til 11 af Skagens førende borgere, blandt dem de to fætre Degn Brøndum og Søren Møller. Tilsyneladende mødte man velvilje overalt, men da statuen i 1925 skulle opstilles, brød der et uvejr løs under ledelse af skipper M.P. Mosbjerg, som personificerede modviljen mod statuen. Tidligere støtter af sagen faldt fra, og pludselig stod Skagens nye borgmester, Søren Møller, temmelig alene over for en stor majoritet i byen, som var modstandere af statuens opstilling. I oktober-november 1925 forekom en meget ophidset avispolemik imellem

statuemodstandere og -tilhængere. Søren Møller, som i sin tid var gået ind for købet af statuen, holdt ganske lav profil i sagen. Statuen, som skulle have været afsløret på havnens jubilæumsdag den 19. november, blev nu i al stilhed opstillet og afsløret nogle dage før. Kantor Fritz Holst skrev i et avisindlæg, at »hvis denne Statue bliver rejst, maa det blive Opgaven for velsindede Borgere at faa den fjernet hurtigst muligt ved alle hæderlige Midler«.

Ingen angreb netop borgmester Søren Møller særlig hårdt, han red stormen af, og oprøret døde hurtigt ud. Og statuen står der den dag i dag som en uundværlig del af bybilledet på havnen.

En anden sag, som hele landet kom til at høre om, var, da journalist ved Berlingske Aftenavis, Mogens Lind i 1936 sammen med 7-8 unge mennesker udøvede selvtægt ved at grave klitten væk omkring Drachmanns grav med P.S. Krøyers bronzeportal, idet de mente, at sandet skæmmede graven. Byrådet anmeldte graveholdet for overtrædelse af klitfredningsloven

og krænkelse af gravfreden, hvorefter sagen blev behandlet i Frederiksberg byret, idet alle de unge mennesker kom herfra.

Borgmester Møller måtte overfor aviserne forklare, hvorfor man ikke kunne acceptere, at Drachmanns grav blev frilagt, og det gjorde han så, venligt men bestemt. Man kunne ikke affinde sig med, at turister fra København ved selvtægt overtog initiativet fra byrådet i Skagen.

Kongebesøg og kontakter til kongehuset

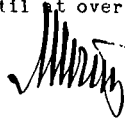
Ved sin hjemkomst til Skagen blev Søren Møller vidne til, at Skagen var blevet et søgt mål for Europas overhoveder. Ofte indtraf der med kort varsel eller helt uvarslet kongelige besøg.

I juli 1906 gæstede Sveriges kong Oscar II sammen med prins Carl og prinsesse Ingeborg Skagen, idet hans kongeskib Drøt ankrede op på reden. De kørte en tur rundt i byen og nød en kop te med kager på Brøndums Hotel.

Hjørring Amt,

den 24. November 1932.

Ved at meddele at Socialministeriet efter derom af Bestyrelsen for "Daphnefondet" afgivet Indstilling er sindet at vælge dem til Medlem af fondets Bestyrelse i Stedet for Hotelejer Brøndum, skulde man paa dertil af nævnte Ministerium givet Foranledning udbede sig Oplysning om, hvorvidt De maatte være villig til at overtage det nævnte Everv.

Hr. Borgmester Møller, R. af Lbg.,
Skagen.

1932a-17-62.

Hjørring Amt anmoder den 24. november 1932 borgmester Søren Møller om at indtræde som medlem af bestyrelsen for »Daphnefondet« som afløser for Degn Brøndum, der døde samme år.

I slutningen af samme måned ankrede en stor tysk flåde på 50 skibe op ud for Skagen, iblandt disse Hohenzollern med kejser Wilhelm II. En barkasse løb ind i Skagens Havn med kejseren om bord tilligemed et følge på 16 mand. Kejseren med følge gik en tur i byen, hvorpå man fortsatte ud til signalstationen og fyret og endte på Badehotellet, hvor man indtog frokosten. Kl. 12 spadserede man tilbage til byen og blev derpå sejlet tilbage til Hohenzollern. Et besøg som givetvis har givet anledning til megen snak i Skagen.

En engelsk flåde på 40-50 større skibe aflagde i 1908 også besøg ved Skagen. I tre uger kom dagligt besøg i byen, hvor englænderne skabte en god omsætning, og hvor der blev arrangeret mange sammenkomster med byens borgere i denne sammenhæng.

I juli 1907 aflagde Siams konge Chulalongkorn sammen med Kong Frederik VIII og kronprinsen officielt besøg i Skagen. Det kongelige følge kom med toget til Skagens Banegård, hvor de blev modtaget af borgmeste-

ren og hvidklædte damer med blomster.

Den 19. november samme år var kongen og prinserne atter i Skagen for at indvie den nye havn.

I dagene fra 18-19. juni 1908 aflagde storhertugparret af Mecklenburg-Schwerin besøg i Skagen sammen med kronprins Christian og kronprinsesse Alexandrine, hvor de boede på Badehotellet på Grenen.

Den 18. august 1911 ankrede det russiske zarskib Polarstjernen op ud for Skagen med enkekejserinde Dagmar om bord. Hun var på vej fra et besøg hos søsteren dronning Alexandra i England, tilbage til Rusland via København. Også dronning Alexandra havde tidligere aflagt Skagen besøg.

Lidt over middag blev kejserinden bragt i land og aflagde derpå besøg hos Laurits Tuxen i Vesterby i Søren Møllebyggers gamle gård, som han nu ejede. Hidtil havde han kaldt sit hjem for Malermøllen, men nu omdøbte han gården til at hedde Villa Dagminne til erindring om kejserindens besøg.

Borgmester Søren Møller modtager Kong Christian X på Skagen banegård. Ca. 1930. Postkort efter foto af Knudstrup, Skagen.

Sammen med Anna og Michael Ancher besøgte kunststillingen i Skagen. Kejserinden overværede så en redningsøvelse, drak te på Badehotellet, og blev så atter kl. syv om aftenen bragt tilbage om bord på Polarstjernen, som derpå afsejlede til København.

Laurits Tuxen havde udført flere store opgaver for den russiske zarfamilie, blandt andet et maleri af zar Nicolaj II's formæling i Vinterpaladset i 1894 og et maleri af hans kroning i 1896.

Kejserinde Dagmar måtte i 1917 flygte fra den russiske revolution. Fra Krim blev hun i 1919 hjulpet ud af Rusland af sin søster, dronning Alexandra af England, og hun boede siden i eksil på Hvidøre nord for København fra 1920 til sin død i 1928.

Skagen var blevet den by i Danmark, der næst efter København modtog flest konge- og fyrstebesøg, nogle af dem ganske kontroversielle.

En af Søren Møllers første opgaver var at modtage kongeparret på Skagen Station. Fra Hofmarskallatet på Amalienborg blev han den 4. septem-

ber 1925 skriftligt orienteret om, at »Deres Majestæter Kongen og Dronningen kunne forventes at ankomme til Skagen i Løbet af den 8'ds. for at tage Ophold på Klitgaarden«. Så måtte Søren tage sin høje hat på, for sammen med andre af byens mere kendte borgere at modtage majestæterne. Denne scene gentog sig flere gange om året igennem alle de 17 år, Søren Møller var borgmester. Besøgene gik også den anden vej. Fra tid til anden deltog Søren Møller i sammenkomster hos majestæterne i Christian VIII's Palæ på Amalienborg.

Den 19. september 1928 måtte Søren Møller på vegne af Skagen by modtage Spaniens konge Alfonso. Han ankom om bord på *Principe Alfonso* til Skagen Havn, hvor også kong Christian X deltog i modtagelsen. Besøget blev mindet længe som følge af et kæmpe politioptog, hvis mage man aldrig før havde set i Skagen. Man var bange for kong Alfonso's liv, idet Spanien lå på randen af et republikansk oprør på det tidspunkt. De to konger kørte til Klitgaarden, hvor de indtog en forfriskning, hvorpå de atter kørte tilbage til havnen. Lidt over middag stak *Principe Alfonso* atter i søen for at sejle til København med de to konger om bord. Den 12. april 1931 måtte Kong Alfonso forlade Spanien som følge af et republikansk kup, hvorpå han via Paris gik i eksil i Schweiz.

I 1929 blev Søren Møller udnævnt til Ridder af Dannebrogordenen, og i 1940 blev han tillige udnævnt til Dannebrogsmænd.

Når kongeparret opholdt sig på Klitgården, blev Søren og Kathinka hvert år inviteret til visit hos dem.

Kong Christian X og dronning Alexandrine ankommer til Skagen Station.

Foto Kathinka Møller.

Internationale engagementer

Fra sin tid i København var Søren Møllers interesse for internationale spørgsmål blevet vakt. Og nu kom han til at iagttage det internationale spil fra første parket i Skagen. Den omfattende bitterhed ved tabet af Sønderjylland, som stadig prægede landet ved århundredeskiftet, havde

også brændt sig ind i Sørenns bevidsthed. Tyskland var den tids store modstander for Danmark, og man var stedse ængstelig for at blive helt opslugt af denne stat. Hvor man kunne, søgte man kontakt til andre nationer for diskret alliance. Selv om Danmark stod uden for Første Verdenskrig, så støttede man i smug de allierede. Da krigen var slut, var Europa i kaos,

mens Danmark på trods af noget af-savn reelt havde tjent på krigen. Søren og Kathinka Møller, som ikke selv havde børn, meldte sig som værter for en wienerpige, Simet Frieda, som boede hos dem i over et år. Kontakten til denne pige bevarede de helt frem til Anden Verdenskrig.

Kommunisternes magtovertagelse i Rusland bekymrede mange i Danmark, og blandt dem ikke mindst

**I MITT FOSTERLANDS NAMN
OCH SOM
OVERBEFÄLHAVARE
FÖR FINLANDS FÖRSVARSMÄKT
TACKAR JAG EDER**

Borgmästare

Sören Møller

**FÖR DEN HJÄLP NI GIVIT FINLAND
UNDER KRIGET 1939-1940 OCH FÖRLÄNAR
EDER KRIGETS MINNESMEDALJ I BRONS**

HÖGVARTERET
1940

FÄLTMARSKALK

Mannerheim

Søren Møller. Da russerne angreb Finland i 1939, gik Skagen By ind i at støtte Finland gennem »Finlandshjælpen« i en sådan grad, at borgmester Søren Møller i 1942 på vegne af byen af præsident, feltmarskal Mannerheim modtog den finske »Krigets Minnesmedalj i Brons«. Om finnernes senere samarbejde med den tyske værnemagt behagede Søren Møller, melder historien ikke.

Skagens Museum
FORMANDEN

ADR.: APOTEKER KLÆBEL
AABOULEVARD 50

KØBENHAVN N., d. 20. Novbr. 1939

Mr. Borgmester, Kbmd. S. Møller
R. af Dbr.

Det var med virkelig Beklagelse, vi under Bestyrelsesmødet modtog Meddelelse om, at De ønskede at udtræde af Skagens Museums Bestyrelse, og at De trods vor indtrængende Anmodning om at ændre Deres Beslutning fastholdt denne. Vel er vi vidende om, at Deres mange Hverv stiller store Krav til Deres Arbejdsevne, men vi haabede dog endnu en Tid at kunne fortsætte behageligt Samarbejde. I Anledning af Deres Udtrædelse maas vi have dor til at udtale vor hjerteseligste Tak, fordi De i sin Tid i en vanskelig Periode traadte til og derved hjalp os og ogsaa for Arbejdet gennem mange her for Museets og Hotellets Trivsel.

I Bestyrelsen for Skagens Museum

V. V. Klæbel V. Thorlacius Jessing
Selveg Andreus J. Møller

I 1939 ønskede borgmester Søren Møller at udtræde af bestyrelsen for Skagens Museum, idet han ikke var tilfreds med måden, museet og hotellets økonomi blev styret på. Den 20. november 1939 modtog Søren Møller dette brev fra museets øvrige bestyrelse, hvori de beklager hans fratræden.

Skagens Museum

Da Degn Brøndum døde i 1932, arvede Skagens Museum Brøndums Hotel med hele malerisamlingen der. Som nyt medlem i bestyrelse af museum og hotel opfordrede man borgmesteren til at indtræde som afløser for Degn Brøndum. Med Søren Møller fik museet dels byens borgmester som medlem, hvor han kunne repræsentere byens interesser. Dernæst fik man en dreven forretningsmand på et tidspunkt, hvor man skulle til at drive hotel. Og endelig havde Søren Møller nære familierelationer til Brøndumfamilien. Man skal i denne forbindelse erindre, hvilken enorm betydning Brøndums Hotel, Skagensmalerne og senere Skagens Museum havde haft for udviklingen i Skagen. Hvor byens tidligere næsten eneste indtægt var kommet fra fiskeri, var byen nu fast institueret som et attraktivt turistmål, som hver sommer tiltrak særdeles mange feriegæster, som mange i byen levede af.

Arbejdet i denne bestyrelse svarede i det lange løb ikke til Søren Møllers

temperament, og han var ikke enig i den måde, man drev hotellet på. Det blev ikke drevet forsvarligt som en forretning, og det gav stedse underskud.

Efter 7 år ønskede han at udtræde af museumsbestyrelsen, hvilket han meddelte på et bestyrelsesmøde i sommeren 1939. Man prøvede at tale ham fra beslutningen, men Søren Møller stod fast.

Den 20. november modtog han fra museets formand, apoteker V. Chr. Klæbel i København følgende skrivelse:

Hr. Borgmester, Kbmd.

S. Møller, R. af Dbr. Det var med virkelig Beklagelse, vi under Bestyrelsesmødet modtog Meddelelse om, at De ønskede at udtræde af Skagens Museums Bestyrelse, og at De trods vor indtrængende Anmodning om at ændre Deres Beslutning fastholdt denne. Vel er vi vidende om, at Deres mange Hverv stiller store Krav til Deres Arbejdsevne, men vi haabede dog endnu en Tid at kunne fortsætte behageligt Samarbejde. I Anledning

af Deres Udtrædelse maa vi have Lov til at udtale vor hjerteligste Tak, fordi De i sin Tid i en vanskelig Periode traadte til og derved hjalp os og ogsaa for Arbejdet gennem mange Aar for Museets og Hotelllets Trivsel. I Bestyrelsen for Skagens Museum. V. Chr. Klæbel. V. Thorlacius-Ussing. Helga Ancher. J. Johansen. J. Fredborg.

Dermed blev den bog lukket for Søren Møller. Hans interesse for museet som et væsentligt aktiv for Skagen By var usvækket, men uenigheden i bestyrelsen sled for meget på ham.

Overdragelsen af C.S. Møllers købmandsforretning til Knud Møller

Meget lykkedes for Søren Møller i hans 80 år lange liv. Men en ting gik galt for ham. Og det var generationsskiftet i C.S. Møllers, senere Sørenes købmandsforretning.

Da Søren og Kathinka ikke fik nogen børn, modnedes efterhånden den tanke, at en af broderen Christians sønner med tiden skulle videreføre forretningen. Søren havde en nær

tilknytning til de tre drenge, som voksede op i hans umiddelbare nærhed i købmandsgårdens gamle bindingsværkshus. Han så dem snart hver dag og følte dem måske næsten som sine egne sønner.

Det blev den næstældste, Knud, som i 1925 kom i købmandslære hos Søren Møller. Da han var udlært, kom han på handelsskole i København. Senere aftjente han sin værnepligt ved Livgarden og stod således vagt blandt andet på Amalienborg. I 1935 blev han gift med Lizzi Christoffersen.

Da Knud kom tilbage til forretningen, var Søren fuldt optaget af sit hverv som borgmester og med varetagelsen af sine mange tillidshverv, hvilket betød, at Knud i udstrakt grad stod for ledelsen af købmandsforretningen. Han kastede sig over hvervet med liv og sjæl og var meget afholdt af alle kunderne for sin måde at være på, og forretningen var i god og stadig fremgang.

Men tiden kom, hvor onkel Søren på grund af alderen begyndte at sige farvel til nogle af sine mange tillidsposter, samtidig med at han trak sig

C.S. Møllers købmandsgård med det »nye« hus fra 1889. Nordsiden med indgangen til butik til højre. Til venstre staldbygninger og vognport. Billedet er fra 1890-erne. Foto Kathinka Møller.

ud af byrådsarbejdet. Det medførte, at han fik mere tid til at beskæftige sig med forretningens daglige drift, som i mange år havde været overladt til Knud.

Hvor Søren selv havde oplevet, at hans far, C.S. Møller, ved hans overtagelse af forretningen helt havde overladt styringen til ham, kunne Søren ikke forlige sig med at gøre det samme. Han havde stadig mange kræfter og var styret af en stor virke-trang, og det gik hurtigt ud over samarbejdet med Knud. Søren var den konservative, der holdt på det bestående, mens Knud ville følge med tiden. Der blev snart mange uoverensstemmelser om store og små ting i

butikken, og de evnede ikke at indrette sig efter hinanden. Knud, der nu var 32 år, forstod ikke at bøje af for den ældre, men syntes, at hans syn på sagen måtte være det rigtige, og at det var i overensstemmelse med tidens krav, hvorfor han græmmede sig, når han ikke kunne finde forståelse hos sin onkel. Og Søren var for vant til at blive adlydt ubetinget. Situationen udviklede sig stadig mere kritisk i forholdet ikke blot mellem Knud og Søren, men også den øvrige familie blev inddraget i problemerne. Især måtte Knuds mor Johanne holde for og måtte høre på beklagelser fra begge sider. Og problemerne sled på nerverne hos alle de involverede.

Knud blev syg og blev i 1943 sendt til København for at få fjernet en knude i underlivet. Tilbage i Skagen blev han skilt fra sin kone Lizzi og derpå igen straks gift med Ester Büriel fra Fredericia. Han fortsatte i forretningen hos Søren, men forholdet imellem dem var efterhånden blevet uudholdeligt spændt. Og da Knud ikke var tilfreds med de betingelser, han skulle overtage forretningen på til sin tid, brød han i 1944 ud af samarbejdet og overtog i stedet købmand N.A. Egholms forretning. Denne kastede han sig nu over med hele sin

energi, og ved en voldsom indsats fik han i løbet af få år skabt familien et godt levebrød. Samtidig var han blevet reder for fem skagenskuttere, som han førte regnskab for. Men hans helbred kunne ikke holde. Sygdommen bredte sig og tærede på hans kræfter. Og i 1946 udvikledes situationen til et komplet sammenbrud. I sit andet ægteskab havde Knud i 1944 fået en søn, som blev opkaldt efter sin far, og sidst på året i 1945 ventede Ester igen en forøgelse af familien. Den 5. januar 1946 kom Ester på sygehuset, da man ventede

Knud Møller i FDF-uniform, ca. 1923.
Foto Kathinka Møller.

I Møller-familien var der tradition for, at drengene aftjente deres værnepligt, gerne ved Den Kongelige Livgarde i København. Her ses Knud Møller som garder i 1930. Foto Atelier Promenade, Kaj Baltzersen, København.

en kompliceret fødsel. Efter få timer døde hun i barselssengen under fødslen. Knud var utrøstelig. Han stod nu alene tilbage med sine to små drenge. Men han bed tænderne sammen og søgte at stå prøvelsernes tid igennem, men hans helbred blev gradvist ringere og ringere. I juli døde Knuds far Christian, og i august kom Knud på sygehuset i Skagen og blev derfra overført til Centralsygehuset i Hjørring. Da han kom hjem herfra, stod det klart, at han kun havde kort tid tilbage at leve i, og den 30. oktober, på hans mors fødselsdag, døde han.

Hans to små drenge blev bortadoperet til et godt hjem, idet familien bevarede kontakten til dem.

Søren Møller havde hele tiden stadig håbet på, at Knud trods alt med tiden kunne overtage den gamle hæderkronede købmandsgård med forretningen, men med Knuds død forsvandt dette håb. Han drev forretningen endnu nogle år til 1950, hvorpå han overdrog den til sin kommiss Willy Gersbøl – efter at have været købmand i netop 50 år i Skagen.

Den 1. januar 1957 lukkede den gamle købmandsforretning sine døre for stedsø, og firmanavnet C.S. Møller gik over i Skagens historie.

Søren Møller og Kathinka som familiemennesker

Søren Møller var et varmt og følsomt menneske, som ville have egnet sig særdeles godt som familiefar. Hans omsorg for familiens mange børn var omfattende, og hver sommer modtog han sammen med Christians familie og Bedste, så længe hun levede, en sværm af Sørenes nevøer og niecer.

Karen Christensen, et af Søren's brors, Rasmus Møllers børn fra Thirup Mark fortæller, at årets store positive begivenhed indtraf, når man skulle på ferie i købmandsgården i Skagen. Man boede mest hos Christian, Johanne og Bedste i det gamle bindingsværkshus, men kom også meget hos Søren og Kathinka. Bedste så sit snit til, sammen med Johanne, at ekvipere børnene med aflagt eller nyt tøj fra yderst til inderst, mens Kathinka gik lange ture til Gl. Skagen og rundt om Skagens Gren med børnene. Den travle Søren så de mindre til, men når han var hjemme, var han fuld af sjov og leg.

Når der var tid dertil, tog man på tur til familien på Øster Thirup ved Hjørring, familiens anden hovedbasis. Her kom også familiens nære venner, maleren professor Viggo Johansen og hans kone Martha.

Kathinka havde et afmålt forhold til de mange børn. Hun var og blev den lidt finere københavner, og hun forlangte, at børnene sagde De til hende. De kunne godt lide hende, men hun blev aldrig deres reservemor.

Det var Bedste og Johanne, de kom til, når de skulle have trøst eller hjælp.

Kathinka holdt meget af Skagen, men hun følte sig som en af byens finere borgere. Borgmesterfrue og ven med kongehuset. Et af børnene har fortalt, at når de mødte hende på gaden, søgte de at undgå hende ved at gå over på den anden side.

Kathinka fik på et tidspunkt grå stær på det venstre øje. Det blev opereret, og til sidst mistede hun det og fik i stedet et glasøje. Fra tid til anden faldt det ud, hvilket efterlod hende i en ydmygende situation.

I de første år i Skagen var hun meget aktiv med at fotografere, og vi kan takke hende for særdeles mange prægtige fotografier fra det gamle Skagen. Mange situationer fra familiens og byens liv er blevet fastholdt for eftertiden, takket være hende. Men opgaven som borgmesterfrue kunne ikke udfylde hendes liv. Og barnløsheden var stedse et problem for hende. Et kompleks udviklede sig hos hende, og som det ofte går, søgte hun tilflugt i skrøbelighed. Hun fik ofte migræneanfald, og når det skete,

Kathinka Møller i købmandsgårdens fine stue, ikke længe efter hendes og Søren's indflytning. Foto Kathinka Møller.

Lige efter 1. Verdenskrig kom der elektricitet i nogle af Skagens huse, således i købmandsgården. Den udstoppede måge i hjørnet er stadig bevaret i familien. Alle fotos Kathinka Møller.

Kirstine Kurtz på besøg hos Søren Møller i købmandsgården.

Dameselskab fra familien Møller på tur til Skagen Nordstrand.

Da C.S. Møller købte købmandsgården i Vesterby i 1863, fulgte der nogle lodder med gården. De lå nord for Butterstien, hvor Nedre Mosevej munder ud i denne og løber næsten helt ud til kysten. På disse lod købmand Søren Møller dette træhus opføre, således at familien kunne tage ophold på lodderne. Her ses Søren og Kathinka sammen med en gæst og Søren's store hund.

Når man modtog sommergæster hos Møllers i købmandsgården, var en tur til Grenen dengang som i dag obligatorisk. Her har man besøg af familien Lambeck fra Hobro. Længst til venstre Søren Møller, derpå Anna Kurtz og Ane. Foran Poul og Erik Møller. Alle var sømmeligt klædt på. Jakkensæt og slips og damerne i halv- eller hellang kjole og alle naturligvis med hat.

vidste alle det. Gardinerne blev trukket for i beboelsen i købmandshuset, og al støj blev bandlyst. Og for børnene var det ganske vanskeligt at være stille.

Alderdom i Skagen

Søren Møller blev ved med byrådsarbejdet indtil 1942, hvor han var 72 år. Da Søren i 1940 fyldte 70 år, blev der i lokalpressen givet en meget rammede karakteristik af byens gamle borgmester. Han blev betegnet som

C.S. Møllers købmandsgårds bygning fra 1889, umiddelbart før nedrivningen fandt sted i 1964 for at give plads til Skagens nye rådhus. Ubekendt fotograf.

»Kongen af Skagen«. Under mærket »Anker« skrev journalisten, at det lille patriarkalske fiskersamfund Skagen altid havde haft sin høvding. Alba Schwartz havde tidligere betegnet den gamle Søren Møllebygger

som byens ukronede konge, så var det den stovtteste skipper i havnen, som igen blev afløst af Degn Brøndum i Østerby. Da han døde i 1932, arvede Søren Møller den ledige trone. »Anker« skrev:

Søren Møller er en ægte Skagbo i god gammeldags Forstand, erfaren, sindig og – tavs. Han bruger ikke Munden i Tide og Utide til højtravende Udgydelser og stærke Ord som det yngre Slægtled af Fiskegrosserere og Konservesfabrikanter. Møller har sin Mening, men han sidder stille med den i sin Borgmesterstol og lader Byraadets iltre Del slippe Dampen ud; naar de saa er løbet tomme, rejser han sig og siger et par jævne Ord, og dermed var Sagen afgjort. Aldrig for langt til højre eller venstre, ikke for skarp Kurs i Øster eller Vester, men støt midt imellem og saa ligeud, Røsten fra Mellembyen. Det er Søren Møller!

Sydsiden af købmandsgårdens fjællebeklædte gamle bindingsværksbygning. Foto Kathinka Møller.

I 1942 frasagde Søren sig så sit borgmesterhverv og helligede sig herefter købmandsforretningen. Den mislyk-

kede overdragelse af forretningen til Knud med de ulykkelige følger pinte Søren særdeles meget og lagde en skygge over de følgende år herefter, men langsomt fik han og den nære familie arbejdet sig ud af den dystre erindring herom.

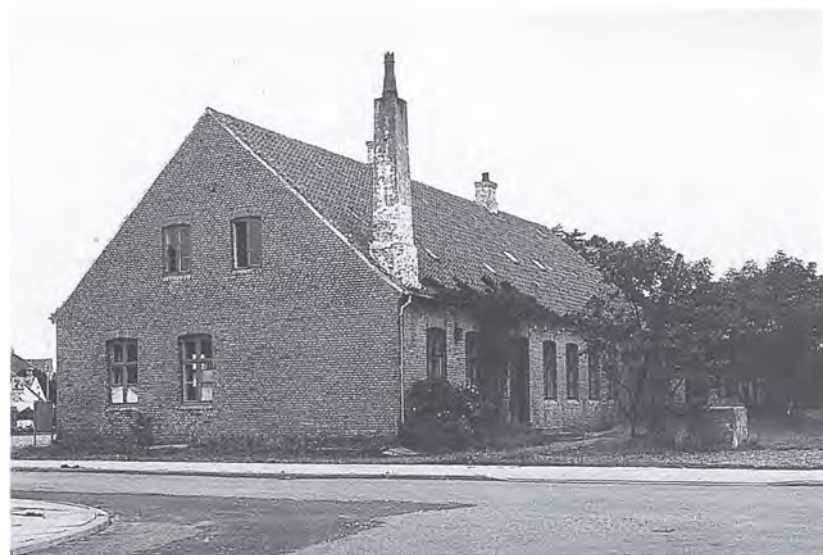
Søren Møllers foretrukne befordringsmiddel var cyklen. I mange år kunne man se ham på denne, bærende en sort kasket med blank skygge på hovedet og i en ulastelig habit samt blankpudsede træsko på fødderne. Hilsende på alle han mødte, og som viste ham venlig ærbødighed den anden vej.

Søren og Kathinka holdt i de sidste år meget til hos Poul Møller på Markvej samt hos Else og Aage Mygind Sørensen. Her kom de til daglig og til højtiderne. Et af hans sædvanlige ritualer var, når han til julemiddagen fik mandlen fra risengrøden, at han gemte den i en hul tand og foregav, at den var bortkommen, naturligvis til børnenes store fortrydelse.

1950 blev Søren Møllers sidste år. Den 9. februar kunne han og Kathinka holde guldbryllup, men Søren hel-

bred tillod ikke, at de fejrede begivenheden. Kun den nærmeste familie og fætter Søren fra Øster Thirup var til stede til et glas vin og kransekage. Dog fik de to gamle »Sørener« sunget nogle af familiens gamle sange endnu engang. Den 5. april kunne Søren holde 80-års fødselsdag, og det kom ikke til at gå stille af. Den ene deputation afløste den anden hele dagen. Og da dagen var omme, var Søren aldeles udkørt. 3 uger senere var det slut. Den 27. april afgang Søren Møller ved døden, og den 2. maj blev han begravet under deltagelse af hele Skagen.

Søren havde naturligvis forberedt alt inden sin død. Forretningen blev som tidligere nævnt overtaget af kommis Willy Gersbøl for 10 år, mens Kathinka kunne blive boende i det store købmandshus, så længe hun ønskede. Hun brød sig imidlertid ikke om at bo alene, og da hendes helbred efterhånden var blevet ringe, flyttede hun snart på alderdomshjemmet, hvor hun tilbragte sine sidste år, især tilset af Poul Møller. Den 22. januar 1957 døde Kathinka 85 år gammel, få dage

Fotografi af stuehuset til C.S. Møllers gamle købmandsgård taget umiddelbart før nedrivningen. Ubekendt fotograf.

efter at C.S. Møllers købmandsforretning lukkede, hvilket skete den 1. januar.

Da Søren i 1950 besluttede at afhænde købmandsforretningen, skrev han i sit testamente: »Det er mit ønske, at ejendommen skal tilbydes Skagen Kommune til en rimelig pris, da det er den eneste grund i byen, som er stor nok og samtidig har en så cen-

tral beliggenhed, at det må være rigtigt at lægge det nye rådhus her«.

I 1965 faldt de gamle bygninger og gav plads for byens nye rådhus. Exekutor i hans bo var blandt andet hans brorsøn, bankdirektør Poul Møller, som også senere blev borgmester i det nye rådhus, der kom til at ligge netop der, hvor hans forfædre havde haft deres driftige virke siden 1863.

C.S. Møllers øvrige efterslægt

Det var dengang skik, hvad der var ganske naturligt, at forældrene koncentrerede sig om deres førstefødte; det gjorde Søren Møllebygger, og det gjorde nu også C.S. Møller. Den ældste Kirstine skulle jo »bare« lære husholdning, så hun kunne klare en husholdning, når hun blev gift, så alle kræfter blev lagt i at få uddannet Søren til at kunne overtage C.S.

Møllers købmandsforretning, når den tid kom. Han skulle have den bedst mulige skolegang i Skagen, han skulle være mest muligt i forretningen, når lejlighed bød sig, og han skulle have den bedst kvalificerende uddannelse i København, der kunne gives på den tid. Alt var i så henseende planlagt og skete med tiden fyldest.

Den næste dreng i flokken var Johan Henrik. Han var en vaks og charmerende dreng, som gerne havde gjort Søren rangen stridig med hensyn til overtagelse af købmandsforretningen. Men der var kun plads til én, så Johan Henrik måtte søge andre græsgange for sit virke.

De næste tre drenge, Rasmus, Laurits og Christian måtte der findes

plads til andre steder end i købmandserhvervet. Rasmus og Laurits blev landmænd, Laurits dog senere købmand i Hjørring, mens Christian blev sat i snedkerlære, efter han var blevet konfirmeret i 1891.

Kirstine Møller, gift Kurtz (1868-1939)

C.S. Møller og Anes første barn var Kirstine, som blev født den 20. april 1868 i købmandsgårdens gamle bindingsværksbygning. Det er ikke meget, vi ved om Kirstines opvækst og liv, men i en periode efter konfirmationen kom hun i huset hos malerparret Martha og Viggo Johansen i København.

25 år gammel blev hun den 27. juni 1893 gift med Christian Johan Kurtz, som var købmand i Følle ved Rønde på Djursland, hvortil hun flyttede. Købmand Kurtz blev alvorlig syg i slutningen af 1907 og døde allerede den 18. marts 1908. Købmandsforretningen blev solgt, og Kirstine flyttede sammen med døtrene til Skovvej i Århus.

De fem yngste C.S. Møllerbørn. Fra venstre forrest Sofie, Christian og Marie, bagerst Rasmus og Laurits. Foto A. Claussen, Skagen, ca. 1900.

C.S. Møller og Ane, som på det tidspunkt opholdt sig i København, flyttede nu til Århus til den efterladte datter, som sad tilbage med de to døtre Anna Sophie på 13 år og Johanne på 10 år, og det var her, at C.S. Møller døde i 1909.

Kirstine blev boende i Århus til sin død, den 20. april 1939, men i alle de mellemliggende år kom hun og døtrene meget hos familien i Skagen.

Kirstine Kurtz' efterkommere

Kirstine fik to børn: Anna Sophie (1894-1985) og Johanne (1897-1966).

Anna Sophie Kurtz blev født den 21. november 1894 i Følle. Hun blev i 1924 gift med lærer ved Duborgskolen i Flensborg, cand. mag. Gunner Worsøe Schmidt, født den 10. marts 1894 i Hvam, med hvem hun fik to børn, Anne Marie og Peder Mørch. I 1933 flyttede familien til København, hvor Gunner blev ansat ved Efter-slægtens Skole, mens Anna kom til at undervise på Rungsted Private

Kirstine Møller fotograferet formentlig o. 1890 hos Christensen & Morange, København.

Skole. Allerede 1. marts 1935 døde Gunner, og Anna sad derefter tilbage med de to børn på henholdsvis knapt 10 og 8 år. Hun blev ansat ved Københavns Skolevæsen og underviste i mange år på Bellahøj Skole.

70 år gammel havde hun i 1964 den gode oplevelse at have sit barnebarn, Michael fra Canada boende hos sig i et halvt år. Anna boede sine sidste år på plejehjemmet Lions Park i Trørød, hvor hun døde den 5. april 1985, godt 90 år gammel.

Købmand Christian Kurtz. Ubekendt fotograf.

Anna Marie Worsøe-Schmidt, Anna og Gunners ældste barn blev født den 2. april 1925. Hun blev student fra Aurehøj Gymnasium i 1943. I krigens sidste år var hun journalistelev på Århus Amtstidende, og i en periode efter krigen var hun censor ved de amerikanske styrker i Tyskland. Senere blev hun ansat ved Junckers Savværk, hvor hun var, indtil hun sammen med sin mand, Frode Stringer og sønnen Michael, født den 17. november 1947, emigrerede til Vancouver, B.C., Canada. Mens Frode opbyggede en ejendoms-mæglervirksomhed, studerede Anne Marie ved University of British

Anna Sophie Kurtz, Kirstines ældste datter, født i 1894. Gift med Gunnar Worsøe-Schmidt i Flensborg, som døde i 1935. Anna er her fotograferet den 13. september 1913, 19 år gammel af Riis Knudsen, Lille Torv 2, Århus.

Columbia og tog først en BA, senere en MA i Political Science. Anne Marie og Frode bor nu i Victoria, B.C.

Michael bor i dag på Hawaii.

Kirstine Kurtz i sin bolig i Århus, hvortil hun flyttede i 1908. Det var her, C. S. Møller døde i 1909. Senere flyttede hun til Lollandsgade 7, hvor dette billede er fra. På væggen bag planten hænger P.S. Krøyers portrættegning af Per Eskildsen, som gengives på side 270. Amatørfoto.

Fire damer i købmandsgårdens have. Bagerst Marie Dalsgaard med Poul Møller på skødet, ved siden af hende Johanne Møller, og forrest til venstre Anna Sophie Kurtz ved siden af tante Kathinka. Foto Kathinka Møller.

Peder Mørch Worsøe-Schmidt blev født den 17. november 1926 som Anna og Gunners andet barn. Peder blev student fra Østersøgades Gymnasium i 1944, netop hvor 2. Verdenskrig rasede på sit højeste.

Han kom på Polyteknisk Lærestalt og blev cand. polyt. i 1950. Efter studier ved Stanford University i Californien i 1961-63 tog han i 1965 en Ph.D. grad ved dette universitet. Blev professor i maskinlære (køleteknik) ved Danmarks Tekniske Højskole i 1968.

Peder Worsøe-Schmidt har siddet som medlem i en lang række institutioner, blandt andet i Akademiet for de tekniske Videnskaber og i Teknologirådet, og også internationalt har han været aktiv indenfor energi- og køleforskning. Dertil har han udgivet en række videnskabelige publikationer inden for førnævnte områder.

Peder Worsøe-Schmidt blev den 11. marts 1950 gift med civilingeniør Helga Bom Rasmussen, med hvem han fik to børn, Inger der blev født den 17. november 1954 og Lisbeth der blev født den 4. september 1957. Helga døde den 26. august 1986.

Den 8. oktober 1988 blev Peder Worsøe-Schmidt gift med Lis Aagaard. Peder og Lis bor i dag i Nærum, nord for København.

Johanne Kurtz blev født den 30. juni 1897 i Følle. Også hun flyttede med familien til Århus, hvor hun boede det meste af sit liv.

Hun blev som ung ansat på Aarhus Oliefabrik, og bortset fra en periode under 2. Verdenskrig, hvor hun var udlånt til Landsforeningen til Arbejdsløshedens Bekæmpelse (LAB) forblev hun der, indtil hun blev pensioneret. Hun interesserede sig for sprog og rejste en del, bl.a. til Frankrig og Italien.

Hun døde den 21. september 1966.

Ane Møller, gift Torup (1871-1951)

Blev døbt Anna, men kaldt Ane. Ane blev født den 17. april 1871 som C.S. Møller og Anes tredje barn. Under sin opvækst i købmandsgården i Skagen kom hun meget hos kunstnerne. I 1885 malede Michael Ancher hende på maleriet *Romanlæsning i haven*, som

Tre C.S. Møller-sønner fra Skagen, fotograferet i Århus ca. 1895.

Til venstre Johan Henrik, som etablerede Skagens første bryggeri, og som senere blev kongelig vejer og måler. I midten Christian, som overtog bryggeriet og senere blev depotbestyrer for Carlsberg i Skagen. Til højre Laurits, som først blev ejer af gården Ribberholt ved Kvissel og senere købmand i Hjørring. Foto A. Gylstorff, Søndergade 8, Aarhus.

i dag hænger på Skagens Museum. Viggo Johansen har lavet en portrættegning af Ane.

Hos kunstnerne mødte Ane i 1893 den lidt sære men meget talentfulde maler Albert Gottschalk (1866-1906), der var elev af P.S. Krøyer på De frie Studieskoler og privat hos Karl

Madsen. Med ham blev hun forlovet i marts 1894, men forlovelsen kom ikke til at vare længe.

Ikke længe efter flyttede hun til København, hvor hun en tid boede sammen med sin bror Søren, mens hun blev uddannet som lærerinde. Efter endt uddannelse blev hun ansat

som kommunelærerinde på Sjællandsgades Skole i København.

Ane fik et livslangt venskab med Karl Madsen, og hans barnebarn Else Lofthus beretter, at Ane ofte dumpede ind på Karl Madsens bopæl på Skt. Hans Torv, hvor hun fortalte muntre historier fra Sjællandsgades Skole.

På et tidspunkt blev Ane ansat på Randersgades Skole, hvor Frederik Torup også var ansat. Ane var flyttet til Randersgade 29, hvor hun boede på 3die sal, og ovenover, på 4de, boede Frederik.

I år 1900 blev hun gift med Frederik Torup. To brødre som blev gift med to søstre. Frederik Torup blev gift med Ane, og Jens Torup blev gift med Sofie Møller, C.S. Møllers og Anes yngste datter. Sofie og Jens blev gift i 1901. Sammen fik Ane og Frederik i 1901 et barn, Henrik.

Ane kom ofte med sin mand og søn på ferie i Skagen, hvor hun især holdt til hos broderen, borgmester Søren Møller.

Sofies datter, Eva Hallgren, erindrings tante Anes hyggelige stue med mange malerier, deraf flere Ancher-billeder,

Ane Møller (1871-1951) gift med Frederik Torup. Den smukke sølvbroche skyldes Th. Bindsbøll. Han formgav og forærede mange sådanne til sine venners koner og døtre. Også Anna og Helga Ancher modtog hver en broche af Th. Bindsbøll. Ubekendt fotograf.

blandt andet førnævnte maleri fra 1885 af hende selv som ung. Ane var selv en habil maler, og også hendes egne billeder prydede væggene. Hun var cerutyger, og hun gemte under Anden Verdenskrig omhyggeligt alle skodde til sin bror, Kgl. Vejer og Måler Johan Henrik, Eva Hallgrens farfar.

Ane og Frederik havde et sommerhus i Liseleje, »Elmehuset«, og her tilbragte de en del af deres lange skoleferier og modtog mange af familiens medlemmer som gæster. Huset er stadig i familiens eje. Henriks ældste søn Ole, byggede i 1960 et sommerhus ved siden af Anes gamle sommerhus på samme grund. Ane døde i København

den 29. maj 1951, 80 år gammel. Ane fik kun et barn, Henrik Torup. Henrik kom ud at sejle i ca. 10 år, men gik derpå i land og blev i 1936 lærer i sprog og to år senere translator i engelsk ved Københavns Maskinmesterskole. Her sluttede han som lektor. Han blev i 1929 gift med Ingrid Pedersen, med hvem han fik to sønner og en datter. Henrik døde den 7. maj 1976.

Johan Henrik Møller (1872-1953)

Johan Henrik blev født den 8. juli 1872 som fjerde barn og næstældste søn af Christian og Ane Møller. Han blev den fjerde i familien, som blev opkaldt efter Søren Møllebyggers første arbejdsgiver, strandingskommissær Johan Henrik Møller i Toldergaarden. Ca. en måned efter hans fødsel må der have været opstået en kritisk helbredstilstand, idet han blev hjemmedøbt den 8. august 1872. Senere, den 1. september, blev han så »fremstillet« i kirken for en bekræftelse af dåben.

Johan Henriks opvækst kom til at finde sted i købmandsgårdens gamle

bindingsværksbygning. Netop Johan Henriks opvækst og især hans skolegang kan vi følge ganske tæt, idet han begyndte at føre dagbog den 1. november 1887 og vedblev dermed indtil april 1888, i alt ca. 1/2 år. Selv om oplysningerne er lidt tilfældige og springende, så giver de i alt et ganske godt billede af, hvorledes en 15-16 årig dreng oplevede sin opvækst og især skolegang på det tidspunkt.

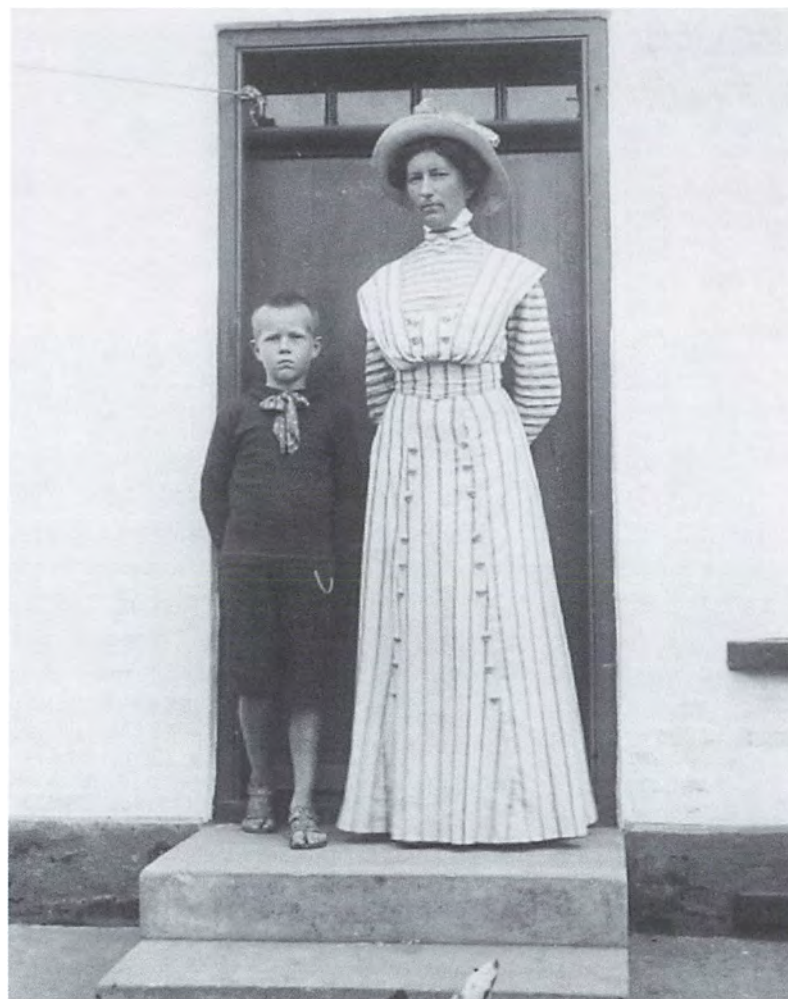
Han kom i skole hos C.S. Møllers niece Agnes Brøndum i Skagens Privatte Skole. I 1886 gik han som trettenårig i en klasse med 8 elever. Når man læser hans karakterbog, fornemmer man de trængsler, han var udsat for i skolen. Med så få elever i klassen var han sikker på at blive overhørt hver dag, og hver eneste præstation blev vurderet og resultatet bogført for alle ugens 6 skoledage. Om lørdagen fik eleverne karakterbogen med hjem og skulle så efter forevisning i hjemmet medbringe den underskrevet om mandagen. Det har været med en betydelig bæven, at Johan Henrik har forelagt sin karakterbog for fatter Christian, for det var kun C.S. Møller, som skrev

under på disse. Og kravene har utvivlsomt været store. Storebror Søren klarede sig ganske godt i skolen, mens Johan Henrik kæmpede bravt med sprogene engelsk, tysk og fransk, men ikke altid med lige stort held. Karakterer som »nul«, »slet«, »mådelig« og »tg« kom særdeles ofte i brug.

I skolens udtalelse for februars præstationer i 1886 står der: »Efterladende med Tydsk og til Dels med de fleste andre Fag«. I marts samme år står der, at »Opførslen har ikke været rosværdig«. For at ingen skulle være i tvivl om, hvad skolearbejdet gik ud på, blev der i karakterbogen anført, hvad nummer eleven var i klassen, og især hvis placeringen var blevet ændret i negativ retning siden sidst.

Eftersidning blev anvendt på Skagens Private Skole, og når en sådan havde fundet sted, blev også den indført i karakterbogen.

I 1886-87 gik Johan Henrik til konfirmationsforberedelse hos sognepræst C. Place, og han blev konfirmeret i Skagen Kirke den 2. oktober 1887, og den følgende søndag blev han taget til alters. En udleveret

Ane Torup, C.S. Møllers og Anes næstældste datter. Her ses hun med sit eneste barn, sønnen Henrik (1901-1976) på besøg i Skagen i 1909. Foto Kathinka Møller.

»Confirmationsattest« bevidnede, at Johan Henrik var blevet konfirmeret. Da Johan Henrik var færdig med skolen ved udgangen af 1888, udfærdigede præsten en skudsmålsgang, af hvilken det bl.a. fremgik, at Johan Henrik var blevet vaccineret af di-

striktslæge Hans Bech Schierup den 16. juni 1873, altså knapt et år gammel. En skudsmålsgang forlangtes almindeligvis, når unge mennesker skulle ud at tjene hos andre, og det var politimyndighederne eller stedets sognepræst, som udstedte den.

Af Johan Henriks dagbogsoptegnelser fremgår det, at hans skolegang optog det meste af hans tid. Hver dag fra kl. 9-12 og igen fra 2-4 var han på skolen, inklusive lørdag. Ved siden af skolegangen modtog han privatundervisning hos lærer Georg Niedhard.

I forhold til 1886 synes Johan Henriks placering i klassen at have bedret sig, idet han i sin dagbog meddeler, at han i november 1887 er avanceret til at være nummer 2 af 5 elever.

Johan Henriks dagbog fra 1887-88 gengives i bilag 5.

I foråret 1888 gjorde han sig tanker om at komme til København for der at tage præliminæreksamen for derpå at uddanne sig til farmaceut ved universitetet der.

Johan Henrik var langt fremme med sine hovedstadsplaner, idet han mente, at han gennem sin kusine Martha Johansen kunne få plads hos apoteker Alfred Benzons på Svaneapoteket i Østergade. Men sådan kom det ikke til at gå.

I sin fritid færdedes Johan Henrik overalt i Skagen og Højen. Hans bed-

Johan Henrik Møller, født 1872, død i København i 1953. Her 21 år gammel. Foto: Steen Møller, Frederikshavn.

Johan Henriks karakterbog fra 6.-11. september 1886. Bogen er påbegyndt den 18. januar 1886. Hver side dækker en uge.

Fra den 6. Sept. til den 11. Sept.

Læregjensl.	M.	T.	O.	T.	F.	L.
Lærebog					g	
Bibelhist.	mg					
Dansk			gx			
Skjønkrivning					mg	
Retskrivning	mg					
Tavlergning	g				g	
Hovedregning		mg				
Naturhistorie		mg			mg	
Fædrehist.						
Verdenshist.						
Geografi.				mg		
Tysk	gx			mg		
Tysk Stil Gram.	gx			g		
Fransk				gx		
Fransk Stil				g		
Engelsk		mg			gx	
Engelsk Stil		g			mg	
Tegning		mg			mg	
Dansk Gram.						
Dansk Stil					mg	
Naturlære						
Mathematik						
Vers						
Orden						
Opførsel			mg		gx	

Forevist
C. H. Møller

Ann.

Karakterbog

for

Johan Henrik Møller

i

Skagens private Skole.

Frederikshavn.
C. A. Jepsens Boghandel.

ste ven syntes at være købmand Holsts søn Jens, som han var meget sammen med. Han kom meget hos købmand Holst og købmand Brøndum, men også hos Niels Normann i Ruths hus. De unge mennesker spillede en del kort og drak kaffe, når de var sammen. Spiritus nød de ikke. Kun nytårsaften skålede man det nye år velkomment i et glas portvin.

Når isen var stærk nok, stod man på skøjter på isen i Brovandene, idet man kom til og fra stedet via Buttervej.

Johan Henrik fik sig et par nye skøjter i julegave i 1887, et par Austria-patent-skøjter, som han var betydelig stolt af.

Den 29. december 1887 løb Johan Henrik på skøjter sammen med de tre brødre Rasmus, Laurits og Christian på isen ved Brovandene det meste af eftermiddagen.

Johan Henrik spillede på harmonika, endda så godt at man kunne danse til hans musik. Hos C.S. Møllers rådede man over et klaver, et af Skagens få på de tider, og også dette formåede Johan Henrik at spille på.

Vedrørende familiekontakt omtaler Johan Henrik, at han kom hos Anna

og Michael Ancher, til hvem han havde fået et ganske venskabeligt forhold.

Anden juledag bød traditionen, at C.S. Møllerfamilien hvert år fast var til selskab hos Brøndumfamilien. Johan Henrik fortæller, at Michael Ancher ved dette selskab i 1887 omtalte hans lærer Niedhard som en nar. Han havde holdt et foredrag på Skagens Hotel i stærkt beruset tilstand, hvilket naturligvis havde givet anledning til en del snak i byen.

Også onkel Martin og familien på Nørre Tislum omtalte Johan Henrik i sin dagbog, og altid meget positivt. Her oplevede Johan Henrik sine bedste feriestunder, når han sammen med sine søskende tilbragte ferierne ved Hørmested.

Johan Henrik var stærkt optaget af tidens politiske forhold samt også af udviklingen ude i verden. Hvad sidstnævnte angik, synes en væsentlig kilde til information på den tid at være *Illustreret Tidende*, som udkom hver uge, mens interessen i den lokale politiske udvikling fandt næring i bysnakken. Den 2. januar 1888 gennem-

Vinteren gav anledning til adspredelse afforskellig art. Store isbelagte flader i Brovandene gav muligheder for at stå på skøjter, og alle kunne være med, ung som gammel. Foto Kathinka Møller.

førtes byrådsvalg i Skagen, og dette fulgte Johan Henrik med stort engagement. Man fornemmer, at han holdt med det vindende højreparti, en holdning han nok har taget med sig hjemme fra C.S. Møller.

Johan Henrik havde en særdeles god fantasi, og han afslørede mange planer om at skrive »værker« af forskellig art. Han skrev tidligt små historier og digte, og hvad især versedigtningen vedrørte, fulgte den ham livet igennem. Han blev en yndet lejlighedsdigter hos familien og blandt venner.

Af et brev fra Martha og Viggo Johansens Gerda (Mezger) fremgår det, at hun og hendes søskende holdt sommerferier i Skagen. Hun skrev at Johan Henrik var »så sød imod os Johanneske Børn i Skagens gamle Dage, og at han legede Købmandsbutik med os i den gamle Haves Lysthus«. Det må have været omkring 1890-95. Martha og Viggo Johansen viste sig i denne periode ikke i Skagen på grund af Marthas kølige forhold til P.S. Krøyer.

Johan Henrik sluttede skolen med en realeksamen i 1888. Hans ønske

Når sneen lagde sig over Skagen, blev hestevognen udskiftet med kane. Begge fotos Kathinka Møller.

Med Skagens nære beliggenhed ved havet var sejlsads med isbåd også en nærliggende mulighed for fartglade unge skagboere, her også på Brovandene.

om at komme til København for at studere fandt ikke nåde hos hans far, og i stedet kommer han i bryggerlære, hvor ved vi ikke.

Militærtjeneste

Som alle andre unge mænd i Skagen på det tidspunkt kom Johan Henrik på session, hvilket skete i 1892. Han blev udskrevet til Fodfolket og blev 22 år gammel indkaldt den 10. april 1895 til 9. Bataljon i Aalborg. Den 8. oktober 1895 indtrådte han på befalingsmandsskolen i Aalborg og blev udnævnt til underkorporal den 11. april 1896. Han kom derpå på Sekondløjtnantskolen for Fodfolket og blev udnævnt til løjtnant af linien den 12. september 1896, nu ved 8. Bataljon og senere ved 40. og 47. Bataljoner.

Den 1. januar 1903 udnævntes Johan Henrik til løjtnant i Forstærkningen.

Af oplysninger i Rigsarkivet fremgår det, at han har været indkaldt til kortvarig tjeneste i år 1900, 1903, 1904, 1905 for så at blive fast indkaldt til Sikringsstyrken den 9. august 1914

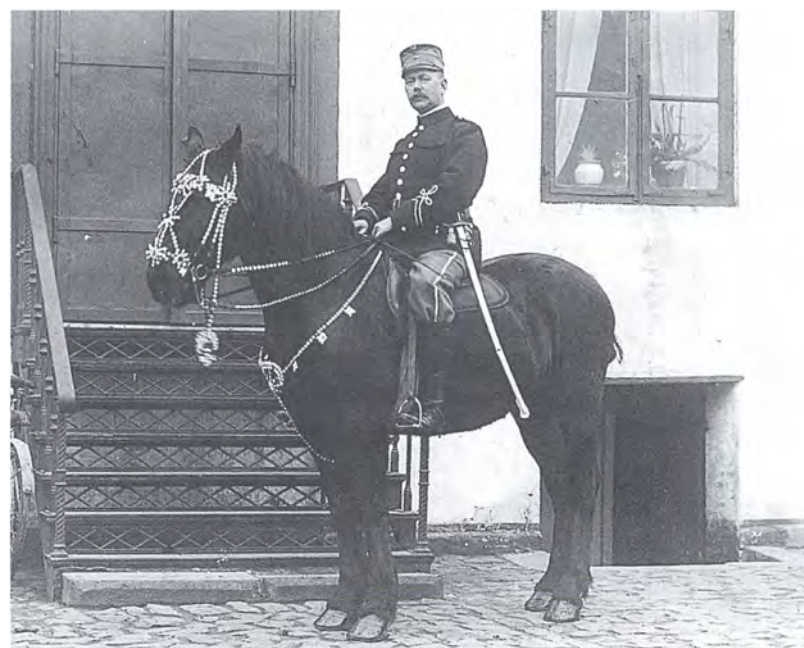
til en tjenesteperiode, som kom til at vare frem til den 16. juni 1915. Den 24. september 1914 blev han udpeget til at være Krigsretsdommer og aflagde i den anledning »Løfteed« som sådan.

Ifølge Kundgørelse for Forsvaret blev Johan Henrik afskediget fra Krigstjeneste den 16. februar 1923, nu som 50-årig »paa Grund af udtjent Værnepligt«.

Johan Henrik hægede livet igennem meget om sin status som officer af reserven og lod sig altid benævne som Løjtnant. Hvad han i øvrigt var, Kongelig udnævnt Måler og Vejer eller vognmand lod han komme i anden række. I de militære papirer står Johan opført indledningsvis som ølbrygger og handelsbetjent, derpå som købmand og endelig som vejer og måler.

I 1899 nedsatte Johan Henrik sig som ølbrygger i Skagen. Magistraten meddelte ham Borgerskab som ølbrygger den 12. december således:

Magistraten i Skagen Kjøbstad gjør vitterligt: At Aar 1899 den 12. December erholdt Johan Henrik Møller født

Løjtnant Johan Henrik Møller på sin tjenestehest under første verdenskrig. Fotografiet er taget i Holbæk, dateret 30. marts 1915. Ubekendt fotograf.

i Skagen den 8. Juli 1872 Borgerskab som Ølbrygger i Skagen Kjøbstad. Skagen Byfogedkontor den 12. December 1899. P.B.V. Fm.

I 1899 overtog Johan Henrik bygningen på Sct. Laurentiivej 85 B-C. Den var opført i 1879 af Agnes Brøndum som et grundmuret, teglhængt 8-fags hus, idet C.S. Møller afholdt udgifterne fra husbyggeriet. I 1884 blev huset udvidet mod vest med yderligere 8 fag, hvor der blev indrettet skole, Skagens Private Realskole. Dette hus blev Johan Henriks og hans families bolig i perioden fra 1899 og til 1908. Således kom Johan Henrik til at bo i den skole, han selv havde gået i.

I 1899 erhvervede Johan Henrik en grund lige syd for skolebygningen fra dødsboet efter Niels Andersen, og på denne lod han opføre en bryggeri-bygning, Skagens første hvidtølsbryggeri.

I 1900 blev Johan Henrik gift med den 20-årige Laura Marie Larsen. Hendes mor var Hansine Marie Larsen fra Højen og hendes far var Thomas Christian Thomsen fra Skagen. Laura Maries forældre var ikke gift, og Marie fik sin mors efternavn Larsen. Johan Henrik var ved giftmålets indtræden 28 år gammel. Forinden vielsen havde parret den 8. oktober fået kongebrev, som inde-

holdt tilladelse til, at de kunne indgå ægteskab.

Laura Marie og Johan Henrik blev gift den 12. oktober 1900 i Astrup Kirke, hvorpå bryllupsfesten blev holdt på Øster Thirup, som familien netop havde generhvervet i 1899, idet Johan Henriks onkel Martin og tante Cecilie fra Tislum Nørregaard sammen med deres søn, Johan Henriks gamle barndomsven Søren, havde tilbagekøbt gården.

Johan Henrik og Laura fik i hurtig rækkefølge tre børn: 1902 Ellen Sofie Møller, 1903 Christian Sørensen Møller og endelig 1905 Aksel Sørensen Møller.

Den 25. januar 1904 blev Johan Henrik højtideligt beskikket som »Maaler, Vejer og Vrager« i Skagen Kjøbstad.

Beskikkelsen blev underskrevet af Skagens borgmester Otto Schwartz og bekræftedes med Kong Christians IX's underskrift på Amalienborg den 10. marts 1904. Det gik højtideligt til. Hvervet som »Vejer, Maaler og Vrager«

var ikke noget, man kunne uddanne sig til, men byerne og staten valgte almindeligvis handelsuddannede troværdige personer til at varetage hvervet med at tilse, at de vægte og metermål, der blev anvendt i handelsvirket, var korrekte, hvorved Johan Henrik blev en slags kommunal øvrighedsperson. Måske var det hans militære titel, der gjorde indtryk, men nok snarere hans tætte familieskab med C.S. Møller og broderen, købmand Søren Møller.

Den 1. november 1904 erhvervede Johan Henrik af magistraten i Skagen borgerskab som gæstgiver, sandsynligvis for at kunne bruge sit store hus som gæstgiveri, al den stund at Søren i købmandsgården gik væk fra at have skænkestue. Gæstgiveriet hører vi ikke meget om senere, så det må formodes, at det ikke har medført den store aktivitet. Den 8. november 1907 ændres borgerskabet som gæstgiver til borgerskab som købmand; men denne købmandsvirksomhed synes aldrig at være påbegyndt.

Johan Henrik Møllers »Borgerskab som Ølbrygger i Skagen Kjøbstad«.

168 333 30
24 1

Magistraten i Skagen

Gjor vittentligt, at i Forventning om allerhøj-
este Stadfastelse beskikkes herved under
Henvisning til Indenrigsministeriets Regle-
ment af 6te Marts 1900 Bygges, Liiutenant
Johan Henrik Møller
til i Skagen Kjøbstad at være
Maaler, Vejer og Vrager.

Og vil han i Henhoid til den Ed, han af-
ligger samtidig med nærværende Beskik-
kelses Overlevering, have at foretaa denne
sin Bestilling i nøje Overensstemmelse med
Indholdet af Indenrigsministeriets fornavn-
te Reglement og de i Forist Bestillingen
vedrørende Forordninger og Bestemmelser.
Skagen Byfogedkontor den 25te Januar 1904.
O. O. Schwartz.

1904 67 S. 11001

Johan Henrik Møllers beskikkelse som »Maaler, Vejer og Vrager« i Skagen Kjøbstad af 25. jan. 1904.

 FOR DOKUMENTER AF
 FORSTE KLASSE,
 som angaa 100 Kroner.
 Stempel-Tarif No 5.

FOR DOKUMENTER AF
 ANDEN KLASSE,
 som angaa 50 Kroner.
 Taxt: 1 Krone.

*Magistraten
i
Skagen Kjøbstad*

Gjor vittentligt: At den 1ste Novbr den 1ste November
har Bygges Johan Henrik Møller af Skagen
erholdt Borgerskab som Gjæstgiver i Skagen
Kjøbstad.

*Skagen Byfogedkontor den 1ste November 1904.
P. B. O. Møller
S. 11001*

Norram

Beløbet 100 Kr.
 Stempel 24 Kr.
 124 Kr.
 Et Hundrede Lir og Fyve Kroner

Johan Henrik Møllers »Borgerskab som Gjæstgiver i Skagen Kjøbstad« af 1. november 1904.

Fra en karnevalsfest i Skagen, ca. 1902. Fra venstre Købmand Søren Møller, Kathinka Møller, Hans Chr. Ruth, møbelsnedker Christian Møller, fru Ruth med datteren Dagmar, og siddende brygger Johan Henrik Møller. Foto A. Claussen, Skagen.

Flytningen til København

Et eller andet modsætningsforhold kan man forestille sig må være indtrådt omkring 1905-06, måske imellem de to selvbevidste brødre Søren og Johan Henrik. Hvad det har været, eller om der overhovedet har været et belastet forhold, det ved vi ikke, men under alle omstændigheder forlod Johan Henrik pludselig bryggerierhvervet i slutningen af 1906. Hans bror Christian opgav sin snedkervirksomhed og overtog bryggeriet. Næsten samtidig forlod C.S. Møller og Ane Skagen og flyttede til København, mens Christian med sin familie flyttede ind i den nu ledige gamle bindingsværksbygning i købmandsgården. Hvad der har været årsag til den omfattende omvæltning i Møllerfamilien på købmandsgården, ved vi ikke, men det forekommer lidt besynderligt, at gamle C.S. Møller, som i den grad var en anerkendt person i Skagen og som holdt af sin by, skulle ønske at tilbringe sine sidste år andre steder end her. Men sådan blev det. Johan Henrik, Marie og deres tre små

børn blev boende i skoleboligen overfor bryggeriet, selv om ejerskabet af huset overgik til Christian. Sidst i 1908 forlod Johan Henrik med familie Skagen og flyttede til København. Deres indbo blev sendt med skib til hovedstaden. Af en brevveksling med Mariane Thomsen ses det, at en del af deres porcelæn var blevet knust under transporten.

Familien flyttede indledningsvis ind i Overgaden over Vandet nr. 100, men skiftede hurtigt adresse til Burmeistergade 15 i samme kvarter på Christianshavn.

Hvad Johan Henrik har ernæret familien ved i de første år i København, ved vi ikke, men af breve fremgår det, at han konstant var i penge-nød. Han fortalte, at han godt kunne få arbejde, men at det var svært at tjene tilstrækkeligt med penge derved.

I 1912 blev Johan Henrik fast funktionær på Galopbanen i Klampenborg. Som Kongelig Vejer og Måler blev han ansvarlig for kontrolvejning af ryttere og deres sadler, og dette tillidshverv bestred han helt frem til 1949, hvor han, 77 år gammel, måtte

Johan Henrik Møller, C.S. Møllers næstældste søn, flyttede til København i 1909. Forinden havde han etableret Skagens første bryggeri, og han havde været »Maaler, Vejer og Vrager« i byen. I København var han ansat som kontrolvejer på Galopbanen i Klampenborg fra 1912-49. Ubekendt fotograf.

trække sig tilbage fra denne funktion. Indtil da havde Johan Henrik, søndag efter søndag, når der var travløb på banen, stillet som kontrolvejer. Johan Henrik havde interesse for hestesport, og mens han var tjenestegørende i forsvaret, var han blevet uddannet som rytter.

I efteråret 1914 blev Johan Henrik indkaldt til sikringsstyrken i Holbæk, og han forblev i tjeneste indtil sommeren 1915. I 1928 erhvervede Johan Henrik borgerbrev som lillebilvognmand og ernærede sig herved frem til 2. verdenskrig. Der synes stedse at have være et særdeles godt forhold i familien, og børnene voksede op og

klarede sig godt. I påsken 1931 døde Johan Henriks kone Marie, kun 51 år gammel.

Livet igennem var Johan Henrik kendt som en habil lejlighedsdigter. Ingen anledning blev passeret, uden at han havde digtet en vise til lejligheden. Og han var et udpræget selskabsmenneske og kunne godt lide at være i centrum, hvilket også prægede hans statur.

Den 15. august 1953 døde den gamle skagbo, Kgl. Vejer og Maaler, løjtnant, brygger, gæstgiver, købmand, vognmand og funktionær ved Galopbanen. Meget havde han prøvet, men han var nok lidt rastløs af sind,

hvorved han lignede både sin far og bedstefar. Men Skagen vendte han aldrig varigt tilbage til.

Hvorfor han forlod Skagen så brat, kan man som tidligere nævnt gøre sig tanker om. Johan Henrik var ambitiøs og ønskede position i byen, men der var kun plads til en på familie-»tronen«, og den plads sad hans bror Søren på, og det fik ham til at søge andre græsange. Det blev på Galopbanen i Klampenborg, han fandt sig en plads, hvor han blev afholdt og respekteret, og hvor han følte sig blandt ligesindede. Livet igennem beholdt Johan Henrik et godt humør. Han lod sig aldrig slå ud – et familietræk som også kan genkendes hos både hans far og bedstefar. Johan Henrik var festlig og slagfærdig og altid god for en historie.

Selv om Johan Henrik havde forladt Skagen, så var han den af C.S. Møllerbørnene, der vidste mest om de gamle familier i Skagen. Johan Henrik var kommet overalt i Skagen og i Gl. Skagen, og han havde haft adgang til mange hjem. Dertil kom, at han

Johan Henrik Møller på besøg i Skagen i 1913. Her står han foran Den Tilsandede Kirke, stilfuld og med blød hat. Ubekendt fotograf.

interesserede sig for mennesker, og da Jens Tønnesen skulle skrive sin bog om de gamle skagensslægter, havde han en omfattende brevvæksling med Johan Henrik, der kunne redegøre for de komplicerede familiesammenhænge.

Johan Henrik og Marie Møllers tre børn

Ellen Sofie Møller, født 30. januar 1902, blev gift med en engelsk ingeniør Julian Formunt, med hvem hun fik en pige, Ann Marie. Ægteskabet blev opløst, og Ellen Sofie blev senere gift med direktør Hans Krogh, men også dette ægteskab blev opløst.

Ellen Sofie gjorde selv karriere som redaktør af Dansk Salgs- og Reklameforbundsblad »Dansk Reklame«. Hun døde i 1984.

Christian Sørensen Møller, født 4. februar 1903, blev uddannet til kedel- og maskinpasser. I 1928 rejste han til Canada, hvor han i to år ernærede sig som landarbejder.

Han havde planer om at nedsætte sig som farmer, men opgav dette som følge af mangel på midler. I 1930 vendte han tilbage til Danmark og fik en cigarforretning i Valby, samtidig med at han arbejdede hos »Merkur«-film. Han blev gift med Ruth Sonne Olsen, og de opkaldte deres eneste barn, en søn, efter faderen, dog forkortet til John Henrik. Christian døde i august 1976.

Aksel Sørensen Møller, født 16. september 1905, afslørede særdeles gode evner i skolen, først på Bådsmandsstrædes Kommuneskole og senere på Øresundsvejens Skole, hvor han tog en meget stor realeksamen.

Aksel blev i 1929 gift med sin kusine Ane Cecile Torup, datter af C.S. Møllers og Anes ældste datter Sofie. De fik en datter, Eva Torup, som blev gift Hallgren.

Aksel fik en fornem karriere ved Københavns Kommune. Han begyndte i byens Vandforsyning og kom derpå til Magistratens 3. Afdeling, hvor han sluttede som hovedkasserer i 1964. Aksel døde i 1989.

Marie Møller (1873-1924) og Christoffer Kristensen Dalsgaard (1862-1942)

Marie var født den 29. juli 1873 som C.S. Møllers og Anes femte barn. Hendes opvækst fandt sted i købmandsgården og var præget af samme rytme, som det var tilfældet for de øvrige børn. For pigernes vedkommende drejede det sig på de tider om at give dem de bedste forudsætninger for senere at kunne indgå ægteskab.

Dog havde Marie sammen med sin ældre søster Kirstine opholdt sig et år i København, hvor hun modtog undervisning, uvist hvilken. Hun boede i denne periode i Søren Møllers lejlighed i hovedstaden.

Et af de mange mennesker, som ofte var at finde i C.S. Møllers skænkstue, var den unge fisker Christoffer Dalsgaard. Han kom oprindeligt fra Mygdal, hvor han blev født den 9. april 1862.

Da han var 6-7 år gammel, flyttede han med sine forældre til Højen, hvor familien bosatte sig. Da han i 1876 var

blevet konfirmeret, kom han ud at sejle som fisker.

I 1884 blev han indkaldt til den danske Marine, hvor han aftjente sin værnepligt, bl.a. på lineskibet Fylen. Hjemkommet fra tjenesten i flåden kom han med en skonnert på fiskeri ved Island, en aktivitet som C.S. Møller var stærkt engageret i og medinitiativtager til. Det var især torsk og helleflynder, der udgjorde fangsten, og når denne var tilstrækkelig stor, sejlede man den direkte til Spanien, hvor den blev afsat. I to år deltog Christoffer i det hårde arbejde med fiskeriet under Island, hvorpå han kom hjem til Skagen og gik så på fiskeri herfra. Han var da en fuld-befaren fisker med særdeles godt kendskab til sejlads i danske og europæiske farvande.

Mens Christoffer var hjemme i Skagen, malede Michael Ancher et portræt af den karakterfulde unge fisker.

Christoffer var en særdeles stiltfærdig og tilbageholdende ung mand, som ikke gjorde meget væsen af sig. Han var kendt for sin fysiske styrke

og en del respekteret herfor. Når han kom i C.S. Møllers skænkestue, kunne han ikke undgå at få kendskab til børnene i købmandsgården, og her fik han især øje for købmandens næstældste datter Marie, som var 11 år yngre end han. Men fiskerne var ofte længe til søs, så i lange perioder var Christoffer ikke at finde i Skagen. I efteråret 1893 kom han hjem og kom derved til at opleve en stranding, som siden hen fik stor betydning for ham.

Eratos stranding ved Spirbakken den 7. februar 1894

I Redningsvæsenets rapportering om strandingen kan læses følgende:

Bark Erato af Sølvitsborg strandede den 7. Februar kl. 6 om Formiddagen ca. 1 Mil øst for Kandestederne. Vejret var uroligt, Vest til Syd med høj Sø. Strandingen meldtes Kl. 8.10 Formiddag til Stationen Kandestederne, hvorfra Baad afsendtes og sattes i Vandet ca. tre Kvartmil til Luvart af det strandede Skib, der stod omtrent 400 Favne fra Land. Baaden roedes med Besvær

Michael Anchers maleri af den unge Christoffer Dalsgaard fra 1883. Privateje.

over Revlerne og fik Forbindelse med Skibet, men da Dækslasten, bestaaende af Tømmer, skyllede over Bord og drev ned paa Baaden, maatte den slippe Fortøjningerne og søge Land med Tab af tre Aarer. Fra Stationen Gl. Skagen hvor Strandingen var meldt Kl. 8 Formiddag, sendtes straks Mandskab med Heste til Baadhuset ved Spirbakken, hvis Baad bragtes flot Kl. 10.10 Formiddag, men den stærke Strøm førte Baaden saa langt i Læ af Vraget, at Forbindelse ikke kunne opnaas, hvorfor den maatte søge Land, som naedes Kl.

11 Formiddag. Fra Kandestederne udsendtes da Kl. 11 1/2 Eftermiddag (!) Stationens ældre, selvejende Baad, men efter at den to Gange havde faaet Roret slaaet i Stykker paa Revlerne, maatte den landsættes som ubrugbar. Imidlertid var Spirbakkens Baad paa ny sat i Vandet og opnaede med meget Møje Forbindelse med Skibet. Den ilandbragte Kl. 2.45 Eftermiddag 12 Mand af Besætningen; en Mand var skyllet over Bord i Søen, og han druknede.

Mange fra Gl. Skagen og Skagen fulgte redningsdramaet fra kysten, som efterhånden var et kaos. En stor del af dækslasten var allerede skyllet op på stranden, hvilket besværliggjorde transporten af redningsbådene. Blandt strandens mange tilskuere fandtes også Christoffer Dalsgaard, som altså ikke indgik i det faste redningsmandskab. Han iagttog, at Kandestedernes båd med heste blev bragt op til luvart (dvs. i vindsiden) for havaristen for anden gang, og da man skulle sætte båden i vandet igen, var

Stranding ved Skagen.

Et Telegram fra Skagen melder, at i det haarde Veir og under voldsom Sø i Gaar Formiddags indstrandede det svenske trælastede Barkskib „Erato“ vest for Høien. Mandstabet maatte krybe op i Rigningen og sad der og saae paa, at Redningsbaaden gik ud og gjorde flere forgjæves Forsøg paa at redde de Skibbrudne.

Kl. 5,20 i Gaar Eftermiddags telegraferedes:

Den strandede Bark er Jernskibet „Erato“, Kaptain Cronberg, af Sølvborg, paa Rejse fra Helsingborg til Garston, ladet med Tømmer. 12 Mand er bjerget, 1 er druknet, 7 sidde endnu i Rigningen paa Skibet, der er kæntret; 2 Redningsbaade forsøge at bjerge dem.

Det sidste Telegram, affendt Kl. 8,43 i Aftes, melder: Af „Erato“'s Besætning forulykkede 2 Mand. Alle de øvrige ere nu bjergete.

Taksigelse.

Med fuld Anerkjendelse af den Næderbønhed og Dygtighed, hvormed Redningsbaaden reddede mig og min Besætning under høist farefulde Forhold, udtaler jeg herved paa min og mit Mandstabs Vegne min hjerteligste Tak til alle de brave danske Mænd, som deltog deri, og til Alle, som siden har vist os Velvillie. Dog maa jeg navnlig fremhæve den flinke, behjertede unge Mand Christoffer Dalsgaard, uden hvis personlige Mod og Dygtighed 2 af Mandstabet ikke var bleven reddet.

Høien pr. Skagen, 9de Februar 1894.

J. C. Cronberg,
f. d.fører af „Erato“.

Frederikshavns Avis' omtale af Eratos forlis den 7. februar 1894. Omtalen blev bragt den 8. og 10. februar.

seks af redningsfolkene så udmattede, at de ikke kunne gå ud igen. Christoffer Dalsgaard sprang til som frivillig og deltog således i det næste redningsforsøg af de sidste 7 mand, der endnu befandt sig om bord på Erato.

Efter store anstrengelser lykkedes det redningsbåden at komme over revlerne ud til det strandede skib, som nu lå helt på siden med rigningen i vandoverfladen, hvilket gjorde det særdeles vanskeligt at komme tæt på havaristen. 4 sømænd fra skibet kom i redningsbåden ved egen hjælp, mens to af de tilbageværende, surret til skibets rigning, var så udmattede og medtagne, at de ikke kunne foretage sig noget for deres egen redning. Da var det, at den frivillige i redningsbåden, Christoffer Dalsgaard, udførte en bedrift, som aldrig vil glemmes i Redningsvæsenets historie. I sine Strandingshistorier har forfatteren L. Mylius-Erichsen beskrevet denne begivenhed således:

Behændig og sikker paa Haand og Fod entrede Christoffer Dalsgaard ad et nedhængende Tov op til Fokkeraaen.

Han havde en Line med sig fra Baaden. Først skar han den surrede Mand los, fik ham flyttet et stykke han ad Raaen og halet tæt til Baaden, hvor han straks blev optaget og underkastet Oplivningsforsøg. Hjertet bankede da i ham endnu, og han aandede op igen langsomt.

Saa klatrede den uforfærdede Redningsmand videre ad Raaen og ind gennem Fokkemærset og gik et Stykke ned ad Vævlingerne paa Styrbords Fokkevante, der laa omtrent vandret, saa kæntret var Vraget. Herfra skulde han lige til at betræde Fokkerøstet og gøre Linen klar til Førstestyrmanden under lav Lønning, da Kammeraterne raabte et skingrende Varsko til ham, at der kom en taarnende høj Braadsø imod ham. Det lykkedes ham lige i sidste Sekund at faa et urokkeligt Greb i Vævlingerne, Braaddet hvirvlede over ham, skjulte ham aldeles – der var den tysteste Spænding i Baaden. Da saa de Christoffer sidde slynget klods mod Vantet, som havde været surret dertil. Han slap heldigere, end nogen næsten havde turdet haabe. Med lynsnare Bevægelser fik han Enden kastet ned til Styrman-

Fiskeskipper Christoffer Kristensen Dalsgaard (1862-1942) Foto 1898 af Steen Møllers Eft. Inge Schiørring, Frederikshavn.

den, der sad paa Dækket nær hen ad Bakken. Der var saa meget Liv i Styrmanden, at han kunde gribe Enden og fæstne den til sig, hvorefter han kappede sin Surring, et stykke Trosse.

Christoffer var allerede paa Vej tilbage til Baaden og troede, at Bedriften var lykkedes, men næppe er han heldig naaet ned blandt Kammeraterne, der takker ham for hans Daad, før det viser sig, da de vil hale Styrmanden til sig, at denne i Forvildelse har knyttet den tilkastede Ende til den Surring han kappede, saa at Redningsmændene haler alene Surringen til sig.

Alle i Baaden staar et Øjeblik i raadløs Skuffelse. Da entrer Christoffer paany op ad Raan og har foruden en

Line tillige en Baadshage med sig. Den samme farlige Vej gennem Fokkemærset maa han ned ad Vantet ud mod Søen og med megen Aandsnærværelse og den største Dødsforagt udfører han sit frivillige Hverv. Paa Baadshagen faar han Linen ned til Styrmanden, der denne Gang vistnok mere ved en Tilfældighed end egentlig klar over sin Handlemaade, faar bundet sig rigtigt om Livet. Og mens Redningsmanden uden Uheld klarer sig Dødsvejen tilbage til Baaden, faar Kammeraterne den næsten døende Styrmand halet fra Vraget om bord.

Man stødte saa fra Skibssiden og stævnede ind gennem Søerne med den største Agtpaagivenhed. Kl. 6 Aften skurede Baaden paa Stranden. De sidste levende Folk var Frelst. Tolv Timer havde dette spændende Bjergningsforetagende varet.

Denne redningsdåd gjorde med et Christoffer Dalsgaard kendt over det ganske land, samt i Sverige hvor Erato var hjemmehørende. Den 9. februar indrykkede skibsføreren af havaristen, J.S. Cronberg, en taksigelse i den lokale avis, hvor man fremhævede

»den flinke, behjertede unge Mand Christoffer Dalsgaard, uden hvis personlige Mod og Dygtighed 2 af Mandskabet ikke var blevet reddet«.

Helt usædvanligt blev Christoffer prompte udnævnt til Dannebrogsmænd. Den 13. marts 1894 blev det bekendtgjort, at Kong Christian IX havde udnævnt Christoffer til Dannebrogsmænd efter at have modtaget beretning om hans enestående redningsdåd. Til al pudsighed udnævntes Søren Møllers chef, Grosserer Oscar Wandel i København, til Ridder af Dannebrog samme dag.

Senere modtog Christoffer af den svenske regering erindringsguldmedalje »För berömlige Gärningar«, en æresbevisning som kun er tildelt meget få. Tillige modtog de samlede redningsbesætninger pengegaver som belønning for deres indsats.

Den stiltfærdige og beskedne Christoffer, som ikke hørte til redningsmandskabets besætning, men som flere gange havde deltaget i redningsforetagender med almindelig redningsbåd, fik pludselig en helt anden status i Skagen, end han hidtil havde

haft. Han havde i ganske særlig grad gjort Skagen ære og blev derved hele byens helt. Christoffer fortsatte uforstyrret og uimponeret af sin redningsindsats sin gerning som fisker.

Den 1. december 1897 blev Christoffer Dalsgaard og Marie Møller gift i Skagen. Af en senere brevsveksling med den ældre søster Ane, som blev gift med telegrafist Jens Torup, og som boede i Nyborg, fremgår det, at Marie især beskæftigede sig med husholdningen. Christoffer var ofte optaget af fiskeri fra Vestkysten og derfor fraværende fra hjemmet i Skagen i længere perioder.

Marie og Christoffer Dalsgaard flyttede ind i et lille hus på Kappelborgvej nr. 27, et hus som C.S. Møller havde ladet opføre i 1887 på en grund, han havde købt af muremester Støtt. Huset, der lå der førhen, var blevet revet ned. Det nyopførte hus var et fritliggende fem-fags hus, grundmuret og teglhængt. Foran huset var der en lille have. I 1900 overtog Christoffer og Marie huset, og her boede den lille familie, Christoffer som den længstlevende, helt til 1942.

Christoffers liv og virke i Skagen

Christoffer Dalsgaard fortsatte sit virke som fisker efter giftermålet med Marie i 1897. Inden gamle C.S. Møller døde, var der afgivet ordre på en ny kutter til Christian Dalsgaard på Brødrene Nippers Værft i Skagen. I 1910 blev båden afleveret og navngivet C.S. Møller. Det var en båd på ca. 21 tons, bygget af egetræ på kravel med hæk. Den var forsynet med dam og var udstyret med en 25 HK motor fra Mollerup i Esbjerg. Kutteren fik en fire mands besætning, og to af besætningsmedlemmerne var fra starten Christian Dalsgaard og Carl Carlsen. Med denne båd tjente Christoffer til sit og familiens ophold. Ved flid og dygtighed oparbejdede han efterhånden en god lille formue, som kunne sikre ham og familien resten af livet.

Under 1. Verdenskrig var tiderne vanskelige for al søgående trafik i og omkring de danske farvande. Miner dukkede op mange steder, hvilket fordrede den største agtpågivenhed fra skibenes besætninger, hvilket også gjaldt fiskerbådene.

En dag i 1917 kom Christoffer Dalsgaard med sin kutter C.S. Møller i havn med 8 søfolk, som han havde fisket op fra deres lille redningsbåd langt til søs i Skagerrak. Det var besætningen fra skonnerten Inge af Rudkøbing.

Skonnerten var på vej fra England med kul til en dansk havn. En nat blev den standset af en tysk U-båd. Tyskerne besluttede at sænke det neutrale danske skib og beordrede besætningen i båden, alt imens de anbragte sprængladninger i skibet. Efter at have taget alt spiseligt med sig, sprængte de skibet i luften og overlod den 8 mands store besætning til deres skæbne i en ganske lille båd midt på det åbne hav.

I over fire dage flød de rundt på havet, tilsyneladende uden store chancer for redning. Men de var så heldige at møde skagenkutteren C.S. Møller, der var på vej hjem, og Christoffer Dalsgaard og hans besætning tog de udmattede søfolk om bord og bragte dem til Skagen.

Da sønnen Christian døde, var det naturligvis en stor sorg for Christof-

fer. Han havde regnet med, at han skulle have overtaget den gode fiskerkutter C.S. Møller og have ført familien videre. Først mistede han sønnen, og kort tid efter sin hustru. Men Christoffer kendte til det barske liv på søen og overlevede tragedien gennem sit arbejde med fiskeriet og ved sit engagement i byen. I 1928 solgte han med sorg kutteren C.S. Møller. Helbredet tillod ham, nu 66 år gammel, ikke mere det krævende liv med fiskeriet på havet. Men han fik mange gode år som pensionist i Skagen, ikke mindst sammen med sin store familie, som blandt andet omfattede hans to svogre, borgmester Søren Møller og Christian og dennes tre drenge.

Lørdag den 26. september 1942, på kongens fødselsdag, forlod Skagens gamle redningsmand og fiskeskipper denne verden. Og den 2. oktober blev han begravet under stor deltagelse af byens borgere og med borgmester Søren Møller som repræsentant for familien.

I en lang årrække havde han siddet i Skagen Fiskeriforenings bestyrelse,

Christoffer Dalsgaard 1935. Han bærer Dannebrogsmændenes Hæderstegn samt den kgl. svenske guldmedalje »För berömmeliga Gärningar«. Foto Alf. Hansen.

og var i 9 år dens formand. Han havde været fiskernes tillidsmand i Skibsforsikringsselskabet i Frederikshavn. Dertil sad han i repræsentantskabet for Skagen Bank igennem mange år.

Marie og Christoffers søn Christian Klarup Dalsgaard (1899-1923)

I 1899 fødte Marie deres eneste barn, en dreng som opkaldes efter hendes far Christian. Og i hans opvækst engagerede hun sig særdeles meget. Christian voksede op i Skagen lige efter århundredskiftet, tæt knyttet til især sin mor og sine bedsteforældre i købmandsgården, som han fik et særdeles tæt forhold til. Især den

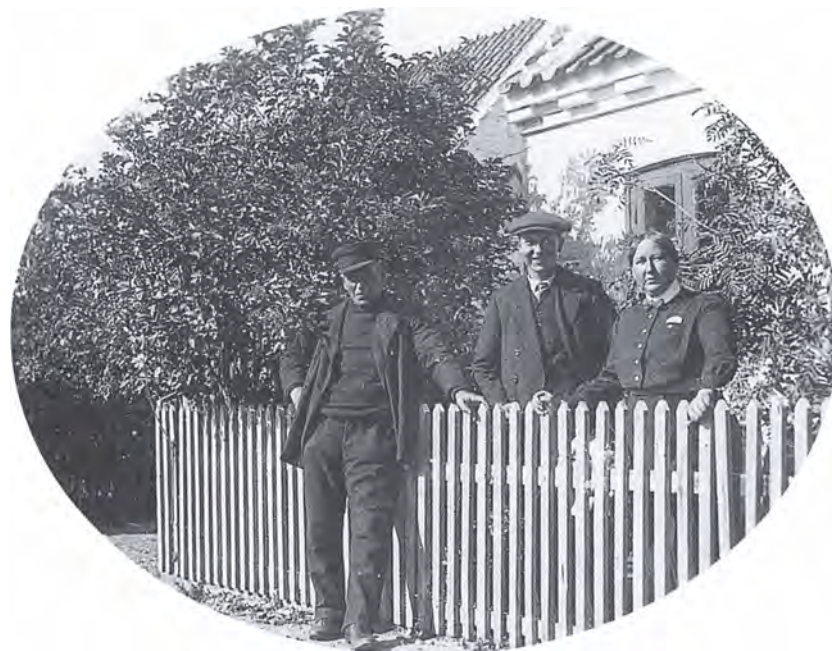
Christoffer Dalsgaard, sønnen Christian og Marie i deres stue op Kappelborgvej 27. Foto Kathinka Møller 1914.

Marie Møller, født den 29. juli 1873. Blev den 1. december 1897 gift med fisker Christoffer Dalsgaard. Hun døde i 1924 i sorg over sønnen Christians død. Foto Alf. Hansen.

Fiskerhjemmets dagligstue
hos Christoffer og Marie Dalsgaard
på Kappelborgvej 27.
Foto Kathinka Møller ca. 1910.

Marie og Christoffer Dalsgaard ved stakittet ud for deres bolig på Kappelborgvej 27. Huset blev bygget af C.S. Møller i 1888, idet han lod det gamle hus, som han havde købt af Støtt, rive ned. Huset blev overtaget af Christoffer Dalsgaard i år 1900, og han boede i det til sin død i 1942. Foto Kathinka Møller.

gamle C.S. Møller kommer til at holde meget af i drengen.

Christian stilede tidligt efter at komme ud at sejle for at følge i faderens fodspor, og det skete straks efter hans konfirmation. I 1915 kom han, 16 år gammel, på Snoghøj Fiskerhøjskole hos Otterstrøm, og her bestod han den 27. og 28. marts 1916 sætteskipperprøven med et særdeles fornemt resultat. Det er netop i de dage, hvor 1. Verdenskrigs mest blodige slag fandt sted ved Verdun, og hvor alt tegnede sig bedst for tyskerne. Med Snoghøjs nære beliggenhed ved den daværende dansk-tyske grænse og med mange unge danskeres ufri-villige deltagelse i kampene på tysk side prægedes Christian af de nationale stemninger, som gjorde sig gældende på stedet.

Christian fortsatte sin sømandsud-dannelse på Fiskerhøjskolen i Esbjerg i 1917, i øvrigt sammen med skagboen Harald Normann. Også her bestod han sin eksamen med holdets bedste resultat. I maj 1918 forlod han skolen i Esbjerg for at blive indkaldt til

Marinen, fuldstændig lige som sin far. Alt tegnede sig lyst for Christian.

Han var sund, stor og stærk, og dertil velbegavet og respekteret og afholdt af sine omgivelser. Og så var han søn af Skagens velkendte redningsmand.

Færdig med tjenesten i Marinen blev han tilbudt ansættelse i Fyrvæse-net, som sorterede under Marinen. Han blev i 1921 ansat som matros og assistent på Læsø-Rende Fyrskib, også benævnt som Læsø Trindel, et særdeles vigtigt fyrskib i de danske farvande. Fyrskibet var nummer XIII, bygget af eg i 1880 og forsynet med fyrapparat og tågesignal.

Men man kan gøre sig tanker om, hvorfor en dynamisk ung mand, som var vant til livet på det åbne hav, pludselig lod sig nøje med det statiske liv om bord på et fyrskib. Men Christian var med årene blevet præget af tungsind, hvad så årsagen til dette end var.

Torsdag den 4. oktober 1923 indløb der til Skagen det budskab, at Christian Dalsgaard den 29. september var druknet ved en ulykke på Læsø Rende-

Fyrskib, kun 24 år gammel. Efter de oplysninger, der blev givet, var Christian faldet over bord, og det sagdes, at han ikke ville tage efter de tilkastede liner. Meget tydede således på, at han selv var sprunget over bord for at begå selvmord. Men oplysninger om årsag og baggrund for dette blev aldrig kendt i byen.

En virkelig tragedie var kommet til byen. Den højt respekterede 60-årige gamle redningsmand Christoffer Dalsgaard, formand for Skagens Fiskeriforening og hans kone Marie, datter af den gamle afdøde hædersmand C.S. Møller og søster til byens driftige købmand Søren Møller, havde mistet deres eneste barn. Ved deres sølvbryllup den 1. december 1922 tilkendegav de, at det var deres hensigt, at Christian skulle overtage hvervet som skipper på deres fiskekutter C.S. Møller.

At et menneske, som havde reddet flere andre mennesker fra den sikre død, på denne måde skulle miste sin eneste søn, vidner om skæbnens barske og ofte uretfærdige luner. Marie tog tabet af sønnen med ube-

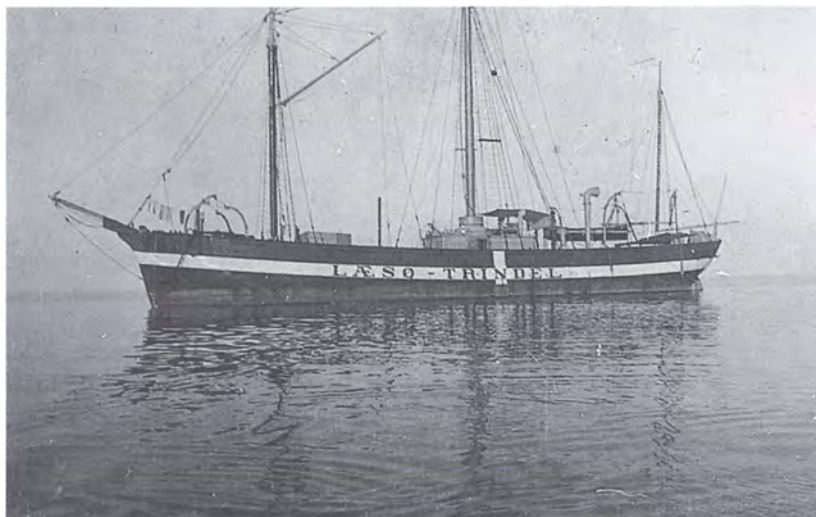

Christian Klarup Dalsgaard, 1899-1923.
Foto Alf. Hansen.

grænset sorg. Hun havde viet hele sit liv til opdragelsen af ham, og hun knyttede alle sit livs håb til ham. Og nu var han død. Selv om familien søgte at trøste hende og give hende nyt håb for livet, så stod hun ikke sin sorg igennem, men døde allerede inden der var gået et år efter Christians død.

Ved Christoffer Dalsgaard død i 1942 bemærkedes det, at kantor Christian Hansen Larsen ved bisættelsen udtalte, at »Børn var der ikke i ægteskabet«. Hvad lå til grund for denne udtalte besynderlige bemærkning?

Christian K. Dalsgaards navn blev påført mindesmærket for druknede søfolk fra Skagen på Skagen Kirkegård.

Læsø-Trindel Fyrskib hvor Christian omkom i 1923. Billedet er taget af Christian selv.

Den 7 mand store besætning samt skibshund på Læsø-Trindel Fyrskib. Christian Dalsgaard står bagerst til højre. I midten fyrskibsfører S. Winther. Læsø-Trindel var Danmarks første fyrskib, udlagt i 1829. Det her viste er bygget i 1908 og har nr. XX.

Far og søn, Christoffer og Christian Dalsgaard, sommeren 1923. Bemærk fiskene på tørresnoren.
Foto Kathinka Møller.

Rasmus Møller (1874-1916)

Rasmus blev født den 2. oktober 1874 som det 6 barn af C.S. Møller og Ane. Som det oftest sker i store børneflokkene, så koncentrerede forældrene sig om de første af børnene, mens de senere ankomne mere eller mindre blev opdraget af deres søskende. Og det har nok været Rasmus' lod. Han forekommer i den store børneflok ret usynlig, og det er ikke meget vi ved om ham. Han har ikke skrevet dagbog, og hans skæbne illustrerer, at han ikke har haft den samme gennemslagskraft som de to ældre brødre, Søren og Johan Henrik og senere Christian havde. Efter at han var blevet konfirmeret, kom han ud og tjene ved landbruget, hvor ved vi ikke. Rasmus blev i 1894 indkaldt til Livgarden hvor han aftjente sin værnepligt. På et tidspunkt står Rasmus som ejer af gården Ribberholt ved Ravnshøj, men må overlade den til broderen. I 1899 købte hans onkel Martin fra Tislum Nørregaard sammen med fætterten Søren Øster Thirup tilbage i familiens eje. Rasmus havde som

sine søskende gode minder fra Tislum Nørregaard hos onkel Martin og tante Cecilie, og netop disse mennesker var dem, der stod ham nærmest, når man ser bort fra hans egne forældre. Det må være baggrunden for, at han den 4. oktober 1904 skrev under på et skøde, hvor han overtog et husmandssted på Øster Thirup Mark nord for Øster Thirup. Det drejede sig om matr. nr. 2 af Øster Thirup. Sælgeren var Peder Christensen, og Rasmus skulle give 7.000 kr. for den faste ejendom og 3.000 kr. for løsøre. Husmandsstedet blev nøje beskrevet i skødet. Købet omfattede bygningerne med kakkelovn, komfur og grubegryde, avl, afgrøde, gødning samt besætning bestående af 6 køer, 1 kvie, 6 grise, »en del« høns, en fjedervogn, en arbejdsvogn, 1 plov, 2 harver og 1 ringtromle. Tillige af mejeriredskaber: 3 mejerispande, 1 malkespand, 1 mælkesi, »nogle Planker og Fjæl« henliggende på loftet samt »en Dynge Brænde«. Alt hvad der overhovedet er på ejendommen beskrives. Jorden omfattede knap 3 tønder land. Rasmus skulle udbetale 2.000 kr., mens

resten stod i obligationer og pantebrev til forrentning. Man kan forestille sig, at gamle C.S. Møller har hjulpet sin nu 30-årige søn med udbetalingen. Hvad så end årsagen var, kunne Rasmus, som var blevet gift med Agnes, ikke skabe det fornødne udkomme af bedriften, og allerede i august 1906 måtte han sælge sit husmandssted til fætterten på Øster Thirup, Søren Møller. Overdragelsessummen var den samme, som Rasmus havde givet knapt to år forud, 10.000 kr.

Men Rasmus og Agnes blev boende på husmandsstedet, og Rasmus kom til at arbejde på Øster Thirup som daglejer.

Agnes og Rasmus fik fem børn sammen, fire piger, Ellen, Karen, Sofie og Ane, og en dreng, Christian, opkaldt efter C.S. Møller. Karen, som blev født i september 1908, kan fra sin barndom erindre opvæksten på husmandsstedet. Hendes far var kommet til at lide alvorligt af astma, hvilket dengang var en livstruende sygdom. Han havde vanskeligt ved at klare det hårde fysiske arbejde og

Rasmus Møller som livgarder i 1904.
Foto Carl Sonne, Gothersgade 45, København.

var tidvist sengeliggende. Karen kan huske, at hendes farmor Ane Møller fra Skagen kom ned og hjalp Rasmus og Agnes med at klare dagliglivets mange problemer. Hun har fortalt, at Ane en dag var kommet med toget fra Skagen, og ved ankomsten til hjemmet på Thirup Mark havde givet hende et stort stykke chokolade, hvilket var en uhørt begivenhed for den lille pige. Hun havde netop hengivet sig til den salighed, det var at nyde den sjældne lækkerbiskken, da hendes far Rasmus kom ind af yderdøren og så hende med det store stykke chokolade i hænderne. Han tog det fra hende, idet han ikke mente, at man skulle have så meget på en gang. Karen mindes den smertefulde konfiskation endnu 80 år efter!

Rasmus Møllers husmandssted på Øster Thirup Mark. Købt i 1904 og overtaget af hans fætter Søren Møller på Øster Thirup i 1906. Postkort. Ubekendt fotograf.

I sommeren 1916 døde Rasmus af sin sygdom, kun 42 år gammel, og Agnes stod tilbage med fem små børn. Bemærkelsesværdigt var det, at Anna Ancher kom fra Skagen til fætter Rasmus' begravelse, og hun benyttede lejligheden til at aflægge familien på Øster Thirup et besøg. Men Agnes blev ved med at få børn. Man sagde spøgefuldt på egnen, at Agnes holdt så meget af Rasmus, at hun blev ved med at få børn med ham efter hans død. Men det var nu en daglejer fra Øster Thirup, der var årsag til frugtbarheden. Og han, Jens Nielsen, flyttede snart ind hos Agnes, og de blev gift. Jens Nielsen bar øgenavnet »Kra-
vetøuet« fordi han gik med kravetøj. Øgenavne var nemme at få dengang.

Karen har fortalt, at børnene fra husmandsstedet hvert år kom på sommerferie i købmandsgården i Skagen. Når hun ankom til bedstemor Ane i købmandsgårdens gamle hus, var det første, der skete, at hun blev ekviperet med tøj fra inderst til yderst, og først når det så var sket, blev hun sluppet løs i Skagen. Hendes største oplevelse var at køre rundt i Skagen og Gl. Skagen med onkel Christian, hvor han med sin enspænderhestevogn leverede sit øl til de mange kunder i byen.

Det skal bemærkes, at bedstemor Ane ikke gjorde forskel på sine børn. Hun hjalp dem, hvor hun kunne komme at sted med det. Og netop børnene efter Rasmus havde ikke

Rasmus og Agnes Møller med børnene, fra venstre Karen, Ellen og Christian.
Foto Kathinka Møller.

Gården Ribberholt ved Ravnshøj, 2 km syd for Kvissel. Rasmus Møller købte med hjælp fra C.S. Møller gården omkring år 1900, men måtte opgive at drive den af økonomiske grunde. Herefter overtog hans lillebror Laurits gården i 1904 og drev den sammen med sin kone Marie frem til 1928, hvor de solgte den og flyttede til Hjørring. Billedet viser høsten i 1912, hvor kornet blev slået med en slåmaskine og derefter bundet med håndkraft. Laurits og Marie står med deres tre børn med stuehuset som baggrund, mens gårdens karle og piger ses til venstre i billedet. Ubekendt fotograf.

Rasmus og Agnes Møllers børn. Bagerst til venstre Ellen, til højre Karen. Forrest fra venstre Christian derpå Sofie og Ane. Amatørfoto.

meget at gøre med, hvilket Ane søgte at kompensere for.

Pigerne fra Thirup Mark kom alle til at tjene som piger på Øster Thirup, og dem var der fire af i huset. På førstesalen boede tante Cecilie, Sidsel, og hende erindrer Karen som »en skøn gammel kone«. Hun hjalp pigerne i huset med, hvad hun kunne gøre sig nyttig med.

Laurits Møller (1875-1949)

Laurits Møller blev født i den gamle C.S. Møllers Købmandsgaard den 24. november 1875, og han blev opkaldt efter den netop afdøde onkel fra Øster Thirup. Den 17. december døde hans farfar, Søren Møllebygger, altså mindre end en måned efter hans fødsel. Laurits' fødselsår var i det hele taget et skæbneår for familien Møller. Først døde Lars Møller, så kom hans to døtre Martha og Henriette til Skagen, og også i dette år kom Viggo Johansen, Karl Madsen og Michael Ancher til Skagen. Men for C.S. Møller og Ane gik det fremad med købmandsforretningen.

Laurits Møller og hans kone Marie, født Høgenhaug. Foto P. Olsen, Chr. Sørensens Eft., Strømgade 10, Hjørring.

Laurits blev den syvende i børneflokket og den fjerde søn. Hans skolegang forløb, som det havde været tilfældet for hans ældre søskende. Han var blevet konfirmeret hos sognepræst C. Place den 14. juni 1890 og kom derefter i lære som møller, hvor ved vi ikke.

I sommeren 1904 overtog han gården Ribberholt ved Kvissel fra den ældre bror Rasmus, som måtte gå fra gården af økonomiske grunde. C.S. Møller hjalp sine sønner i gang, men kun én gang. Hvis de ikke kunne klare sig efter igangsætningen, måtte de klare sig selv. Og Rasmus måtte give op, og C.S. Møller hjalp så Laurits med at overtage gården.

Lige efter år 1900 blev Laurits gift med Marie Høgenhaug, som var født

den 28. februar 1877. Hvor det unge nygifte par boede på det tidspunkt, ligger ikke klart. De fik deres første barn Margit den 30. oktober 1901, og den 10. september 1904, efter at de var flyttet til Ribberholt, fulgte Gerda. Endelig fik de sønnen Kaj Aage den 14. juni 1906.

Omkring 1928 solgte Laurits og Marie Ribberholt, idet de havde købt en købmandsforretning i Hjørring. Den lå i Bryggergade 24 på hjørnet af Klokagervej. Og her drev Laurits så en rigtig gammeldags høkerforretning, hvor han blev kendt som købmanden med sivskoene og den store krumme pipe. Han drev forretningen indtil den 1. januar 1949, hvor han som følge af svigtende helbred måtte opgive den. Han havde været afholdt og respek-

ret både som en dygtig forretningsmand og som menneske, og han var kendt for et gemytligt væsen.

Laurits døde den 8. juli 1949. Hans kone Marie døde den 21. december 1958. Datteren Gerda blev boende nogen tid i det store hus, men da hun havde fået det solgt, flyttede hun til Østergade i Hjørring.

Margit Møller, den ældste datter, blev gift med maskinmester i FDB, Thomas Christensen. De fik en søn, Keld, som blev pladesmed ved B&W. Mere om ham og hans familie vides ikke. Margit døde den 10. maj 1953 i en alder af 52 år.

Gerda Møller, den næstældste datter, blev uddannet som tandtekniker, og hun arbejdede livet igennem for tandlæge Bonne Larsen i Hjørring. Gerda forblev ugift livet igennem, og hun døde den 16. august 1984, få dage før sin 80-års fødselsdag.

Kaj Aage Møller, familiens eneste søn. Om ham ved vi kun, at han blev gift med Meta Svendsen, og at de

bosatte sig i Aalborg, og at de sammen fik en søn, Torben.

Christian Møller (1877-1946)

Christian blev født den 1. april 1877 som yngste søn af C.S. Møller og Ane og som den næstsidste af i alt 9 børn. Han kom til at bo sine første 8 år i det 25 meter lange gamle bindingsværkshus, hvor købmandsforretningen lå i den vestre ende. Derpå lå købmandens kontor, så de små stuer, som dels rummede familien, og som dels udgjorde skænkestuen. Så kom køkken og bryggers, og længst mod øst havde den gamle Søren Møllebygger boet sine sidste år, altså indtil året før Christian blev født. Denne aftægtslejlighed var nu blevet inddraget til anvendelse for den efterhånden ganske store familie.

Christian var kun 7 år yngre end sin ældste bror Søren, men han var den femte søn og dermed placeret langt nede i børneflokkens rangfølge. Pigerne blev forberedt på med tiden at indgå ægteskab; men drengene skulle, når skolegangen efter konfir-

Laurits og Marie fra Ribberholt på besøg i Skagen. De står til venstre med Kaj Aage og Gerda foran sig, mens Margit står midt i blandt den anden families børn. Foto Kathinka Møller.

mationen var afsluttet, uddannes som købmænd, ved landbruget eller i et håndværk, efter familietraditionen i træbranchen.

Når man er yngste søn i sådan en børneflokk, bliver man stærkt påvirket deraf. Christian har hele tiden hørt om Søren og Johan Henriks uddannelse og virke. Han fik efterhånden lov til at tage del i de ældre brødres leg, og på et tidspunkt er han blevet taget med på ferierne på Tislum Nørregaard hos onkel Martin og Tante Cecilie, men hele tiden har det i første række drejet sig om hans ældre brødre. Christians psyke blev dannet efter den situation, han var blevet født ind i. Han var i en »på trods af« situation i modsætning til Søren, som var i en »som følge af« situation. Han lærte tidligt at gøre opmærksom på sig selv ved at kunne fortælle løjerlige småhistorier, og han udviklede med tiden en udpræget humoristisk sans.

Livet igennem bevarede han et godt humør. Når han kom ud for modgang, tog han det med et skuldertræk og nogen galgenhumor.

Karen Johanne Møller, født Clausen (1883-1942). Johanne, som hun blev kaldt, var datter af banemand Clausen fra Kvissel. Foto Alf. Hansen ca. 1920.

Christian kom som nævnt i snedkerlære i 1891 i Århus. Da han var blevet udlært, arbejdede han i nogle år som møbelsnedkersvend på Vejle Møbel- og Stolefarik i Grejsdalen, hvorpå han etablerede et møbelsnedkerværksted i Skagen i et hus, som Niels Tellufsen havde boet i og som lå i forbindelse med købmandsgården.

I 1905 opgav Christian sin møbelsnedkervirksomhed og overtog i stedet det af Johan Henrik i 1899 etablerede hvidtølsbryggeri, og da C.S. Møller og Ane samme år rejste til København, blev købmandsgårdens gamle bindingsværkshus ledigt, og i dette flytte-

de Christian ind i begyndelsen af 1906.

I 1907 blev Christian gift med Karen Johanne Clausen, datter af banemand Clausen fra Kvissel, og hun flyttede nu ind hos Christian i den vestre ende af købmandsgårdens bindingsværkshus. Allerede året efter døde C.S. Møller, og Ane, eller »Bedste« som hun blev kaldt, flyttede igen ind i bindingsværkshuset i Søren Møllebyggers gamle aftægtslejlighed i den østre ende, og her boede hun til sin død i 1926, når hun ellers ikke var ude i landet for at tage sig af sine børn og børnebørn.

Herefter var der af de ni C.S. Møllerbørn nu kun Søren Møller, Marie Dalsgaard og så Christian tilbage i Skagen. Og for Christian åbnede sig en helt ny tilværelse. Han slog nu rod i købmandsgården, hvor han fandt et fredeligt statisk virke, først som brygger og senere som depotbestyrer for Carlsberg. I købmandsgården blev han boende til kort før sin død.

Ølbrygger Christian Møller

Som nævnt var det hvidtøl, som Christian bryggede, og det blev solgt dels på små ølankre og dels på flasker. Christian solgte øllet til handlende såvel som til private, idet han bragte øllet ud på sin hestevogn. Når kunderne så havde modtaget deres ølanker, tappede de øllet på flasker til lagring. Det søde hvidtøl lå så køligt i kældre eller tilsvarende steder, indtil det så blev anvendt som læskedrik i byens tørre ganer.

Den 20. maj 1907 indgik Christian aftale med Carlsberg Bryggerierne i København om videresalg af bayersk øl i Skagen. Med tilkomsten af Skagen Havn var der åbnet mulighed for at få bragt øllet direkte fra bryggeriet til den nordjyske by. Øllet kom med paketbåden i store fade, der blev losset på kajen og derpå bragt til det nærvæd liggende bryggeri. Christian lod så øllet tappe på flasker, klar til videresalg til de mange kunder i Skagen. Christian fortsatte med at brygge hvidtøl helt frem til 1924,

hvor Carlsberg også overtog denne leverance.

Og gennem mange år kunne man se Christian Møller køre sin øltur over hele byen, sommer som vinter. Han var et oplivende moment i Skagen, idet han altid var veloplagt og i strålende humør, slagfærdig og velforsynet med de sidste nye historier, som han rundhåndet fordelte sammen med øllet. Turene kunne godt være lange, især om sommeren hvor han både forsynede Højen og måske samme dag Badehotellet på Grenen.

Christian var kendt for at være meget glad for dyr og især for sine heste, som også var glade for ham. Det skete, at Christian spændte hesten fra ved bryggeriet, og så gik han hjem til købmandsgården, mens hesten fulgte ham som en hund uden at blive ført i tømme. Standsede han så undervejs for at slå en sludder af med en, han passerede, kunne det hændes, at »Tøsen«, som hans første hest hed, syntes, at det trak for længe ud med snakken og derfor gav Christian et puf i ryggen for at fortælle

Øllet klar til udkørsel fra Skagens nye hvidtølsbryggeri lige efter år 1900. Huset blev opført i 1899 på en grund, tilhørende ejendommen på Sct. Laurentiivej 85 B-C, som købmand C.S. Møller købte i 1879. Bryggeribygningen blev opført af C.S. Møllers søn Johan Henrik Møller, som drev bryggeriet indtil 1906, hvor hans bror Christian Møller overtog virksomheden. Jenny Hesselholt købte bygningen af Christian omkring 1944. Bygningen har senere igen været bolig og atelier for maleren Poul Winther. I 1988 lejede Ib Møller, en sønnesøn af brygger Christian Møller, bygningen og indrettede her sit firma Trip Trap's første salgslokaler. Ubekendt fotograf.

Oplægning af gods på Skagen Havn. Til venstre skibsprovianteringshandler Schultz' bygning. Christian Møller modtog bayersk øl fra Carlsberg på fade, der blev sejlet til Skagen med paketbåden. Her er nogle af disse fade oplagt på havnen. Billedet er taget fra østre molearm af Kathinka Møller.

Huset i midten af billedet ligger på Sct. Laurentiivej nr. 85 B-C. Det blev oprindeligt bygget i Agnes Brøndums navn af C.S. Møller til Skagens Private Skole, men allerede i 1880 overtog C.S. Møller huset som sin ejendom. Skolen ophørte med at fungere i 1899. Bygningen, der ligger højt til højre, er brygger Christian Møllers Carlsberg depot, bygget i 1899 til hvidtølsbryggeri. Ubekendt fotograf.

ham, at nu ville den hjem i stalden og have sit foder.

Når middagsstunden var ovre, fik hesten så seletøjet på igen og blev trukket af stalden og fik tømmen hængt over ryggen, og så gik Christian igen med hesten i hælene, først til butikken med hesten ventende tålmodigt udenfor, mens han hørte efter, om der var kommet ordrer til bryggeriet. Og også her skulle han slå en snak af og aflevere en god vittighed eller en god historie. Hvis det nu trak for længe ud, skete det, at hans tredie og sidste hest puffede butiksdøren op og stak hovedet ind for at se, hvad det blev til! Om vinteren var der ofte så megen sne, at slæden måtte frem for at klare kørslen. I 1924 blev det et meget hårdt vejr med sne og frost, og juleaftensdag stod himmel og jord i ét. Men juleøllet skulle ud, så tidligt om morgenen drog Christian af sted på slæden til de mange hjem, der skulle have deres traditionelle otting øl til julen. Vejret blev værre og værre, og sneen piskede om husene og lagde driver på vejene. Da det blev middag, sendte Christian bud efter en mellem-

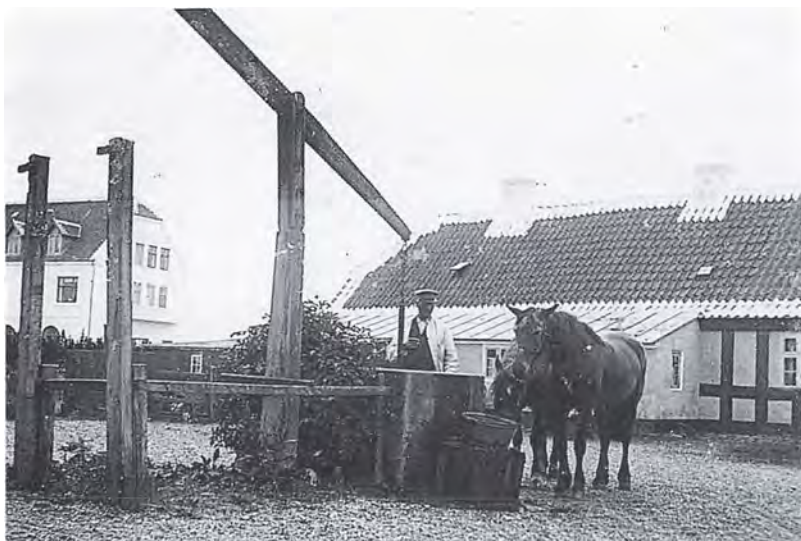
mad, idet han ikke kunne komme hjem til den normale hvilestund. Nu ville han tage tønnen i ét stræk, nu da han var i gang.

Det blev aften, og klokken blev fem, ja den blev seks, mens de tre drenge ventede og ventede. Det var jo juleaften, og der var kommet en stor pakke fra tante Julie og onkel Robert i Amerika, og det var næsten ikke til at holde ud for spænding, hvad var der i pakken? Da klokken var syv, så drengene fars lygte glimte i gården, og straks efter stod han i bryggerset og lignede mere en snemand end en ølkusk. Johanne og drengene fik ham afmonteret ispanseret, som blev stillet på loftet, indtil tøvejret satte ind om foråret.

Christian havde i mange år en ganske god forretning med salget af sit hvidtøl, men da de større bryggerier begyndte at pasteurisere øllet, opgav Christian bryggeriet, da han samtidig fik tilbud om at etablere et Carlsberg-depot i Skagen. Dette depot bestyrede han så fra 1924-37, hvor sygdom tvang ham til at trække sig tilbage. I 1932 modtog Christian et sølvskrin

Juleaften 1911 hos brygger Møller i købmandsgårdens gamle bindingsværksbygning. Fra venstre Christian, Johanne, Poul og Johannes søster Julie Clausen. Hun blev senere gift i USA. På væggen Viggo Johansens maleri fra 1880 af Søren Møllebyggers gård i Vesterby, som er gengivet på side 30.
Foto Kathinka Møller.

Hestene vandes ved købmandsgårdens gamle vippebrønd. I baggrunden til højre bindingsværksbygningen og til venstre Hotel Royal, nedrevet midt i 1960-erne.

fra Carlsberg som tak for 25 års samvirke.

Da Christian i 1937 ophørte med at være depotbestyrer for Carlsberg, nænnede han ikke at skille sig af med sin gode hest. Den gik på pension sammen med ham, men blev i købmandsgården, selv om lastbilerne havde overhalet den udviklingsmæssigt. Men i 1941 slap benzinen op som følge af anden verdenskrig, og pludselig blev Christians hestevogn moderne igen, og han kom atter til at bringe varer ud med sin gamle hest spændt for fjedervognen.

Hans barnebarn John Møller fra Aalborg fortæller, at han, da han i sommerferien 1943 som femårig kom på besøg hos bedstefar, oplevede at

Christian, når han kom hjem fra dagens varekørsel, tog bidslet ud af hestens mule, kapslede en rød sodavand op og stak den ind i hestens mund. Hesten lagde hovedet tilbage og drak den fugtige belønning begærligt, og når flasken var tom, spyttede den denne ud i favnen på Christian. Naturligvis et herligt nummer for de besøgende børnebørn.

Christian var kendt for sin slagfærdighed. Han svarede sjældent direkte på et spørgsmål, men drejede svaret ind i en humoristisk vending. Således fortælles det, at slagter Hesselholts kone Jenny en dag stod uden for slagterforretningen, da Christian kom ud fra skræddermester Tranes skrædderi, der lå lige ved siden af, og hvor han

var ved at få syet et sæt tøj. Hun spurgte Christian: »Hvordan går det med tøjet; er der sket fremskridt?« hvortil Christian svarede: »Jah, første gang jeg prøvede det var det i avispapir, men denne gang var det i brunt papir!«

Selv om Christian havde ophørt med snedkeriet, så glemte han aldrig sit gamle håndværk. Når han kunne se sit snit til det, var han livet igennem at finde på værkstedet, hvor han dyrkede sine gamle færdigheder med behandling af træ, idet han havde beholdt sit værktøj.

Christian kom til at opleve hele Skagens dynamiske udviklingshistorie. I hans første barndom fandt der endnu en del dramatiske strandinger sted omkring Skagens Odde. Han kom til at opleve den spændingsmættede stemning i byen, når redningsaktioner blev iværksat, og det derpå følgende drama med redningen af besætninger og senere måske af skib og ladning.

Året før Christian flyttede i snedkerlære mod syd, åbnedes Skagensbanen med tilhørende festligheder, og hans

far blev udnævnt til Ridder af Dannebrog. Efter at han var kommet tilbage til Skagen, blev den nye havn bygget og indviet, og snart efter holdt kongehuset sit indtog i byen. Christian oplevede den nyopståede kunstnerkoloni med Anna og Michael Ancher, P.S. Krøyer og med Viggo Johansen, som kom i hans hjem, hvor han blandt andet spillede på husets klaver. Og han kom til at opleve begge verdenskrige i Skagen.

Christian, Johanne og deres tre drenge

Det falder i øjnene, at Christian ikke gjorde sig synderlig bemærket i Skagens byliv. Han har nok levet en del i skyggen af sin ældre bror Søren, som dels havde den store købmandsvirksomhed, og som dels var borgmester i Skagen i en lang periode tillige med, at han bestred et utal af tillidshverv i byen. I forhold til bror Søren var Christian en ret usynlig person. Han passede sit bryggeri og senere sit øldepot, og efter sigende hændte det også, at han foretog en vis kvalitets-

Brygger Christian Møller og Johannes tre drenge. Fra venstre Knud, Poul og Erik.
Foto Kathinka Møller 1922.

Brygger Christian Møller og Johanne med deres tre drenge, fra venstre Knud, Erik og Poul.
Foto Alf. Hansen 1920.

kontrol på de leverede våde varer, selv om hans kone søgte at holde ham »i ørene« i denne henseende. Det fortælles, at Skagens betjent en dag tilkendegav over for en, han talte med, mens Christian kom forbi i købmandsgårdens lastbil med øl på ladet, at han syntes kørslen var lidt usikker, og at han hellere måtte kontrollere Christians evne til at føre bil, og om han ikke havde forgrebet sig utilbørligt på de våde varer. Samtalepartneren sagde til betjenten, at det måtte han endelig ikke gøre, for tænk nu hvis Skagen ikke fremover kunne få sit øl bragt ud, hvilket betjenten måtte give ham ret i, og han frafaldt derpå sin kontroll hensigt.

På et punkt overgik han Søren. Han havde med sin trofaste kone Johanne fået tre sønner, Poul, Knud og Erik, som kunne føre slægten og familietraditionerne videre. Og netop Christians familie i bindingsværkshuset blev samlingsstedet for Søren Møllebyggers mange efterkommere, når de kom til Skagen. Søren var godt nok byens førende mand, og hans kone, den fine Kathinka, boede sammen

med ham i den store købmandsbygning bygget i 1885. Men den hjemlige varme fandt man ovre hos Christian og Johanne. Når søskendebørnene fra Thirup og Hjørring holdt ferie i Skagen, så boede de hos Christian og Johanne, hvor også Ane boede, så længe hun levede.

For de opvoksede tre drenge, Poul født i 1908, Knud i 1911 og Erik i 1914, var købmandsgården et spændende sted at leve. Her skete der altid noget med de mange virksomme mennesker som kom her. Og der var ikke langt til havnen, med hvad den rummede af oplevelser med fiskefartøjer på vej ind eller ud. Købmandsgårdens overhoved var Søren, og det har de tre drenge også hurtigt fået et klart indtryk af. Søren kom hver dag på besøg hos sin gamle mor, og han aflagde så også besøg hos Christian og Johanne og især hos de tre vakse drenge, som han omfattede næsten med en fars opmærksomhed, eftersom han selv var barnløs. Det var uundgåeligt, at drengene, især Poul og Knud, blev stærkt knyttet til Søren. Han viste dem stor interesse, og han var stedets store

mand. Og det har i den situation ikke været nemt for Christian at finde sin rolle i familiespillet. Det ses senere, at der var en større fortrolighed imellem Søren og Poul, end der måske var imellem Poul og hans far Christian.

Christian og Johannes alderdom

Christian pådrog sig med tiden en del gigt, og da han fyldte 60 år i 1937, trak han sig tilbage som depotbestyrer. I januar 1942 døde Johanne, men Christian blev boende i det gamle hus. I vinteren 1944 faldt han og brækkede et ben, og efter et sygehusophold flyttede han ind på De Gamles Hjem i Skagen, skråt over for købmandsgården. Den 20. juli 1946 døde han på Skagen Sygehus og blev begravet den 22. juli 1946.

Sofie Møller, gift Torup (1878-1912)

Sofie blev C.S. Møller og Anes niende og sidste barn. Hun blev født den 25. april i 1878 i købmandsgårdens bindingsværksbygning, og blev, som det ofte var skik dengang, døbt hjemme

Sofie Møller (1878-1912), gift Torup.
Ubekendt fotograf ca. 1900.

den 9. maj. Hun blev så fremstillet i kirken den 21. juli 1878.

Sofies barndom blev en del præget af, at hun havde tre brødre imellem sig og den næst forudgående søster, Marie. Det var drengelege, hun mest kom til at opleve, men med tiden sluttede hun sig meget til sin fem år ældre søster, som hun holdt nær kontakt med i hele sit korte liv.

I begyndelsen af 1901 blev Sofie 23 år gammel gift med den 26-årige telegrafist Jens Sofus Gertsen Torup. De bosatte sig indledningsvis på Hobrovej nr. 6 på Østerbro i København, hvor de fik de deres første barn, Ane Cecilie, der fødtes den 10. april 1902. Navnet Cecilie er nok taget efter den afholdte tante Cecilie på Tislum

Nørregaard, hvor Sofie havde tilbragt mange af sine sommerferier, og navnet Ane forekommer i alle forudgående kendte slægled. Snart flyttede familien til Nyborg, først til Vinkelvej og siden hen til et dejligt beliggende hus på Pilevej.

Den 14. august 1903 fødte Sofie Jens, og godt et år senere, den 25. september 1904 fulgte Lars. Den 19. august 1906 fulgte så Inger og den 5. juni 1908 kom Ellen. Sofie fik, efter at hun var blevet syg, den 30. marts 1911 endnu et barn, Anna, men hun døde allerede den 7. marts 1913 af meningitis.

Sofie helligede sig helt gerningen som husmoder, og der var også alt nok at gøre med så stor en børneflokk. Hun beretter i breve om sit arbejde som husmor og især om køkkenarbejdet. Maden blev tilberedt på brændekomfur, men fra Marie Dalsgaard i Skagen fik hun en primusbrænder tilsendt omkring 1907, hvilket var et teknisk vidunder i ethvert køkken på dette tidspunkt.

Omkring 1910 fik Sofie livmoderkræft og måtte igennem en lang og

svær periode med hospitalsindlæggelser og rekonvalescensperioder i hjemmet. På det tidspunkt var der ingen sociale myndigheder der kunne hjælpe en familie, der var kommet i en situation, hvor moderen var alvorligt syg og afsvækket, og hvor indtjeningen ikke rakte til hushjælp. Den 1. november blev de imidlertid tvunget til at ansætte en pige som hushjælp, selv om hun skulle have hele 18 kr. om måneden i løn.

Sofie gjorde alt hvad hun kunne for at tage sig af sin familie, især hvad vedrørte madlavning, men kræfterne aftog hurtigt.

Hun døde den 11. januar 1912, kun 33 år gammel. Hun blev begravet fra Vindinge Skole på Vindinge Kirkegaard. Så ung Sofie end var, så havde hun nået at få seks børn, og de var mellem 10 og 3 år, da moderen døde, på nær den yngste Anna, der var død året før. Fra Skagen ilede den da 66 år gamle svigermøder Ane familien til undsætning, og hun førte i de følgende år hus for Jens Torup med de 5 børn i Nyborg.

Æblehøsten bjerges i haven syd for købmandsgårdens bindingsværksbygning.
Foto Kathinka Møller.

Fotografi af familien Torup foran deres hus på Pilevej i Nyborg, taget 1909. Længst til venstre Jens Torup med Ellen på armen, derpå Sofie, deres pige og til højre Anna Sofie Kurtz, senere gift Worsøe Schmidt. Foran fra venstre Inger, Lars, Jens, og Ane Cecilie. Amatørfoto.

Familien Torup ca. 1915. Ane Møller fra Skagen sidder i midten til venstre med Lars foran sig. Til højre for hende Anna Sofie Kurtz, nemt kendt på sin Bindsbøllbroche. Foran hende Inger. I midten til højre Jens og Ane Cecilie og bag dem Jens Torup. De to unge mænd bagerst til venstre er ukendte. Amatørfoto.

Ane Cecilie Torup (1902-61), gift med fætteren Aksel Sørensen Møller. Foto Matheu. Aksel Sørensen Møller (1905-89), gift med kusinen Ane Cecilie Torup. Foto Kehlet.

I 1916 blev Jens gift igen med Ellen Ulricia Jensen, hvorved familiens situation blev stabiliseret. Jens døde først i 1966, 90 år gammel. Hele sit arbejdsliv var han ansat i Post- og Telegrafvæsenet og blev som telegrafkontrolør pensioneret i 1942.

Sofie Torups børn

Ane Cecilie Torup, kaldet »Cille« (1901-61) gik som sine søskende på Nyborg Borgerskole, hvor hun tog den tids borgerskoleksamen i 1916. Derpå kom hun på Frederiksbergs Kommunes Præliminærkursus, hvor hun bestod præliminæreksamen i 1918. Hun blev så uddannet som

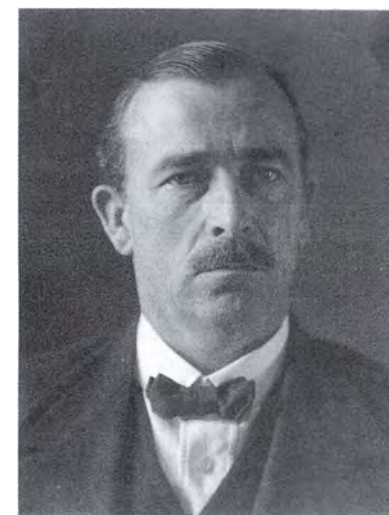
telegrafist og blev ansat som sådan i Generaldirektoratet for Telegrafvæsenet i 1923, og i 1955 blev hun forfremmet til overassistent i Post- og Telegrafvæsenet. Ane Cecilie holdt nogle af sine sommerferier hos familien i Skagen, blandt andet i 1910, hvilket kan ses af et postkort, hun sendte til sin mor Sofie.

Den 5. november 1929 blev Ane Cecilie gift med sin fætter Aksel, yngste søn af Johan Henrik, og hun fik derved det gamle familieefternavn Møller. Ane og Aksel fik et barn, datteren Eva, som blev gift Hallgren. Ane Cecilie døde den 21. juni 1961, 59 år gammel.

Jens Torup (1903-49) opvoksede i Nyborg, hvor han gik på Nyborg Borgerskole. Jens blev uddannet som tømrer, og da han var blevet svend, begav han sig på valsen som naver og kom derved meget rundt først i Europa og siden hen så langt væk som til Rio de Janeiro i Brasilien. Her blev han gift med Paula, som var datter af tyske udvandrere, og med hende fik han i 1947 et barn, Ingrid. Jens døde allerede den 27. august 1949, kun 46 år gammel, men hans datter blev gift med en Clifford Hill, med hvem hun har to børn, alle boende i Rio de Janeiro.

Lars Torup (1904-95) opvoksede i Nyborg. Blev ansat på Rigstelefonkontoret, hvorfra han blev pensioneret som kontrollør med udgangen af 1969. Lars blev den 2. maj 1942 gift med Jonna Madsen, og med hende fik han to børn, Lene i 1943 og Kim i 1948.

Lars arbejdede mest i København, men var i perioder udstationeret i Tønder, Rønne, Maribo og Nykøbing

Jens Torup, ca. 1910. Ubekendt fotograf.

Falster. Da han blev udnævnt til overassistent, blev han med familien forflyttet til Nakskov for en periode på 5 år. Familien boede først i Vanløse, og efter Nakskovperioden i Brønshøj. Efter pensioneringen flyttede Jonna og Lars til Kirke Eskilstrup.

Lars var meget musikalsk og spillede på mange instrumenter, hvortil kom, at han havde en god sangstemme. Når han fra tid til anden ved fester var

sammen med fætteren og svogeren Aksel Sørensen Møller og dennes far, onklen Johan Henrik, så kom de gamle skagenviser på programmet til glæde for dem selv og for dem, der påhørte deres optræden. Således videreførte Lars den gamle familietradition med visedigtning og visesang.

Lars og hans søskende måtte i deres ungdom ikke gerne komme hos Johan Henrik og Laura Marie Møller for deres far Jens, idet han anså stemningen i dette hjem for løssluppen og for uhøjtidelig. Man kan måske også få den mistanke, at Jens Torup og Johan Henriks politiske anskuelser var så vidt forskellige, idet Jens nok havde væsentlige sympatier for kommunismens principper, hvilket man ikke kunne mistænke løjtnant Johan Henrik for. Jens ville nødtigt have, at hans børn skulle udsættes for de stærke danske nationale indtryk i Johan Henrik Møllers hjem.

Inger Torup (1906-?) kom til England under Anden Verdenskrig, hvor hun blev tilknyttet de engelske styrker. Her blev hun gift med nordmanden Ragnvald Pedersen fra Sylling i Lier ved Drammen, som var tjenestegørende ved de norske styrker i England. Brylluppet fandt sted den 31. maj 1943 i den engelske militærlejr Aldershot sydvest for London. Efter krigen flyttede de til Sundridge i Ontario i Canada, hvor Ragnvald oprettede en musikskole. Inger og Ragnvald fik et barn, sønnen Poul.

Ellen Torup (1908-80) var 3 år, da hendes mor døde. Hun opvoksede i Nyborg. Blev gift med Arthur Lindholm i Sverige. Den 30. august 1980 døde hun og godt en måned efter sin mand Arthur. Ellen fik to børn, Anna og Mette.

Christian Møllers tre drenge

Poul Møller (1908-81)

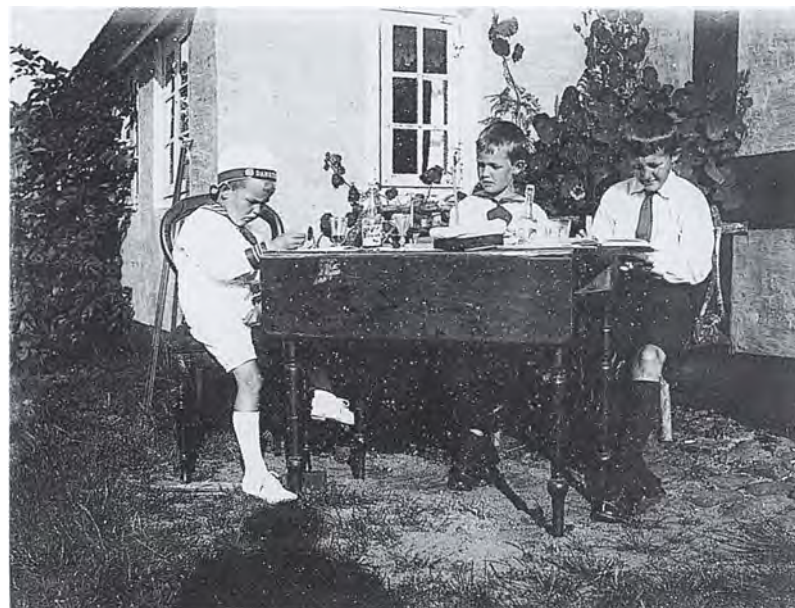
Poul Møller blev født den 6. juli 1908 i familiens gamle købmandsgård i Skagen Vesterby. Hans forældre, brygger Christian Møller og hans kone Johanne Clausen fra Kvissel var blevet gift i 1907, og de boede begge i købmandsgårdens gamle bindingsværksbygning, i hvilken Christian allerede i 1906 efter hans farfars C.S. Møllers bestemmelse var flyttet ind.

Barn- og ungdom

Man kan i datidens Skagen næsten ikke forestille sig et mere spændende miljø med store omgivelser for en vaks dreng at blive født ind i og opvokse i. Gårdspladsen i købmandsgården summede dagligt af utallige aktiviteter med hestevogne, der kom og gik, og med mange mennesker, som kom fra nær og fjern. Og sønden for bindingsværkshuset kunne man skue lige ned til byens nye havn, som tilsvarende altid var præget af alskens aktiviteter med anløbende og afgangende fiskerbåde, med losning af fangster

og med spændende fiskeauktioner. Dertil var der en omfattende fragtskibstrafik, hvor varer blev losset på havnekajen for derfra at blive bragt til deres bestemmelsessteder, hvilket ofte var købmandsgården. Med årene blev havnebassinet en herlig tumleplads for Poul og hans to yngre brødre, Erik og Knud.

Købmandsgårdens kusk Jens Christiansen, som i øvrigt kom fra Hørmested, hvor han havde kendt C.S. Møllers bror Martin, boede lige bag ved købmandsgården. Han havde en søn Hartvig, som var næsten jævnaldrende med Poul. Så snart han kunne stolpre af sted, gik han op til faderen i købmandsgården og blev her hurtigt Pouls bedste legekammerat. I Pouls fars værksted byggede de krigsskibe, som de gav navne efter den danske flådes skibe, og inspiration til dette manglede de ikke, idet Skagen hurtigt var blevet et yndet anløbssted for den danske flådes fartøjer efter havnens indvielse i 1907. Hver torsdag kom *Familie-Journalen*, og i denne kunne de hente ideer og byggesæt til borge, slotte og fæstninger.

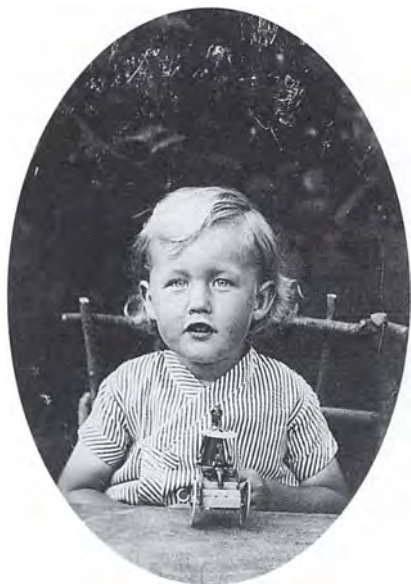
Erik, Knud og Poul i søndagstøjet sidder i krogen ved købmandsgårdens gamle bindingsværksbygning. Foto Kathinka Møller ca. 1920.

På et stykke jord indrettede de et »ocean«, hvor de sejlede med deres mange skibsmodeller.

Poul og Hartvig kom til at følges ad i en stor del af livet. De blev efter realeksamen begge elever i Skagens Bank. Senere kom de begge i Skagen Byråd. I 1913 døde Jens Christiansen, og hans mor sad derefter tilbage med 5 ukonfirmerede børn. Dronning Alexandrine ansatte hende derpå i den nyindviede Klitgaarden, hvor hun, når kongeparret i påsken, pinsen og i efterårsferien var i Skagen, kunne tjene til sin store familie. Når de fire ansatte skagenskoner var færdige i køkkenet om aftenen, måtte de tage

rester med hjem fra Klitgaarden, så Hartvig kunne dagligt berette til Poul Møller, hvad kongefamilien dagen før havde fået at spise.

Poul blev hurtigt bekendt med mange af de andre mennesker, der omgav ham. Der var onkel Christoffer Dalsgaard, som var gift med hans moster Marie. »Onk' Christoffer« var en højt respekteret skipper på en af byens store nye fiskerbåde, som i øvrigt bar Pouls farfars navn C.S. Møller. Deres søn Christian, der var 9 år ældre end Poul, holdt meget til i købmandsgården. Og der var naturligvis købmandsgårdens unge »høvding«, hans onkel Søren Møller,

Poul Møller ca. 3 år gammel.
Foto Kathinka Møller.

der ikke selv havde børn, og som derfor behandlede Poul og hans brødre næsten som sine egne drenge. Med den daglige kontakt med onkel Søren fulgte et livsvarigt venskab, som baserede sig på stor gensidig respekt og sympati. Poul overtog nok noget af Søren Møllers lidt alvorstunge og meget retlinede adfærd i højere grad end sin fars mere lystige og løsslupne livsstil. Onkel Sørens prægning af Poul har givetvis slået igennem til også at omfatte hans valg af levevej og uddannelse.

Pouls hjem var trygt og godt med en stærk mor Johanne, som var et omsorgsfuldt og meget venligt og afholdt menneske. Hendes søster Julie

Clausen var i årene 1911 og 1912 ansat som pige i huset, og hun kom i udstrakt grad til at passe Poul i hans første spæde barndomsår.

Som Poul senere selv har udtrykt det, var det hans farfar, der stort set bestemte alt, og det var ham, der havde bestemt, at Pouls far Christian, der var uddannet som møbelsnedker, skulle overtage det bryggeri, som hans onkel Johan Henrik havde etableret i 1899. Hvorfor Johan Henrik ikke ønskede at videreføre bryggeriet, ved vi ikke med bestemtthed, men man aner et modsætningsforhold imellem ham og hans far, som i sidste ende medførte, at Johan Henrik med familie i 1909 fraflyttede Skagen og tog ophold i København.

Christian tegner ikke den store, stærke personlighed, som hans farfar og broderen, købmand Søren, men han var en omsorgsfuld far, som tog stor vare på sine tre drenge. Han havde, som tidligere nævnt, ikke glemt sit gamle håndværk som møbelsnedker, og han havde livet igennem stadig sit værksted med alt det tilhørende værktøj til forarbejd-

ning af træ, og her kom Poul og hans brødre og deres legekammerater ofte og fornøjede sig med træarbejde.

Poul kom ikke til at opleve sin bedstefar, idet han i sine sidste år boede i København og Århus og i øvrigt døde i 1909, men hans bedstemor Ane, aldrig kendt som andet end »Bedste«, flyttede efter C.S. Møllers

død tilbage til Skagen, hvor hun kom til at bo i bindingsværksbygningens østre stue, hvor Pouls familie boede i den vestre ende af huset.

Bedste kom ofte til at passe børnene, og hun var en integreret del af Pouls barn- og ungdomsliv og deltog i alt, hvad familien foretog sig. Hun døde i den 14. juni 1926, få dage før

Havnebassinet var en herlig tumleplads for byens drenge. Bemærk hyttefadene ved Fiskepakhusenes ramper, hvorfra bundgarnsfiskernes fisk blev solgt. Foto Kathinka Møller.

Dansk flådebesøg i Skagen. Efter Skagen Havns ibrugtagelse i 1907 kom mange af den danske flådes skibe hver sommer på besøg i Skagen Havn. Eller de lå for anker ud for Skagen. Mange skagboere aftjente deres værnepligt i den danske flåde, som lå på Holmen i København, hvorfor landlov i Skagen var en populær hændelse. Fotos Kathinka Møller.

Poul fyldte 18 år; og han overtog nu den gamle stue, som havde været beboet af Bedste og før hende af hans oldefar Søren Møllebygger og hans kone Kirsten.

Poul havde indtil dette tidspunkt boet på et loftsværelse med skrå vægge. Han har fortalt, at han en dag gik på opdagelse på det gamle loft, og her fandt han 3-4 gamle forladegeværer. Dem slæbte han frem i dagslyset, men fik straks påbud om at lægge dem tilbage og at holde fingrene fra dem. De hidrørte fra Skagens borgervæbning, der blev oprettet under Englandskrigen i 1801, og hvis kaptajn havde været Jacob Andersen, hvem huset havde tilhørt på dette tidspunkt.⁴⁵

Da Poul var to år gammel, fik hans forældre i 1911 endnu en søn, Knud, og igen i 1914 da Poul var 6 år gammel, blev familien forøget med Erik.

Livet på købmandsgården var som nævnt præget af stor aktivitet. Hans far kørte dagligt ud med bryggeriets produkter, hvor han også medtog købmandsvarer. Han hentede først hesten i stalden, spændte for og kørte så rundt i Skagen by, helt ud til badehotellet på Grenen og i den modsatte retning ud til Gammel Skagen med varerne, og det hændte ikke sjældent, at Poul gjorde ham følgeskab på denne tur. Derved kom Poul tidligt til at kende byen og dens borgere.

Købmandsgården havde fået telefon, men elektricitet var endnu ikke

Poul, Erik og Knud i snak med pige på havnestien lige øst for købmandsgårdens bindingsværkshus. Tilbygningen til højre er familiens das, som i Skagen skulle ligge øst, i læ, for bygningerne. Foto Kathinka Møller ca. 1920.

taget i anvendelse i Skagen, så belysning blev tilvejebragt ved petroleumlamper og stearinlys. Under Første Verdenskrig 1914-18 kunne man i en lang periode ikke fremskaffe petroleum, hvorfor man var henvist til stearinlys, og de gamle tranlamper blev atter hentet frem fra lofterne i byens huse. I det hele taget kom Poul til at opleve krigens indtryk med mangel på varer men fik også indtryk af dens store hændelser, blandt andet da onkel Christoffer i 1917 kom i havn med 8 søfolk fra Langeland, som

han havde reddet efter fire dage på det åbne hav. Deres skonnert var blevet sænket af en tysk U-båd.

Familiesammenholdet

Selv om Poul Møller blev født ind i en stor familie, så var der ikke så mange af C.S. Møllerbørnene, der var blevet boende i Skagen. Af ni børn var der kun Søren Møller, Marie Dalsgaard og Christian Møller tilbage, og de havde tilsammen kun 4 drenge. C.S. Møller og Anes øvrige 19 børnebørn

var spredt ud over landet, dog med Laurits og hans tre børn boende ved Kvissel, ikke langt fra Skagen. De andre boede i København, i Nyborg, i Århus og ved Hjørring. Men familien holdt sammen. Og hver sommer kom der en strøm af C.S. og Anes børn og børnebørn til Skagen for at holde ferie. Og det var hvert år festdage med et omfattende badeliv, med ture til Grenen og til Gl. Skagen og med familiesammenkomster. Her blev gamle dage genoplevet, og familiens sange blev repeteret endnu en

gang. Utallige er de historier, der gik i familien om ferieoplevelserne i Skagen.

Også familien på Øster Thirup ved Hjørring, C.S. Møllers brorsøn Søren og han kone Constance, deres 10 børn og den gamle bedstemor Cecilie, enken efter Martin Møller, kom til Skagen en eller to gange om året, men kun for en enkelt dag. De kørte så ud og hjem i deres »rullende veranda« samme dag for at besøge familierne i købmandsgården og Brøndum-familien på hotellet.

Juleaften blev holdt i Christian og Johannes hjem i bindingsværkshuset. Der boede børnene og Bedste. Og så kom onkel Søren og tante Kathinka og hendes familie over fra hovedbygningen og deltog i julefesten. Poul betegner julefesterne i familiens hovedsæde, den gamle bindingsværksbygning som en vidunderlig familiesammenkomst.

En anden ubrydelig regel var det, at man samledes til en julesammenkomst i spisesalen, »table d'hotelsalen«, på Brøndums Hotel i en af helligdagene. Til stede var Anna

og Michael Ancher, Helga Ancher, arkitekt Ulrik Plesner, ⁴⁶ som var blevet en integreret del af familien, kæmner Brodersen og overklitfoged Dahlerup. Efter en overdådig spisning tændte mændene ild i deres lange piber, og så blev der spillet billedlotteri om tørrede frugter med børnene, der til deres forundring oplevede, at de voksne aldrig vandt noget.

Skolegang

I august måned 1914 begyndte Poul sin skolegang på Skagen Kommunale Mellem- og Realskole, og her tilbragte han de næste 10 skoleår med at tage sin skoleuddannelse og med at tage realeksamen den 2. juli 1924.

At det har været svært at koncentrere sig om skolegangen i en by som Skagen, hvor der forekom så meget, der kunne distrahere enhver vågen dreng, er det ikke vanskeligt at forestille sig. Men Poul passede sin skole og klarede sig godt. En af hans gode venner og skolekammerat var Frees, som var søn af læge Hornemann. Han blev senere medstifter af det store

Trælast-engros firma Dalhof-Larsen & Hornemann i København.

Ansættelsen i Skagens Bank

I hine tider var et begreb som sabbatår ikke opfundet. Tvært imod. Poul sluttede som nævnt sin skolegang den 2. juli 1924, og den 4. juli tiltrådte han sin uddannelse i Skagens Bank som bankelev. Det gamle familieprincip med, at drengene skulle have deres uddannelse uden for Skagen, var dermed brudt. Medvirkende hertil har nok være et ønske fra Søren Møllers side om at få en fra familien etableret i et af byens pengeinstitutter. Søren Møller sad som en af tre i bankens forretningsudvalg. Da banken blev etableret i 1916 var tillige Degn Brøndum med i den kreds af borgere, der lod banken oprette, og endelig sad Pouls onkel, fisker Christoffer Dalsgaard i bankrådet. Således var Søren Møllebyggers efterkommere godt repræsenteret i bankens bestyrelse. Og Pouls påbegyndte bankuddannelse skulle vise sig at bære betydelig frugt.

Mor og søn ca. 1923. Johanne og Poul Møller ved hjemmet i købmandsgården.
Foto Kathinka Møller.

Poul meldte sig hos bankdirektør H. Dantzer-Sørensen i bankens bygning fra 1918, opført af arkitekt Ulrik Plesner, en smuk og karakteristisk bygning som den dag i dag ligger i Skagen.

I maj 1916 havde Frederikshavns Bank besluttet at åbne en filial i Ska-

gen. For 500 kr. årligt havde man lejet et lokale, og der var inventar indkøbt hertil. I Skagen havde man imidlertid taget beslutning om selv at oprette en bank, og den 30. juni 1916 sendte man en skrivelse til repræsentantskabet for Frederikshavns Bank, hvor man henstillede, at man ikke oprettede en filial

Når de mange C.S. Møller-børnebørn kom på ferie i Skagen om sommeren, var badning naturligvis en af de obligatoriske oplevelser. Pigerne bar altid badehætter i vandet, mens drengene ofte overhovedet ikke havde noget på. Foto Kathinka Møller.

i Skagen. Skrivelsen var sendt af »Udvalget for A/S Skagens Bank« og underskrevet af I. Holst, S.I. Bødker og Søren Møller. Man tilbød at overtage det lejede lokale samt det indkøbte inventar. Frederikshavns Bank fulgte henstillingen fra Skagen, og Skagens Bank blev en realitet.

Det var i øvrigt vanskelige tider for landets banker. »Gulasch-perioden« var afløst af vanskeligere tider; det

økonomiske sammenbrud i Tyskland smittede af på Danmark, idet mange fiskeeksportører afsatte deres fangster til Tyskland og baserede deres handler på den tyske mark, som pludselig ikke var noget værd. Store summer blev tabt, og det betød også vanskeligheder for bankerne og i særdeleshed for Skagen Bank. 14 dage efter Pouls tiltræden mistede Skagens Bank 75.000 kr., som den havde til gode i

Diskontorevisionsbanken i København. I midten af juli 1924 standsede denne bank sine betalinger, og et stort tab var en realitet. Men banken tærede på sine reserver og overlevede. Der var kun fem ansatte i banken i 1924. Foruden direktøren og to elever var der en kasserer og en bogholder, så nogen stor bank var der ikke tale om.

Sideløbende med elevtiden i Skagens Bank gik Poul på Skagen Han-

delskole, hvorfra han tog handelsmedhjælpereksamen den 15. juni 1926.

I 1928 blev Poul Møller ansat som bankassistent i Skagens Bank. Han aftjente i 1930-31 sin værnepligt ved 9. bataljon i Aalborg, hvor han også blev uddannet til befalingsmand på skolen i Helgolandsgade.

Efter soldatertiden blev Poul den 1. maj 1931 ansat i Brønderslev Bank som vikar, hvor han blev til 1. oktober 1932, hvorpå han vendte tilbage til Skagens Bank. Selv om Poul Møller var inkarneret skagbo og fik næsten hele sit livsvirke i Skagen, så fik han således tre år uden for Skagen.

Hans barndomsven Hartvig Christiansen var blevet ansat i banken som elev året før Poul, og den situation, hvor Poul nu blev yngste elev, og Hartvig var året ældre i bankens tjeneste, kom til at belaste det gamle venskab. I hine tider var den yngste elev den, der skulle udføre alle de hverv, de andre godt ville undgå, og der blev hundset med den unge stakkel. Den, der hundsede mest med Poul, var den et år ældre Hartvig, og der opstod et

mod sætningsforhold imellem de to gamle venner. Da de begge kom til at sidde i bankens ledelse igennem mange år som direktører, var der i alle årene et spil gående, hvor Hartvig stedse søgte at holde Poul nede. Det passede således ikke Hartvig ret godt, at Poul blev borgmester, og han var en stor modstander af, at han samtidig kunne opretholde sin stilling som bankdirektør.

I 1945 lige efter afslutningen af Anden Verdenskrig blev Poul Møller ansat som bankfuldmægtig, og allerede i 1948 blev han underdirektør i banken. I 1961 blev Poul Møller 53 år gammel meddirektør i Skagens Bank.

Ved sammenlægningen af bankerne i Frederikshavn, Sæby og Skagen blev Egnsbank Nord oprettet den 1. april 1972, og Poul Møller blev bankdirektør for dennes afdeling i Skagen.

Poul Møller kom således til at opleve hele den dynamiske udvikling, som banken kom til at gennemgå fra at være en lokalbank til at blive en regionalbank. I begyndelsen drejede bankvirksomheden sig i stor udstrækning om at danne økonomisk

Badeliv på Skagen Sønderstrand. Påklædningernes variation var stor. Foto Kathinka Møller.

basis for byens fiskerivirksomheder, og netop af hensyn til fiskerne oprettedes i 1953 en bankafdeling på havnen i auktionskontorets kælder. Allerede året efter byggede man en egentlig havnebank.

Den 1. oktober 1978 forlod Poul Møller sin stilling som bankdirektør i Egnsbank Nord, idet han faldt for 70-års aldersgrænsen. Allerede i 1976 havde han foreslået, at han trak sig tilbage, men bankbestyrelsen opfordrede ham til at fortsætte de sidste år.

Poul stifter familie

Skt. Hans aften i 1933 var Poul sammen med en kammerat taget på sin Harley-Davidsons motorcykel fra

Skagen til Sindal for at deltage i en bålfest. Og her mødte de to Sindalpigler med store sommerhatter, hvor Poul kastede sin kærlighed på den mindst talende af de to. Det var Alfhild, den yngste af malermester Holm Jacobsen og Johannes store børneflokk på 10. Hun var efter skolegangen blevet ansat på telefoncentralen i Sindal. Poul og Alfhild blev gift i Sindal Kirke den 15. maj 1934 og flyttede ind hos bundgarnsfisker Hans Hansen på Højensvej, og her blev deres første barn Birthe født. I 1936 flyttede de til en bolig på Sct. Laurentiivej nr. 11 hos skræddermester Sørensen, hvor familien boede til 1945. På Laurentiivej blev Ib født i 1938.

Efter flytningen hertil modnedes ønsket om at få eget hus hos Poul og Alfhild, og for at etablere økonomisk basis herfor begyndte Poul at udføre aftenarbejde på Skagen Bibliotek for en årlig gage på 500 kr. Han brugte stort set al sin fritid fra banken på arbejdet i biblioteket og gjorde dermed en stor indsats for at forbedre dette.

Under den tyske besættelse fik Poul ansvaret for reproduktion af illegale blade, idet biblioteket rådede over en duplikator. Denne aktivitet havde tyskerne som nærmeste nabo, idet de sad lige på den anden side af væggen på Skagens politistation. Distributionen af disse blade fandt derpå sted, bl.a. fra Skagens Bank.

Poul Møller aftjente sin værnepligt ved 9. Bataljon i Aalborg i 1930-31. Han fik efter 2. Verdenskrig et nært forhold til luftmeldekorpsset og blev leder af luftmeldeposten i Skagen igennem mange år. Affotografiet fremgår det, at Poul Møller i midten af dette ikke hørte til de mindste ved enheden. Ubekendt fotograf.

I 1945 blev Poul bankfuldmægtig, hvorfor han frasagde sig arbejdet på biblioteket i 1946. En kort overgang havde han dog været i tvivl, om han skulle hellige sit liv en fast ansættelse på det nu kommunale bibliotek, eller om han skulle beholde sin stilling i banken, idet hans interesse for bog-administration var ganske stor.

Mens krigen rasede i Europa købte Poul og Alfhild deres »drømmehus«

på Markvej 22; og netop indflyttet her oplevede familien den 4. maj om aftenen 1945 fredsbudskabet fra London, en oplevelse som de fik tilfælles med Else og Aage Mygind Sørensen, der netop var dukket op i hele flytterodet. Det lykkelige budskab skulle fejres, og en flaske portvin blev fundet frem, men nogle æggebægre, som lå øverst i en flyttekasse, kom til at fungere som vinglas.

Knap et år efter indflytningen på Markvej blev Poul og Alfhilds sidste barn Torben født.

By- og amtsrådsarbejde og borgmesterposten

Både Poul Møllers oldefar og bedstefar havde deltaget i byens ledelse, og hans onkel, Søren Møller havde været byens borgmester i mere end 14 år,

så da Poul Møller i 1958 lod sig opstille som byråds kandidat for de Konservative, videreførte han Møllerfamiliens tradition for byrådsarbejde. Poul Møller blev indvalgt i Skagen byråd den 1. april 1958, men efter få år måtte han på grund af sygdom trække sig ud af dette arbejde igen. Restitueret stillede han atter op ved byrådsvalget i 1966 og blev indvalgt med et meget stort antal personlige stemmer. Netop på grund af de mange personlige stemmer blev Poul Møller valgt som 1. viceborgmester. Og da byens borgmester, Carl Berg, blev syg i 1968, overtog Poul Møller ledelsen af kommunen, og da Berg døde i november samme år, blev Poul Møller valgt som Skagens nye borgmester. Ved næste byrådsvalg i 1970 blev han genvalgt som borgmester. Ved samme valg havde de Konservative ønsket at udnytte Poul Møllers evne til at trække personlige stemmer og opstillede ham derfor på en fjortendeplads til amtsrådsvalget. Og så skete der netop det, som måske ikke havde været hensigten. Poul Møller fik 2.411 stemmer, og det placerede ham pludselig på en

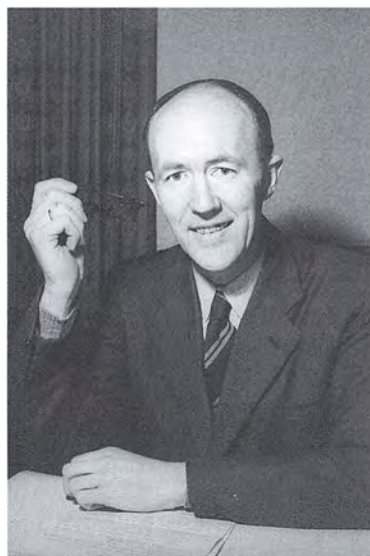
femteplads, hvilket medførte, at han blev valgt ind i Hjørring Amtsråd. Nu 68 år gammel, bandirektør i Egnsbank Nordjylland, borgmester i Skagen, og nu også amtsrådsmedlem ved siden af mange andre tillidshverv var mere, end Poul Møllers helbred kunne stå mål med.

Efter ni måneder i amtsrådet søgte han om at måtte udtræde af dette, hvilken ansøgning ikke blev imødekommet. Han blev dog fritaget for formandshvervet i amtets Social- og sundhedsudvalg. Situationen gav anledning til en del avispolemik om, hvor meget et menneske kan overkomme, og den megen rejseaktivitet imellem Hjørring og Skagen sammen med et efterhånden svigtende helbred tvang Poul Møller til at vælge noget fra. Hans læge tilrådede ham at forlade det kommunalpolitiske arbejde, hvilket råd han fulgte og indgav derfor i marts måned 1972 sin afskedsbegæring som borgmester til Skagen byråd.

Begæringen blev fulgt, og H. Nibe-Hansen blev valgt som hans afløser. Ved amtsrådsvalget i foråret 1974 genopstillede Poul Møller ikke, og

han forlod dermed helt amts- og kommunalpolitik.

At Poul Møller havde nydt stor respekt som kommunalpolitiker blev bedst formuleret af oppositionslederen Carl Albrechtsen, der udtrykte »at Poul Møller altid var retlinet og loyal over for sagerne«. Og det var netop Poul Møllers særkende, at han var saglig, positivt lyttende og analyse-

Poul Møller ca. 40 år gammel. Foto Dansk Pressearkiv, Århus.

Bankdirektør Poul Møller på sit eget kontor i Skagen Bank. Foto Johs. Bruun Bindslev, Aalbæk.

rende, og at han respekterede bærende argumenter.

Det borgmesterkontor, han forlod, lå netop lige over, hvor hans barndomshjem, C.S. Møllers og Søren Møllers købmandsgård havde ligget. Fire generationers deltagelse i Skagens bystyre var med Poul Møllers afgang afsluttet.

Skagens Museum

Poul Møllers far Christian og hans onkel, borgmester Søren Møller var begge fætre til Anna Ancher, Degn Brøndum og Martha Johansen, og dermed var Skagens Museum et kært emne i Poul Møllers hjem, hvortil kom, at han havde kendt denne personkreds. Søren Møller sad i bestyrelsen af Skagens Museum indtil 1938, hvor han udtrådte i protest mod

utilstrækkelig økonomisk styring. Derpå var Helga Ancher den eneste af familien tilbage i bestyrelsen, i hvilken hun sad til sin død i 1964.

I 1967 blev Poul Møller opfordret til at indtræde i museets bestyrelse, hvilket tillidshverv han modtog. Han kom i nogle år til at samarbejde med dr.phil. Knud Voss, der blev museets direktør i 1973. Med sin familiemæssige baggrund og med sin store lokalhistoriske interesse var arbejdet i museets tjeneste ham en kær opgave.

Men i 1976 tvang helbredet ham til også at frasige sig dette tillidshverv. Han ville nu hellige sig at få nedskrevet og udgivet Søren Møllebyggers familiehistorie, et emne han igennem årene havde samlet meget materiale til. Dette mål nåede han ikke, idet sygdom hindrede ham i at færdiggøre det store arbejde.

Byrådsmøde i Tinghuset på Sct. Laurentiivej. Poul Møller sidder for bordenden til venstre. Ubekendt fotograf.

Eftermålet

Poul Møller fik kun nogle få år endnu at leve i, hvor sygdom tog det meste af hans kraft. Den 8. juni 1981 døde han efter lang tids sygdom i sit hjem på Markvej, næsten 73 år gammel. Som fjerde generation efter Søren Møllebygger var Poul den sidste i familien, som kom til at gennemleve hele sit liv i Skagen.

Som person var Poul Møller tilbageholdende og reserveret, måske med

en tendens til det ydmyge. Han var omsorgsfuld og betænksom og viste stor interesse for sine omgivers velfærd. I sit virke var han seriøs, pertentlig og omhyggelig. Han var tillidsvækkende, ubestikkelig, troværdig og retlinet, og han var personalets ven. Selv om han gik for at være »tør«, så rummede han dog også meget lune og kunne godt slå sig løs i festligt lag.

Poul Møller var ikke intrigant og var tilbøjelig til at bøje af i stridigheder af

hensyn til husfreden. I striden med Hartvig Christiansen var han den defensive part. Men problemerne påvirkede ham indad. Poul Møller var meget kendt af Skagens beboere, ikke mindst som følge af sit virke på biblioteket. Man havde stor tillid til ham som menneske og til hans dømmekraft. Poul Møller kunne godt virke lidt utilnærmelig, men det skyldtes, at han reelt var genert og beskeden. Af væsen lignede Poul Møller således ikke sin farfar, C.S. Møller eller sin

oldefar, Søren Møllebygger, der begge var dynamiske, selvrådige og udadvendte.

Knud Møller (1911-46)

Knud blev født den 28. juli 1911 i den gamle købmandsgård i Skagen. Hans opvækst kom til at forløbe, som det var sket for hans bror Poul. Han tog realeksamen fra Skagens Kommunale Skole.

Tidligt knyttede han sin store interesse til familiens købmandsforretning, hvor han var at finde tidligt og silde, og han knyttede sig meget til onkel Søren, der næsten adopterede den unge Knud. Og der var altid nok at gøre i en købmandsforretning.

Hans tragiske livsforløb er skildret i beretningen om C.S. Møllers købmandsforretning.

Knud opretholdt livet igennem et nært forhold til onkelen Johan Henrik og hans søn Aksel Møller i København, og de tog sig meget af ham, da han var indlagt og blev opereret i København i 1943.

I 1944 fortæller han i et brev Johan Henrik om, hvorledes Jens Tønnesen var ved at rydde op på den gamle kirkegård og om, at man var ved at indrette møllebygger Søren Møllers Familiegravsted. I købmandsgården kom mange af Johan Henriks gamle bekendte, og deres kontakt til ham gik igennem Knud. Han beretter således, også i 1944, at »Martin Bindsløv, rask og rørig som en ung Mand købte Spanskrør til sine Aaleruser« og at Simon Uggerholt spurgte til ham, idet han brugte den »samme Kaje som han plejer«, og at »Laura Hansen, Peter Hansens Laura eller Rulle-Laura netop var blevet begravet«. Beretningerne fortæller også om den gamle Fich, »Dansemesteren«, Conrad Hansen og »Mælke-Ane«. Knud kendte meget til sine mange gamle skagenskunder.

Og så holdt Knud familien i København forsynet med tobak på et tidspunkt under anden verdenskrig, hvor forsyningerne var ganske sparsomme. »Der er kun lidt at bestille i Butikken, vi har smaat med Varer, og Fiskeri har der ikke været meget

af siden Jul«, skrev han i sin situationsberetning til København den 3. februar 1944, få dage før hans første søn Knud blev født.

Det var netop i 1944, at Knud brød ud af samarbejdet med Søren Møller og købte N.A. Egholms forretning. Han blev skilt fra Lizzi og straks derpå gift med Esther Büriel, og hun nedkom med en søn, Knud, den 19. februar 1944. I 1945 blev Esther atter gravid, og hun nedkom den 5. januar 1946 med endnu en søn, Hans Henrik, men døde i barselsseng på sygehuset. Selv sygdomssvækket og med en nyovertaget købmandsforretning stod Knud nu alene med to spædbørn, og allerede den 30. oktober 1946 døde også han.

Situationen var for familien ganske uoverskuelig. Poul og Alfhild, som selv havde tre børn og begrænsede økonomiske muligheder, så sig ikke i stand til at tage de to spæde drenge til sig. Familietragedien blev almindelig kendt i en stor omkreds og nåede blandt andet til hestehandler Ernst August Jensen og hans kones kendskab. De boede på Hjørtingvej i

Der broderes i aftenhygge-krogen ved bindingsværkshuset. På gyngestolen sidder Knud.
Foto Kathinka Møller ca. 1918.

Nørresundby, og de kunne ikke selv få børn. De henvendte sig til Poul Møller i Skagen, idet de godt ville adoptere de to drenge, hvilket så skete.

De fik nu deres opvækst i en god familie, som boede ud til Limfjorden, og hvor faderen, Ernst August Jensen, havde en god forretning med hestehandel. Han kom med sin handelsvirksomhed langt omkring i en stor omkreds af Nørresundby, og de to drenge kom ofte med ud på disse lange handelsture.

Knud og Hans Henrik kom til at gå i Nørresundby Realskole, hvor Knud tog realeksamen, mens Hans Henrik gik videre på Aalborg Kathedralskole, hvorfra han tog en nysproglig studentereksamen i 1965.

Knud Møllers børn

Knud Jensen kom i 1960 til landbruget på Langholt Hovedgaard og Striben. I perioden 1961-65 kom han i lære hos herreekviperingshandler Tage Overgaard i Aalborg. Og her blev han igen ansat i årene 1967-69 efter endt militærtjeneste, hvor han blandt andet blev militærpolitisergent. I 1970-72 kom han til Thorndahls Foderstofhandel i Nørresundby og kom derfra til K.f.K i Farsø, hvor han fremdeles er ansat. I 1967 blev Knud gift med Ingelise Norvin, og sammen har de tre børn, en søn Morten og døtrene Bettina og Majbrit. Knud Jensen bor i dag i Farsø.

Knud og Poul Møller klar til at bestige deres cykler ca. 1930. Amatørfoto.

Hans Henrik Jensen kom direkte efter studentereksamen i 1965 til hærens studenterhold på sergentskolen i Sønderborg med den hensigt at blive fast officer i forsvaret. Som sergent kom han til Danske Livregiment. Han afbrød her sin militære karriere og gik i stedet på Aalborg Seminarium, hvor han på 3 år tog en lærer-eksamen. Hans Henrik kom derpå til Holte Gymnasiums grundskole, hvor han var til 1977, hvorpå han kortvarigt kom tilbage til Aalborg på Klostermarksskolen. Kom så i 1978 til Johanneskolen på Frederiksberg. I 1980-81 var han skoleinspektør på Lyngby Private Skole. I 1981 var Hans Henrik tilbage på Klostermarksskolen, hvor han var lærer frem til 1991. I 1992 kom han til Aalborg Handelsskole, hvor han i dag er lærer.

I 1967 blev Hans Henrik gift med Kirsten Friis Ballegaard, med hvem han i 1971 fik datteren Bitten og i 1972 sønnen Thomas. I 1984 blev Hans Henrik gift anden gang med Ninna Dalbro, med hvem han i 1987 fik datteren Line. Hans Henrik Jensen bor i dag i Hasseris i Aalborg.

Hans Erik Møller (1914-86)

Erik Møller blev født den 20. november 1914 som Christian og Johannes tredje og sidste søn. Hans opvækst kom til at forløbe, som det havde været tilfældet for hans to ældre brødre, Poul og Knud. Han tog real-eksamen fra Skagens Kommunale skole, og som 16-årig søgte han ansættelse som elev ved De Danske Statsbaner. Sin elevtid gennemførte han i Holme-Olstrup på Sydsjælland. I 1936 kom han til først Støvring station som trafikassistent og to år efter til DSB i Aalborg.

Fra sin skoletid i Skagen havde han lært Gudrun fra Gl. Skagen at kende. Hun var datter af købmand Herman Jacobsen her, og senere mødte han hende igen under sit virke i DSB i Fredericia, hvor hun var under uddannelse indenfor manufaktur-faget. De blev gift og derpå bosat i Støvring, hvor de fik deres første barn John. I 1938 flyttede de til Aalborg, hvor de kom til at bo på Strandvejen ud til Limfjorden, og her boede de under hele Anden Verdenskrig.

Den 8. september 1942 fik de deres andet barn, datteren Vibeke.

I etaterne var der den regel, at man skulle flytte tjenestested i forbindelse med forfremmelse, og det betød for Erik og hans familie, at de i 1947 måtte flytte til først Gentofte og senere i 1951 til Virum, hvor de byggede deres eget hus på Lyngbyvej. Mens de boede i Gentofte, fik de deres tredje og sidste barn, sønnen Asger Steen.

Erik fik tjeneste på DSB's hovedkontor i Sølvgade, hvor han fik et mangeårigt virke, og hvor han steg i graderne til først trafikkontrollør, derpå til overtrafikkontrollør for endelig at blive udnævnt til trafikinspektør. I forbindelse med et virke som revisor i DSB rejste han meget rundt til alle DSB's stationer i Danmark. Sin tjeneste i DSB sluttede han på DSB's velfærds kontor på Kalvebodsbrygge, hvorfra han blev pensioneret.

Gudrun Møller døde den 31. august 1983, mens Erik døde den 27. september 1986.

Gennem hele livet kom familien meget i Skagen, hvor de dels boede hos Christian og Johanne, men mest

Gudrun Møller, født Jacobsen (1912-83), datter af købmand Herman Jacobsen, Gl. Skagen. Erik Møller (1914-86). Amatørfotos.

hos Gudruns forældre i Gl. Skagen. Deres hus blev solgt i 1967, men familien lejer det stadig fra tid til anden om sommeren og tilbringer deres sommerferier her.

Erik og Gudruns børn

John Møller blev født den 4. september 1938 i Støvring. John kom til at opleve hele Anden Verdenskrig i Aalborg, hvor besættelsestiden bød på ganske mange mere eller mindre ophidsende oplevelser med tyske soldater og med Modstandsbevægelsens folk.

I 1958-60 var John soldat ved Telegrafregimentet i Høvelte, hvorpå han i 1960 blev handelsuddannet ved Niels Brocks Handelsskole i København i 1960-62, idet han stod i handelslære i Bestles Vinhandel. I 1962-64 rejste John til USA, og da han kom hjem derfra, blev han ansat i firmaet Bantex, hvor han i en årrække var dette firmas salgschef med speciale i individuelle opgaver indenfor katalogringbind, registre, kontor- og tegneartikler.

I 1966 blev John gift med Jette Hendriksen og fik fra 1968 bopæl i Hillerød. John og Jette har fået to børn:

Marianne, født den 7. november 1967. Hun blev den 9. april 1999 gift på toppen af Taffelbjerget ved Cape Town i Sydafrika med Mark Tingkov. Marianne er grafisk designer, og Mark er uddannet som indretningsarkitekt. Er nu ansat ved Bang & Olufsen i Struer.

John Christian, født den 1. december 1971. Han blev gift den 1. maj 1999 med Lene Hansen. Christian, som er hans kaldenavn, er uddannet som automekaniker og er i dag automobilsælger for Peugeot i Helsingør.

Vibeke Møller er født den 8. september 1942. Er forblevet ugift.

Asger Steen Møller er født den 14. juli 1947. Asger er uddannet som mekaniker og har derpå læst til tekni-kumingeniør. Han har været 4 år i Marinen, hvor han blandt andet har haft tjeneste på Fort Holmegaard på Langeland. Asger, som er forblevet ugift, bor i Kvistgaard i Nordsjælland.

Poul og Alfhild Møllers børn

Birthe Møller gift Kinch (★ 1935)

Birthe blev født den 2. juni 1935, mens familien boede Højensvej, men allerede året efter flyttede man til Laurentiivej 11. Birthe kom til at gå på Kappelborgskolen, som dengang hed Skagen Kommunale Skole, og derfra tog hun realeksamen.

Fra sin barndom husker Birthe, at de fra tid til anden kom på besøg i Søren Møllers købmandsgård.

Kathinka husker hun som en afmålt dame, som ikke tålte livlige børn, så disse sad efter omfattende formaninger som forstenede, så længe besøget varede. Søren kunne godt i forretningen lave lidt sjov med børnene. De fik altid et kræmmerhus Kongen af Danmark bolcher med fra ham, men han kunne så godt drilende nøle noget med færdiggørelsen af kræmmerhuset for at forlænge forventningens glæde.

I ungdomsårene blev Birthe spejder, hvor hun blandt andet blev ulveungefører. Såvel Ib som hun erindrer den senere viceskoleinspektør »Ras« som en utrættelig støtte for spejder-

bevægelsen i Skagen. Hans kone Lotti var tyskfødt, men som jøde havde hun haft held til at flygte til Danmark, mens dele af hendes familie led en grum skæbne i Tyskland. I tiden lige efter krigen støttede hun sin mands arbejde med spejderne. Spejdertiden, som blev udstrakt til også at omfatte tiden, så længe Birthe stod i lære, husker Birthe som en god tid, som bød på mange gode oplevelser.

Da Birthe i 1952 havde bestået sin realeksamen, kom hun på husholdningsskole i Silkeborg i et år. Hun havde en tanke om blive uddannet som ergoterapeut i København, men det var ikke muligt at skaffe hende plads på skolen der. I stedet kom hun lære hos J.C. Søholms manufakturforretning på Laurentii Vej, hvor hun var i fire år. Det var ikke et virke efter hendes hoved, men en uddannelse skulle hun jo have, og da hendes mor Alfhild kendte ejeren af forretningen, Kirstine Søholm godt, fik hun hende sat i lære der.

Det var ikke de mest oplivende af Birthes ungdomsoplevelser, men hun husker nogle af de finere damer i

Poul og Alfhild Møller med børnene Birthe, Ib og Torben mellem sig. Fotografiet er fra Birthes konfirmation i Skagen i 1948. Atelierfoto af ukendt fotograf.

Skagen, som handlede i forretningen, blandt andet Thyra Grüner. Hun ejede hotel og restaurant Cimbria, som i dag bærer navnet Skansen og er base for tidsfænomenerne Sussi og Leos virke. Samme Thyra Grüner var en nær ven af Birthes forældre, så nær at

hun i 1970 tilbød, at de kunne købe hendes sommerhus ved Det Grå Fyr. Dette hus er stadig i børnenes og børnebørnenes eje.

Thyra Grüner kunne være spontant godgørende. En dag hun var på indkøb hos Søholms, kom en lille pige

Sct. Laurentiivej ca. 1910. Til venstre Foldens Hotel, opført i 1908. Bagved bagermester Johan Gerhart Jensens forretning. Til højre Skagens Hotel hvis store bygning blev opført i 1884, mens den nærmere liggende galionssal blev opført i 1891. Over indgangen til galionssalen ses tvillingegalionsfiguren fra den franske skonnert Pauline et Marie, som strandede den 9. december 1866. På nordsiden af vejen ses et af de tidlige automobilkøretøjer i Skagen. Foto Kathinka Møller.

Birthe og Carl Gustav Kinch med børnene Jette og Michael. Jette er fra 1995 ansat som læge ved Skagens Sygehus. Amatørfoto juli 1978.

ind, som frøs på fingrene. På stedet lod hun pigen vælge nogle vanter, som hun derpå betalte og gav til hende. En dag mødte hun Ib Møller, der da var 3 år. Han gik og daskede med sin pung som tydeligvis var ganske slunken. Hun ville da godt se dens indhold, og da hun fandt den var tom, tømte hun sin egen pungs indhold over i hans.

En anden markant kunde var fru doktor Jarnum, hvis mand var overlæge på Skagen Sygehus. Det var familiens gamle naboer fra Laurentii Vej. Hun kom meget ofte i forretningen, og hun foretrak at blive ekspederet af frøken Møller, som havde gået i klasse med deres søn Mads.

Kirstine Søholm var forretningens ubestridte hersker, selv om hendes søn Erik også var ansat i denne. Ham husker Birthe som en venlig og glad stor »dreng«, som var hende særdeles venligt stemt og gav hende fri, når spejdervirket fordrede det. Eriks søn Peter er i dag lærer på Ankermedets Skole.

Birthes tid hos Søholm sluttede da hun var udlært, og hun gennemgik derpå et års uddannelse på Handelsskolen i Aalborg, i hvilken periode hun, som også hendes brødre senere kom til det, boede på 4. maj Kollegiet. Her mødte hun Carl Gustav Kinch, som hun blev gift med den 3. juli 1958. De fik et rækkehus i Solbyen i

Aalborg, hvor deres første barn Jette blev født i 1958 og senere i 1961 sønnen Michael. Carl Gustav havde fået job på De Forenede Tekstilfabriker i Aalborg, og samtidig læste han til HD på Aalborg Handelshøjskole.

I 1963 flyttede familien til Viborg og senere til Svendborg, men savnet af Nordjylland var for stort, og i 1967 flyttede de tilbage til Aalborg, hvor Carl Gustav blev ansat i Kommunedata (den gang Jyske Kommuner's Hulkort- og EDB Central). Ved hans pensionering i 1993 flyttede de til deres nuværende bolig – et idyllisk beliggende landsted i Melholt Enge ved Asaa.

Jette blev født den 7. november 1958. Efter grundskolen kom hun på Aalborghus Statsgymnasium, hvorfra hun blev student i 1977. Hun fik derpå en medicinsk uddannelse ved Århus Universitet, hvor hun blev kandidat i 1985. Hun har så fungeret som læge i Sønderborg og Dronninglund, hvor på hun i 1995 blev læge ved Skagen Sygehus, hvor hun i dag er ansat med speciale i intern medicin. Jette er således i dag den eneste af Søren Møllebyggers efterkommere, som har fast arbejde i Skagen.

I 1991 fik Jette sønnen Jens, og fra 1995 er han således blevet syvende generation efter Søren Møllebygger, som har sin opvækst i Skagen.

Michael blev født den 6. oktober 1961. Også han blev student fra Aalborghus Statsgymnasium, hvilket skete i 1981. Derpå blev han uddannet som civilingeniør i stærkstrøm ved Aalborg Universitet.

Michael er i dag ansat ved Vestas WIND SYSTEMS i Lem. Dermed har familien fået en ny, tidstilpasset møllebygger.

Han blev i 1989 gift med Karin Schmidt som i dag er bibliotekar i Skjern. De har sammen fået tre børn, Katrine i 1989, Rasmus i 1992 og Cecilie i 1998.

Ib Møller (* 1938) **Barn- og ungdom i Skagen**

Ib blev født den 11. september 1938 som Poul og Alfhilds andet barn og første søn. Familien boede da til leje hos skræddermester Sørensen på Laurentiivej 11, tæt ved hvor Skagens Museum ligger. Ibs første erindringer knytter sig til dette hjem og til tiden under 2. Verdenskrig med tyskernes tilstedeværelse i Skagen. Han husker således, at han som 5-årig sad på sin fars arm og fra et tagvindue så Skagen Badehotel nedbrændt. Badehotellet var på dette tidspunkt besat af tyskerne, der under den hårde vinter havde overfyret i en af hotellets gamle kakkelovne og dermed forårsaget en skorstensbrand, der førte til nedbrænding af hotellets hovedfløj.

Med denne erindring i baghovedet tog Ib Møller i 1993 initiativ til et

forsøg på at få genopført det smukke gamle træbadehotel fra 1898, tegnet af Christiansborgs arkitekt Thorvald Jørgensen, som også havde stået for ombygningen af Tuxens Villa i Vesterby, Ib Møllers tipoldefars gamle Vesterbygård. Forsøget mislykkedes på grund af svigtende kommunal opbakning i den afgørende fase.

Det var en tid med knappe forsyninger af enhver art, og i en familie som Møllers måtte man arbejde hårdt for at klare dagen og vejen. Netop da befrielsen indtraf den 4. maj 1945, var Møller-familien under flytning fra Laurentiivej til deres nye hus på Markvej, som lå lige over for det sted, hvor Søren Møllebyggers sidste mølle fra 1846 var blevet flyttet til. Efter at møllen var nedrevet, var der etableret et tømrer- og snedkerværksted, og her fik Ib sin daglige gang og fik vakt sin interesse for træbearbejdning. Der var to andre træværksteder i nabolaget, hvor Ib altid kunne tjene en skilling ved at feje spåner.

Under flytningen gik Ib 6 år gammel med en trækvogn mellem den gamle og den nye bolig med inventar.

Han kom herunder forbi den af tyskerne besatte politistation og det tilstødende bibliotek, hvor hans far Poul Møller trykte illegale blade bag reolerne.

Det var på det tidspunkt småt med midlerne i de fleste danske hjem og således også hos bankfuldmægtig Poul Møller. Lommepege var der ikke noget der hed, og fik børnene behov for penge, måtte de selv skaffe dem, en situation som virker fremmede på et eventuelt handelstalent. Og tidligt opviste Ib stor kreativitet for at skaffe sig midler. Hans første forretningsvirksomhed fremkom ved, at han sammen med nogle kammerater plukkede åkander ved Brovandene tæt ved sin tipoldefars gamle redningsstation på Batterivej. Disse åkander falbød de så i bundter for 10 eller 25 øre på Skagens gader, og de fik da også afsat mange af disse til forbipasserende. Men indtjeningen var utilstrækkelig til at mætte Ibs økonomiske behov, så en ny aktivitet fremstod der ved, at Ib med en trillebør kørte rundt i byen og samlede gammelt jern, klude, flasker og sågar kødben, og

de indsamlede sager blev så afsat til produkthandler Kai Madsen på Daphnesvej, som også havde en marskandiserforretning med mange spændende sager til salg. Især blev Ib optaget af et gammelt køøje, som stammede fra den svenske skønnert Erato, der strandede i 1894, hvor hans farfars svoger Christoffer Dalsgaard havde udført den meget kendte redningsdåd med redningen af flere af skibets besætningsmedlemmer. Ib sparede indædt sammen for at kunne købe dette eftertragtede trofæ, idet han lod Kai Madsen forstå, at det var hans hensigt at erhverve det. På et tidspunkt forærede Kai Madsen køøjet til Ib, og det blev Ib Møllers første maritime effekt, en ting han stadig i dag har i sit hjem. Den maritime interesse havde nu fået fast tag i Ib, og siden da har han overalt i Danmark og det nærmere udland, hvor han har kunnet komme af sted med det, købt maritime ting, helst med tilknytning til dansk søfartshistorie, en interesse som i højeste grad præger Trip Traps Træstudier dag.

Spejderoptog på Sct. Laurentii-vej i 1957, dels foran Skagens Hotel og dels ved rådhuset. Amatørfotos.

I årene 1946-1950 gik Ib efter skoletid med *Skagens Avis* i flere af byens distrikter, ligesom han i en lang periode var bydreng for købmand Winther, hvis forretning lå nabo til Skagens Bank lige over for Skagensbanen.

Skagens Havn, hvor der altid var aktivitet, ydede sin stærke tiltrækning på byens drenge. Og her kom Ib hver dag, tit for at bade i yderbassinet, der dengang i modsætning til i dag havde helt rent vand. Herfra tog han ofte over til havnen for at hente fisk, når bundgarnsfiskerne om morgenen havde tømt deres bundgarn og nu landede fiskene på kajen ud for den

gamle auktionshal, der var opført af flotte trækonstruktioner og dengang Danmarks længste bygning.

Bundgarnsfiskerne langede så med store net fra bådene fisk op på kajen til behørig sortering, pakning i kasser, isning og viderebringelse til auktionshallen, og i denne forbindelse kunne Ib næsten altid få billige fisk med hjem til sin mor Alfhild, ikke mindst fra deres gamle husvært på Højensvej, bundgarnsfisker Hans Hansen. Familien fik ofte fisk flere gange om ugen, og de kunne lide dem!

I 1946 kom Ib som sin storesøster Birthe til at gå i Kappelborgskolen. Man får ikke indtrykket af, at han

specielt nød skolegangen, dertil var han for optaget af sine mange andre gøremål. Men han erindrer dog, at han fik et godt forhold til nogle af lærerne, blandt andet til Kristen Rasmussen, kaldet »Ras« som var en inspirerende og aktiv leder af spejderarbejdet i Skagen, og Lise Albertsen, som Ib fik som lærerinde i 1951, da han var 13 år gammel og skulle i 1. mellemskoleklasse. Lise Albertsen var da dobbelt så gammel, 26 år. Dette aldersforhold har siden ændret sig til ugunst for Lise Albertsen, som Ib Møller stadig har god kontakt til, blandt andet også fordi de har fødselsdag på samme dag.

Lise Albertsen førte som klasselærer 5 år senere Ib op til realeksamen, som han bestod på gennemsnittet, hvorfor det var indlysende, at det var praktiske gøremål, der var Ibs fremtid frem for læsning.

I C.S. Møllers gamle købmandsgård kom Ib fra tid til anden, og han husker stadig sin fars gamle onkel Søren og hans kone Kathinka samt forretningens kommis Gersbøl, som satte ham til at veje sukker og mel af i brune papirposer. Han overtog i øvrigt senere købmandsforretningen, til den lukkede. En særlig erindring knytter sig til købmandsforretningens blandede lugte af tjære, reb, petro-

leum og kaffe. Lugte har den særlige egenskab, at man kan huske dem, og de kan minde en om tidligere oplevelser, man har haft, når man genoplever lugtene.

Af andre familiemedlemmer husker Ib gamle onkel Christoffer (Dalsgaard) på Kappelborgvej og Helga Ancher. Sidstnævnte besøgte familien Møller på mærkedagene, og Ib husker især den spændende tilgroede have ved Michael og Anna Anchers Hus på Markvej. Helga boede på Brøndums Hotel, men hun modtog af og til gæster i sine forældres hus.

Når familien besøgte Helga Ancher, blev Ib og hans søster stærkt formanet om at tie stille og udvise rolig adfærd, krav som stred imod hans natur, og som ikke gjorde hans syn på Helga Ancher og pligtbesøgene synderligt positivt. Han husker hende mest som en sur gammel kone.

Helga Ancher var som sin mor særdeles opmærksom, når familiemæssige anledninger forekom. Ved Poul og Alfhilds bryllup i 1934 modtog de af Anna Ancher et maleri af

Michael Ancher, og ved senere lejligheder fik de af Helga Ancher en stor suppeterrin, en sølvpotageske og flere andre nipsting, som alle stammede fra Anchers Hus. Disse gaver er stadig i familiens eje.

For at få kanaliseret Ibs foretagssomhed ind i kontrollerede baner blev han tidligt spejder i Det Danske Spejderkorps, først som ulveunge, siden som spejder, patruljeassistent og tropsassistent.

Denne spejderaktivitet fandt sted under kyndig vejledning af førortalte, senere viceskoleinspektør Kristen Rasmussen, der dengang boede til leje på Markvej i den ene ende af bager Saxilds gamle hus, der senere blev købt af forfatteren Ole Wivel og i dag er en del af museet Michael og Anna Anchers Hus. Spejderlivet gav mange muligheder for naturoplevelser og kontakt til andre unge mennesker og deres familier i Skagen. Ofte, når årstid og vejret tillod det, var han på spejdertur i Skagens nærmere omegn, og tit cyklede spejderne ud til opsynsmand Jens Johansen i Vestre Opsyn i

Skagen Klitplantage, det eneste sted i klitplantagen hvor de på grund af brandfaren måtte slå lejr. Her gav samme Jens Johansen, eller Jens »Dimmelim« som han blev kaldt i folkemunde, de unge mennesker mange gode oplevelser.

Når spejderne havde slået lejr, kom han ud af sin opsynsbolig, bakkende på sin uundværlige pibe, og han var derpå leveringsdygtig med et utal af historier, ikke alle lige troværdige, men under alle omstændigheder fornøjelige og hyggeskabende. Mange af historierne gik tæt på nogle af Skagens borgere, og det generede Ib lidt, når historierne drejede sig om hans farfar, brygger Christian Møller, som Jens Johansen havde kendt særdeles godt og gerne gav beretninger om dennes nære tilknytning til de af ham forhandlede varer med Carlsberg som oprindelsessted og om de euforiseringsstilstande, de medførte hos Christian.

Denne lidt pinagtige viden gav Jens Johansen, måske endda i forstærket form, videre til Ibs spejderkammera-

ter, hvilket gav anledning til lidt godmodigt drilleri. Men Jens Johansen var en prægtig og udadvendt person, som drengene kom hos gennem mange år, og som de kom til at holde meget af. Han døde i begyndelsen af 1980'erne.

Anderledes stillede det sig med opsynsmand Jens Johansens foresatte, overklitfoged Allan Heilmann, som boede i den gamle plantage i Vesterby ved byfoged Lunds gamle hus, hvor også P.S. Krøyer boede til sin død i 1909. Ham frygtede drengene, og det med god grund. Han var striks og selvhøjtidelig og ikke nogen spøgefugl.

Da Ib Møller samt nogle af hans spejderkammerater på et tidspunkt havde haft slået lejr i Bunken Klitplantage, og der ganske i strid med, hvad der var tilladt, havde tændt bål, fandt man frem til, hvem der havde forøvet denne efter Heilmanns mening halvkriminelle handling. Drengene blev af »Ras« beordret til at stille hos overklitfogeden, hvor de modtog en betragtelig tilrettevisning. Men efter

at have afleveret denne ændrede Heilmann adfærd og afslørede sig nu som en venlig og rar mand, som derpå fik en hyggelig snak med drengene over en kop te med boller.

Situationen var en anden, da familien Møller ikke længe efter afslutningen af 2. Verdenskrig var draget ud på Hulsig Hede vest for Skagen Klitplantage for at plukke bær. Man kunne finde både blåbær, tranebær og tyttebær, og på det tidspunkt blev alt, hvad der kunne findes af spiseligt, anvendt i Skagens husholdninger. Men bærrerne henhørte under overklitfoged Heilmanns domæne, og han vogtede nidkært over, at ingen plukkede bær, før en nærmere fastsat dato var indtruffet, en dato som ofte ikke havde sammenhæng med bærrernes modningsproces. Og da skete det, at den retlinede bankfuldmægtig Poul Møller, som Heilmann kendte udmærket, blev antruffet med familie på heden med en plukket moden bærrhøst, som var indsamlet, før han som officiel myndighed havde meddelt grønt lys for at plukning kunne finde sted. Fnysende af vrede tog

han bærrerne og kylede dem ud over klitbevoksningen som en belæringsakt over for de formastelige plukkere. Pinligt for alle, og næppe den mest hensigtsmæssige reaktion på denne krænkelse af overklitfogedens myndighedsområde. Men sådan var Heilmann. Ham skulle man ikke spøge med!

Ib Møller husker tydeligt dronning Alexandrine, som fast kom til Skagen hvert år. Spejderne skar hvert år ved løvspring i maj bøgegrene, der blev delt ud på sygehuset og alderdomshjemmet og som blev afleveret patruljevis, også på Klitgaarden hvor dronning Alexandrine personligt stod for modtagelsen af dette årlige sommertegn. Hun bød derpå spejderne på is i Klitgaardens køkken. Dronning Alexandrine blev i øvrigt flere gange modtaget af hans forældre på Markvej 22.

Uddannelse og læretid

Den 30. april 1955 tog Ib Møller realeksamen fra Skagen Kommunale Skole, og dagen efter blev han lærling

hos A/S Skagen Kul- og Trælastforretning, hvor han herefter var i lære i 3 år indtil maj 1958. Herefter var han salgsassistent i samme firma, indtil han blev indkaldt som soldat i efteråret samme år.

Ibs stræben efter at tilvejebringe supplerende midler var med årene ikke aftaget, og da lærlingelønnen ikke rakte vidt, måtte der findes andre indtjeningsmåder. Og chancen bød sig, da Skagen Kul- og Trælastforretnings direktør Sven Holst var byens Kongelige Vejer og Måler og rådede over byens eneste vognvægt. Hver aften kom fiskerne i havn med industrifisk til bl.a. P. Antonissens fiskemølsfabrik Nordjylland, som dengang lå på Buttervej. Fiskene blev fra fiskerfartøjerne læsset på speciallastbiler, der skulle befordre disse til fabrikken. På vejen skulle de så over Trælastforretningens brovægt for at blive vejjet, og denne vejning kom Ib så i perioder til at stå for. Det kunne godt betyde arbejde efter almindelig lukketid helt frem til efter midnat, men det medførte mulighed for at få en god ekstra indtjening. Desuden medførte arbej-

det, at Ib kom til at kende mange af de lastbilchauffører, som passerede vognvægten. Når indvejningen var afsluttet, blev vejersedlerne samlet og derpå den følgende dag afleveret på Antonissens kontor på havnen i det Bindedbøll fiskepakhuis, hvor restaurant Pakhuset ligger i dag.

Alle unge menneskers store og dengang næsten uopnåelige drøm var at få udskiftet cyklen med et motorkøretøj. Få ejede biler og motorcykler, men ikke længe efter krigen fremkom fra Italien et meget populært transportmiddel i skikkelse af Lambretta- og Vespa scootere, som hurtigt bredte sig ud over Europa. Det var et tohjulet motorkøretøj, som især var beregnet på bytrafik. Og et sådant køretøj anskaffede Ib som den første i Skagen, mens han endnu var lærling i Trælastforretningen. Først en Lambretta, som senere blev efterfulgt af en Vespa scooter. Scooterne var køretøjer med små hjul med en begrænset motorkraft, som samtidig var meget vindfølsomme og således mindre egnede til landevejskørsel. Desuagtet anvendte Ib dette køretøj til

kørsel mellem Skagen og bl.a. Århus i den efterfølgende soldatertid, og under en sådan kørsel, hvor han søgte at udnytte slipstrømmen fra en forankørende fiskebil, overså han, at denne vogn bremsede, hvilket påførte hans scooter en utilsigtet modelændring, mens han selv kom helskindet fra det hårde møde.

I november 1958 blev Ib indkaldt som soldat ved Forsvarets Intendanturkorps, en tjeneste han sluttede som korporal på regnskabskontoret på Langelandsgades Kaserne i Århus i 1960.

Efter en godt 3 måneders praktikperiode ved Boxholms SÅGs Aktiebolag i Sverige indtrådte han som elev på Aalborg Handelshøjskole i august 1960, hvorfra han tog højere handelseksamen i juni 1962. Han boede i den periode på 4. maj Kollegiet i Aalborg, hvor han mødte Inger Wanting.

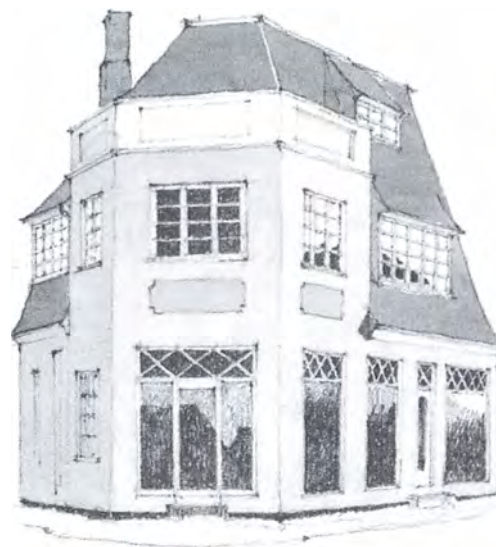
Sideløbende med uddannelsen på Aalborg Handelshøjskole begyndte Ib Møller at handle med østrigske diktermaskiner og telefonforstærkere fra sit eget firma, som han gav navnet

Raskagenia, opkaldt efter et spejderblad i Skagen. Efter handelseksamen blev han i 1963 ansat som repræsentant ved firmaet Everlite A/S, hvor han var, mens han tog HD i udenrigshandel fra Handelshøjskolen i Århus.

I 1969 etablerede Ib sin første selvstændige virksomhed i forbindelse med firmaet Metalinos salg af plastlaminerede bordplader. Firmaet blev i 1971 døbt om til Implast Pladeskrædderi.

I 1970 var han primus motor og aktionær i Kemisk byggeteknik (Kebytek A/S) i Støvring, som fremstillede ovenlyskupler til flade tage, og i 1972 etableredes barkedfabrikken FYRKAT, som fremstillede pejsebrændebriketter af tørret presset bark.

Den 3. august 1963 blev Ib Møller gift med Inger Wanting fra Nørre Saltum. Inger fik sin studentereksamen fra Aalborg Kathedralskole i 1961, og mens hun gik der, boede hun på 4. maj Kollegiet, hvor hun mødte Ib Møller. Hun dimissionerede som lærer fra Århus Seminarium i 1963. Senere blev Inger uddannet som

Sct. Laurentiivej 17, Trip Traps Træstudie i Skagen. Opført i 1919 af Johs. Knudstrup med Ulrik Plesner som arkitekt. Som følge af husets form på den kileformede grund kom det i folkemunde hurtigt til at hedde »Strygejernet«. Tegning af arkitekt Bent Maltha.

audiologopæd, i hvilken funktion hun i en lang årrække virkede i Skørping og Hadsund Kommuner samt i Nordjyllands Amt. I december 1964 købte de hus på Gedemarkshøj, Høgevej i Hadsund. I 1967 fik de deres første barn, Søren, og i 1970 datteren Rikke.

Den 30. august 1971 startede Ib som før nævnt et nyt firma, Implast Pladeskrædderi Hadsund, hvor han fremstillede bordplader af træ samt plastiklaminerede bordplader af limtræ til især køkkener, et firma som fik til huse i den gamle jernbanestation syd for Mariager Fjord i Hadsund. I forbindelse med fremstillingen af omhandlede træbordplader fremkom der reststykker af træ, som egnede sig til fremstilling af trappepin til trapper på jernskelet, og det fødte ideen om at etablere endnu et firma, et firma

til fremstilling af trapper. Dette firma gav Ib Møller navnet Trip Trap, hvorfra det nuværende firmas navn stammer.

Implast Pladeskrædderi ekspanderede stærkt, bl.a. på grund af regeringernes mange tilskudsordninger til boligmontering, og i 1977 solgte Ib Møller hele firmaet til S.C. Sørensen-koncernen i Randers, der på dette tidspunkt førte en kraftig diversifikationspolitik.

En tradition genopstår

I Ib Møllers barndomshjem levede historien om familiens aktive forfædre stærkt. Ofte blev overleveringen om hans driftige tipoldefar Søren Møllebygger og hans arbejde med træ fra forliste skibe omtalt, og erindringer om denne tradition med

Luffoto ca. 1995 af Gl. Skagen, der giver et godt indtryk af, at forstranden er stærkt øget siden 1949 som følge af udlagte høfder.

behandling af træ fra disse vrage og de maritime effekter fra skibene lå i Ibs baghoved. Nu fremstod muligheden for at kombinere en trævirksomhed med tilknytning til den maritime tradition.

Firmaet Trip Trap Byggeelementer blev grundlagt i december 1976 og havde sin første udstilling på messen »Byggeri for milliarder« i april 1977. Og i 1977 købte Ib Møller Havnen 11 i Hadsund, hvorfra firmaet herefter solgte trapper og fyrretræsgulve, og efter salget af Implast kunne han anvende hele sin energi på at drive Trip Trap.

Ib Møller forlod Skagen i 1958, men var ofte tilbage i byen i ferier og på besøg hos familien. Som en meget bevidst skagbo havde han i mange år haft et ønske om at blive genbosat i byen. Lejligheden bød sig i 1976, hvor han først købte Bakkely i Gl. Skagen af enkefru Heilmann, men da der samme år åbnedes muligheden for at købe Hollænderhuset i Gl. Skagen af ingeniør Sven Stuhr, Aalborg, blev Bakkely videresolgt, og Hollænderhuset blev herefter Ib Møllers private Skagensbolig.

Købet af Hollænderhuset gav grundlag for en udvikling med have-

møbler i træ. På gamle billeder af Hollænderhuset optrådte nogle gamle hvidmalede havemøbler, og de gav Ib Møller en ide om at genskabe nogle af Skagens gamle havemøbler fra kunstnerperioden, som han kunne huske endnu stod i Skagens haver i hans barndom. Ved Drachmanns hus fandt han nogle gamle meget smukke og kunstfærdigt udførte snedkerhavemøbler, og disse blev opmålt og genskabt i samarbejde med grafikeren Bernt Santesson, hvorpå Ib Møller fik disse havemøbler fremstillet hos Harry Christensen ved Skagen Møbelsnedkeri. De fik navnet »Drachmann-møbler« efter stedet, hvor Ib Møller fandt frem til dem, og det er denne betegnelse, de stadig har som Trip Traps første havemøbelserie. Mange sæt Drachmann have-møbler blev i tiden derefter fremstillet hos Harry Christensen eller »Knast-Harry«, som hans øgenavn var i Skagen. Interessen for disse have-møbler blev så omfattende, nok som en reaktion på de mange billigt fremstillede plastikmøbler, at mange sæt blev fremstillet på bestilling. En større

produktion blev iværksat, og disse møbler er i dag en af Trip Traps meget populære havemøbelserier. Nye møbelserier kom til, og deres navne relateredes til Skagen eller den maritime verden. Møblerne blev afsat igennem forhandlere, som Trip Trap fik kontakt med på messer i ind- og udland.

Ib Møller så en ide i at få egne salgslokaler i Skagen, hvor to have og alverden mødtes, og i juli 1988 åbnede han sit første træstudie i Skagen i sin farfars gamle bryggeri på C.S. Møllers Vej, hvilken vej i øvrigt er opkaldt efter hans oldefar. Huset lejede han af Jenny Hesselholt, som havde købt det efter Ib Møllers farfar i 1947. Det viste sig imidlertid hurtigt, at salgslokalerne lå for langt fra, hvor Skagens sommerpublikum færdedes, og at salget derfra derfor var utilstrækkeligt, hvorfor kravet om en bedre beliggenhed fremstod som en nødvendighed.

I 1990-91 kom Trip Trap Byggeelementer ligesom så mange andre virksomheder i byggebranchen på grund af det store økonomiske tilbageslag ud for, at to tilknyttede

Hollænderhuset i Gl. Skagen 1997.
Foto Bent Rej.

Fotografi fra 1949 af Hollænderhuset og Højenhuset, der klart viser, hvor tæt havet havde ædt sig ind på husene. De tilhørte henholdsvis direktør Immanuel Stuhr og grosserer Aage Vollmond, begge Aalborg. Husene tilhører idag direktør Ib Møller og direktør Thorkild Kristensen. Ubekendt fotograf.

større træindustrielle virksomheder gik konkurs, hvilket nødvendiggjorde en økonomisk rekonstruktion. Trip Trap Furniture A/S var ikke berørt af problemerne, og Trip Trap som sådan var en god og sund virksomhed med en stor omsætning, og den blev samlet videreført som Trip Trap Denmark.

I 1992 åbnede Trip Trap sit nye træstudie i huset, der fra gammel tid er kaldt Strygejernet på grund af dets facon, på Laurentiivej i Skagen. Det er siden i 1995 udvidet med haven vis-a-vis på Kroghsvej. I 1993 åbnedes et træstudie i København, i 1994 et i Ebeltoft, og siden er fulgt træstudier i Hadsund, Göteborg, Århus, Nørresundby, Oslo og senest i Auckland, New Zealand. Selv om firmaet har sit hovedkontor i Hadsund og virksomheder andre steder i Danmark, så har det fra starten været registreret med hjemsted i Skagen.

Hollænderhuset

Som nævnt købte Ib Møller Hollænderhuset i Gl. Skagen i 1976, og selv om huset ikke er et af de ældste huse

i byen, så rummer det en ganske særegen historie, som fortæller noget om Skagens betydning for andre end skagboerne.

Under Første Verdenskrig erhvervedes den yderst beliggende klitgrund i Gl. Skagen af en hollænder ved navn Carl Berger, hvis hustru Birgitte i 1915 lod et tre etagers hus med hestestald opføre, tegnet af den dengang 36-årige Aalborg-arkitekt Ejnar Packness. Han blev i 1921 kongelig bygningsinspektør vest for Storebælt. Hensigten var angiveligvis, at man fra huset skulle iagttage og rapportere skibstrafikken rundt om Skagen, idet man fra øverste etage havde det bedste udsyn over Vesterhavet nord for Skagen. Derfor husets betragtelige højde. Det fortælles, at samme Berger hver dag spændte hestene for vognen og kørte ind til telegrafstationen i Skagen, hvorfra han sendte meddelelser om de registrerede skibsbevægelser ved Skagen til Berlin. Med andre ord havde man en spionvirksomhed til gunst for det krigsførende Tyskland beliggende i Gl. Skagen.

Da krigen i 1918 var slut, ønskede Berger at sælge det usædvanlige hus. Det blev direktør Immanuel Stuhr, der sammen med sin bror Peter Philip i 1912 havde grundlagt Aalborg Værft, som købte Hollænderhuset, hvilket skete den 12. november 1918. Værftet fik efter verdenskrigen en eksplosiv vækst, som gav Immanuel Stuhr mulighed for at få realiseret et længe næret ønske om at få en sommerbolig på Skagen. Men allerede i 1920 løb værftsindustrien ind i en lavkonjunktur, og i 1922 trådte skibsværftet i likvidation. Immanuel Stuhr var i 1916 blevet direktør og ejer af »Stuhrs Mekaniske Etablissement og Maskinværksted« i Danmarksgade i Aalborg og blev derfor ikke direkte berørt af værftets likvidation til 1976. Han beholdt huset i Skagen til sin død, hvorpå hans søn Sven Stuhr og datteren Birthe Juul overtog det og havde det frem til 1976, hvor Ib Møller overtog det.

Huset lå, da det blev bygget, et godt stykke inde i landet, men i 1949 var det nær skyllet i havet. Altanen styrtede ned, og huset stod nu kun få meter

fra den lodrette klint. Først da blev der bygget høfder langs kysten, og stranden er siden da langsomt blevet bredere på stedet.

Fra det 173 kvadratmeter store hus er der næsten overalt udsigt over havet. Med sine hvidskurede gulve, sine sildebenslagte lofter samt sine malede træpaneler giver huset, også indendørs, en særdeles stemningsfuld atmosfære, præget af hav, træ og sand.

Inger og Ib Møllers børn

Søren Møller blev født den 24. maj 1967. Navnet var det gamle familienavn, som nu i sjette generation efter Søren Møllebygger atter blev anvendt på en af hans efterkommere. Såvel Søren som hans søster Rikke voksede op i Hadsund, hvor de også gik i skole. Efter studentereksamen fra Hobro Gymnasium kom Søren på Danmarks Tekniske Universitet, hvorfra han i 1995 færdiggjorde sit studium som civilingeniør efterfulgt af PhD med mikrobiologi som speciale. Efter et ophold på Stanford

Universitet i Californien, USA blev Søren ansat som forsker på NOVO-Nordisks enzymdivision.

I 1997 blev Søren gift med Neel Holm Bertelsen, som er uddannet biolog fra Landbohøjskolen og nu ansat på NOVO. De har bosat sig i Holte nord for København.

Søren og Neel har to børn, Oskar født den 19. november 1996, og Marie født den 23. juni 1999. Søren sidder i dag i bestyrelsen for Trip Trap Denmark A/S.

Rikke Møller blev født den 14. december 1970. Hun forlod Hobro Gymnasium i 1990 med HF-eksamen. Siden da har hun været på praktikantophold flere steder i udlandet, hvorefter hun påbegyndte et tysk og ballethistorisk studium på Københavns Universitet. Samtidig hermed assisterede hun i Trip Traps nyetablerede træstudie i København. Interessen for handel tog dog hurtigt over, således at hun i 1994 blev butikschef for Københavns træstudie. I 1996 flyttede hun til Århus, hvor hun blev butikschef ved opstarten af træstudiet her. I februar

2000 blev Rikke koordinator for samtlige otte Trip Trap træstudier, hvor hun har ansvaret for koncepter og styling.

Rikke har et barn, en datter som blev født den 28. august 2000 og døbt Anna Hedvig.

Torben Møller (* 1945)

Torben blev født den 26. marts 1946, mens familien boede på Markvej. Hans ældre søskende var da henholdsvis 10 og 7 år gamle, hvorved hans opvækst fik et ganske andet forløb, end det havde været tilfældet for Birthe og Ib. Selv om der kun var 7 år imellem Ib og Torben, så var situationen i Skagen og i familien stærkt ændret på de få år. Familiens økonomiske stilling var blevet meget ændret i positiv retning, og erhvervs- og turistlivet i Skagen var i rivende udvikling. Torben var en stilfærdig og afventende ung mand, som følte stor glæde ved at færdes i naturen. Der kom han meget sammen med en kammerat, Poul Hansen, hvor de især studerede fuglelivet og krybdyrerne

Inger og Ib Møller med Rikke og Søren. Amatørfoto juli 1978.

Vibeke og Torben Møller med datteren Janne. Amatørfoto juli 1978.

i de store lyng- og engarealer, som lå ubebyggede lige nord for Markvej og helt ud til Nordstranden.

Torben begyndte at samle på udstoppede fugle, og en jæger, urmager Evald Hansen, sørgede for at han fik fugle til udstopning. I en periode var Torben medlem af Dansk Ornitologisk Forening.

Torbens opvækst forløb uden voldsomme hændelser. Hans forældre syntes dog, at han skulle lære at spille på klaver, og han fik en spillelærerinde i overklitfoged Heilmanns enke, som var lidt af en pudsigt personlighed. Hun kørte rundt til sine elever, som blev undervist i hjemmene, i en lille Citroën 2CV. Og det var noget af en ekvipage. Fru Heilmann, som børnene kaldte »tante Biddy«, var en ganske stor dame. Bagsædet i den lille bil var optaget af fire store bamser. Da fru Heilmann ikke havde det bedste syn, idet hun bar stærkt korrigerende briller, havde hun lidt svært ved at orientere sig i den tids sparsomme trafik i Skagen. Man sagde spøgefuldt om hendes færden i den

karakteristiske bil, at hun følte sig frem med skærmene langs rende-stenene.

Når hun så kom i hjemmene, blev eleverne sat til at spille skalaer med videre, mens fru Heilmann iagttagende gik rundt i stuerne for at få tilfredsstillet sin nysgerrighed. Hun kunne godt finde på pludselig at synge med stor styrke til den leverede musik, og hun kunne også finde på at medtage en guitar, på hvilken hun gav ledsagende toner til øvelserne på klaverets tangenter.

Fru Heilmann boede i Bakkehuset i Gl. Skagen, og derfra gik hun året rundt i vandet ved nordkysten, hvorpå hun gik op i klitterne for at få iltet sine lunger ved vejtrækningsøvelser. Vinterbadere var på det tidspunkt lidt af et særsyn, men det generede ikke fru Heilmann, som gerne gik ud imellem isskasser for at få sit daglige bad og sågar optrådte i fjernsynet med sine sundhedsaktiviteter. Som tilfældet var for mange drenge, var Torben ikke synderlig stolt af den musiske udøvelse, og ved først givne

lejlighed ophørte han med at tage undervisning af fru Heilmann.

Torben gik på Kappelborg Skolen, men skiftede på et tidspunkt til Ankermedets Skole da den blev taget i brug, og herfra tog han sin realeksamen. Med videreuddannelse for øje kom Torben i snedkerlære fra 1963-66 hos snedkermester Chresten Sørensen på Rimmervej, tæt på hjemmet på Markvej. Som så mange i Skagen havde også denne et øgenavn; han blev blandt andet kaldt for »Puttekræn«, et navn han bestemt ikke brød sig om at høre. Torben kom her til at deltage i fremstillingen af vinduerne til det nye rådhus, som jo lå, hvor familiens købmandsgård tidligere havde ligget, og hvor hans farfar og far havde boet, og hvor Torben erindrede, at han havde besøgt tante Kathinka, borgmester Søren Møllers enke.

I 1966 kom Torben på bygningskonstruktørskolen i Sankelmarks-gade i Aalborg, hvor han gik til 1969. Mens han gik på denne skole, boede han på 4 maj Kollegiet, hvor også

hans søskende havde boet. Derpå flyttede Torben til København, hvor han i en kort periode arbejdede som konstruktør på Arne Jacobsens tegnestue i Hellerup. Torben blev derpå uddannet som arkitekt, først ved Kunstakademiet i København, men siden ved Akademiet i Århus, hvorfra han tog afgang den 1. marts 1974.

Tidligt havde Torben mødt en 15-årig skagbopige Vibeke Dyrnesli Rasmussen, et tipoldebarn af den berømte redningsmand Lars Kruse, og de blev i al stilhed gift på rådhuset i Århus i 1973. En lidt forsinket bryllupsfest blev dog afholdt på Hotel Skagen den 6. april 1974.

Vibeke var blevet uddannet som hospitalslaborant ved Randers Centralsygehus, og i dag underviser hun på hospitalslaborantskolen i Århus. Torben var ansat ved C.F. Møllers tegnestue i perioden fra 1975-97, og siden da har han været ansat hos arkitektfirmaet Schmidt, Hammer og Lassen i Århus.

Familien købte hus i Veng i 1975, hvor Torben og Vibeke i dag bor. Men

i Skagen kommer de ofte. I 1970 købte Poul Møller en grund ved Bunken, hvor Torben og Vibeke byggede et sommerhus tæt på østkysten. Grund og hus overtog de i 1973.

Torben og Vibeke har fået to piger. Janne Møller, født den 2. februar 1976, som i dag studerer medicin ved Odense Universitet, og Christine Møller, født den 7. oktober 1978, som har taget studentereksamen, og som påtænker at uddanne sig som etnograf. Hun er i dag ved Moesgaard Museet i Århus.

Martin Møller (1838-1909)

og hans efterslægt

Martin blev født den 11. april 1838 i Skagen i huset, som i dag hører til Tuxens Gaard. Efter ham fødte Kirsten endnu en datter, Stine, men hun døde som ganske ung, hvorved Martin opvoksede som Søren Møllebygger og Kirstens yngste barn. Da han kom til verden, var hans far allerede dybt involveret i et aldeles omfattende virke. Han var blevet eligeret borger i 1834 efter købmand Christian Jensen Degn, der fraflyttede byen. Der var foruden byfogeden kun to eligerede borgere, og de havde meget at gøre med byens styrelse, hvorfor Søren ikke mere havde så megen tid til at tage sig af sine børn. Opdragelsen var således næsten helt overladt til Kirsten.

Som det næsten altid vil være i store børneflokkede, så koncentrerer forældrene sig om de førstefødte, mens de senere ankomne børn i højere grad bliver opdraget af deres ældre søskende. Og således er det nok gået for Martin. Som sine søskende gik han i Vesterby Skole hos lærer Høm. Han blev konfirmeret i 1853, og derpå kom han som landvæsenselev til

den af broderen nyerhvervede gård Øster Thirup. Det blev et familieprojekt, han således kom til at deltage i. Både hans bror og hans far var stærkt optaget af opbygningen af denne familiens første store gård.

Fra Øster Thirup kom Martin til at tjene på andre store gårde i Vendsyssel og ved Aalborg. Han nåede således at være forvalter på 3 store gårde som Sohngaardsholm lige syd for Aalborg, på Bøgsted og Baggesvogn ved Hjørring. Han sluttede som forvalter på Akselholm, som lå godt en kilometer syd for Øster Thirup.

Akselholm var dengang en stor gård på ca. 700 tdr. land, og den tilhørte brænderiejer Segelche i Hjørring. Martin var da 30 år gammel og havde således haft ca. 15 år i landbrugsvirket. Han måtte betegnes som en særdeles veluddannet landmand, der tillige havde demonstreret meget gode evner som arbejdsleder.

Mens Martin var på Akselholm, mødte han Cecilie Pedersen. Hun var født den 25. oktober 1845 i Skallerup som datter af gårdejer Peder Olsen og Karen Margrethe Nielsdatter.

Martin Møller, født 11. april 1838 i Møllers Gaard i Vesterby, død den 24. november 1909 på Øster Thirup. Gårdejer af Fladbirk 1868-75, Tislum Nørregaard 1875-99 og propritær på Øster Thirup 1899-1908. Silhuet malet på papir, 90×64 mm.

Hendes forældre blev skilt i 1852, og den da 7 år gamle Cecilie kom så i pleje hos sin farbror Thomas Olesen og hustru Ane, som havde en gård i Hundeleve.

De var barnløse, og de gav Cecilie et varmt og dejligt hjem, som hun altid mindedes med glæde. Hun kom til at gå i Skallerup Skole hos lærer Lars Møller Lund, som var en fætter til Søren Møllebygger. Da Martin mødte Cecilie, var hun husjomfru hos fabrikant Thomas Nielsen i Hjørring.

Den 5. maj 1868 blev Martin og Cecilie gift, og straks derefter købte de gården Fladbirk i Torslev sogn i Dronninglund Herred. Fladbirk var en gård på ca. 150 tdr. land med rimelig god

jord. På Fladbirk blev først datteren Ane Kirstine født den 2. marts 1869, den 20. januar 1871 sønnen Søren, og som den sidste fik de datteren Johanne Henriette i 1874.

Købet af Tislum Nørregaard

Hvad der end var årsag til det, så solgte de Fladbirk i 1875, året efter at Øster Thirup var solgt. Måske ønskede de at komme tættere på familien i Skagen. Martin og Cecilie købte nu Tislum Nørregaard ved Hørmested. Efter hvad der berettes, var Søren Møllebygger med ude at se på gården sammen med Martin, og det var i særlig grad ham, der lagde pres

på Martin for at købe denne meget smukt beliggende gård.

Til gården hørte en vandmølle, og fra Hørmested Å var der opstemmet en lille mølledam. Martin var ikke begejstret for Tislum Nørregaard, idet jordene var meget magre og lette, men han føjede sin far og købte gården. Søren Møllebygger havde på det tidspunkt kun Ane Hedvig Brøndum, Christian Møller og så Martin tilbage af sine seks børn. Livet havde haft sine omkostninger for den gamle foretagssomme og dynamiske mand. Man kan næsten tænke sig, at møllevirksomheden har haft en tiltrækning på Søren Møllebygger, og det skulle da også vise sig, at det især var møllen, de kom til at leve af på gården.

De købte Tislum Nørregaard af Jens Larsen, som i stedet købte gården Bjørnsbæk ved Øster Thirup. Hans søn, Godtfred Larsen, blev en meget kendt gartner i Skagen, hvor han blandt kunstnerne og sommerturisterne gik under navnet Bjørnsbæk.

Hvordan det end gik til, så fik Martin og Cecilie næsten 25 gode år på Tislum Nørregaard. Med slid og

Tislum Nørregaard, Martin og Cecilie Møllers hjem og arbejdssted fra 1875-99. Mølledammen lå til venstre for gården. Billedet, som er fra 1998, viser, hvor naturskønt gården ligger. Ingen afbygninger fra Martin og Cecilies tid er tilbage. Foto forfatteren.

slæb og ofte med smalhans på gården. I tørre somre var væksten meget mager, og så var det i særlig grad deres køer, de skulle leve af. Børnene fra Skagen anså stedet for paradisisk, vel ikke mindst fordi Martin og Cecilie var nogle særdeles rare og venlige mennesker, som var i god overensstemmelse med deres omgivelser.

Der førte ikke mindre end tre veje ind til Tislum Nørregaard, og der var altid en livlig trafik om gården med hestevogne, både af de folk som kørte med korn til møllen, og af dem, der benyttede vejen til gennemkørsel til og fra Hørmested. Når man skulle til Sindal marked, som på den tid

blev holdt ved Hørmested, benyttede markedsgæsterne ofte vejen gennem Tislum Nørregaard, selv om der var en anden mindre omvej.

Der var arbejde nok både ude og inde for Martin og Cecilie. Landbruget og mølleriet samt en stor husholdning – hvor også mange af møllens kunder blev bispist – krævede en stor arbejdsindsats, men samtidig levede ægteparret et rigt og lykkeligt liv, først og fremmest med et ualmindeligt godt forhold til hele familien og med en stor kreds af gode venner.

Men tiden var tillige stærkt præget af en politisk vækkelse i landets befolkning, som var eksponeret af tabet

af Sønderjylland, og Martin var i særdeleshed gennem sin familie stærkt interesseret i tidens store spørgsmål. Hurtigt kom han ind i sognerådet for Mosbjerg-Hørmested, hvor han samlet sad i 12 år, i de sidste seks år som sognerådsformand.

I 1886 blev Martin vurderingsmand for Jydsk Landkreditforening i Viborg og havde som sit distrikt Horne og Vennebjerg Herreder. Det betød lange ture på hestevogn, når han skulle ud at vurdere i et distrikt, som strakte sig fra Løkken til Jerup og Lendum. Dette hverv bevarede Martin til sin død i 1908, altså også efter at familien var flyttet til Øster Thirup.

Møllevirksomheden på Tislum Nørregaard

Når bønderne og andre kom for at få malet deres korn hos Martin, betalte man efter tidens sædvane med »møllertold«, idet der blev toldet af hver skæppe korn, der blev malet til mel. I møllen stod der tønder til »toldkornet«. Prisen for formalingen var følgende:

- 1 pot korn pr. skæppe rugmel,
- 2 potter korn pr. skæppe rugsigtemel,
- 1/2 pot korn pr. skæppe grutning.

En af fordelene ved mølleriet var, at man altid havde rigeligt med mel i huset, og Cecilie havde altid hjemmebagt sigtebrød (kaldet finbrød i modsætning til det grove mørke rugbrød). Sigtebrød var dengang ikke hverdagskost; det var endda en så sjælden vare, at i mange småkårshjem på landet kom der kun sigtebrød på bordet til jul. De drenge, som kørte ned til møllen, fik mange gode sigtebrøds-mellemmadder af møllerkonen, og det gjorde ikke spor, om brødet måske en gang imellem var 14 dage

Cecilie Møller, født Pedersen i 1845. Gift med Martin i 1868. Døde i 1943, 98 år gammel. Martin Møller, Søren Møllerbygger og Kirstens yngste søn, født 11. april 1838 på gården i Vesterby, Begge fotograferet i 1877 hos Cai E. Brandt, Østergade, Hjørring. Familien boede da på Tislum Nørregaard.

gammelt. Nydelsen blev ikke mindre af den grund.

I de mange år Cecilie levede, efter at familien var flyttet til Øster Thirup, mødte hun ofte en eller anden af de børn, som dengang kørte med far til møllen, og som i mellemtiden var blevet voksne. Det blev altid til en hyggelig snak om gamle dage og en hjertelig tak for de gode sigtebrøds-mellemmadder, som var et af barndommens lyse minder.

Livet på Tislum Nørregaard

På sine gamle dage har Cecilie fortalt om livet på Tislum Nørregaard. Når

Martin og Cecilie samlede familie og venner til fest i gårdens hyggelige stuer, blev der budt på, hvad huset formåede, og det skal forstås således, at det var, hvad husmoderen selv havde fremstillet i sit køkken af gårdens egne produkter. Man tog godt for sig af den gode mad og fik hjemmebrygget øl og en dram eller to dertil.

Efter måltidet deltes selskabet i mænd og kvinder, en skik som blev anvendt overalt på landet helt frem til efter Anden Verdenskrig. Martin samledes med mændene om en bolle punch i en af stuerne, mens kvinderne hyggede sig ved kaffen i den tilstø-

dende stue. Snart begyndte mændene at synge fædrelandssange og folkeviser, og så kom kvinderne ind fra den anden stue og sang med.

Imellem gæsterne var der som regel en eller to, som havde violin eller harmonika med, og når man havde sunget sammen en times tid eller to, flyttede hele selskabet ind i storstuen, hvor man dansede til ud på de små timer.

Martin var meget dygtig til at danse, og det skete ved en fest hos nogle af vennerne, at Cecilie havde fået spændt for vognen, da hun syntes, at man nu måtte bryde op. Da Martin så var færdig med en dans, kom han ud og satte sig op på agestolen hos hende, men inden hestevognen satte sig i bevægelse, kom to af selskabets damer løbende ud og trak Martin ned af vognen igen, og så måtte han ind at danse videre. Cecilie kunne så afgøre med sig selv, om hun ville vente derude eller gå med indenfor igen, til Martin blev færdig til at tage med hjem.

Om sommeren kom købmand C.S. Møllers og Anes ni børn på sommerferie på Tislum Nørregaard. Ved møl-

Familien Møller på Øster Thirup lige efter overtagelsen i 1899. På billedet er medtaget folkehødet på 14 personer, samt de fire spand heste gården rådede over. Bagerst ved hoveddøren Martin til højre og Cecilie i midten. Søren Møller står på trappen med guldskæden på vesten. Ubekendt fotograf.

lesøen lå en gammel pram, som man havde fået transporteret ned fra Skagen, og i den sejlede børnene, eller de tumlede sig i marken med dyrene. Der var noget at se til for tante Cecilie, som hvert år var mor for den store børneflokk.

Generhvervelsen af Øster Thirup

Ved stor flid og dygtighed lykkedes det Martin og Cecilie ikke blot at skabe sig et udkomme på Tislum Nørregaard, men de fik også efterhånden oparbejdet et solidt overskud fra møllens og gårdens drift. Og da chancen i 1899 bød sig for at man kunne gener-

hverve broderens gamle proprietærgård Øster Thirup, hvor Martin havde været landvæsenselev, og hvor deres far Søren Møllebygger havde haft sin gang, ja så slog man til. Da deres søn Søren, som nu var blevet 28 år, var uddannet ved landbruget og senest var forvalter hos proprietær Viggo Tutein på Boller ved Taars, også havde fået lagt nogle penge op, så var de i den situation, at de ved fælles indsats kunne bytte Tislum Nørregaard ud med Øster Thirup.

Det skete pr. 1. november 1899. I byttehandelen var Tislum Nørregaard med vandmølle sat til kr. 30.000, mens Øster Thirup ved rent køb kunne være

erhvervet for kr. 60.000, men ved byttehandlen sat til kr. 68.000. Aftalen blev, at Martin og Cecilie købte Øster Thirup, men at Søren skulle stå for driften. Cecilie skulle overtage husholdningen, mens Martin havde tilstrækkeligt arbejde som taksationsformand for Kreditforeningen i Viborg.

Arealet var nu på 180 tdr. land, og der var på gården en ret god kreaturbestand, bestående af 50 jyske malkekøer og 25 stykker ungvæg. Af heste var der 8, hvoraf de 5 dog blev byttet med et tilsvarende antal af deres egne heste fra Tislum Nørregaard.

I de 25 år hvor Øster Thirup havde været ude af familiens eje, havde går-

den ført en ret omtumlet tilværelse. Lars solgte den i 1874 til Christian Dybro, og hans økonomi kan ikke have været særlig god, eftersom gården blev sat på tvangsauktion i 1879. Det blev en ung og energisk landmand, Jens Bandsholm, der overtog den. Han anlagde et teglværk ved gården, og han opførte en smedje til gårdens eget brug. Markernes frugtbarhed var ret ringe, og det bødede Jens Bandsholm på, ved at han aftog affaldsgødning fra slagteriet i Hjørring, og dette blev tilført markerne.

I 1884 solgtes 32 tdr. land fra, på hvilke der blev oprettet to landbrug på henholdsvis 18 og 14 tdr. land. Salget

Øster Thirups traditionelle billede på gårdstrappen med familie og folkehold. Bagerst står familien. Længst til venstre Cecilie, derpå Martin og længst til højre Søren, som overtog gården få år efter i 1908. De ansatte piger er i sorte lange kjoler, mens tjenstedrene bærer hvid skjorte uden flip og vest. Gården havde på det tidspunkt 16 ansatte. Fotografiet er taget i 1905. Vendsyssels Historiske Museum, Historisk Arkiv, Hjørring.

afjorden satte Bandsholm i stand til at bygge et nyt stuehus, hvilket Lars Møller allerede havde planlagt at bygge godt 10 år tidligere. Det nye stuehus blev bygget af teglsten fra eget teglværk og blev indrettet med mejeri i to kælderrum i bygningens østre ende. Stuehuset er særdeles velbygget og solidt, og det er stadig det stuehus, der anvendes den dag i dag.

I efteråret 1887 nedbrændte alle tre avlsbygninger og dermed desværre også ladebygningen af skibstømmer opført af Søren Møllebygger. Nye avlsbygninger blev bygget i vinteren 1887-88. I 1888 blev Thirup bortforpagtet til Thøger Grønborg Jungeren, Sindal Præstegaard. I hurtig rækkefølge blev Øster Thirup igen solgt i 1893 til et konsortium og atter i 1896 til Peder Larsen. Han udstykkede noget afjorden, men tilbage blev der altså 180 tdr. land. I september, lige før overtagelsen af Øster Thirup, gik en orkan over landet, og den forårsagede store huller i spåntaget på laden.

Indflytningen på Øster Thirup

Den 1. november 1899 indtog familien Møller atter Øster Thirup efter 25 år i fremmed eje, og familien bestod nu af Martin, Cecilie og Søren, der som nævnt skulle stå for gårdens drift.

Sommeren 1900 blev travl dels med istandsættelse af taget på laden og dels med istandsættelse af kostalden, hvor loftet blev afstivet med 12 jernbjælker.

De næste år arbejdede de tre så på i fællesskab og efter bedste evne at drive gården således, at der kunne blive et økonomisk grundlag for en fremtidig tilfredsstillende tilværelse for dem alle. Konjunkturerne havde indtil år 1900 ikke været de bedste for landbruget, men bedredes nu jævnt, således at man efter nogle års forløb kunne føle sig nogenlunde økonomisk sikrede. Der blev ikke foretaget de store investeringer, men alt blev godt vedligeholdt. Og Martins vurderingsarbejde for Kreditforeningen var en god økonomisk hjælp for familien.

Hvad der i denne periode var af meget stor betydning, var den enig-

hed og fordragelighed, forældrene og sønnen drev gården i.

Det som hele tiden havde været hensigten, blev fuldført i 1908. Søren overtog Øster Thirup den 1. november for en købesum på kr. 60.000, det samme beløb som de havde givet for gården 9 år tidligere. Der blev i denne forbindelse lavet en aftægtskontrakt, hvor Søren skulle levere naturalier til Martin og Cecilie, som havde påtænkt at bosætte sig i Hjørring. Men så langt kom man ikke, idet Martin, som i et halvt års tid havde været en del syg, døde den 24. november 1908. Det kunne godt være et hårdt hverv at være vurderingsmand, og især i 1907 havde høje kurser medført stor travlhed for Martin. Tidligt om morgenen blev der spændt for hestevognen, og så kørte han hele dagen i alt slags vejr fra vurderingsopgave til vurderingsopgave for så om aftenen ofte gennemblødt og træt at komme hjem til det efterfølgende kontorarbejde. Men det var et liv med mange menneskekontakter, og det gav den pligtro Martin et godt og for ham uundværligt livsindhold.

Familien Møller opstillet i haven syd for Øster Thirups stuehus i 1912. Cecilie står længst til venstre, derpå Kirstines Gudrun, en barnepige, derpå Søren Møller med Else på armen. Manden med bowlerhat er ukendt, men derpå står Constance og damen til højre for hende er Ane Kirstine. Foto A.C. Larsen, Poul Paghsgade 17, Aalborg.

Martin forlod denne verden ganske få måneder før broderen C.S. Møller, der døde i marts 1909. Han havde som den yngste af Søren Møllebyggers 6 børn nok haft den mest ukomplicerede og velafbalancerede tilværelse, men livet igennem præget af hårdt slid og stædig indsats. Af sind havde han været en vennesæl og munter mand, som blev afholdt af især familiens børn, men han var også populær blandt venner og naboer. I modsætning til broderen Lars så han lyst på tilværelsen.

Martin blev 70 år. Ved Martins begravelse blev følgende digt læst. Forfatteren er ukendt:

Til Erindring om Martin Møller, Ø Thirup.

Som Skyggen svinder Livet bort,
tung er den Vej vi træde.
Vor Ungdoms favre Vaar er kort,
ustadig al vor Glæde.
Alt spirer, modnes og forgaar,
syv gange ti er Støvets Aar,
og sjælden, sjælden flere.
Men kærligt Haab vi trøstes ved;
et Haab, som ej skal svige;
bag Graven finde vi et Sted
i Himlens lyse Rige.
I dette Haab vi ile did,
hvor os en trofast Fader blid
os kærlig Haand vil række!«

Efter Martins død blev Cecilie boende på Øster Thirup og fortsatte med at føre hus for Søren.

Cecilie Møller (1845-1943)

Søren Møllebyggers familie blev stærkt præget af især fire kvinder, som alle blev meget gamle og som bedstemødre blev betydningsfulde for sammenholdet i den efterhånden store familie. Først Søren Møllebyggers egen kone, Kirsten Eskildsdatter, som blev 82 år. Derpå datteren Ane Hedvig Brøndum, som døde som 90-årig, og C.S. Møllers kone Ane, som døde som 80-årig. De var alle indfødte skagboere og placerede sig stærkt omkring århundredeskiftet som samlingspunkter i familien.

Den fjerde af disse gamle bedstemødre var Martins kone, Cecilie,

født den 25. oktober 1845 i Skallerup og først død i december 1943 under anden verdenskrig. Hun kom ikke fra Skagen og kom ej heller nogensinde til at bo her, men hun havde livet igennem megen snæver kontakt med Skagensfamilierne, som ofte kom på Tislum Nørregaard og senere på Øster Thirup, og hun selv kom ofte på familiebesøg i Skagen. Hun blev i familien et betydningsfuldt faktotum.

Minderne fra hendes første barneår var alt andet en lyse. Forældrene havde det ikke godt med hinanden, og moderen kunne ikke lide Cecilie. Da hun var 6-7 år, blev forældrene skilt, hvilket på den tid var ganske uhørt. Hun kom så til at vokse op hos sin farbror i Hundeleve og kom blandt andet i nogle år til at gå på Borger-skolen i Hjørring.

I flere år boede Cecilie hos lærer Jespersen i Jelstrup skole, og han tog sig i særlig grad af den velbegavede pige. Han gav hende undervisning i dansk, regning og sang, og på den måde fik Cecilie en langt bedre skolegang end mange andre af den tids børn. Da hun var blevet konfirmeret,

Familien Møller på Øster Thirup i 1920. I forreste række fra venstre Kirstines Gudrun, derpå Else, Mette, Lars, Otto, Inger og Christian. Bagertst fra venstre Cecilie, derpå Constance med Kirsten på armen og sidst Søren Møller. Ubekendt fotograf.

kom hun i huset hos gårdejer Degner på Vanggaard lige øst for Hjørring. Her lærte hun husholdning og mejeridrift.

Og det var, mens Martin var forvalter på Akselholm, han mødte Cecilie, hvorpå de blev gift i 1868.

Da Martin døde i 1908, fortsatte Cecilie med at føre hus for Søren, og da han blev gift i 1910, blev der indrettet en hyggelig lejlighed ovenpå i stuehuset, og her kom bedstemor Cecilie, eller Cille som hun blev kaldt i familien, til at bo de næste 33 år, hvor hun levede med i familiens sorger og glæder.

Cecilie kom til at opleve et helt kuld børns fødsel og opvækst på Øster Thirup. Fra 1911-25 fik Søren og hans kone Constance ikke mindre end 10 børn, og de kom alle til at opleve, at der altid var en bedstemor på gården, en bedstemor som aldrig havde været langt væk fra hjemegnen, men alligevel var overordentlig velorienteret om verdens gang. Trods ringe skolelærdom skrev hun fejlfridansk, og hun kunne hjælpe de mange børn med deres lektier. Gennem børnene lærte hun nu både engelsk og tysk og kunne efterhånden hjælpe dem også med de fremmede sprog. Den ivrigste læser af børnenes

skolebøger var måske Cecilie, som gennem disse fik suppleret blandt andet sin historiske viden.

Bedste kom til at leve under fem konger, og hun levede endda så længe, at hun også kom til at opleve den senere dronning Margrethes fødsel i 1940. Hun rådede over en forbløffende hukommelse, og da hun tillige evnede at fortælle levende og fængslende, sad Søren og Constances børn ofte hos hende og lyttede til hendes fortællinger om livet i »gamle dage« på Fladbirk og Tislum Nørregaard.

Bedste gik også, så længe hun fysisk kunne overkomme det, til hjælp i det store hus, hvor der dagligt var og kom mange mennesker. De fire piger i huset holdt hun godt i ørerne og hjalp dem ofte med mangfoldige gøremål, store som små. Det fortælles, at hun endog skrev kærestebreve for en af pigerne, som dårligt kunne skrive, og netop disse breve blev rost som værende ualmindelig gode.

Men børnene blev voksne og rejste hjemmefra. Men når de kom hjem i ferierne og til højtiderne, fik Bedste

altid en visit og en sludder med de unge mennesker. Og hun oplevede så også, at de kom med deres kærester, og senere at de blev gift.

Bedste førte om omfattende korrespondance med den store families mange medlemmer, og en del af hendes velskrevne breve er endnu bevaret i familien. 86 år gammel skrev hun et brev til Johan Henrik Møller i København i anledning af hans 59 års fødselsdag.⁴⁷ Han var en af hendes kære sommerferiebørn fra C.S. Møllerfamilien i Skagen, og hun lader de lyse minder fra Tislum Nørregaard komme til udtryk i brevet. Hun beskriver i brevet landbrugskrisen, som netop i de år gjorde landmandslivet vanskeligt. Hun fortæller også, at hun til sin 85-års fødselsdag havde haft besøg af Johan Henriks bror, borgmester Søren fra Skagen, hans kone Kathinka og »selv Hulda Brøndum, som ikke havde været i Thirup siden hun som Barn var her i Onkel Lars Tid«.

98 år kom Cecilie til at leve. Hun kunne huske krigen i 1864, Første Verdenskrig og sidst udbruddet af Anden Verdenskrig. Men hun var en

af den tids klippefaste, solide, arbejdssomme kvinder, som altid var at finde i hjemmet. Fordringsløs, stabil og glad og munter af sind. Tilbedt af familiens mange børn var hun i flere slægtled. Med hende døde den sidste i familien, som havde kendt Søren Møllebygger, hvorved et blad i familiens bog blev endegyldigt vendt.

Den 4. december 1943 døde Cecilie i sit hjem på Øster Thirup.

Martin og Cecilies børn

Ane Kirstine Møller (1869-1919) blev født den 2. marts 1869 på Fladbirk som Martin og Cecilies første barn. Hun blev omkring 1890 gift med Søren Christian Sørensen, driftsassistent på Århus Gasværk, altså imens familien boede på Tislum Nørregaard.

Det er ikke meget, vi ved om Faster Kirstine, selv om hun kom meget på Øster Thirup. Børnene på Thirup syntes, at hun var en lidt for fin dame, som det var svært at komme i kontakt med. Kirstine fik fire børn, Viggo, Erik, Olga og Gudrun, hvoraf de tre yngste ofte kom og boede på Øster

Ane Kirstine Møller, født på Fladbirk den 2. marts 1869 som Martin og Cecilies første barn. Atelierfoto ca. 1890.

Thirup. Kirstine døde efter længere tids sygdom den 19. april 1919 lige efter sin 50 års fødselsdag.

Søren Møller (1871-1966) blev født den 20. januar 1871 som Martin og Cecilies andet barn og eneste søn. Familien boede da endnu på Fladbirk. Men det meste af Sørens opvækst kom til at finde sted på Tislum Nørregaard, hvor samværet med C.S. Møllers børn fra Skagen var en af årets bedste givenheder.

På trods af den store afstand imellem Skagen og Hørmested, så kom

familierne på besøg hos hinanden nogle gange om året. Søren knyttede sig i særlig grad til de to brødre Søren og Johan Henrik fra Skagenfamilien, og de etablerede et livsvarigt venskab. Efter Johan Henrik var draget til København, blev det Sørens navnebrøder, købmand og senere borgmester Søren Møller i Skagen, kontakten i særlig grad gjalt.

Efter konfirmationen kom Søren, som det var reglen dengang, ud at tjene som landvæsenselev, dels på Knivholt og dels på Eskjær. Når det gik mest gunstigt for familiens op-

Søren Møller, født på Fladbirk den 20. januar som Martin og Cecilias andet barn. Foto Cai E. Brandt, Østergade, Hjørring ca. 1890.

vakte unge mænd, avancerede de på et tidspunkt til forvaltere. Og Søren klarede sig absolut godt; fra 1893 til 1899 kom han til at tjene som forvalter på Boller ved Taars hos proprietær Viggo Tutein, en gård på ca. 500 tdr. land, som denne netop havde købt i 1891. Med så stor en gård og med et omfattende folkehold erhvervede Søren stor kunnen og rutine i at lede et stort landbrug.

Hans hidtidige levnedsløb kom i stor udstrækning til at ligne det, hans far Martin havde haft på Lerbæk ved Frederikshavn, blot blev han ikke gift med nogen af pigerne på gården.

Med Bollers nære beliggenhed ved Hørmested var Søren hele tiden i snæver kontakt med sine forældre på Tislum Nørregaard, og man har givetvis mange gange drøftet deres fælles

fremtid, hvor Tislum Nørregaards magre jorder næppe har vakt den største lyst hos Søren for en fremtidig overtagelse.

Og da så lejligheden bød sig, til at de kunne få den gamle Øster Thirup tilbage i familiens eje, slog Søren sammen med sine forældre til og overtog den den 1. november 1899.

Søren Møller stifter familie

Den 1. november 1908 overtog Søren proprietærgården for en købesum på 60.000 kr., og som nævnt fortsatte hans mor som leder af husholdningen, indtil Søren blev gift.

Det skete den 6. oktober 1910, hvor Søren blev gift med lærerinden på Hjørring Hedeskole, Constance Mathilde Ottesen, født i Enslev ved Grenå

den 19. september 1885. Søren var da 39 år og Constance 25 år gammel.

Constance var efter sin første skolegang kommet på Horsens Kvinde-seminarium, hvorfra hun i 1906 tog lærereksamen.

Efter at hun havde mødt Søren Møller, og de havde besluttet sig for at gifte sig, kom Constance i et halvt år på Hotel Skandinavien i Hjørring for der at lære at føre en stor husholdning.

Det fortælles i familien, at årsagen til, at Søren mødte Constance, var den, at når Søren kørte til og fra Hjørring, måtte han gøre et tiltrængt hvil på halvvejen for at lette kroppen for væske; og netop på halvvejen lå Hjørring Hedeskole. De ofte forekomende stop blev efterhånden bemærket af lærerinde Constance, hvilket resulterede i en nærmere kontakt mellem de to, som altså kulminerede i ægteskab.

Selv om Søren var sen til at stifte familie, blev det ingen hindring for, at den blev stor. I alt 10 børn nåede Søren og Constance at få. Den første, Else, blev allerede født den 21. juni

1911, og derpå fulgte der snart et barn om året med den sidstfødte Johanne Marie, kaldet Tulle, som blev født den 19. maj 1925.

Søren og Constance blev som nævnt gift den 6. oktober 1910, og få dage senere fik de et bemærkelsesværdigt brev fra 84-årige Ane Hedvig Brøndum, skrevet den 10. oktober 1910. Brevet, som er skrevet med »gotisk« håndskrift, har følgende ordlyd:

Skagen den 10. Oktober 1909 (rettet til 1910). Kjære Søren og hustru. Købmand Holst var hernede i gaar, han fortalte, han havde set i Bladene, Søren Møller fra Thirup var blevet gift, det må være Dig, kære Søren. Derfor bedes Du med din Hustru om at modtage Vore hjerteligste Lykønskninger med bøn til Gud, han vil være eder nær med sin Velsignelse. Det er jo en stor Gaard, I skal bebo med mange Folk, vel ikke altid let at komme af Sted med; men din kære Moder kender til, hvorledes de skal behandles – altid med det gode er den bedste Vej at komme fremad og komme igennem med Folk. Vejret er smukt,

derfor bliver Folk ved at rejse. Der var nogle Gæster her, man bliver ved at rejse Aaret igennem. Hulda sagde i aftes til Pigen, det var før Toget kom, du kan godt gå i Seng; jeg sagde, der kan nok komme nogle, fordi som Du siger, der plejer ingen at komme Søndag Aften. På Huldas Raad gik Pigen i Seng, men maatte nok saa pænt staa op igen. Der kom netop en Rejsende og Datter som Lystrejsende for at se Skagen. Nu har Herren givet smukt Vejr i Dag, dertil bestyrkes Folk i at komme, dog kan Kakkelsvarmen ikke undværes.

Hilsen fra Anchers – de har det ved det gamle, jeg tror snart Ancher skal en tur til København. Jeg er glad, Anna bliver hjemme, det er en Fornøjelse, når hun kommer, og den kære Helga, Hun er hjemme i denne Tid, men det bliver nok ikke varende, men til Paris skal Hun vel ikke, der var Hun engang, Hun havde en Veninde med sig, Frøken Feilberg. Ja, denne frøken F. var med Helga i Paris. Ja, alle Lochers Børn var gift, kun den yngste ugift. Ja, vær nu hilset fra Marie, Hulda, Anna Ancher, Agnes har jeg ikke mere, mine sønner Degn, Ancher, Johan

Søren og Constances store børneflokk på rad og række. Fra venstre Else, Mette, Lars, Martha, Otto, Inger, Christian, Kirsten, Erik og Johanne Marie. Amatørfoto 1920-erne.

Henrik beder i lige maade at hilse, de befinder sig alle ret vel. Maaske ogsaa engang Din unge Hustru kunne have lyst til at komme til Skagen. Da er I velkommen, nu er det ikke besværligt at komme til Skagen, det er bare ikke som i gammel Tid i aaben Postvogn, hvor den hældede, de var nær ved at vælte. Der var engang nogle, der væltede ikke langt fra Havet, ja, det var en lang Historie derom; men da der ingen Skade skete, saa endte Historien med Latter, Ja, nu vil jeg slutte med de kærligste Lykønskninger til Eder, Guds Velsignelse vil hvile over Eder, kære nygifte, saa kærligt være I hilset; om Du vil være saa god at hilse Tante Cecilie fra hendes gamle Svigerinde. Ane Brøndum.

Dagliglivet på Øster Thirup

Familien kom således til at bestå af Søren, Constance og ti børn samt Sørens mor Cecilie. Folkeholdet bestod af en ugift fodermester og en ung medhjælper i kostalden, en ældre mand til heste og svin samt 4 landbrugsmedhjælpere. I huset var der 4 piger: En kokkepige som ene tog sig af madlavningen, en stuepige, en bryggerspige, som var ansvarlig for rengøringen i stuehuset, og en barnepige som tog sig af den store børneflokk. Kokkepigen var den højst rangerende af husets piger. Stuepigen og bryggerspigen deltog i morgenmalkningen fra kl. 4 om morgenen.

Den daglige husholdning omfattede mindst 24 personer. Til daglig

spiste folkene i folkestuen i stuehusets østre ende, mens familien spiste i husets spisestue.

Ud over omtalte folkehold var der almindeligvis tilknyttet bedriften to husmænd som daglejere. De bistod i høet og ved høsten, ligesom de hvert år som deres særlige opgave æltede 80.000 tørv i tørvegravene, som lå syd for gården, hvor tørvejorden lå i flere meters tykkelse.

Rasmus og Agnes Møllers datter Karen fortæller, at hun kom i huset som barnepige på Øster Thirup, ligesom hendes ældre søster Ellen havde været det. Siden avancerede hun til stuepige. Hendes far Rasmus arbejdede som daglejer på gården.

Det var fast tradition, at alle karle og piger deltog i julefesten, og at der

Den gamle 82-årige Cecilie Møller fra Skallerup, som havde oplevet tiden på Tislum Nørregård og nu på Øster Thirup, står her i haven på Øster Thirup omgivet af Søren og Constances seks piger, fra højre Else, Inger, Johanne Marie, Mette, Kirsten og Martha. I baggrunden stuehuset på Øster Thirup. Amatørfoto fra 1927.

ved den lejlighed almindeligvis var omkring 25 deltagere. Det var en virkelig festdag, og ingen ønskede at tage hjem til deres egne familier, selv om de boede i nærheden.

Øster Thirup var en omfattende virksomhed med stor aktivitet i dagligdagen. Hver dag skulle de ca. 50 køer malkes to gange. Mælken blev kørt til Andelsmejeriet i Hjørring. Desuden havde gården svinehold. Til gårdens husholdning havde man ca. 50 høns med tilsvarende kyllinge-

opdræt. Desuden var der ænder og gæs ved mergelgraven. Et år bemærkede man, at ællingerne her forsvandt en efter en, således at opdrættet udeblev. Nogle af drengene kunne huske, at de nogle år tidligere havde fanget nogle gedder i Blåsig Bæk, og at de havde sat disse ud i mergelgraven. Det viste sig, da man trak vod i mergelgraven, at disse nu var vokset til nogle velvoksne krabater på mellem en halv og en meter, og at det var dem, der havde ædt ællingerne.

I haven syd for stuehuset var der et større gartneri på et par tønder land med en ansat gartner. Hvad der ikke blev anvendt i husholdningen, måtte denne afsætte på markedet i Hjørring. Som trækraft rådede man over 4 spand heste, et til hver af de fire landbrugsmedhjælpere. På et relativt tidligt tidspunkt anskaffede Søren en stor petroleumsmotor, som var forsynet med et stort svinghjul. Denne blev fast placeret i et maskinhus, og den trak blandt andet gårdens kværn, tær-

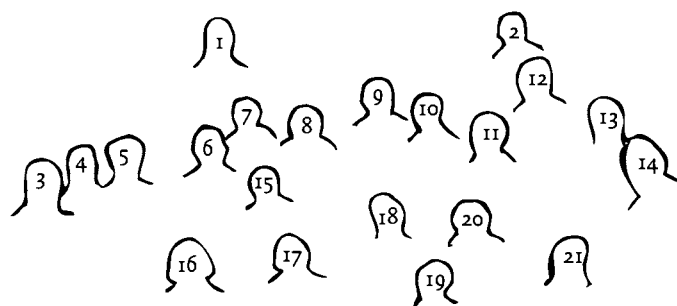
skeværk og hakkelsemaskinen. Indtil anskaffelsen af petroleumsmotoren havde gårdens trækraft været leveret af en hesteomgang på gårdspladsen.

Man skal betænke, at en proprietærgård som Søren og Constances omkring århundredeskiftet var aldeles selvforsynende med alle fornødenheder. Alt foderet til dyrene blev dyrket på egne jorder, og vandet, man skulle bruge til langt over 100 dyr samt alle beboerne, skulle hentes op af egne brønde ved håndkraft. Man var selvforsynende med brændsel i form af tørv. Det eneste, man måtte købe, var petroleum, eller stenolie som man kaldte det, til gårdens lamper og petroleumsmotoren. Kun luksusvarer som kaffe og te m.v. blev indkøbt hos købmand Steenberg i Hjørring.

Den 20. oktober 1921 blev en stor dag i Øster Thirups historie. Den dag blev gården tilsluttet »Hjørring Marks Elektricitetsforsyning«, og der blev installeret lys i alle bygninger samt kraft til to elektromotorer på henholdsvis 10 HK og 2 HK.

Familien Møller på Øster Thirup
fotograferet på gårdstrappen i 1931
sammen med folkehølet på gården.

1. Cecilie (Sidsel) Møller
2. Constance Møller
3. Chr. Nørregaard
4. Christian Møller
5. Ejnar Petersen
6. Poul Jensen
7. Viggo Christensen
8. Niels Møller, 3. karl
9. Aage Jensen, 2. karl
10. Otto Møller, 4. karl
11. Mette Møller
12. Martha Møller
13. Jens Nielsen g.m. Agnes
14. Søren Møller
15. Else Møller
16. Bryggerspige
17. Inger Møller
18. Chr. Christensen (Mester)
19. Johanne Marie Møller
20. Kirsten Møller
21. Erik Møller

Ubekendt fotograf. Tilhører Vendsyssel
Historiske Museum, Historisk Arkiv.

Maskiner til markarbejdet var også på vej ind i gårdens drift. I 1914 fik man således rådighed over en selv-binder-mejemaskine samt en radså-maskine. Indtil dette tidspunkt var kornhøsten foregået med en slåmaskine med aflæggerrist.

Søren drev traditionelt landbrug med rug, byg, blandsæd samt en mark med ren havre til hestenes hakkelse. Desuden var der altid en mark på 3-4 tønder land med spergel. Til vinterfoder dyrkedes sukkerroer og kålroer, og hver forsommer søgte man at bjerge så meget hø som muligt. Indtil efter høhøsten stod køerne altid tøjrede, men når høet var kommet i hus, blev køerne sluppet løs på markerne. Hegn kendte man ikke til; yngste mand i stalden udførte vogtergerning, når køerne var ude.

Børnene på Øster Thirup

Alle børnene skulle yde noget i det daglige arbejde. Hver sommer blev hele børneflokket sendt ud for at stable tørv. De blev sat i pyramide med 7 tørv nederst, derpå 6, 5 o.s.v.

En række rummede 6.000 tørv, og for stablingen af disse fik de 6 kr.

Martha, som mest var »fars pige«, hjalp meget til i landbruget, mens Lars altid fejlede et eller andet, når der var opgaver forude. Når kornet i høsten blev kørt ind, blev drengene sendt højst op i laden for at sætte kornet så højt som muligt.

Det skete, at en af malkepigerne var blevet syg eller gravid; det kunne jo hænde sig med så mange unge mennesker samlet, og så måtte to af drengene erstatte hende i kortere eller længere perioder. De måtte så op kl. 4 for at deltage i morgenmalkningen og kunne så måske nå at få en enkelt times søvn igen, inden de skulle i skole. Det var i øvrigt Møllerpigerne aldeles forbudt at komme hos karlene i folkestuen. Man ville ikke risikere at følelser kom for meget i kog.

Alle børnene havde deres første skolegang i Hedeskolen. Efter den første skolegang kom drengene i kort tid på en ungdomsskole, inden de kom ud at tjene, mens pigerne fortsatte deres skolegang i den Højere Almene skole i Hjørring. For at de

kunne komme i skole i Hjørring, rådede man på Øster Thirup over en jumbe samt en islænderhest, der bragte børnene til og fra skole. Hesten blev, mens de var i skole, opstaldet hos købmand Steenberg.

Selv om Øster Thirup hørte til Astrup Sogn, så blev alle børnene konfirmeret hos pastor Sivertsen i Skt. Katharina Kirke i Hjørring, og han tog sig også senere af giftermålene. Det var det mest hensigtsmæssige, når børnene alligevel gik i skole i Hedeskolen eller i Hjørring, at de fulgte konfirmationsforberedelsen der. Af fritidsforhold var der vel ikke så mange dengang. Drengene fiskede i Blåsig Bæk, og på en stor gård som Øster Thirup var der mange muligheder for adspredelse. Som i Skagen stod alle børnene på skøjter, når vinterens frostvej gav mulighed herfor. Blåsig Bæk og de omliggende arealer var ofte oversvømmet, og der var en stor tumleplads for skøjteløb.

Børnene havde også en slæde, som de kunne spænde islænderhesten for og bruge den som en slags kane. Otto fortæller, at der altid var fest og glade

dage med de mange børn og det store folkehold. Øster Thirup har været bedre til børneopvækst, end man finder det nogetsteds i dag.

Første Verdenskrig bryder ud

I efteråret 1914 var man i gang med at bygge en ny kostald på Øster Thirup. Men den 1. august udeblev pludselig fire af håndværkerne. De var i nattens løb blevet indkaldt til hæren og var afgået med tog, ingen vidste hvorhen. For alle på Øster Thirup kom meddelelsen om udbruddet af krigen som et lyn fra en klar himmel.

Det var lige akkurat 50 år siden, at den sidste krig med Tyskland var blevet afsluttet, og ingen tænkte på, at en ny krig kunne blive en realitet. Ingen vidste, om Danmark blev inddraget i krigshandlingerne, hvorfor usikkerhed kom til at præge den kommende tid. Snart blev det vanskeligt at få visse fornødenheder, hvor især manglen på petroleum blev følelig.

Den 1. juni 1915 fik Øster Thirup pålagt militær indkvartering af sikringsstyrken omfattende 1 sergent og 7

menige på fuld kost. Denne indkvartering fik dog kun en kort varighed, den blev afsluttet igen den 15. august.

At verdenskrigen så også betød en øget indtjening på landbrugsprodukter, hører med til billedet af krigens belastninger.

Søren Møllers udadrettede virksomhed

Søren var ikke den store foregangsmand i landbruget, men han ledede sin gård solidt og godt, om end noget konservativt. Til gengæld blev han hurtigt, som var det næsten en regel blandt mange af Søren Møllebyggers efterkommere, indvalgt i betroede stillinger i mange institutioner.

I 1913 blev Søren medlem af Astrup Sogneråd, hvor han sad indtil 1921, fra 1917 som sognerådsformand. Fra 1918-48 var han meddirektør i Hjørring Sparekasse. I de 30 år steg indlånene fra 7 mill. til 26 1/2 mill. kr., og omsætningen i samme periode steg med 700 %.

Under 2. Verdenskrig fik Søren en del papirer fra sparekassen henlagt

i en bankboks i Øster Thirups kældere for at sikre dem mod tyskerne. Denne bankboks er stadig bevaret på Øster Thirup.

I perioden 1921-52 var Søren medlem af bestyrelsen for Hjørring Marks Elforsyning og i en periode tillige selskabets kasserer og regnskabsfører. Fra 1922-52 var Søren Møller formand for bestyrelsen for Haglskadeforsikringen »Vendsyssel«. Fra 1936-54 var han medlem af bestyrelsen for A/S Tolne Skov, og i nogle år var han formand for selskabet, som ejede foderstofforretningen »Jydsk Andel« i Hjørring.

Således kom Søren Møller til at præge sin egn ved sin omfattende betroede virksomhed.

Søren og Constances alderdom

Da Søren i 1941 fyldte 70 år, skrev en ven blandt andet følgende om ham i avisen: »Efter udseendet at dømme, skulde man ikke tro, det var muligt, for ingen, der har kendt Møller de sidste 40 Aar, kan se nogen Forandring. Ja, man kunde fristes til at spørge:

Proprietær og sparekassedirektør Søren Møller, her 85 år gammel, fulgte til stadighed med i gårdens daglige drift. Her er han i marken med Mette, der havde 4-års fødselsdag. Gårdens hestetrukne selvbinder måtte med tiden finde sig i at blive trukket af en David Brown traktor. De nye tider var ved at vinde indpas på Øster Thirup. Længst til højre Erik Møller og foran Søren til højre står Mette Møller. I barnevognen sidder Søren Møller. Amatørfoto 1956.

har han da aldrig været ung, og hvor-naar bliver han gammel? Saa sporløst er Aarene gaaet hen over ham.

Møller er en noget særpræget Mand, som i sjælden Grad har levet paa god gammel Tradition og Slægtskultur. Han nyder da ogsaa overalt udelt Tillid, Agtelse og Respekt og har derfor heller ikke kunnet undgaa offentlige Hverv, med Stillingen som Direktør i Hjørring Sparekasse som sit absolutte kælebarn.

I de forskellige Institutioner er der altid blevet lyttet til Møllers gode, sunde Vurdering og Raad i en forelig-

gende Sag. Alt hvad Møller paatager sig, er altid i en mønsterværdig Orden. Møller er en meget nationalpræget Mand, som har sine bedste Stunder, naar han omgivet af Hustru og Børn synger vore skønne gamle Nationalsange. Paa Øster Thirup leves et smukt og harmonisk Familieliv; det er et Hjem, hvor vi, hans Venner, altid er glade for at komme. En gammel Ven«.

I 1952 flyttede Søren og Constance ind til et hus på Muhlesvej 7 i Hjørring, hvor de tilbragte deres sidste år.

Øster Thirup fik Erik i forpagtning, og først i 1957 overtog han gården.

Som det havde været almindeligt brugt, når forældre gik på aftægt, så oprettede man også i dette tilfælde en aftægtskontrakt imellem den, der havde overtaget gården, og forældrene som forlod den.

Så sent som den 25. november 1957 oprettede Søren og Erik Møller en aftægtskontrakt. Ifølge denne var Erik Møller forpligtet, »saalænge hans Forældre lever, at levere følgende Ydelsler pr. Aar på deres Bopæl i Hjørring:

- 50 kg Flæsk.
- 25 kg Kalvekød
- 5 Høns
- 10 Kyllinger
- 400 Æg
- et antal Ænder og Gæs efter nærmere Aftale.
- Endvidere leveres af Gaardens Produkter:
- Kartofler, Bær, Frugt og almindelige Grøntsager til mine Forældres og deres Gæsters eget Forbrug.
- En Trediedel af den Honning der avles paa Øster Thirup, samt endvidere Naturgødning til en lille Have.

Værdien af de leverede naturalier blev sat til 325.- kr i 1957-priser. Endelig forbeholdt Søren og Constance sig rådighed over øverste etage på Øster Thirup.

Aftægtskontrakter er altid uhyre interessante, idet de fortæller om, hvad man til enhver tid har produceret og levet af på gårdene. Den foreliggende aftægtskontrakt må være en af de sidste, der er blevet skrevet. Almindeligvis ville der også være indbefattet brændsel til aftægtsboligen, men det var der ikke i denne.

I 1964 døde Constance, men Søren blev endnu boende på Muhlesvej i nogen tid. Han aflagde ofte besøg hos Erik og Christiane ude på Øster Thirup, hvor han nøje fulgte med i årets gang på en stor gård. Søren nåede at blive 95 år. Fødselsdagen blev behørigt fejret på Øster Thirup, hvor blandt andet Poul og Alfhild Møller og Else og Aage Mygind Sørensen var tilrejt fra Skagen. Men den 6. oktober 1966 ville hjertet ikke mere, og Søren døde efter et kort tids ophold på et plejehjem.

Familiekontakten til Skagen

I alle årene opretholdt Thirupfamilien en snæver kontakt med Skagenfamilierne. Man skrev sammen på mærkedagene eller kom på besøg hos hinanden, og børnene holdt sommerferie fra Skagen på Thirup og fra Thirup på Skagen.

Otto Møller fortæller, at han som barn kom til Skagen en gang om året, hvor han boede hos onkel Christian i købmandsgårdens gamle bindingsværksbygning. Til gengæld kom Christians to drenge Knud og Erik hvert år på ferie i 14 dage på Øster Thirup.

I 1925 købte Søren en bil af mærket »King« af købmand Steenberg i Hjørring. Selv om bilen allerede da var 10 år gammel, åbnede den uanede muligheder for kontakt til den store familie i Skagen. Hele familien kunne være i bilen som de kaldte »den rulende veranda«. Børnene blev anbragt på små stole rundt om i bilen, og således placeret kunne man gennemføre den vanskelige ekspedition til Skagen og tilbage samme dag, ofte ledsaget

af passageproblemer på den noget tvivlsomme jordvej mod nord.

I mange år kom maleren Viggo Johansen på Øster Thirup, hvor hans kone Martha voksede op i 1860'erne, når han malede på de kanter, hvilket ofte skete.

Ved Rasmus Møllers begravelse i juni 1916 besøgte Anna Ancher Øster Thirup, og i hendes takkebrev til Constance kan vi læse, at hun tilbragte hele dagen sammen med familien. Hun takkede blandt andet for at de to ældste piger, Else og Mette, sang for hende.

Søren og Constances børn

Som nævnt blev det en stor børneflokk der voksede op på Øster Thirup. Skolegangen fandt sted i Hedeskolen, hvor deres mor Constance havde været lærerinde.

Else, født den 21. juni 1911, kom hjemmefra som 19-årig og blev uddannet som lærerinde. Som den eneste af Søren's børn blev hun bosat i Skagen, hvor hun blev lærerinde på

Ankermedet Skole. I 1940 blev hun gift med Aage Mygind Sørensen, som hun havde mødt på seminariet. I alle de efterfølgende år har Else været tæt knyttet til den gamle Søren Møllebyggerfamilie i Skagen, især til borgmester Søren Møller og hans kone Kathinka og bankdirektør og borgmester Poul og Alfhild, mens de levede. I 1999 er de sammen med Alfhild samt hendes barnebarn, Jette Kinch de sidste fastboende af den gamle familie.

Else og Aage har to børn, Bodil i København og Ellen i Ringe på Fyn.

Mette Cecilie, født den 11. august 1912, blev uddannet som økonoma, og var ved sit giftermål med landmand Christian Dyhr ansat på Bispebjerg Hospital i København. De købte Ravnsøgaard ved Hvalsø, men da det ikke gik så godt for dem der, solgte de den og bosatte sig i Rødovre, hvor Christian i en periode solgte hvidevarer. I 1957 købte de en købmandsforretning i Norgesgade 4 på Amager, som de drev i 10 år. Men perioden med oprettelsen af store indkøbs-

Constance Møller. Amatørfoto 1957. Søren Møller. Amatørfoto foråret 1962.

centre tog efterhånden kundepotentialitet fra dem. En stor Føtexforretning blev åbnet i deres umiddelbare nærhed, og de måtte lukke forretningen i 1967. De flyttede så til Schlegelsgade, hvor Christian genoptog handlen med hvidevarer hos Nilfisk, mens Mette blev økonoma på Frøbelhøjskolen, et børnehaveseminarium på Frederiksberg i København. Christian Dyhr døde i 1989.

Mette Cecilie og Christian fik tre børn, Niels Peter i 1951, Lars i 1953 og endelig Hanne Marie i 1955. Hanne har i en periode været og er fremdeles personlig sekretær for politikeren Svend Auken.

Lars, født den 23. oktober 1913, blev uddannet ved landbruget. Han blev gift den 25. juli 1940 med Esther Jensen Gaden fra Harken og fik samtidig en gård Lille Villerup ved Skallerup, som de havde til 1947, hvor de skiftede til en ny gård, Korsenstved ved Sindal. I 1955 solgte de også denne gård og rejste i 1956 til New York i USA, hvor Lars blev formand i et entreprenørfirma.

Lars og Esther fik sønnen Paul Christian Moeller som i dag bor i staten Massachusetts, USA.

Lars fik knoglekræft og døde i 1962. Hans urne blev fløjet hjem til Danmark og nedsat på Astrup Kirke-

gård, hvor hans grav er den eneste tilbageværende af familiens gravsteder.

Martha, kaldet »Mads«, blev født den 11. september 1914. Martha blev opkaldt efter Lars Møllers Martha, som blev gift med maleren, senere professor Viggo Johansen.

Hun blev gift med proprietær Valdemar Olsen, Almegaard, Højby i Odsherred. Deres ældste barn var Søren, som i dag er gårdejer i Grevinge på Sjælland. Dernæst fik de datteren Margit, som blev gift Dörffer, og som i dag er bosiddende i Lejre.

Deres yngste blev sønnen Hans Møller Olsen. Han overtog gården efter forældrene, og står i dag som dens ejer. Hans forvalter på proprietærgården er i dag Jes Hasselbalch, som er et barnebarn af Kirsten Hasselbalch Mortensen fra Øster Aasholm.

Otto, født den 26. december 1915, blev uddannet ved landbruget. Efter konfirmationen hos pastor Sivertsen

i Hjørring kom han på Halvorsminde Ungdomskole. Kom siden hen på Ask Højskole ved Århus. Otto kom til at tjene som fjerdekarl hjemme på Øster Thirup, og her kom han til at kende kokkepigen, Ingrid Larsen fra Harken særdeles godt, så godt at de blev gift. Købte Gaarden i Tornby i 1945 og drev denne til 1948. Købte derefter Engholm ved Sdr. Harritslev, som han drev fra 1948-83. Bor i dag som pensionist i Hjørring.

Otto fik fire børn, Kirsten, Lene, Jens Otto og Kaj Verner, hvoraf sidstnævnte, som blev uddannet som tømrer, i dag sammen med sin kone driver en stor gård i Jelstrup.

Inger Marie, født den 17. januar 1917, gik på Hjørring Højere Almenskole, hvorfra hun tog realeksamen. Blev i perioden 1936-39 uddannet som hospitalsøkonoma på Hald Folkekuranstalt.

Blev i 1943 gift med købmand Erik Junker Dreieø og flyttede til Odense. Sammen drev de en købmandsforret-

ning i Odenses nordlige kvarter ned mod havnen. I 1967 blev hele kvarteret eksproprieret og nedrevet og dermed også deres købmandsforretning. Allerede i 1966 var familien flyttet til J.L. Heibergsgade 89, hvor Inger Marie bor endnu i dag sammen med datteren Karin. Efter 1967 tog Inger Marie atter arbejde som økonoma.

Inger Marie og Erik Junker Dreieø fik tre børn, Elisabeth i 1945, Karin i 1948 og Hans i 1952.

Kristian, født den 24. marts 1918, eller »Kesse«, som han blev kaldt, var sine forældres øjesten. Han var en nem dreng, som levede op til sine forældres bedste forventninger. Kristian kom ud at tjene i landbruget, og det var meningen, at han skulle

have haft sit levned her. Som 20-årig blev han indkaldt til fæstningsartilleriet i Ringsted, men allerede efter en uges tjeneste blev han indlagt på sygehuset med høj feber. Da det stod klart, at hans sygdom var livstruende, blev hans forældre, Søren og Constance tilkaldt den lange vej fra Hjørring. De nåede ikke at tage afsked med deres elskede søn. Han var død, da de nåede sygehuset. Det blev en voldsom og varig sorg for de to forældre og for de øvrige børn. For selv om man har ti af dem, kan tabet af den ene godt falde tungt og næsten ubærligt.

Kirsten, kaldet »Kek«, født den 16. april 1919. I 1941 blev hun gift med proprietær Erik Hasselbalch Mortensen på Øster Aasholm, Lørslev ved

Hjørring. De fik tre drenge, Finn, Johan og Jørgen. Finn har videreført landbrugstraditionen og driver i dag landbruget på Risø. Hans søn Jes er i dag forvalter hos Kirstens søster Marthas søn, Hans Møller Olsen på Almegaard ved Højby i Odsherred. Johan er bankdirektør i Sindal mens Jørgen er landbrugsrevisor, bosat i Odder. Erik er død, mens Kirsten i dag bor i Hjørring.

Erik, født den 15. september 1921, blev uddannet ved landbruget og blev forpagter af Øster Thirup i 1952 og overtog gården i 1957 efter Søren og Constance Møller.

Han blev i 1949 gift med Christiane Fisker, med hvem han fik fem børn. Den ældste Rita blev født i 1950. Hun er pædagog og bor i dag i Vadum. Mette blev født i 1952. Hun bor i dag i Silkeborg og er bankassistent. Derpå fulgte Søren i 1955. Han blev som 12-årig dræbt ved påkørsel, en tragedie som aldrig er glemt i familien. Så fulgte Birgit i 1957. Hun bor i dag

i Nørresundby og er kontorassistent. Deres sidste Christian blev født i 1961. Han bor i Nørre Halne ved Aalborg og er mekaniker.

Frem til 1966 drev Erik Øster Thirup. Han videreførte familietraditionerne, og den gamle familiegård var fremdeles samlingsstedet for familien ved højtideligheder. Christiane, kaldet Jane, fortæller, at tradition med sang og musik blev holdt i hævd.

Så sent som i 1966 fejrede man på Øster Thirup Søren's 95-års fødselsdag. Fra Skagen kom Poul og Alfhild Møller og Else og Aage Mygind Sørensen, og den gamle hædersmand var en aktiv deltager i festen. Men kort tid efter gav Søren's hjerte op, og han døde den 4. oktober 1966. Straks efter blev Erik alvorligt syg af en blodsygdom, og han døde to måneder senere den 22. december 1966.

Efter Eriks død så Christiane sig ikke i stand til fremdeles at videreføre Øster Thirup, hvorfor den gamle familiegård blev solgt.

Johanne Marie, kaldet »Tulle«, blev født den 19. maj 1925. Hun døde den 2. september 1952, 27 år gammel.

Således blev Øster Thirup æraen afsluttet. Den begyndte i 1853, da Lars Møller sammen med hans far, Søren Møllebygger, fik virkeliggjort Søren's drøm om at få familien genetableret, hvor han selv havde startet livet, og hvor hans far og hans forfædre i mange generationer havde dyrket den Vendsysselske muld. Øster Thirup perioden blev afbrudt i 1874-99, men derpå atter videreført i tre generationer til 1967.

I dag hvor landbrugsvirksomhed er noget ganske andet, end det var tilfældet for 100 år siden, videreføres familiens landbrugstradition stadig af Martins og Cecilies slægt, dels på Sjælland og dels i Vendsyssel af Ottos søn Kaj Verner.

Martin og Cecilie fik 3 børn, 14 børnebørn og 34 oldebørn. Og slægten trives fremdeles.

Peder Nielsen Eskildsen (1824-1906)

Peder Nielsen Eskildsen, kaldt Per Eskildsen, blev født den 16. maj 1824 som søn af tømmermand Niels Larsen Eskildsen og Ane Marie, datter af skipper Peder Bang fra Bangsbostrand. Pers far omkom under en sejlads fra Skagen til Frederikshavn natten mellem den 15. og 16. april 1831, hvorpå Per Eskildsen blev optaget som plejesøn hos sin faster Kirsten Larsdatter Eskildsen og onkel Søren Pedersen Møller, Søren Møllebygger. Han kom således til at vokse op sammen med Møllerbørnene i deres nye gård i Vesterby og blev opfattet som en søn af familien.

Hos Søren Møllebygger blev han stærkt præget af, hvad familien beskæftigede sig med, det omfattende arbejde med træ. På det tidspunkt drev Søren Møller møllen ved Toldergaarden samtidig med, at man var i gang med at opføre Møllerfamiliens nye gård vest for Toldergaarden på nordsiden af Frederikshavnvej. Da Per var blevet konfirmeret i 1838, blev han sat i snedkerlære, hvor ved vi ikke, men ikke utænkeligt på

Hjørringegnen. Da han var udlært, blev han ansat som møllersvend hos Søren Møllebygger, hvor man samtidig havde stor glæde af hans færdigheder som træarbejder.

Han oplyser, at han havde været i kongens tjeneste, og det eneste sted, der kunne være tale om for en håndværker som Per, var ved 11. Bataljon i Aalborg. Tidspunktet må have været efteråret 1843 og samtidig med, at hans fætter Johan Henrik Møller gik på Kathedralskolen i Aalborg.

Den 20. september 1844 blev Per Eskildsen gift med Kirstine Thomasdatter Høyrup, to år før Søren og Kirstens datter Ane Hedvig blev gift med Erik Brøndum. Det er således denne generations første bryllup, og forlovere var Søren Møllebygger og skipper Thomas Pedersen Sørrig. I forbindelse med det unge pars bosættelse havde de fået opført et lille hus tæt på Søren Møllers Gaard, i dag Damstedvej nr. 2.

Lige efter at Kirstine Eskildsen var nedkommet med deres første og eneste barn i januar 1848, døde hun

Peder Nielsen Eskildsen, dagligt kaldet Per Eskildsen, født i Skagen 16. maj 1824, død samme sted 23. marts 1906. Han voksede op sammen med Søren Møllerbyggers børn i Møllers Gaard i Vesterby. Han blev udlært snedker og arbejdede som snedker og tømmer i en menneskealder i Skagen, blandt andet for P.S. Krøyer.

I 1899 malede P.S. Krøyer denne akvarel af Per Eskildsen, der da var 75 år, som fortæller os, hvorledes Skagens gamle snedker så ud. Den er gengivet efter en affotografering også af Krøyer, som han forærede Anna Ancher. Helga Anchers Fonds Samlinger.

Huset set fra øst. Alle fotos Kathinka Møller.

Per Eskildsens hus på Damstedvej nr. 2 i Vesterby. Huset lod han opføre i 1844, netop hvor Kongevejen fra Frederikshavn løber ind i Vesterby. På skiltet står »Til gamle Kirke«.

Per Eskildsens hus
umiddelbart sydøst
for købmandsgården
ca. 1900.

af en blodstyrning, og Per stod nu alene med et spædbarn, som Kirsten Larsdatter Eskildsen kom til at tage sig meget af. Barnet var datteren Kjerstine Thomasine Eskildsen Pedersen, som fik et meget langt liv, idet hun først døde i 1938. Allerede den 20. oktober samme år giftede Per Eskildsen sig med den 20-årige Ane Marie Larsen, og med hende fik han i 1852 Ane Kirstine og i 1855 Niels Lauritz.

Da Søren Møllebygger måtte sælge sin gård til købmand J.O. Bendsen i 1849, tyder meget på, at Per Eskildsen fremdeles havde rådighed over tømrer- snedkerværkstedet på gården, og at denne rådighed muligvis strakte sig helt frem til perioden, hvor P.S. Krøyer boede på gården.

Da Christian Sørensen Møller kom hjem fra Australien og med sin fars hjælp erhvervede købmandsgården i Kappelborg, fik Per Eskildsen bygget et hus med lige syd for købmandsgården, og i dette hus flyttede han og familien ind i 1863. Og her boede han til sin død, tæt på sine barndoms-

»søskende« C.S. Møller og Ane Hedvig Brøndum, idet det meget nære familieforhold og arbejdsfællesskab imellem dem blev opretholdt livet igennem.

Snedkerfaget havde ikke mange udøvere i Skagen på dette tidspunkt, så Per Eskildsen manglede ikke arbejdsopgaver, og især ikke efter at kunstnerne indtog Skagen, efter at Brøndums gæstgivergård var brændt i 1874. Jens Tønnesen fortæller, at Per var både snedker, tømrer, murer og glarmester, og at han kunne bygge et hus uden medhjælp, til det stod færdigt. Han fortæller tillige, at han anvendte planker, master og ræer fra strandede skibe som byggematerialer.

Omkring 1892 gav Marie Krøyer Per Eskildsen tegninger til en stol, som hun ønskede lavet. Om det er sket vides ikke, idet stolen ikke kendes i dag.⁴⁸

P.S. Krøyer udførte en akvarel af Per Eskildsen i 1899 på et tidspunkt, hvor Per var 75 år. Et fotografi af akvarellen gav han Anna Ancher i fødselsdagsgave. Per har sit snedkerforklæde

på, hvorfor han må formodes at være i fuld vigør. Fotografiet findes også i et af Krøyers fotoalbums.

Per Eskildsen fik et nært og fortroligt forhold til Ane og C.S. Møllers børn i købmandsgården, hvor de nærmest opfattede ham som en bedstefar. C.S. Møllers søn, Johan Henrik Møller nedskrev nogle af de historier, Per fortalte om sine egne oplevelser. Ikke alle de overleverede fortællingers detaljer kan holde for en nærmere granskning, men i det hele får man en god indsigt i, hvem Per Eskildsen var, og de stærke oplevelser, som man den gang kom ud for. Der er ingen tvivl om, at Per Eskildsen var en mand, som alle respekterede og så op til. Han var en dygtig håndværker, der var fortrolig med træbehandling, og som videreførte Søren Møllebyggers trætraditioner.

Hvem i familien, der skulle videreføre snedkerhåndværket og -traditionen, og som kunne overtage familiens omfattende træværktøj, blev afklaret derved, at C.S. Møllers yngste søn,

Christian Møller kom i snedkerlære i Hjørring i 1891.

Søren Møllebyggers værktøj kom til at gå i arv til Per Eskildsen og fra ham til Christian Møller i hans møbelsnedkeri, værktøj han tog med sig til købmandsgården, da han nedlagde sit snedkerværksted i 1905. En del af værktøjet ejes i dag af Ib Møller.

Per Eskildsen døde den 23. marts 1906. Han efterlod sig tre børn: Kjerstine Thomasine Eskildsen Pedersen (1848-1938), Ane Kirstine Eskildsen Pedersen (1852-1933) og Niels Lauritz Eskildsen Pedersen (1855-1925).

Epilog

Hermed slutes bogen om Søren Møllebygger og hans efterkommere, men ikke dermed familiens historie. Slægtshistorier har det med, når de bliver nedskrevet, at skabe kraftfelter som tiltrækker sig flere oplysninger om slægternes liv og virke gennem tiden, og sådan vil det også gå i forbindelse med udgivelsen af denne bog. Flere detaljer om familiens levned vil dukke op. Endnu i den aller sidste fase af redaktionens gennemførelse, afdækkedes forbindelsen imellem den kendte naturmaler Rasmus Henrik Kruse og Søren Møllebygger og hans familie. Og sådan vil

det fremdeles være. Men på et tidspunkt må man bryde af for at få de oplysninger, man besidder, udgivet.

Desværre har familiearkiver det med, at de bliver spredt mere og mere ved hvert generationsskifte. Flere og flere ligger med færre og færre oplysninger. Og de få oplysninger vil ofte blive upåagtede med tiden og derpå forsvinde. Derfor skal der hermed fremsættes den opfordring, at såfremt nogen i familien måtte ligge med oplysninger, som ikke er bragt i denne bog eller i andre beskrivelser af familiens levned, at de lader disse, eventuelt i kopi, tilflyde forfatteren af nær-

værende bog eller Ib Møller med den hensigt, at de endelig havner hos Skagen Lokalsamling, hvor mange af familiens arkivalier allerede ligger.

Søren Møllebygger og Kirsten Eskildsdatter fik seks børn. Et barn døde som spæd, mens sønnen Johan Henrik døde som ung uden at få familie. Ane Hedvig Brøndum fik seks børn, men kun et af disse børn, Anna Ancher, blev gift og fik et barn, Helga Ancher, som ej heller fik børn, hvorved denne familiegren uddøde på besynderlig vis.

De tre sidste børn, Lauritz, Christian og Martin fik alle en særdeles

livskraftig efterslægt med i alt 81 tipoldebørn af Søren Møllebygger og Kirsten Eskildsdatter. Og disse er bosiddende overalt i Danmark og Grønland, i Sverige, i USA og Canada og i Brasilien og måske endnu flere steder. Alle er de udsprunget af det lille fjerne bysamfund i Skagen for ca. 200 år siden. En omfattende slægtshistorie og en tilvækst i Skagen bys historie er hermed videregivet til eftertiden.

Samtidig med denne bog udgives en stamtavle over Søren Møllebyggers efterkommere.

Noter

1. Søren Møller fik meget tidligt et nært forhold til Brøndumfamilien, som han livet igennem viste stor loyalitet over for. Den 24. april 1832 købte købmand Chresten S. Degn i en alder af 62 år Havehuset i Østerby af købmand Simon Andersen Brøndum. Han ejede på det tidspunkt det, vi i dag kender som Brøndums Gaard, som han drev som landbrug. Han ejede tillige flere skibe, de såkaldte Skagbriger. Chresten S. Degn blev gift med enken Maren Ane Brøndum, der var søster til Simon Andersen Brøndum. Maren Ane Brøndum havde børn med ind i ægteskabet fra sit tidligere giftermål med Mads Thomsen Houmann, blandt andet Maren Sofie Houmann som blev gift med Johan Henrik Møller i Toldergaarden i Vesterby, og som i 1820 blev Søren Pedersen Møllers madmor, samt Ane Kirstine Houmann som blev gift med Anders Ericson Brøndum med hvem hun fik sønnen Erik Brøndum. Anders Ericson døde i 1835, og Ane Kirstine var blevet indsat som enearving til Chr. S. Degns gård, og da han døde i 1839, førte hun den store forretning videre, indtil sønnen Erik som 25 årig overtog forretningen i 1845. Allerede året efter blev han gift med Søren Møllers og Kirstens ældste

barn Ane Hedvig, og kort tid efter kom de i akut penge nød, hvorpå Søren Møller solgte sine ejendomme i Skagen for at redde Brøndums Gaard.

2. Skagen Borgervæbning blev oprettet i 1801 ved skrivelse af 20. marts fra general Adam Ludvig Moltke i Aalborg som handlede på ordre fra kronprins Frederik, den senere Fr. VI. Borgervæbningen blev opdelt i infanteri og artilleri, sidstnævnte skulle betjene de fire kanoner, som stod på nordsiden af Skagens Odde, der hvor Batterivej i dag ender.

Borgervæbningen var udstyret med farvestrålende uniformer. Borgervæbningens første kaptajner var brødrene Mathias C. Ferslev og Otto C. Ferslev.

3. Thomas Frederik Westenholz var Karen Blixens mors farfar. Han var fra 1807-14 som kaptajn garnisonskommandant i Skagen under Englandskrigen, udsendt fra 3. Jydsk Infanteriregiment i Aalborg. Efter krigen blev han i Skagen, hvor han blev strandingskommissionær, og fik i 1816 borgerskab som købmand. Han fraflyttede byen i 1818. – Hans søn, etatsråd Regnar Westenholz til Matrups, altså Karen Blixens morfar, blev født i Skagen.

Hans datter Ingeborg blev gift med kaptajn Wilhelm Dinesen (Boganis) på Rungstedlund. – En ældre bror til Ingeborg var Torben Westenholz, som blev generalkonsul i England, og det var ham der i 1862 foranledigede, at der blev indsamlet penge til Daphne mindestenen i England. – Karen Blixen var det fjerde barn af Wilhelm og Ingeborg Dinesen. Hun kom til Skagen i 1936-37, hvor hun skrev sin bog om den afrikanske farm.

4. S. Møller, Lodskovad Mølle 29.7.1853 til byfoged Niels West Hoffmeyer i Skagen, brev i Lokalsamlingen i Skagen

5. som ovennævnte

6. Lederen af redningsstationen er opsynsmanden. Han er ansvarlig for materiellets opbevaring og for at mandskabet er til stede. Han fører redningsstationens protokoller og regnskab og træffer beslutning om alarmering af mandskabet i strandingsstilfælde. – Redningsstationens redningsbåd har en bådformand og et antal bådmænd, også kaldet redningsmænd. Når båden var bemandet havde bådformanden kommandoen i denne, og det var ham der besluttede alt vedrørende redningsbådens indsats. Raketap-

paratets folk blev kaldt for betjeningsmænd. Raketapparatet blev anvendt enten fordi det strandede skib har stået for tæt på land eller også fordi forholdene har medført, at det ikke har været muligt at anvende redningsbåden.

Der anvendtes flere typer raketter med rækkevidde på mellem 300 m og 4-500 m. – Strandfogederne havde intet med selve redningsaktionen at gøre. Strandfogedinstitutionen går langt tilbage i tiden. Deres rettigheder og pligter er omtalt i Rentekammerets promemoria af 4. november 1784. Strandfogeden er en øvrighedsperson. Han skal inspicere stranden, når strandinger kan ventes, og han har opsyn med strandinger og bjergninger. Han skal påse, at gods, der blev bjerget, blev opbevaret sikkert, og han skulle forberede bortsalg ved strandingsauktionerne. Hver strandfoged havde tilsyn med et strandlen. Strandfogederne refererede til politimestrene.

Strandingskommissionærerne repræsenterede bjergningsfirmaer. De tegnede på vegne af deres bjergningsfirmaer bjergningskontrakter med de strandede skibes kaptajner.

7. efter Søren Møllebyggers egenhændige kopi

8. som note 7

9. se desuden Nordjyllands Folkeblad, Aalborg 27.12.1876

10. Martha Møller, brev 26.11.1876 til Karl Madsen, Det Kongelige Bibliotek, Håndskriftafdelingen

11. citeret efter Knud Voss, Fruens [Martha Johansen] erindringer, 1975

12. Nekrolog af Walter Schwartz, Politiken 19.4.1932

13. Richard Ancher København 16.7.1952 til Johan Henrik Møller

14. Maren Frænde var født 1875. Berlingske Tidende 11.9.1966.

15. Jan Zibrantzen i Berlingske Tidende 23.6.1967

16. Fra Aalborg Kathedralskoles elevbedømmelser 1842-46, Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg

17. »Examen Artium Petita, Oversigt over 4 Dimittenders Afgang fra Aalborg Kathedralskole med henblik paa at indtræde paa Kjøbenhavns Universitet, Aalborg den 30. Juli 1846«, Universitets arkiv, Rigsarkivet.

18. Stambøger for 11. Bataljon 1848-49, Rigsarkivet

19. Universitets arkiv, Rigsarkivet
20. samme, Rigsarkivet
21. Eksamensbedømmelse 19.6.1852, samme, Rigsarkivet
22. Ansøgning 28.3.1854, Kirke og Undervisningsministeriets arkiv, Rigsarkivet
23. Ansøgning 20.5.1854, samme, Rigsarkivet
24. Finansministeriets skrivelse 29.5.1854 om udbetaling af 50 Rbd. årligt til volontør Johan Henrik Møller, Rigsarkivet
25. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsministeriets skrivelse 19.11.1856 angående forfremmelser blandt ministeriets personale, Rigsarkivet
26. Samme, skrivelse 26.11.1856 vedrørende lønansættelser, bl.a. for Cancellist Johan Henrik Møller pr. 1. december 1856, Rigsarkivet
27. Almindeligt Hospital, København, Journaler 1857, februar, Medicinsk-Historisk Museum, København. Tak til forskningsadjunkt Bodil Homark for hjælp til lokalisering og tolkning
28. Skifterettens behandlingsprotokol 28.2.1857, Landsarkivet for Sjælland, København
29. Øster Thirups arkiv, Vendsyssel Historiske Museum, Hjørring
30. Citater i dette kapitel fra Martha Johansens private papirer er overvejende hentet hos Margrethe Loerges
31. Brevveksling mellem Bodil Faber og Søren Møller april-maj 1943
32. Gunnar Buchwald interview med Tudlik Johansen, Berlingske Tidende 16.2.1969
33. Om Gerda Mezger i *Berlingske Aftenavis* 15.8.1959 (Jane)
34. C.S. Møller Liverpool 15.1.1854 til til sine forældre og søskende. Rækken af breve fortsætter til og med note nr. 42
35. Liverpool 31.1.1854
36. Liverpool 12.3.1854
37. Melbourne 16.6.1854
38. Taradale 17.5.1856
39. Mount Moliagul 4.6.1857
40. Mount Korong 20.6.1857 12.2.1860 (kalder sig Christian S. Miller), 20.7.1861
41. Melbourne 19.8.1861
42. Melbourne 24.1.1862, 2.2.1862
43. *Skagens Avis* jubilæumsnummer 14.3.1938
44. Johan Henrik Møller Skagen 31.7.1888 til Søren Møller
45. se note 2
46. Ulrik Plesner blev født i Vederlø Præstegård den 17. maj 1861. Han kom til Skagen i 1891 som konstruktør ved opførelsen af Højen Fyr. Han gik endnu på dette tidspunkt på Kunstakademiet, men som andre arkitektstuderende tog han sommeropgaver for at tjene lidt ekstra penge til studierne. Plesner boede under sit ophold i Skagen på Brøndums Hotel. Erik Brøndum var netop død året før, og sønnen Degn var herefter blevet hotellets leder. Netop i 1891 overvejede Degn at udvide hotellet, og det blev Ulrik Plesner, der kom til at realisere byggeopgaven. Han var stærkt påvirket af sin lærer på Kunstakademiet, Martin Nyrop, som gik ind for, at man brugte upudsede »ærlige« danske mursten til murværk, idet han lagde afstand til historicismens bygningsmåde. Brøndums nye hotel blev derfor opført i røde mursten, og som den første bygning i Skagen med to etager. Som rådgiver for udsmykningen af hotellets spisestue var Plesner blevet anbefalet den 15 år ældre Thorvald Bindsbøll (1846-1908), som kom til med denne anledning. Det blev indledningen til et langvarigt venskab imellem de to, hvor Ulrik Plesner arbejdede som arkitekt, mens Bindsbøll var hans rådgiver. Dog tegnede Bindsbøll Fiskepakhusene ved havnen.
- Thorvald Bindsbøll var i første række formgiver. Han var en »buldrebas« og en god svirebroder og gik under øgenavnet »Bølle«.
- Ulrik Plesners byggeopgaver blev meget omfattende i de næste 25-30 år. Han stod for de næste udvidelser af Brøndums Hotel, blandt andet i 1897 og senere i 1915 for opførelsen af Admiralsgården som anneks til Brøndums Hotel. I 1894 tegnede han en istandsættelse og udvidelse af Michael og Anna Anchers hus, som dog først blev gennemført i 1913 som følge af Michael Anchers vægelsind. Sammen med Thorvald Bindsbøll gennemførte han i årene fra 1907-10 en istandsættelse og udvidelse af C.F. Hansens Skagens Kirke, idet Bindsbøll dog døde under dette arbejde i 1908.
- I 1914 forestod Plesner opførelsen af Klitgaarden til kongeparret, den såkaldte kongevilla, som i dag er refugium.
- Hans sidste byggeopgave blev opførelsen af Skagens Museum i 1928.
- I alt kom Ulrik Plesner med sit arkitektvirke til at præge det nye Skagen, hvilket han gjorde med stor respekt for de eksisterende bygninger, men samtidig med dristighed til at gå nye veje.
- Ulrik Plesner, som havde et lidt sært og tilknapet væsen, knyttede sig meget tæt til familien på Brøndums Hotel og deltog i alle familiens højtider her. Han døde på Brøndums Hotel den 22. november 1933.
47. Cecilie Møller Øster Thirup 8.7.1931 til Johan Henrik Møller
48. Marie Krøyer u.d. [men formentlig 1892] til Anna Ancher, Helga Anchers Fond

Utrykte kilder

Arkiver

Møllerslægtens familiearkiv (dokumenter, breve, udklip, fotografier) i privateje og Lokalsamlingen i Skagen
Rigsarkivet, København
Kort- og Matrikelstyrelsen, København
Landsarkivet for Sjælland, København
Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg
Stadsarkivet for København
Medicinsk-Historisk Museum, København
Lokalsamlingen i Skagen ved Hans Nielsen
Bjergby-Mygdals Lokalhistoriske Forening ved Jørgen Brogaard
Vendsyssel Historiske Museum, Hjørring
Det Nordjyske Landsbibliotek, Hovedbiblioteket, Aalborg
Sundby Samlingernes lokalhistoriske arkiv ved Ketty Johansson
Arkitekt Christen Justesens private optegnelser, Skagen 1918, privateje

Af familiearkivets breve fra nyere tid er især følgende benyttet

Lars Holst, Skagen 29.4.1914 til Johan Henrik Møller, København; Ellen Krogh, London 13.9.1922 til Marie Møller; Gerda Mezger og Aksel Møller, brevveksling 20.2.1957-3.10.1958; Ane Marie Møller, Nyborg til Johan Henrik Møller, København brevveksling 1913-14; Christian Sørensen Møller (søn af Johan Henrik) British Colombia 4.7.1928 til Axel Møller; samme, Woolford, Alberta, 10.10.1928 til samme; Johan Henrik Møller, København 15.2.1909 til Christian Møller, Skagen; Johan Henrik Møller, Holbæk 16.8.1914 til Marie Møller; Johan Henrik Møller 18.11.1941 til Jens Tønnesen, Skagen; Kathinka Møller, Skagen 1953 til Johan Henrik Møller; Søren Møller 24.10.1958 til Gerda Mezger; Søren Møller, Skagen 15.11.1928 til Johan Henrik Møller; Poul Møller og Aksel Sørensen Møller, brevveksling 1968-77; Johanne Kurtz 16.2.1957 til Ane Cecilie Møller, Aarhus; Matros Edvard Petersen til søsteren Cecilie og Martin Møller ombord på Felicia Kronstad 19.9.1884; Mariane Thomsen, Skagen og Marie Møller, København brevveksling 1909-12; Sofie Torup, Nyborg 8.10.1911 til Ane Torup, København

Desuden har forfatteren 1998-2000 interviewet og korresponderet med

Karen Christensen, Vrå; Hanne Dyhr, Dragør; arkitekt, professor Tobias Faber, København; Eva Hallgren, Virum; murer Bent Hultfeldt, Skagen; faglærer Hans Henrik Jensen, Hasseris; direktør Knud Jensen, Farsø; bankdirektør Jens Ole Jensen, Egnsbank Nord, Skagen; arkitekt Christen Justesen, Skagen; Birthe Kinch, Asaa; direktør Ib Møller, Hadsund; salgschef John Møller, Hillerød; arkitekt Torben Møller, Veng; fhv. gårdejer Otto Møller, Hjørring; gårdejer, borgmester Hans Møller Olsen, Højby Sj.; Margit Dörfer Olsen, Roskilde; Camilla Ottesen, Frederiksberg; Tine Ottesen, Valby; prokurist Lilli Rasmussen, Aalbæk, tidl. Egnsbank Nord; Else Mygind Sørensen, Skagen; Jane Guldbæk Sørensen, Hvorupgård; Rita Sørensen, Vadum; Jonna Torup, Kirke Eskildstrup; professor Peder Worsøe-Schmidt, Nærum

Udvalgt litteratur

- Aktieselskabet Skagens Bank 1916-15. September-1966
- Andersen, H.C.: Skagen og en historie fra klitterne, med en efterskrift af Erik Dal, København 1967
- Anholm, Peter: Sømandsliv og guldfeber, Aabenraa 1981
- Antonsen, Inge Mejer (red.): Michael og Anna Anchers Hus, Vejledning, Skagen 1998
- Christiansen, V. Hartvig: Fra min Barndomstid, Barn af Vendsyssel, III, s. 151-57
- Møller, Anders Monrad: Med korn og kul, 1814-1870, Dansk søfarts historie, IV, 1998
- Dessau, Frederik: Skagen og digterne, Lyngby 1980
- Dronning Alexandrines Julebog, København 1915
- Duus, Jørgen: Silhuetter, skygger på væggen, København 1998
- Fabritius, Elisabeth: Michael Anchers ungdom 1865-1880, Skagen 1992
- Fabritius, Elisabeth: Michael Ancher og det moderne gennem-brud, 1880-1890, Skagen 1999
- Falkekronen, Ib: Havet og lyset, Vendsyssel Årbog 1971, s. 1-108
- Finsen, Helge: Ulrik Plesner, København 1951
- Galster, Kjeld: Aalborg Cathedral-skole 1540-1940, Aalborg 1940
- Grøntved, Holger: Slægtens spor, en anetavle, Hjørring 1978
- Gaardboe, A. Peter: Smed Jens, Jysk Historie og Topografi, VIII, Aalborg 1880-81
- Hardervig, Bent: Det var en herlig tid, Gl. Skagen 1984
- Hartmann, Sys (red.): Huse i Skagen, I-II, Skagen Kommune og Fredningsstyrelsen 1982
- Henriksen, Liselotte: Karen Blixen, en håndbog, København 1988
- Houkjær, Christian: Liv og kunst i Skagen, København 1964
- Houkjær, Christian: Anna Ancher, en skagenspige, Dronningmølle 1984
- Holm, Poul: Aalborg og søfarten gennem 500 år, Aalborg 1999
- Holst, L.: Minder fra Skagen, Skagen 1924 (Samlinger til jydsk Historie og Topografi, 1907)
- Kjærboe, Jette (red.): Viggo Johansen, Kastrupgaardsamlingen 1996 (tekster af Elisabeth Fabritius, Birgit Hessellund, Inga Zachau)
- Klæbel, V. Chr. og Knud Voss: Mennesker og kunst på Skagen, Lyngby 1978
- Klitgaard, C.: Skagen Bys Historie indtil 1870, Skagen 1928
- Knudsen, Johan: Frederikshavns Bank 1892-Sjette Maj-1917
- Kristensen, Johs. Evald Tang: Rasmus Henrik Kruse, natur-maler og antikvar, København 1979
- Larsen, Arne: Jeg husker, Skagen 1993
- Larsen, Chr. Hansen: Skagen, Illustrerede Rejsebøger nr. 11 a-b, København 1919
- Larsen, Chr. Hansen: Skagens-fiskere og skagensbørn, Skagen 1985 (Vor Ungdom 1903)
- Loerges, Margrethe: Et solstref i en stue i Skagen, portræt af Anna Ancher, København 1978
- Loerges, Margrethe: Marie Krøyer, portræt af kunstnerens hustru, København 1979
- Loerges, Margrethe: I medgang og modgang, portræt af kunstneren Viggo Johansens hustru Martha Johansen, København 1980
- Loerges, Margrethe: Anna Ancher, København 1984
- Lund, Hakon og Anne Lise Thygesen: C.F. Hansen, København 1995
- MacGregor, David R.: Merchant Sailing Ships 1850-1875, London 1884
- Madsen, Karl: Skagens Malere og Skagens Museum, København 1929
- Mentze, Ernst: Skagens guldalder, en epoke i dansk malerkunst, København 1967
- Mentze, Ernst: P.S. Krøyer, kunstner af stort format med brændte vinger, København 1969
- Mølbjerg, Ingvar: Møller og møllere i Vendsyssel fra middelalder til vor tid, Skørping 1998
- Nielsen, Hans: Skagens vejnavne, Skagen 1989
- Nielsen, John: Hovedlinier i Fyrvesenets historie fra 1830-1945, Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, Årbog 1960
- Ottosen, Michael: Ulrik Plesner, Arkitektskolen, Århus 1984
- Ræder, J.: En sommerferie på Skagen, Skagen 1934
- Schwartz, Alba: Skagen før og nu, I-II, København 1912-13
- Schwartz, Walter: Skagen i nordisk kunst, København 1952
- Skagen, en illustreret Fører, København 1909
- Svalgaard, Robert: Redningsvæsenet – 125 år, København 1977
- Saabye, Marianne (red.): P.S. Krøyers fotografier, Den Hirschsprungske Samling 1990 (tekster af Elisabeth Fabritius, Marianne Saabye)
- Endvidere talrige avisartikler i Skagens Avis, Vendsyssel Tidende, Frederikshavns Avis, Jyllandsposten

Personregister

- Søren Møller (Møllebygger) og Kirsten Eskildsdatter er udeladt af personregisteret
- Abell, Kjeld, forfatter 125
Ahlfeldt-Laurvigen, Sophus Frederik Ferdinand greve, byfoged 91
Albertsen, Lise, lærerinde 242
Albrechtsen, Carl, kommunalpolitiker 233
Alexandra, dronning af England 175
Alexandrine, dronning af Danmark 87, 88, 119, 120, 175, 177, 225, 244
Alfonso, konge af Spanien 176
Ancher, Anna, født Brøndum, maler 21, 54, 70, 76, 78, 80-94, 114, 117-125, 176, 193, 210, 228, 233, 266, 272
Ancher, Helga, maler 54, 77, 81, 83, 86, 88-94, 117, 229, 233, 243
Ancher, Michael, maler 54, 70, 76, 78, 81-91, 114, 116, 123, 149, 150, 176, 189, 193, 200, 212, 218, 229
Ancher, Richard, kunsthändler 86
Andersen, B., opsynsmand ved redningsstation 60, 61
Andersen, Bertel, købmand 136
Andersen, Christen, gårdfæster Houen 13
Andersen, H. C., forfatter 80, 84, 99, 132, 149
Andersen, H.N., reder, ØK 119
Andersen, Jacob, købmand 136, 227
Andersen, Niels 195
Andersen, Thomas Chr., møller 42
Andreassen, Iver, redningsmand 64
- Ballegaard, Kirsten Friis 236
Balling, Søren, præst i Mygdal-Bjergby 17
- Bandsholm, Jens, proprietær 255, 256
Bang, Peder, skipper, Bangsbostrand 270
Beck, Vilhelm, præst i Ørslev 93, 94
Bendsen, Hans, købmand, bager og møller 42, 46, 51
Bendsen, Jens Ole, købmand 29, 39, 42, 46, 51, 272
Bendsen, Maren Louise, (Vester-Bendsen) 29, 115
Bengtsson, Bodil, f. Mygind Sørensen 267
Berg, Carl, borgmester 232
Berg, Johan, Christopher Rudolf, præst i Skagen 53
Bergen, Georg, byfoged 32
Bergen, Rasmus Jensen, købmand 31, 143
Bergen, Rasmus Steffensen, købmand i Skagen og Frh. 31, 74
Berger, Birgitte 248
Berger, Carl, hollænder 248
Bergsøe, professor 101
Bertelsen, Neel Holm, biolog 249
Bindesbøll, Thorvald, arkitekt 119, 190
Bindslev, Martin 235
Björck, Oscar, svensk maler 54
Bladt, Matthias, K.F.C., elev på Aalborg Katedralskole 98
Blicher, Steen Steensen, forfatter, præst 52, 149
Blixen, Karen, forfatter 18, 80
Bloch, Christen, keramikker 124
Block, Andreas Christian 127
Boeck, Oscar Valter, præst i Skagen 93, 94
Boesen, Valdemar, student fra Aalborg Katedralskole 98, 101
- Borup, gårdejer på Knaverhus, senere Karlsminde 13
Brandes, Georg, litteraturhistoriker, forfatter, kritiker 119, 122
Brandstrup, Ole, teateranmelder, forfatter 125
Brodersen, Hans, kæmner 229
Brodersen, Henny 87, 229
Brun, Alexander, ejer af Louisiana 155
Bruun, Anders Larsen, præst 68
Bruun, skipper 142
Bruun, Christian, malermester 146
Brøndum, Agnes, lærerinde 77, 79, 89, 93, 94, 147, 154, 190, 195, 216, 214
Brøndum, Anders, købmand 73
Brøndum, Ane Hedvig, f. Møller 15, 46, 51-55, 70, 72-85, 91, 94, 100, 106, 112, 132, 136, 149, 253, 260
Brøndum, Anne Kirstine 52, 73, 74, 75
Brøndum, Chresten Degn, gæstgiver, hotelejer 77-86, 89, 90, 94, 95, 123, 125, 174, 184, 229, 233
Brøndum, Erik, købmand, gæstgiver 46, 51-57, 70, 72-79, 82, 85, 91, 94, 99, 100, 106, 112, 136, 137, 149
Brøndum, Hulda 77-83, 88, 89, 92, 94, 259
Brøndum, Johan Henrik (John), styrmand 77, 83, 89, 94, 95
Brøndum, Maren Andersdatter 73
Brøndum, Marie Sofie 77-83, 88, 89, 91, 92, 94,
Brøndum, Simon Andersen, købmand 52
Buchwald, Magnus von, ejer af Lerbæk 107
Buult, Christian, Snevre 41
Büriel, Ester, sygeplejerske, g.m. Knud Møller 180, 235
- Bødker, Henrik, forbjærger 136
Bødker, S.I. 230
Børresen, Søren Christensen 143
Baagøe, Carl E., maler 65
- Carlsen, Carl, fisker 204
Christensen, Harry, møbelsnedker 246
Christensen, Helene, lærer, organist 79, 114, 117, 120, 122
Christensen, Henrik Snabe, lærer, kasserer 68
Christensen, Niels, gårdejer, Gjøggaard 15
Christensen, Christen, Uslev 15
Christensen, Jens, (Smed Jens), Lodskovad 40, 42, 55, 56
Christensen, Karen, Uslev, g.m. Morten Sørensen 13
Christensen, Karen, datter af Rasmus Møller 181, 209, 212, 261
Christensen, Kiersten, f. Mortensdatter 11, 12, 13, 15, 16
Christensen, Ole, gårdejer, Bjørnager 42, 58, 59
Christensen, Peder, Thirupmark 209
Christensen, Peder, Tversted 13
Christian I, konge af Danmark 31
Christian VIII, konge af Danmark 99
Christian IX, konge af Danmark 147, 148, 203
Christian X, konge af Danmark 84, 88, 90, 119, 147, 175, 177
Christiansen, Jens A., kusk 164, 225
Christiansen, Kirsten, f. Møller 268
Christiansen, V. Hartvig, bankdirektør 225, 230, 231, 234

- Christoffersen, Lizzi, g. m. Knud Møller 179, 180, 235
 Chulalongkorn, konge af Siam 175
 Claudi, Christopher Behrend, justitsråd 60, 61, 63
 Clausen, Julie 217, 226
 Clausen, Simon Groth, ejer af Odden 13
 Colding, Peter, overlærer v. Aalborg Kathedralskole 98
 Cronberg, J.S., svensk skibsfører 202, 203
 Dagmar, kejserinde af Rusland 29, 175, 176
 Dahlerup, C.F. overklitfoged 229
 Dalbro, Ninna 236
 Dalsgaard, Christian Klarup 204, 205, 206, 207, 208, 225
 Dalsgaard, Christoffer Kristensen, fiskeskipper 152, 200-208, 225, 228, 229, 241, 243
 Dalsgaard, Marie, født Møller 152, 155, 186, 188, 200-207, 214, 228,
 Dantzer-Sørensen, H., bankdirektør 229
 Davidsen, Marie 125
 Degn, Chresten Jensen, købmand 31, 52, 73, 74, 252
 Degner, gårdejer på Vanggaard v Hjørring 258
 Dirckinck-Holmfeldt, Lissen 120
 Drachmann, Holger, maler, forfatter 77, 78, 80, 89, 95, 149, 159
 Drejøe, Elisabeth Junker 268
 Drejøe, Erik Junker, købmand 268
 Drejøe, Hans Junker 268
 Drejøe, Inger Marie Junker, f. Møller 268
 Drejøe, Karin Junker, 268
 Dybro, Christian 112, 255
 Dyhr, Christian, købmand 267
 Dyhr, Lars, gårdejer, udvandret til USA 267
 Dyhr, Hanne, ministersekretær 267
 Dyhr, Mette Cecilie, f. Møller 90, 260, 265, 267
 Dyhr, Niels Peter 267
 Dörffer, Margit 267
 Eisenhardt, Holger 126
 Eisenhardt, Ida, f. Madsen, g.m. Kaj Eisenhardt 126
 Eisenhardt, Kaj 126
 Eisenhardt, Karen, f. Madsen, g.m. Holger Eisenhardt 126
 Erichsen, Frederik E. E., byfoged 84, 106
 Eriksen, Niels, sognefoged 68
 Eriksen, Inger Nielsdatter, madam 86
 Eskildsen, Christian, redningsmand 64
 Eskildsen, Niels 138
 Eskildsen, Niels Larsen 270
 Eskildsen, Peder Nielsen (Per), snedker 138, 148, 188, 270-273
 Eugen, prins af Sverige, maler 119, 124
 Faber, Arne, overlæge 126
 Faber, Bodil, f. Johansen 113, 120-122, 126
 Faber, Tobias, arkitekt, professor 126
 Faber, Viggo, læge, professor 126
 Fabricius, Jens Martin, købmand, konsul 67, 70, 137, 146
 Feilberg, Ludvig, præst i Skagen 31
 Ferslev, Otto Christian, strandingskommissionær 18, 96
 Formunt, Ellen Sofie, f. Møller 148, 152, 200
 Fredborg, J., medlem af Skagen Museums bestyrelse 179
 Frederik VI, konge af Danmark 13
 Frederik VII, konge af Danmark 99, 104
 Frederik VIII, konge af Danmark 90, 175
 Frich, Johan Frederik Joachim, byfoged 68, 136
 Frieda, Simet, wienerpige 177
 Frænde, Maren, tjenestepige 91
 Gaden, Esther Jensen 267
 Georg III, konge af England 13
 Gersbøl, Willy, kommis, købmand 180, 185, 242
 Giern, J.B. Goll, byfoged i Århus, student fra Aalborg Kathedralskole 98, 122
 Gjessing, Roma, g.m. Erik Madsen 126
 Goldschmidt, M., forfatter 149
 Gottschalk, Albert, maler 189
 Gram, Frederik, huslærer 16
 Grundtvig, N.F.S., præst, salmedigter 77, 99
 Grüner, Thyra, hotelejer af Cimbria 238
 Guldborg-Sørensen, Jane 111, 266, 268
 Gøpel, Ella 126
 Gaardboe, A.P. sogneforstander 68
 Hall, C.C., kirke- og undervisningsminister 104,
 Hallgren, Eva, f. Møller 190, 200, 223
 Hansen, Alfred, arkitekt 54
 Hansen, C.F., arkitekt 120
 Hansen, Evald, urmager 250
 Hansen, Hans, bundgarnsfisker 231, 242
 Hansen, Laura g. m. Peter Hansen 235
 Hansen, Poul 249
 Hartmann, Henrik, postmester i Hjørring 107, 108
 Hasselbalch, Finn, gårdejer 268
 Hasselbalch, Jes, forvalter 267, 268
 Hasselbalch, Johan, bankdirektør 268
 Hasselbalch, Jørgen, landbrugsrevisor 268
 Heilmann, Allan, overklitfoged 243, 244
 Heilmann, Biddy, spillelærerinde 246, 250, 251
 Hesselholdt, Jenny 215, 218, 246
 Hinriksen, præst i Bjergby 96, 97, 98
 Hjorth, Peter, gårdejer, Kandestederne 146
 Hoffmeyer, Niels West, byfoged 52, 53, 74
 Holm, Nanna 107, 109, 113, 114, 115, 120
 Holm, Svend, købmand i Nexø 107, 109
 Holst, Fritz, kontor 174
 Holst, Jens, søn af købmand Lars Holst 193
 Holst, Lars, købmand 67, 137, 143
 Holst, Johanne Margrethe, f. Brøndum 74
 Holst, Rasmus Christensen, købmand, gæstgiver 74, 75
 Holst, Sven, kgl. vejer, måler og vrager 244
 Hornemann, Frees, søn af læge Hornemann 229
 Houkjær, Christian, forfatter 94
 Houmann, Mads 73
 Houmann, Maren Sofie, g. Ferslev, Møller og Weise 18, 27, 73, 75, 96, 99
 Høffding, Harald, professor 119
 Høm, Hans 133
 Høm, Niels Peter, købmand 68, 136, 137

- Høm, Lauritz, lærer 21, 27, 73, 96, 107, 127, 133, 252
Høyer, Th., silke- og klædehandler, København 73
Høyrup, Kirstine Thomasdatter, g. m. Per Eskildsen 270
- Ibsen, C. strandingskommissionær 18
Irminger, Valdemar, maler 119
- Jarnum, Axel J., overlæge 240
Jarnum, Gudrun 240
Jacobsen, Herman, købmand 236, 237
Jacobsen, Holm, malermester 231
Jakobsen, Lene, f. Møller 268
Jensen, Anders, gårdfæster Houen 13
Jensen, Birgit Møller, f. Møller 268
Jensen, Christen, Smed Jens søn 55, 56
Jensen, Ernst August, hestehandler 235
Jensen, Hans Henrik, handelsskolelærer 235, 236
Jensen, Jens Christian, redningsmand, formand 64
Jensen, Knud, foderstofforhandler 235
Jensen, Poul Nedergaard, Århus, arkitekt 144, 145
Jensen, Rasmus 52
Jeppesen, Jacob, møller 39
Jespersen, lærer, Jelstrup skole 258
Jespersen, Christen, Skeen Mølle 112
Johansen, Carl, overlærer 93
Johansen, Ellen Henriette, g. Ottesen, maler 115, 116, 120, 124
Johansen, Fritz, zoolog 111, 115, 116, 119, 120, 123, 124, 125
- Johansen, J., medlem af Skagen Museums bestyrelse 179
Johansen, Jens, opsynsmand 243
Johansen, Lars, cand.jur. 115, 116, 118, 120, 121, 125
Johansen, Nanna, billedhugger, g. m. Sigfred Ullman 120, 121, 122, 126
Johansen, Martha, f. Møller 29, 30, 70, 77, 88, 90, 91, 92, 109-125, 150, 151, 159, 181, 186, 191, 193, 212, 233, 266
Johansen, Tudlik, teaterdirektør 125
Johansen, Viggo, maler 29, 30, 54, 90, 91, 92, 108, 114-125, 150, 151, 154, 155, 159, 181, 186, 189, 193, 217, 218, 266
Johnsen, Else, sygeplejerske 39
Jungersen, Thøger Grønberg, forpagter, Sindal Præstegård 256
Justesen, Christen, arkitekt 36-39
Justesen, Christen, jun., arkitekt 39-39
Justesen, Marinus 36
Juil, Birthe 248
Jørgensen, Bertel 40
Jørgensen, Peter L., strandfoged 29
Jørgensen, Thorvald, arkitekt 29, 241
- Kierkegaard, Søren, forfatter, filosof 99
Kierulf, Iver, studerende ved Aalborg Katedralskole 98
Kinch, Birthe, f. Møller 231, 238, 242
Kinch, Carl Gustav 240
Kinch, Jette, hospitalslæge 240
Kinch, Michael, civilingeniør 240
Kjelder, Niels, opsynsmand 67, 86
Klarup, Rasmus Nielsen, (Rasmus Rump), fisker 138, 139
- Klæbel, Victor Christian, apoteker 82, 83, 92, 178
Knep, Christian Thomsen, redningsmand 64
Knep, Karen, tjenestepige 30
Knep, Søren Thomsen, redningsmand 64
Kohl, Louis von, forfatter 126
Krag, N.B., censor ved Aalborg Katedralskole 98
Krage, Søren, Uggerby, folkemindesamler 143
Krogh, Christian, norsk maler 91
Krogh, Hans, direktør 200
Krogh, J. købmand, strandingskommissionær 66, 68
Kruse, Rasmus Henrik, naturmaler, gartner 32, 33
Kruse, Lars, redningsmand 66, 251
Krøyer, Marie, f. Triepcke 117, 272
Krøyer, Peder Severin, maler 29, 54, 83, 86, 91, 94, 116, 117, 118, 121, 123, 150, 155, 188, 189, 218, 243, 270
Kurtz, Christian Johan, købmand i Følle 186
Kurtz, Johanne 187, 189
Kurtz, Kirstine, f. Møller 151, 155, 182, 186, 187, 188, 200
Kyhn, Vilhelm, maler 85
- Lambeck, murer, Hobro, C.S. Møllers svoger 183
Lange, Ellen, f. Mygind Sørensen 267
Lange, Philip de, bygmester, arkitekt for Søetaten 31
Larsen, Ane Marie, g. m. Per Eskildsen 272
Larsen, Anton, Uggerby 143
Larsen, Christian Hansen, kontor 207
- Larsen, Godtfred (Bjørnsbæk), gartner 253
Larsen, Hansine Marie, Højen 195
Larsen, Jens, gårdejer 253
Larsen, Peder, proprietær 256
Lehmann, Orla, minister 99
Levin, købmand i Randers 128
Lind, Mogens, journalist 174
Lindholm, Arthur 224
Lindholm, Ellen, f. Torup 221, 222, 224
Locher, Carl, maler 78, 149
Locher, Anna Marie Frederikke, f. Gyllich 87
Loerges, Margrethe, forfatter 122
Lofthus, Else, datterdatter af Karl Madsen 190
Lund, Lars Møller, lærer, Skallerup Skole 252
Lund, Ole Christian, byfoged 20
Lundholm, P., sognepræst i Astrup 112
Lønborg, Kathrine 126
Lønstrup, Hedevig 30
Lønstrup, Peter, redningsmand 64
- Madsen, Erik 126
Madsen, Henriette, f. Møller, g. m. Karl Madsen 70, 90, 109, 111-114, 116, 121, 126, 150, 212
Madsen, Henrik Sofus (Henry) 115, 125, 126
Madsen, Kai, produkthandler 241
Madsen, Karl, maler, kunsthistoriker 54, 70, 90, 111, 114, 115, 119, 122, 123, 126, 149, 150, 189, 190, 212
Mannerheim, Gustaf, finsk feltmarskal 177
Marie, prinsesse af Orléans, maler 119
Mecklenburg-Schwerin, storhertugparret af 175

- Melsen, Ingeborg (jomfru Storm) 86
 Meyer, Th., fyrmester 65
 Mezger, Gerda, f. Johansen 115, 120, 125, 126, 193
 Mezger, Max, forfatter 126
 Moeller, Paul Christian 267
 Moibing, Jens, bygningsarbejder 52
 Monrad, Ditlev Gothard, biskop, minister 60
 Mortensen, Erik Hasselbalch, proprietær 268
 Mortensen, Kirsten (Kek), f. Møller 268
 Mosbjerg, M.P., skipper 174
 Munch, Christine, København 154
 Munch, S.T., Pors, ejer af Odden 13
 Mylius-Erichsen, L. polarforsker, forfatter 123, 125, 202
 Møller, Agnes, g. m. Rasmus Møller 209, 210, 261
 Møller, Aksel Sørensen, søn af Johan Henrik Møller 200, 223, 234
 Møller, Alfchild, f. Holm Jacobsen 231, 232, 235, 241, 242, 243, 266, 267, 269
 Møller, Asger Steen, teknikum ingeniør 237
 Møller, Ane Marie, f. Rasmussen, g. m. C.S. Møller 112, 138-153, 161, 162, 187, 198, 220, 221, 222, 272
 Møller, Caroline Cathrine, f. Holm, Øster Thirup 107-115
 Møller, Cecilie, f. Pedersen, Øster Thirup 90, 92, 139, 196, 209, 228, 252-259
 Møller, Christian, brygger og snedker 139, 141, 180, 181, 186, 189, 193, 198, 209, 210, 213-220, 225, 226, 243
 Møller, Christian Sørensen (C.S.), købmand 21, 51, 54, 67, 68, 72, 76, 79, 106, 112, 123, 127-160, 161, 162, 186, 190, 198, 204, 215, 216, 225, 253, 272
 Møller, Christian Sørensen, søn af Johan Henrik Møller 200
 Møller, Christiane, f. Fisker, Øster Thirup, se Guldborg-Sørensen
 Møller, Christine, etnografistuderende 251
 Møller, Constance Mathilde, f. Ottesen, Øster Thirup 90, 228, 260-266
 Møller, Ellen Sofie, g. Formundt, se Formundt
 Møller, Erik, (Hans Erik), trafikinspektør i DSB 151, 183, 219, 220, 225, 227, 228, 236, 237, 266
 Møller, Erik, proprietær, Øster Thirup 111, 265, 266, 268
 Møller, Esther, f. Jensen Gaden, se Gaden
 Møller, Gerda, datter af Laurits Møller 212, 213
 Møller, Gudrun, f. Jacobsen 236, 237
 Møller, Henriette, Øster Thirup, d. 1860 108, 109
 Møller, Ib, direktør, grundlægger af Trip Trap 215, 231, 240, 241-249, 272
 Møller, Inger, f. Wanting 245, 248, 249
 Møller, Ingrid, f. Larsen 268
 Møller, Janne, medicinstuderende 251
 Møller, Jens, redningsmand 64
 Møller, Jens Otto 268
 Møller, Jette, f. Hendriksen 237
 Møller, Johan Henrik, Møller, strandingskommissionær, 18, 35, 96, 190
 Møller, Johan Henrik, cand.polit., kancellist 21, 31, 53, 57, 69, 71, 9-106, 270
 Møller, Johan Henrik, kgl. vejer, måler og vrager 86, 106, 162, 186, 189-195, 209, 214, 215, 223-224, 226, 234, 235, 259
 Møller, Johanne, f. Clausen, g. m. Christian Møller 179, 181, 188, 214-220, 225, 226
 Møller, Johanne Marie (Tulle) 269
 Møller, John, salgschef 218, 237
 Møller, John Christian, automekaniker 237
 Møller, Kaj Verner, tømrer, gårdejer 268
 Møller, Kaj Aage, søn af Laurits Møller 212
 Møller, Kirstine 21
 Møller, Knud, købmand 151, 179, 180, 219, 220, 225, 227, 228, 234, 266
 Møller, Kristian (Kesse) 268
 Møller, Lars, redningsmand 63
 Møller, Lars, Øster Thirup, d. 1860 108
 Møller, Lars, Øster Thirup 264, 267
 Møller, Laura Marie, f. Larsen, g. m. Johan Henrik Møller 106, 195, 196, 199, 224
 Møller, Laurits, søn af C.S. Møller, gårdejer, købmand 186, 189, 193, 211, 212
 Møller, Lauritz (Lars), proprietær på Øster Thirup 15, 21, 51, 54, 58, 68, 69, 70, 76, 77, 79, 90, 107-113, 256
 Møller, Marianne, grafisk designer 237
 Møller, Marie, f. Høgenhaug 211, 212, 213
 Møller, Margit, datter af Laurits Møller 213
 Møller, Martin, proprietær på Øster Thirup 21, 51, 70, 79, 92, 106, 108, 112, 118, 128, 139, 140, 193, 196, 209, 225, 252-258
 Møller, Niels Pedersen, redningsmand 64
 Møller, Nicolaj, dæksmand 142
 Møller, Otto, gårdejer 266, 267, 268
 Møller, Peter Christian 106
 Møller, Poul, bankdirektør, borgmester 141, 142, 143, 151, 152, 167, 183, 185, 188, 217, 219, 220, 225-235, 238-244, 251, 266, 267, 269
 Møller, Rasmus, husmand, Thirupmark 152, 186, 193, 209, 210, 211, 212, 261, 266
 Møller, Rikke, butikschef 245, 248, 249
 Møller, Søren, Øster Thirup 108
 Møller, Søren, købmand, borgmester i Skagen 92, 123, 140, 149, 153-185, 190, 198, 200, 204, 207, 209, 214, 218, 220, 226, 232, 234, 238, 259, 267
 Møller, Søren, proprietær på Øster Thirup 90, 111, 153, 209, 228, 252, 259-266
 Møller, Søren, PhD i mikrobiologi 245, 248
 Møller, Torben, arkitekt 232, 249, 250
 Møller, Vibeke, datter af Erik Møller 237
 Maarbjerger, Jacob, pressefotograf, g. m. Camilla Ottesen 124
 Nebelong, N.S., arkitekt 60, 135
 Neidhard, Georg, cand.phil., lærer 154, 191, 193
 Neumann, C., maler og tegner 149
 Nibe-Hansen, H., borgmester i Skagen 233
 Nicolaj II, zar af Rusland 29, 176
 Nielsdatter, Ane 139
 Nielsdatter, Karen Margrethe, Skallerup 252
 Nielsen, Albert 164
 Nielsen, Anne Marie Carl, billedhugger 119, 174
 Nielsen, Carl, komponist 119, 174
 Nielsen, Jens, gift med Agnes Møller, husmand 210

- Nielsen, Thomas, fabrikant, Hjørring 252
 Normann, Harald, sømand 207
 Normann, Niels 193
 Norvin, Ingelise 235
 Nyrop, Martin, arkitekt 123
 Obel, Ole Frederik, elev på Aalborg
 Kathedralskole 98
 Oldeshausen, professor ved Kiel
 Universitet 99
 Olsen, Hans Møller, proprietær 267, 268
 Olsen, Martha, f. Møller 264, 267
 Olsen, Søren Møller, gårdejer 267
 Olsen, Valdemar, proprietær, borgmester
 i Højby S. 267
 Olesen, Peder, gårdejer, Hundeleve 252
 Olesen, Thomas, gårdejer, Hundeleve 252
 Oscar II, konge af Sverige 82, 174
 Osten, van d., stiftsamtmænd 31
 Ottesen, Camilla 124
 Ottesen, Jesper 124
 Ottesen, Johannes, maler 124
 Ottesen, Maria Elisabeth, maler 124
 Ottesen, Monica 124
 Ottesen, Tine 124
 Ovesen, kunstdrejere 164
- Packness, Ejnar, arkitekt 248
 Paludan-Müller, F., forfatter 99
 Paulsen, Julius, maler 119
 Pedersen, Ane Kirstine Eskildsen 272
 Pedersen, Inger, f. Torup 221, 222
 Pedersen, Ingrid 190
 Pedersen, Kjerstine Thomasine
 Eskildsen 272
 Pedersen, Niels Lauritz Eskildsen 272
 Pedersen, Regnvald, g.m. Inger Torup 224
- Pedersen, Søren Chr. (Søren Thy) 42, 141
 Petersen, Erik, ejer af Galleri Gl. Strand 124
 Petersen, Eilif, norsk maler 91
 Philipsen, Th., maler 119
 Place, C.A.de, sognepræst i Skagen
 93, 191, 212
 Plesner, Ulrik, arkitekt 80, 86, 93, 119, 229
- Quistgaard, Berthe, skuespillerinde 125
- Rasmussen, Helga Bom, civilingeniør 189
 Rasmussen, Knud, grønlandsforsker 123
 Rasmussen, Knud, kapelmester 125
 Rasmussen, Kristen, (»Ras«), viceskole-
 inspektør 238, 242, 243
 Rasmussen, Lotti 238
 Rasmussen, Vibeke Dyrnesli, hospitals-
 laborant 251
 Reinhard, Chr. Fred. Nikolaj,
 distriktslæge 67
 Richter, Ellen, borgmesterinde 87
 Ring, proprietær på Nørre Elkjær 55
 Ring, L.A., maler 197
 Rode, Ebbe, skuespiller 125
 Ruth, Hans Chr. 198
- Santesson, Bernt, grafiker 246
 Saxild, Augustinus, bager 31, 46, 86
 Saxild, Ella 92
 Saxild, Engel 92
 Schierup, Hans Bech, distriktslæge 191
 Schmidt, Karin, bibliotekar 241
 Schrøder, Kay, dyrlæge, g.m. Maria
 Elisabeth Ottesen 124
 Schrøder, Lise, Birkerød 120
- Schwartz, Alba (Sofie Albertine),
 forfatter 77, 78, 114, 184
 Schwartz, Otto Georg, byfoged 83
 Schwartz, Walter, maler, forfatter 76
 Schwartzkopf, Chr. Frederik,
 kancelliraad 104
 Segelche, brønderiejer, Hjørring 252
 Simonsen, Niels Chr., bådformand 64
 Simonsen, Søren Chr. 52
 Sivertsen, pastor, Hjørring 264, 267
 Skomager, Laurits 139
 Skomager, Søren 139
 Skredsvig, Christian, norsk maler 149
 Smed, Søren 41
 Steenberg, købmand, Hjørring 262, 266
 Stringer, Frode, ejendomsmægler
 i Canada 187
 Stringer, Michael, Hawaii 187
 Stuhr, Immanuel, direktør 248
 Stuhr, Peter Philip 248
 Stuhr, Sven, ingeniør 246
 Støtt, Cræn, murmester 86, 203
 Støtt, Marinus, handelslærling 163, 164
 Suhr, Ida, godsejer 88
 Switzer, Emil Zeuthen, bjergnings-
 selskabssejer 67
 Søholm, Erik, manufakturspedient 240
 Søholm, Kirstine, manufakturhandler
 152, 238
 Søholm, Peter, lærer 240
 Sørrig, Thomas Pedersen, skipper 270
 Sørensen, skræddermester 231
 Sørensen, Chresten, snedkermester 251
 Sørensen, Ane Kirstine, f. Møller
 252, 257, 259
 Sørensen, J. Chr. Tornby, møller 36, 39
- Sørensen, Martin, møller 39
 Sørensen, Morten Ladefoged, gårdejer
 på Knavre 11, 12, 13, 16
 Sørensen, Peder Christian, gårdejer
 på Knavre 13
 Sørensen, Rita, pædagog 268
 Sørensen, Søren Christian, drifts-
 assistent 259
 Sørensen, Aage Mygind, viceskoleinspektør
 185, 232, 266, 267, 269
 Sørensen, Else Mygind, f. Møller, lærerinde
 90, 185, 232, 257, 260, 266, 267, 269
 Sørensen, Erik 259
 Sørensen, Gudrun 259
 Sørensen, Olga 259
 Sørensen, Viggo 259
- Tellufsen, Niels 214
 Thagaard, Anders, Uggerby 143
 Thagaard, Christian, forfatter 66, 67
 Thaulow, Frits, norsk maler 149
 Thielst, direktør 81
 Thorsøe, Johan, konsul i Frederikshavn 114
 Thomsen, Carl, maler 118
 Thomsen, Mariane 198
 Thomsen, Thomas Christian 195
 Thorlacius-Ussing, V., museumsdirektør
 179
 Thorsen, Anders, skipper 128
 Thunberg, Ole S., redningsmand 64
 Tingkov, Mark 237
 Torup, Ane, f. Møller 90, 155, 183,
 189, 190, 203
 Torup, Ane Cecilie (Cille), f. Møller,
 telegrafist 200, 222, 223
 Torup, Frederik, lærer 190

Torup, Henrik 190
 Torup, Inger, se Inger Pedersen
 Torup, Jens Sofus, Gertsen, telegrafist
 152, 190, 203, 220, 221, 222, 223, 224
 Torup, Jens, tømrer, g. i Brasilien
 221, 222, 223
 Torup, Jonna, f. Madsen 223
 Torup, Lars, kontrollør v. Rigstelefonen
 221-224
 Torup, Sofie, f. Møller 152, 220, 221, 222
 Trane, skræddermester 218
 Tregder, Paul Hagerup, rektor 98, 101
 Triepcke, Marie, se Marie Krøyer
 Tutein, Fr. Chr. F., rigsrådsmedlem 68
 Tutein, Viggo, proprietær 255, 260
 Tuxen, Laurits, maler 27, 28, 29, 83,
 121, 175, 176
 Tuxen, Frederikke Koës, 121, 123
 Tønnesen, købmand 137
 Tønnesen, Jens, forfatter 72, 235, 272

Uggerholt, Simon 235
 Ullman, Sigfrid, maler 126

Valdemar, prins af Danmark 119
 Vanning, P., elev på Aalborg Cathedral-
 skole 98
 Varberg, cand.juris. 104
 Voss, Knud, dr.phil. museumsdirektør 233

Walther, Frederik, toldforvalter 66, 67
 Wandel, Carl Ellis, vingrosserer 118, 157
 Wandel, Einar, vingrosserer, konsul 118
 Wandel, Elisabeth, maler 118, 154, 157
 Wandel, Emilie 118, 119
 Wandel, Marie, maler 158
 Wandel, Sigurd, maler 119, 158

Wandel, Oscar, vinhandler 155, 159, 203
 Warnstrøm, Carl, snedkermester,
 København 158
 Warnstrøm, Kathinka, g. Møller, fotograf
 158, 161, 162, 167, 177, 179, 180, 181,
 185, 188, 198
 220, 228, 238, 251, 259
 Warnstrøm, Minna 161
 Weise, Johan Henrik, præst i Skagen
 18, 73, 99
 Westenholz, Thomas Frederik, major 18, 19
 Westenholz, Torben, generalkonsul i England
 68
 Wilhelm II, kejser af Tyskland 175
 Winther, købmand 137, 142, 242
 Winther, Poul, maler 215
 Winther, S., fyrskibsfører 208
 Wivel, Ole, forfatter 243
 Worsøe-Schmidt, Anne Marie 187
 Worsøe Schmidt, Anna Sophie, f. Møller,
 lærerinde 89, 183, 187-189, 222
 Worsøe Schmidt, Oluf Gunner, cand.mag.
 89, 187, 189
 Worsøe-Schmidt, Peder Mørch, professor
 187, 189

Zahrtmann, Kristian, maler 119

Østergaard, Ingeborg, ejer af Skagens
 Hotel 80
 Ørum, Mette, bankassistent 268

Aagaard, E. mægler 106
 Aagaard, Lis, g. m. P.M. Worsøe-Schmidt
 189
 Aarsleff, Carl, billedhugger 123

Illustrationer

Hvor intet andet er angivet,
 er illustrationerne i familieje.

Billedteksterne er udarbejdet af forfatteren
 i samarbejde med Elisabeth Fabritius.

Identifikation og dokumentation af billed-
 materialet skyldes Elisabeth Fabritius. Dette
 gælder også silhuetportrætterne af Søren
 Møllebygger og hans familie på side 7.
 I den forbindelse takkes museumsleder,
 cand.mag. Ketty Johansson, Sundby Sam-
 lingerne og forfatteren Jørgen Duus for
 med stor venlighed at stille ekspertise til
 rådighed. Endvidere takkes museumsin-
 spektør mag.art. Hanne Poulsen, Handels-
 og Søfartsmuseet på Kronborg for oplys-
 ninger om skibsportrættet side 143.

Christen Justesen, ejer af møllefotografierne
 side 36-37, er arkitekt i Skagen lige som sin
 far af samme navn.

Anna Anchers tegninger af sin morfar og
 mormor side 70 og 71 findes næsten identi-
 ske i museet Michael og Anna Anchers Hus.

© Copyright i øvrigt
 Skagens Museum/Esben H. Thorning
 omslag
 Kort- og Matrikelstyrelsen 27, 35, 56, 57
 Det Kongelige Bibliotek 32, 33

Søren Møllebygger – Søren Møllebyggers børn

Søren Møllebygger	Søren Møllebyggers børn
1801 Søren bliver født på Odden	
1820 Kommer til Skagen og ansættes af Johan Henrik Møller på Toldergaarden	
1820-25 Den første mølle bygges	
1825 Søren overtager Skagen Mølle og bliver gift med Kirsten	1826 Ane Hedvig (Brøndum) bliver født
	1828 Johan Henrik bliver født
1833 Flytter ind på Møllers Gaard i Vesterby	1830 Lauritz (Lars) bliver født
1834 Søren bliver eligeret borger	1834 Christian Sørensen (C.S.) bliver født
1839 Søren bliver borgerrepræsentant	1838 Martin bliver født
Bestyrer byens fattigkasse og får bl.a. tilsyn med kirkebyggeriet	1840 Johan Henrik kommer i skole i Bjergby
	1841-46 Johan Henrik tager studentereksamen fra Aalborg Kathedralskole
1844-45 Den anden mølle, savmøllen bygges	1844 Lars kommer i landbrugslære på Lerbæk
1847 Søren er i København første gang	1846 Ane Hedvig bliver gift med Erik Brøndum
1849 Søren er i København, anden gang	1848 C.S. Møller kommer i købmandslære hos Levin i Randers
Søren sælger alle sine ejendomme og familien flytter ind i Havehuset	1850 Brøndum undgår konkurs ved lån af 3000 Rbd. af Søren
	1852 Johan Henrik bliver cand.polit.
1853 Søren køber Lodskovad Møllegaard	1853 C.S. Møller drager til Australien
1854 Søren bygger mølle på Øster Thirup	Lauritz Møller køber Øster Thirup. Martin kommer i landbrugslære hos Lauritz
1856 Søren sælger Lodskovad Møllegaard og flytter tilbage til Havehuset i Skagen	1854 C.S. Møller lider skibbrud i Irske Hav
Søren bliver kæmner i Skagen	
1857 Opfører Korntørreriet ved Det Gamle Havehus	1856 Johan Henrik bliver kancellist
1858 Søren bliver leder af Skagen Redningsstation samt opsynsmand	1857 Johan Henrik dør 1. februar
	1859 Anna Brøndum (Ancher) fødes
1862 Søren leder redningsindsatsen ved Daphnes forlis	1862 C.S. Møller kommer hjem fra Australien og New Zealand
»Sparekassen for Skagen og Omegn« oprettes. Søren bliver dens første kasserer	1863 C.S. Møller etablerer købmandshandel i Vesterby
1863 Søren og Kirsten flytter til købmandsgården i Vesterby	1868 Martin køber Fladbirk ved Torslev
1865 Søren fratræder som opsynsmand	1874 Havehuset fungerer som købmandsforretning. Lauritz sælger Øster Thirup Brøndums Gæstgivergaard brænder
	1875 Lauritz dør. Martin køber Tislum Nørregaard
1875 Søren henter sine to børnebørn, Henriette og Martha i Hjørring	Sørens tre børnebørn, Henriette, Martha og Anna møder malerne i Havehuset
1876 17. december dør Søren Møllebygger	1880 Anna, Henriette og Martha bliver gift
	1888 Søren Møller tager til København for uddannelse
1886 24. august dør Kirsten Eskildsdatter	1894 Christoffer Dalsgaard udfører redningsdåd
	1899 Skagens nye hvidtølsbryggeri bygges. Familien generhverver Øster Thirup
	1900 Søren overtager C.S. Møllers købmandsgård
	1909 C.S. Møller og Martin dør
	1916 Ane Hedvig Brøndum dør

Skagen – Danmark

Skagen	Danmark
1803 O.C. Lund bliver byfoged i Skagen	1801 Slaget på Rheden 2. april
1807 Batterivej anlægges ud til batteri på Nordkysten, major Westenholz bliver militær kommandant i Skagen	1807-14 Danmark i krig med England
	1808 Frederik VI bliver konge i Danmark
	1813 Danmarks statsbankerot
	1814 Danmark afgiver Norge
1817 Lars Kjelder bliver præst i Skagen	
1818 Skagen Byråd etableres	
1825 Det besluttes at der skal bygges en ny kirke i Skagen	
1826 L.C. Høm bliver lærer i Vesterby Skole	
1828 O.C. Lund dør, Georg van Bergen bliver ny byfoged	
1833 Ludvig Feilberg bliver præst i Skagen	
1834 Maleren Martinus Rørbye i Skagen for første gang	
1837 Skagen indfører bystyre med valgte repræsentanter	
1838 Skagens nye kirke udbydes i licitation	
1839-40 Skagens nye kirke opføres	1839 Christian VIII bliver konge i Danmark
1841 Skagens nye kirke indvies. Arkitekt C.F. Hansen tilstede	
1843 Rasmus H. Kruse maler på Skagen. L. Feilberg forlader Skagen efter strid med byfoged v. Bergen. Afløses af J.C.R. Berg	
1845 N.W. Hoffmeyer afløser v. Bergen som byfoged	
1846 Rasmus H. Kruse maler på Skagen	
1847 Maleren Martinus Rørbye i Skagen for anden gang	
1848 Maleren Vilhelm Melbye i Skagen	1848-50 Danmark i krig med oprørerne i Slesvig-Holsten
1849 Maleren Vilhelm Melbye igen i Skagen	1848 Frederik VII bliver konge
1851 Skagen Redningsstation etableres	1849 Danmark får en fri forfatning
1853 Koleraepidemi i Skagen	
1855 F.E.E. Erichsen afløser Hoffmeyer som byfoged	
1856-58 Nebelongs Grå Fyr opføres	
1858 Brøndum får gæstgiverbevilling	
1859 H.C. Andersen besøger Skagen	

Skagen	Danmark
1861 J.J. Frich bliver byfoged	
1862 Daphne-forliset indtræffer	1863 Christian IX bliver konge
	1863-64 Danmarks krig mod Preussen Sønderjylland mistes
1864 Tyskerne kommer til Skagen	
1871 Holger Drachmann i Skagen for første gang	
1872 Maleren Carl Locher i Skagen for første gang	
1873 Maleren Karl Madsen i Skagen for første gang	
1874 Maleren Michael Ancher i Skagen for første gang	
1875 Maleren Viggo Johansen i Skagen for første gang	
1878 Skagen Rev Fyrskib lægges ud. Oscar Valter Boeck bliver præst i Skagen. Indre Mission kommer til Skagen	
1882 Maleren P.S. Krøyer i Skagen for første gang	
1885 Skagen Missionshus indvies, Indre Missions formand Vilhelm Beck deltager, C.A. de Place bliver præst i Skagen	
1890 Jernbanen til Skagen indvies, Kongen Christian IX til stede	
1892 S.F.F Ahlefeldt-Laurvigen bliver byfoged	
1894 Lars Kruse og Bertel Bergen drukner under redningsaktion	
1899 O.G. Schwartz bliver byfoged	
1907 Skagen Havn indvies af kong Frederik VIII	1906 Frederik VIII bliver konge
1908 A.B. Richter bliver byfoged	
1913 W.A. Bjørn Jensen bliver byfoged	1912 Christian X bliver konge
1914 Kongevillaen Klitgården indvies	1914-18 Første Verdenskrig
1919 Iver Christensen bliver Skagens første borgmester	
1924 Jacob Peter Jacobsen bliver borgmester	
1925 Søren Møller bliver Skagens anden borgmester	

Pris- og løneksempler i Skagen m.v. omkring 1830-60

At sammenligne priser og lønninger fra dengang til i dag er kun vanskeligt muligt, men de her anførte eksempler på priser og lønninger kan alligevel give et vist indtryk af de indbyrdes forhold.

Lønninger

Departementschefs årsløn, 1856 1.400 Rbd.

Kontorchef i ministerium, 1856 1.000 Rbd.

Kancellist i ministerium, 1856 600 Rbd.

Årsløn for toldbetjent i Løkken i 1835

300 Rbd.

Karen Knep og Hedevig Lønstrup, piger hos Kirsten Eskildsdatter, årsløn foruden kost og logi 1845 14 Rbd.

Møllesvend Frands på Skagen Mølle, årsløn foruden kost og logi 1845 og do. 27 Rbd.

Gårdskarls Jens på Møllers gård i Vesterby 24 Rbd.

Dagløn til Jens Møller som arbejdede for Søren Møllebygger ved istandsættelsen af Havehuset i 1850 1 Mk. og 7 Sk.

Dagløn for alm. arbejder i Skagen 1849 1 Mk.

Kæmner årshonorar 1850 24 Rbd.

Årsløn som leder af redningsstation 1858 24 Rbd.

Til sammenligning kostede

Johan Henriks uddannelse i København

1846 350 Rbd.

1847 112 Rbd.

1848 358 Rbd.

1849 225 Rbd.

Skatter pr. år

Søren Møllebygger betalte følgende

skatter i 1849:

Communeskat 15 Rbd.

Kvartalsskat for Tingsted 9 Rbd.

Kongelige skatter 40 Rbd.

Arveafgift

I 1857 på 1/2 %.

Gæstgiveri

I december 1847 boede og spiste betjent Christensen hos Søren og Kirsten i gården i Vesterby. Han betalte 8 Rbd. for 12 dages ophold hvilket svarer til 4 Mark om dagen.

I januar-februar 1848 boede (told-)Coun-trelleur Svarre hos Søren og Kirsten, og han betalte 4 Mark om dagen for kost og logi i overnatning med forplejning (1847-48) 4 Mk.

Fisk

Rødspætter, eller flyndere som man kaldte dem, blev solgt i snese. En snes flyndere kostede i 1840 8 Skilling. I et dræt kunne der være op til 300 snese.

Efter 1850 var prisen 2-3 Mk. pr. snes som følge af, at man nu afsatte fisk i København. Torsk blev i 1850 solgt for 1 Rbd pr. lispund.

Husdyr: 1853

1 ko 15 Rbd.

1 hest 75 Rbd.

1 lam 2 Rbd.

Indbo m.v.

1 par sko (1851) 2 Mk.

1 kakkelovn 10 Rbd.

1 lille båd med tørv 4 Rbd.

Søren Møllebygger og Kirstens møbler og effekter er i 1850 jf. assurancepolice vurderet til 900 Rbd.

1 mast solgt i 1847 10 Rbd.

Levnedsmidler: 1856 hos Brøndum

1 pot (liter) brændevin 26 Sk.

1 pund kaffe 28 Sk.

1 pund kandis 2 Mk.

1 pund hvedemel 14 Sk.

3/4 pot rom (72 cl) 30 Sk.

1 pund smør 28 Sk.

1 pund smør (1849) 18 Sk.

1 pund ost 1 Mk.

1/4 pund sagogryn 5 Sk.

1/4 pund rosiner 6 Sk.

1 pund melis 28 Sk.

Svovlstikker 8 Sk.

1 pund lammekød 8 Sk.

1 hvedebrød 8 Sk.

1 pund vitriol 8 Sk.

Driftsmidler m.v. i landbrug:

Salgspriserne på byg 1818-1999:

1818, november 6 1/2 Rbd.

1820 3 Rbd.

1854 5 Rbd.

1999 90 Kr.

1 Td rug 1848 4 Rbd.

1 Td kartofler 1848 10 Rbd.

Måle-, vægt og møntsystemer 1830-60

1 pund = 1/2 kg.

1 lispund = 16 pund = 8 kg.

1 pot = 0.9661 l.

1 tønne (korn) = 1.3912 hl.

1 Rigsdaler (Rbd.) = 6 Mark.

1 Mark (Mk.) = 16 Skilling.

1 Skilling (Sk.) = 3 hvid.

Overdragelseskøde fra C.S. Møller til Søren Møller

Underskrevne Kjøbmand C.S. Møller af Skagens skøder og overdrager herved til min Søøn Handelsfuldmægtig Søren Møller sammesteds følgende mig tilhørende Ejendomme:

- Matr. No. 136 af Skagens Kjøbstads Bygrund af Hartkorn 1 Foh, 1/2 Album.
- Matr. No. 161 af sammes Markjorder af Hartkorn 21/2 Album Glskat 14 Ører.
- Matr. No 137a af sammes Bygrund udm Hartkorn.
- Matr. No 138a af sammes Bygrund af Hartkorn 1/4 Album med paastaende Bygninger samt disses mur- og nagelfaste Apperratur, alt Boutiksinventarium, samt i øvrigt alt Ejendommenes rette tilhørende og tilliggende, saaledes som de nu ere og forefindes med Grændser efter Matrikuls-kortet.

Kjøbesummen er afgjort derved, at Søren Møller har udstedt til sin Broder Snedker Christian Møller af Skagen en Panteobligation stor 5000 Kr. til 4 % p.a. samt en 1ste Prioritets Panteret i Ejendommene.

Endvidere har Søren Møller med sin Underskrift herpaa forpligtet sig og efterfølgende Ejere af de solgte Ejendomme til at yde mig C.S. Møller og min Hustru Ane Marie Møller, født Rasmussen, saalænge vi leve, aarligt 400 Kr. er Fire Hundrede Kroner, der betales skadesløst paa vor Bopæl, saalænge jeg eller min Hustru ere i live, samt en Fjerdedel eller 100 Kroner den 1ste i hver Kvartalsmaaned, stedse forud for det kommende Fjerdingaar, første Gang 1ste April d.Aa.

Endvidere er jeg C.S. Møller og min Hustru Ane Marie Møller berettiget til fri Bolig hos Søren Møller, saaledes at vi have Ret til, saalænge vi ønske det, at bebo hele den Lejlighed, som findes i det søndre Hus paa Ejendommen Matr. No. 136.

Maatte dette Hus forgaa eller vi ikke ønske længere at bebo det, er Søren Møller pligtig at indrette to gode og forsvarlige Værelser i Stueetagen i selve Ejendommen Matr. No. 136 til os, saa at vi der kunde have vort Ophold.

Den Lejlighed, som vi saaledes til enhver Tid bebo, er Søren Møller pligtig til til enhver Tid at holde i Orden og ved lige baade godt og forsvarligt med Kakkelovne og øvrige fornødheder.

Endvidere yder han os al den Ildebrændsel af Kul, Tørv og Brænde som vi til enhver Tid er fornøden og har Brug for.

Vi have dertil til enhver Tid fri Raadighed over den paa Matr. No. 136 værende Have, saaledes at vi kunne dyrke og beplante den efter Forgodtbefindende.

Vi have altid og til enhver Tid Ret til Gang og Færdsel i og omkring Huset og paa hele Ejendommen og Brug af Huss Kjøkken og Brønd. Og da Søren Møller nu med sin Underskrift herpaa har forpligtet sig og efterkommende Ejere af den solgte Ejendom til at yde mig C.S. Møller og min Hustru Marie Møller forudnævnte Aftægt, hvorfor nærværende Skøde tillige bliver at læse som Pantebrev for Aftægten, der kapitaliseres saaledes:

Kontant 400 kr. aarligt i 5 Aar 2000,00
Beboelse ansat til 100 Kr. aarligt i 5 Aar 500,00
Ildebrændsel ansat aarligt til 70 Kr. i 5 Aar 350,00 2850,00
er to Tusinde Otte Hundrede Femti Kroner som 1ste Prioritet.

Panteret nævnt forudsikrede 5000 Kr. til 4 % p.a. men med Oprykningret i de ved nærværende Skøde solgte Ejendomme med Bygninger, mur- og nagelfaste Appeteringer, Boutiksinventarium, al af samme gaaende Indtægt og Interesse, eventuelle Paabygninger, Forbedringer og Forøgelser i det Hele af Ejendommenes rette Tilhørende og Tilliggende samt i Ulykkestilfælde i Assurance-summen saa skal fra nu af Ejendommene tilfalde og tilhøre Søren Møller som hans fuldkomne Ejendom med de samme Herligheder og Rettigheder, Byrder og Forpligtelser, hvormed jeg har ejet samme, fri for enhver Mands Tiltale.

Kjøbesummen udgjør saaledes:

Udstedelse af Panteobligation 5000,00
Aftægt, kapitaliseret til 2850,00
Eventuel Indretning af Beboelse samt Benyttelse af Haven, kapitaliseret 150,00 8000,00
medens vi paa Tro og Love ansætte Ejendommens Værdi til 12000 Kr. er Tolv Tusinde Kroner.

Tidligere Ejer af Matr. No. 137a af Bygrunden har manglet tinglæst Aar... ligeledes paa Matr. No. 161 af Markjorden.

Til Bekræftelse med vore Underskrifter i Vidners Overværelse

Skagen den 21. Marts 1900.

Søren Møller C.S. Møller

Til Vitterlighed om begge Underskrifters Ægthed og Dateringens Rigtighed:

Jens P. Jensen Simon Sørensen.

Læst tillige som Pantebrev inden Skagen Kjøbstads Byting den 2den April 1900

Købmandsforretningens restancebog pr. 1. januar 1879

Listen over kunder er håndskrevet på eget fremstillet kolonnapapir udført på et 4-sidet blåt folioark. Ikke alle navne kan helt sikkert identificeres. Listen rummer 230 personer. Det er bemærkelsesværdigt, at det kun er familiefædre der skylder i forretningen. Når der undtages et lille antal enker, er den eneste kvinde, der er optaget i bogholderiet under selvstændigt navn: frøken Møller.

Beløbene er opført i kroner og ører, idet rigsdaler/mark/skillings-systemet netop var forladt. Forretningens udestående på over 9.000 kr. er uhyre stort, når det betænkes, at den kun har eksisteret i 16 år. Man får et klart billede af, at det er en særdeles omfattende købmandsvirksomhed, som C.S. Møller har fået etableret på de få år.

NAVN	RESTANCE
Janus Jensen	2,97
Anders Andersen	106,80
Thomas Andersen	13,87
Henrik Andersens enke	2,58
E. Brøndum	99,85
Christen Bratten	30,92
Hans Bødker	102,49
Lars S. Bødker	8,66
Nicolai Bertelsen	23,21

NAVN	RESTANCE
Jørgen Baggers enke	10,55
Chr. Barnes	4,98
Christoffer Brøndum	2,29
Niels S. Bødker	20,80
Rasmus Berger	9,06
Bjergene	2,49
Charlien Chr. Brunum (?)	21,21
Jens Friis Eriksen	2,40
Peter Bentsen	14,52
Bertel Bertelsen	39,72
Th Peters enke	5,87
Hans Chr. Christensen	0,22
Carl Christensen	7,23
Søren Uggerholt	11,61
Peter Christensen, Loskovad	31,89
Ole Carlsen i Høien	61,44
Christian Christensen i ?	14,40
Mads Christensen	34,70
Jens Chr. Christensen	60,01
Ole Eriksen	32,37
Peder Eskildsen	5,42
Christen Frænde	4,39
Jens Peter Frænde	84,27
Tønnes Frederiksen	21,27
Marius n. Fisker	10,84
Peter Gaardbo i Kyllsbæk	10,82
Søren J. Gaihede	56,51
Jens Gaihede i Gaihede	18,36
Lars Chr. Gaihede	61,48
Søren L. Gaihede	9,62
Johannes Gaihede	6,99
Christen Gaihede	8,44

NAVN	RESTANCE
Hans S. Gaihede	109,70
Jens Petersen Gaihede	26,57
Rasmus Gaihede	41,42
Søren Nielsen Gaihede	72,88
Jens Peter S. Gaihede	42,18
Mads Henriksen	25,02
Carl Høien	10,57
Iver Høibo	16,52
Jens Chr. Heden	12,94
Søren Hansen	30,04
Søren Hedeled	52,39
Peter Hjort	14,39
Jens M. Henriksen	18,07
Lars M. Henriksen	8,40
L. Holst	3,00
Christian Hedeled	26,76
Chr. P. Hvims	64,77
Niels J. Høien	14,65
Thor Henriksen	17,31
P. Høm	127,23
Chr. Høgenhav	60,54
Jørgen Jensen	26,48
J. Aaby Jensen	14,57
C.G. Jensen	4,00
Strandf. Jens Chr. Jensen	3,78
Peder Diget Jensen	36,38
Juil (?) Jespersen	48,77
Christen Jensen	14,66
Peder Jensen i Herberg	0,87
Jens Chr. Jensen i Brink	10,96
Jens Peter Ibsen	35,71
Jacob Jeppesen	12,82
Niels Justesen	20,63

NAVN	RESTANCE
Peder Jensen	53,38
Anthon Jensen i Høien	47,40
Murer Jørgensen	54,96
Peder Kruses Selskab	36,00
Niels Kyellesbek	8,01
Lars Th. Knep	11,42
Jens L. Kjøbsted	100,68
Peder J. Knep	27,87
Niels Knudsen	21,48
Martin L. Kjøbsted	2,70
Jacob Chr. Knep	46,31
Jacob J. Knep	25,29
Jørgen Larsen	41,72
Mikkell Gai Larsen	3,17
Th. Peter Larsen	87,95
Hans Lindholm	51,54
Søren Løth	19,17
Mads Larsen	27,39
Søren Peter Lindholm	16,90
Christian J. Møller	2,38
Jens P. Møller	10,87
Chr. Møller i Høien	50,44
Jens Chr. Madsen i Høien	86,53
Anthon Møller	10,70
Henrik Madsen	58,79
Christian Mikkelsen	13,82
Chr. Christensen	11,58
Ole Madsen	32,53
Peter Madsen	7,17
Peter Mathiesen	47,19
Lars Anders Thomsen	8,21
Hanns Nielsen	21,40
? Nielsen	7,55

NAVN	RESTANCE
Martin Nielsen	60,77
Niels Afr. Nielsen	39,49
Peder N. Ottesen	33,59
Christen N. Ottesen	37,03
Søren N. Ottesen	23,23
Jens N. Ottesen	197,95
Julius Markstrøm	31,88
Svend Olesen	37,99
Jens Tage Pedersen	143,87
Jens Pedersen Sk. Landfg.	8,42
Christian Pedersen, Bindsløv	17,18
Jens Pedersen i ?	43,98
Iver Pedersen	49,72
? Petersen	23,73
Christian Pedersen	29,33
Søren Chr. Pedersen	15,32
Simon Petersen	107,51
Peter Jensinius Petersen	11,67
Jørgen Pedersen i Hark?	18,65
Jens Pedersen i Kandested	1,42
Martin Pedersen	57,39
Chr. Hjort Pedersen	64,20
Frederik Pedersen	27,88
Niels Pedersen	5,65
Henrik Tage Pedersen, jun.	63,05
Marius Pedersen	35,73
Chr. Petersen i Høien	134,33
Peter Raaberg	193,77
Niels Chr. Ruth	78,88
Jens Rasmussen	60,93
Christian L. Ruth	65,91

NAVN	RESTANCE	NAVN	RESTANCE	NAVN	RESTANCE
Jens Ruth	14,90	Søren Krup ?	3,50	Johan Trolle	9,00
Simon Riisager	87,09	Zacharias Mikkelsen	16,79	Niels Emmersen	4,04
Rasmus L. Ruth	19,21	Jens Olesen i ?	4,28	S. Sørensen	123,14
Niels L. Ruth	156,32	Christian Rasmussen	20,00	Christian Christensen	10,07
S. Sørensens Selskab	85,67	Niels Christensen	7,32	Simon Sørensen	136,27
Jens Søriskrog i ?	2,17	Chr. Pedersen i Hvide?	5,97	Christen J. Kneps Enke	44,00
Jens N. Svensk	34,20	Niels Chr. Sørensen	3,18	Jens Anders Karberg	12,72
Peder Skjøth	17,52	Søren Henkjer	7,70	Frøken Møller	24,00
Peder Skov	74,16	Lars Pedersen	14,04	Christian Mathiesen	38,57
Christoffersen Sørensen	11,95	Tønnes Thomsen	49,70	Laurits Thomsen Søssig	5,00
Rasmus Saxild	20,00	Chr. Jacob Thomsen	68,17	Christian Jørgen Jensen	289,24
Knud N. Støt	12,97	Jens Chr. Olesen	3,03	Christian Hansen	
Ingermann Sørensen	42,16	Søren Chr. Christensen	19,09	Honimus ?	60
Knud Sørensen	32,23	Thomas Th. Knep	18,48	P. Thellufsen	423,23
Frederik Sørrig	15,65	Christen Chr. Lindholm	19,68	Christen Th. Støt	2,78
Jørgen Thøgersen	6,53	Christian Christensen i		Jens Møller Christensen	10,01
Christen N. Thorsen	144,69	Ska.	13,59	Lauritsen	217,15
Hans Chr. Tversted	108,59	Peder N. Møller	1,00	Peder Smed Henriksen	350,81
Ole Thram	35,26	Anders Thomsen	5,93	Sønne Th. Kjør?	
Thomas Tønnesen	34,08	Laurits Eskildsen	19,95	Chr. Th. Støt	5,50
Thomas Tønnesens		Jens Peter Pedersen	26,78	Chr. P. Møller (Fisker)	10,13
Selskab	34,74	Peter Christiansen i Brink	12,00	Christian S. Heden	14,00
Niels Tønnesen	27,87	Søren Chr. Frænde	36,48	Christian Christensn	28,60
Peter Thellufsen, jun.	4,00	Leo Petersen	13,82	Lars Johansen	40,27
Erik Thram	32,76	Martin Gaihedes Enke	5,74	Docter Larsen	66,87
Christen Taghøi	10,04	Christian Grøn	30,27	Lars Kjerulff	12,58
Jens Peter Thomsen	5,13	Jensinius Olesen	45,61	Chr. Møller ved Kirken	74,21
Chr. Thomsen Sk.Land.?	1,27	Peter N. Ottesen	18,35	Christian Jensen Bager	2,05
Søren Chr. Thomsen	62,36	Frederik Nielsen	41,48	Peter Christensen,	
Mads Welle	2,50	Peder Chr. Brunin	36,99	C.Madsen	16,19
Christen Dalsgaard	15,13	Anders Christensen	12,61	Niels Tellufsen	101,61
Henning Jensen	8,29	Søren Chr. Jensen	15,67	Hans Bagh	183,34
					9.090,64

Dagbog 1887-88

I perioden 1. november 1887 til 25. april 1888 skrev den 15-årige Johan Henrik dagbog, hvilket er ganske usædvanligt for en dreng. Hans dagbogsnotater er indført i en ganske lille simpel notesbog, i hvilken han har skrevet med blæk eller blyant. Også andre notater, blandt andet regnskaber for kortspil samt diverse overvejelser og oplysninger, som har gjort indtryk på ham, mange af disse stærkt personlige, har fundet vej til dagbogen.

Dagbogen giver i alt indtrykket af en meget selvbevidst, vågen og sympatisk dreng, som er meget velbegavet og videbegærlig.

Dagbogen fortæller tillige en del om livet for en dreng i Skagen på dette tidspunkt. Han kommer sammen med sønner fra købmændene og håndværkerne, og han går ud og ind af disses hjem. I fiskerhjemmene kommer han tilsyneladende ikke. Johan Henrik spiller både på klaver og på harmonika, og han optræder gerne med sin musikalske formåen.

I slutningen af maj 1888 drager han til København for der at aflægge sin Præliminæreksamen. Den kunne ikke aflægges i Skagen. I august samme år er han tilbage i Skagen.

En af hans lærerinder på Skagen Private Realskole er Helene Christensen, som han i øvrigt oplyser holder juleferie 1887-88 hos Martha og Viggo Johansen i København.

Anno 1887 e. Chr.

For tiden Elev i Skagens Private Realskole for uddannelse til Præliminæreksamen 1888, dels ved læsning i Skolens 1ste Klasse, dels ved privat Læsning med Læreren ved Realskolen, cand.phil. Georg Neidhardt.

Skagen den 1ste November 1887 (Tirsdag)

Været i Skolen som sædvanlig fra 9-3 i Klassen og fra 3-5 hos H.C. og G.N. Blev en flyttet op i Klassen, nu Nr. 2, før No 3 af 5 Elever.

Ellers intet mærkeligt. Temmelig koldt og fugtigt Vejr. (Set Holmes ny Fyr)

Den 2den November (Onsdag)

Som sædvanlig i Skole fra 9-12 og fra 2-4; temmelig koldt. Ellers intet mærkeligt.

Skal skrive dansk Stil, som hedder Aarets Mærkedage.

3die November (Torsdag)

Afsendt brev til Onkel Martins Søren, som var skrevet forrige Aften. Skrevet Stil (dansk) om Aarets Mærkedage, som skal afleveres i Dag. Koldt og lidt fugtigt Vejr endnu, ellers intet mærkeligt.

(Middag) Været i Skolen som sædvanlig fra 9-12. Set Leidenfrosts Forsøg. Skal paa Skolen kl. 3.

(Eftermiddag) Været paa Skolen til kl. 5. Gjort Forsøg med den ny Elektrisermaskine. Faaet Æbler af J. Berg og V. Rasmussen. Koldt Vejr.

4de November (Fredag)

(Morgen) Skal paa Skolen som sædvanlig fra kl. 9-1. Stadig koldt Vejr. Endnu intet andet mærkeligt.

(Aften) Været paa Skolen til kl. 1. Privat fra 3-5. Fugtigt Vejr. Ellers intet mærkeligt.

5te November (Lørdag)

(Morgen) Skal paa Skolen kl. 9. Skal have Pengene for Privatundervisning med til Hr. Neidhardt.

Auktion paa Niels Jensens Hus. J. Berg og V. Rasmussen ere rejste. Taget Afsked med dem. Koldt og fugtigt Vejr.

6te November (Søndag)

Ligget til kl. 12. Været paa Fodtur med Aksel Larsen og Jens Holst. Spillet Kort med S.P. Nielsen og S. Sørensen i Hans Ruths Hus. Sammesteds set en Del numre af Illustreret Familie-Journal. Koldt og stille Vejr.

8de November (Tirsdag)

Været paa Skolen som sædvanlig fra Kl. 9-5. Spist (Grøver) hos Per Schmidts. Sat Fælder for Rotter. Fanget en Rotte i en Saks. Koldt og stille Vejr. Ellers intet mærkeligt.

9de November (Onsdag)

Været paa Skolen som sædvanlig fra 9-12 og privat fra Kl. 2-4. Spadseret til Kl 6. med Aksel H. Larsen og Søren P. Nielsen. Været inde i Hallgrens Smedeværksted. Truffen sammen med Anders Kristensen Søn af Hans Chr. Tversted. Faaet Palnatoke tilbage fra Hr. Neidhardt. Meget koldt og aldeles stille Vejr.

10ende November (Torsdag)

Været paa Skolen som sædvanlig. Spist Mortensgaas om Aftenen. Været hos Ankers og laant Chr. Winthers Træsnit.

11te November (Fredag)

Været paa Skolen som sædvanlig; ellers intet mærkeligt.

12te November (Lørdag)

Været paa Skolen som sædvanlig. Været hos Jens Holst og faaet Besked af ham om den Huggert som vi 10 Drengene fra Realskolen skal købe i Fællesskab. Spadseret med Jens H. og Aksel Hans Larsen. Været inde hos Bagerne J. Jensen og J. Winther. Været inde hos Købmand Brøndum. Spadseret med S.P. Nielsen; været inde hos Laurits Eskildsen; drukken Kaffe der; Fulgtes med S.P.N. hjem igen. Jakob Jensen fra Volstrup i Hørmested er kommen herud; Nikoline med.

13de November (Søndag)

Talt om Formiddagen med Jakob Volstrup. Spist til Middag sammen med Jakob Volstrup. Drukken Kaffe sammen med M.L. Andersen og hans Moder Nikoline. Jakob og Nikoline kørte.

Været paa Jagt med Ludvig Andersen og ingenting skudt.

Været inde hos Niels Normann i Ruths Hus. Drukken Kaffe igen. Været i Hans Ruths Hus og spillet Kort med Chr. Niels Normann, Søren Peter Nielsen, Søren Sørensen jun. samt Henrik Tage Sørensen.

14 November (Mandag)

Været paa Skolen som sædvanlig. Frostvejr; meget koldt.

Faaet at vide at Hr. Østerberg er blevet forlovet med Frøken Katinke Quist fra Svendborg.

15 November (Tirsdag)

Været paa Skolen som sædvanlig. Koldt Vejr og stærk Frost. Ellers intet mærkeligt.

16de November (Onsdag)

Været paa Skolen som sædvanlig. Stærk Frost og koldt Vejr om Morgen. Tøvejr og Regn om Aftenen. Skrevet en dansk Stil om Palnatøke. Sat Fælder for Rotter og Mus i Kælderen.

17de November (Torsdag)

Været paa Skolen som sædvanlig. Temmelig mildt men fugtigt Vejr.

Faaet Besked hos Hr. Neidhardt om Huggerten.

18 November (Fredag)

Bedstemoders Fødselsdag. Været paa Skolen som sædvanlig.

19 November (Lørdag)

Paa Skolen som sædvanlig. Faaet Hr. Neidhardts Hund hjem, fordi den gjorde Spektakel. Hjulpen Hr. Neidhardt med at pakke en Kasse ind. Baaret den paa Posthuset for ham. Skrevet udenpaa Pakken nede paa Posthuset. Skrevet Navn under paa Adressebrevet som Bevis for Afsenderens Riciko. Baaret Hr. Neidhardts Hund til Gæstgiver Brøndums og afleveret den der. Været henne hos P. Smeds.

20nde November (Søndag)

Været til Fødselsdagsgilde hos Hr. L. Holsts, Jens Holsts Fødselsdag. Været ude at køre med Klavs. Moret mig udmærket.

21nde November (Mandag)

Været paa Skolen som sædvanlig. Faaet et daarligt Knæ. Skal læse Hostrups: Den Tredje. Faaet læst Hjortens Flugt færdig.

22nde November (Tirsdag)

Intet mærkeligt. Stadig daarligt Knæ.

23nde November (Onsdag)

Intet mærkeligt. Meget daarligt med Knæet.

24 November (Torsdag)

Laurits Fødselsdag. Værre med Knæet. Ellers intet mærkeligt. Stærkt Regnvejr.

25nde November (Fredag)

Bedre med Knæet. Været paa Skolen som sædvanlig. Læst Hostrup Den Tredje og Genboerne. Ellers intet mærkeligt.

Fra den 25nde November ikke skrevet

Dagbog før den 21 December paa Grund af Dovenskab.

Der er ikke meget mærkeligt foregaaet. Onkel Martin har været herude; Moders Fødselsdag; til Selskab hos Brøndums; været paa Æventyr. N. N. dt.

21nde December Onsdag

Jævnt Frostvejr. Været paa Skolen fra 9-12, privat fra 2-4. Faaet Juleferie hos Frk. H. Christensen, som rejser til København i Morgen. Skrevet dansk Stil om Roms Tilstand paa forskellige Tidspunkter af i Historien.

Har i den senere Tid begyndt paa flere Værker: Beskrivelse af Købstaden Skagen. Peder Bang, En Valgdag; tænkt paa en Novelle om Christian Eskildsen, som drog bort fra Skagen, fordi hans Kone (nu Ane Vindberg) stod i et utiladeligt Forhold til Christian Lønstrup, som var Stiffader til Chr. Eskildsen. Begyndt Oversættelse af Heinrich Zæhokke: Der todte Gast. Tænkt at nedskrive den Historie om Ole Eriksen og Dommer Søren, som drev til Sverige. Vil laane den af Per Ottesens Kone. Slaaet Kort op paa Vægge-
ne i mit Værelse. Kristen Ledet kommet. Kristian Bindslev har købt en Hest og skudt den. Der begynder at blive travlt i Butikken til Julen. Tegnet Rusland færdig. Skal paa Skolen i Morgen Kl. 10 privat Kl. ?

Fra den 21-29 December er der ikke meget nyt sket; blandt andet har vi faaet Ferie fra den 22-7 Januar. Jens Tages Sofie er bleven forlovet med Mikkel Gajs Kresten og Onkel Martins Kirstine er bleven offentlig forlovet med S. Christian Sørensen efter mange Aars hemmelig Forlovelse og Kærlighed?

Jeg har laant Historien om Ole Eriksen af Per Ottesens Kone. Jeg har faaet brev fra Ane og skal snart skrive til hende igen (et Nytaarsbrev). Søren Uggerholdts Sofie er død og blev begravet i Tirsdags (den 27. December).

Faaet et Par Patentskøjter til Julen, det er et Par Austiaskøjter.

Vi var nede hos Brøndums i Mandags (anden Juledag).

Vi fulgtes med Neidhardt hjem. Anker sagde om, at han var mildest talt en Nar, hvilket han maaske ogsaa er. Han holdt Forelæsning paa Skagen nye Hotel til Fordel for de fattige. Han var knippelfuld den Aften. Anton Sørensen havde drukken ham til.

I samme Tid er der sket dette. Jeg var nede hos Købmand Holsts i Gaar (den 28) og inviterede Jens og Johanne og Wilhelmine op til os om Eftermiddagen. De samt Aksel Larsen vare herinde. Om Eftermiddagen vare Jens, Aksel og jeg ude paa Skøjterne nede ved Møllen, (den østre Mølle). I dag har vi fire Brødre (J.H. Rasmus, Laurits og Christian) været paa Isen i Brovandene. Vi løb der i lang Tid.

Nytaarsaften

Vi spillede Kort til Klokken slog tolv. Saa drak vi det nye Aar ind i Portvin. Om Søndagen som var Nytaarsdag kom vi op Klokken 12, hvorefter jeg var nede hos Folkene fra Skagen Sogn og underholdt dem. Da de var kørte gik Søren og jeg til Brovandene hvor vi stod paa Skøjter til det blev mørkt. Vi gik hjem ad Buttervej. Da vi kom hjem sneede det stærkt, og medens vi spiste kom Byfogeden og Lauritsen ind for at ønske glædeligt Nytaar. De fortalte at Jækkel og Ole Svendsen vare blevne Dannebrogsmænd. De talte om Byraadsvalg som skulde gaa for sig anden Januar. Lauritsen mente, at Doktoren blev valgt frem for Holst medens Byfogeden mente det modsatte. Efter at de vare gaaede, læste jeg paa mine Lektier til Mandag. Da jeg var færdig dermed, gik jeg ned til Kristian Gajhedes, hvor jeg lærte at spille Tyv. Her traf jeg sammen med Postjanus og Martin med deres Madamer. Jeg hentede min Hamonika og spillede hele Aftenen til Kl. 12. De andre dansede til min Musik.

Om Mandagen kom jeg op Kl. 9 og gik på Skolen Kl. 10. Da jeg kom derhen blev Skolen opsat til Kl. 4 paa Grund af at der skulde være Byraadsvalg, og Neidhardt skulde derop for at referere til sit Blad Skagen.

Hele Formiddagen var jeg meget spændt paa Udfaldet af Valget. Om Middagen fik vi at vide, at Højres Kandidater vare valgte med mange Stemmers Overvægt. Disse vare Holst, Toldforvalteren, Lærer Johansen. Lars Mosbjerg og Mads Raabjerg.

Altsaa gik Lauritsens Spaadom, men Hensyn til Doktorens Genvælgelse ikke i Opfyldelse. Vi fik samtidig at vide, at Simon Sørensen og Klarup havde gjort Protest mod Valgene. De skulde nu indgive skriftlig Klage inden 8 Dage. Vi vare paa Skolen Kl. 4 som bestemt forud. Om Aftenen spillede vi Kort.

Tirsdag den 3die Januar 1888

I Morges blev jeg vækket af Søren, fordi jeg skulde paa Toldboden for min Fader. Da jeg kom ned i Butikken fik jeg Besked og gik derop. Der hilste jeg paa Lauritsen og P.K. Paa Vejen hjem mødte jeg Peder Holst som kom fra Heden med Is til Kristian Bager. Da jeg kom hjem læste jeg Lektier. Kl. 3 gik jeg paa Skolen og da jeg kom hjem spillede jeg Kort; under Spillet kom Onkel Lambæk fra Hobro ind uden at han var ventet. Stor Overraskelse. Lidt efter at han var kommet, gik jeg med ham til Chr. Møller, og da vi kom hjem var Christian og Per Smeds Henrik bleven borte. Jeg og Søren samt Onkel Lambæk gik ud for at lede efter dem. Efter at have set en lang Tid efter dem fik vi af Andreas Brun, Henrik Tage Sørensen (St. Henrik) at vide, at de vare fundne; de havde siddet hos Christian Gajhedes og spillet Kort. Jens Christian fra Vognsbæk er hernede sammen med Søren Burholt i Lendum. Jens Høvenhav er ogsaa herude. Jens Kristian fortalte, at Mads Ibsen, Andreas Kringelholt og en anden Mand med Tilnavn Hundborg var her ogsaa eller vilde komme herud. Om Aftenen talte jeg med

Jens Christian om Kirstines og Christians Forlovelse; han sagde, at Rygtet gik deroppe om, at hun var bleven tvungen til at tage Christian og af hun hellere vilde have Adolfes Ole, som hun jo har haft Æventyr sammen med. Vi talte om disse Æventyr. Vi talte om Madam Sørensen og Tante Cecilia og om at Madam Sørensen havde sagt, at det var ikke værd at Christian fik Kirstine fordi hun vist havde flere Kærester end ham. Det har hun vist ogsaa haft før, men den Tid er Gud ske Lov forbi. Jeg fik Kirstines Forlovelseskort; jeg havde for Spøg sagt til Kirstine sen. at jeg var dødelig fornærmet paa Kirstine over at hun ikke havde sendt mig sit Forlovelseskort. Kirstine sen. havde skrevet det op til Onkel Martins Kirstine, og straks efter kom Forlovelseskortet inden i et Brev fra Tante Cecilie til Moder angaaende Forlovelsen. Det var meget passende synes jeg. Om aftenen gik Onkel Lambæk, Søren og jeg op paa vort Værelse, hvor vi saa i den gamle Bog med Kortene. Jeg sov ikke ind før Kl. var meget over 12, fordi jeg havde så meget at tænke paa.

Onsdagen den 4de Januar

Jeg stod op Kl. 11 1/2 og læste først paa mine Lektier, derpaa gik jeg paa Skolen Kl. 3 og var der til Kl. 4. Da jeg kom hjem var Søren Jensens Gitte der, tilligemed Butiksane Bøssen og en fremmed en fra Frederikshavn. Da vi havde spillet Kort, spillede jeg først paa Harmonika siden paa Klaver for dem. Da de var gaaede kom Onkel Lambæk tilbage fra

Auktionen i Højen hvor han havde været fra om Formiddagen. Jeg var her om Aftenen og det netop i det Øjeblik da jeg skriver min Dagbog. Marie sidder og tegner Byraadsmedlemmer. Kirstine ligger paa Knæ ved Bordet og læser i Illustreret Tidendes nyeste Numre. Onkel Lambæk gaar frem og tilbage paa Gulvet. Sofie og Rasmus er her ogsaa, og de foretage sig mange forskellige Ting.

Torsdagen den 5te Januar

Jeg er nylig kommet op. Kl. er 10. Jeg er inde i Butikken og skal straks ud og spise Frokost med Onkel Lambæk.

Fredag den 6te Januar. Aften

Jeg fik ikke skrevet noget videre i min Dagbog i Gaar, thi jeg gik efter at have læst paa mine Lektier, med Onkel Lambæk og nogle af mine Sødskenede ned til Nordstrand, hvorfra vi gik senere op til Højen. Jeg var lidt ved Auktion, og var inde hos Jeppes. Jeg gik hjem før de andre. Kl. 3 gik jeg paa Skolen og da jeg var kommet hjem, gik jeg lidt op ad Vejen for at møde de tilbageblevne. Da vi vare kommet hjem var der kommen Indbydelse fra Holsts til en Aftenvisit der. Vi gik derned.

Søndagen den 18. Marts 1888

Efter en lang Pause finder jeg ingen Lejlighed til at fortsætte min Dagbog. Grunden til, at jeg ikke har skreven Dagbog fra den 6te Januar, fordi jeg har haft daarlig Tid dertil. Jeg er stærkt optaget af Læsning til Eksamen; i Mellemtiden er der sket mange Begivenheder, hvoraf nogle skulde nævnes: Det har været stærk Frost i Februar og Marts. Fra 5-15 grader daglig. Jeg gaar daglig en Tur hen til Niels Normann fra Kl. 6-7 Efterm. Den tyske Kejser Wilhelm den 1ste er død den gende Marts. Kejser Fridrich der Dritte er bestegen Tronen.

Jeg er for Tiden Duks i Skolens Realklasse. Dagmar Johansen har faaet en Søster. I Dag har det frosset 5-6 grader.

Vi har haft Halvaarseksamen; jeg bestod med Udmærkelse. Naar Sommeren kommer rejser jeg til København for at tage Præliminæreksamen ved Universitetet. Hvis jeg saa ikke dumper, saa har jeg tænkt paa at blive Farmaceut. Jeg skal jo læse en Del Latin.

Min Søster Kirstine mener, at vores Kousine Martha, som er gift med Kunstmaler Johansen, nok kan skaffe mig en Plads paa Svaneapotheket paa Østergade hos Apotheker Alfred Benzon. Det er jo en meget god Livsstilling. Jeg længes efter at komme derover for at tage Eksamen. Jeg tror nok at jeg kan bestaa. Jeg skal bo paa Højskolehjemmet fra 1ste Juni til Eksamens Slutning sidst i Juli.

Min Søster Kirstine rejser til København til Maj; hun skal tale med Martha Johansen om, hvorvidt det er muligt at jeg kan faa Plads paa Svaneapotheket paa Østergade, for at blive cand. pharm.

Vi har Hugning i Skolen, jeg kan banke dem alle sønder og sammen.

Of late, I and Axel Larsen have practised speaking English. When we are speaking, there are many words which we don't know; these words we say in Danish. I will in future try to write a few speeches (or pieces) in my diary in English, to practise writing the English language, and I intend to write it in that language, in order that nobody must read my notes. I am sure of, that there will be many faults in that book, so mouch people should believe that I have a soft place in my head, but this may be excused, I am a Danish and not a native of England.

Søndagen den 22. April

Kejser Friederichs Helbred er meget svækket; Kræften i Strubehovedet er tiltagende og Døden indfinder sig sandsynligvis om faa Dage.

Rygterne om Storfyrsten af Ruslands Forlovelse med Kejserens Datter er aldeles ugrundet. Han bliver derimod sandsynligvis forlovet med en Prinsesse fra Montenegro. Der er for tiden Ministerkrise i Tyskland, idet Bismarck truer med at nedlægge sit Mandat som Kansler. Gud give, at han vil det. Han

kan ikke forliges med den ny Kejserinde. Hvis Kejser Friedrich dør kommer hans Søn Wilhelm paa Tronen. Gud hjælpe os stakkels Danske for den Tysker.

Den 20. April gik Havisen.

Den 22. April stærk Snefog.

Onsdagen, den 25. April

Sneen er nu igen borte af Jorden. I Dag er det udmærket Vejr. Ganske Vindstille.

Jeg er ikke rask; jeg var syg hele Dagen i Gaar, i Dag har jeg det bedre. I Dag sejlede Jørgen Møller for første Gang i Aar til Frederikshavn. Den første Fragtbaad (J.P. Thomsen) kom hjem for lidt siden.

Jeg har siden første September skrevet følgende danske Stile:

- No. 1: Som man reder saa ligger man. g/g+
 2: De tidligste Kulturfolk, deres Ejendommeligheder og deres fælles Egenskaber. g-
 3: Don Ranudo. mg+/ug-
 4: Om Varmen og dens Indvirken paa Legemerne (Thermometret). mg-
 5: Balders Død. ug-

Søren Møllebyggers efterslægt, stamtavle i 5 generationer

1. GENERATION: Søren Pedersen Møller *26.4.1801, †17.12.1876 ~6.12.1825 Kirsten Larsdatter Eskildsen *1804, †29.8.1886

2. GENERATION

Ane Hedvig Møller *16.1.1826, †17.4.1916
~
Erik Brøndum *5.11.1820, †1890

3. GENERATION

Agnes Brøndum *27.4.1849, †1910

Marie Sofie Brøndum *28.4.1851, †31.3.1945

Hulda Brøndum *14.7.1853, †24.2.1935

Christian Degn Brøndum *21.3.1856, †18.4.1932

Anna Kirstine Brøndum *18.8.1859, †15.4.1935
~18.8.1880 Michael Ancher *9.6.1849, †19.9.1927

Johan (John) Henrik Brøndum *17.9.1862, †27.7.1918

4. GENERATION

Helga Ancher *19.8.1883, †18.3.1964

5. GENERATION

Johan Henrik Møller *2.2.1828, †1.2.1857

Lauritz (Lars) Møller *22.6.1830, †26.4.1875

~
Caroline Cathrine Holm *26.10.1819, †16.11.1883

Søren Møller *1855, †5.2.1860

Henriette Møller *1857, †6.2.1860

Johanne Henriette Møller *1.9.1859, †9.3.1881
~3.6.1880 Karl Madsen *23.3.1855, †16.4.1938Henry Sofus Madsen *9.3.1881, †30.5.1921
~11.5.1912 Ella Gøpel *13.4.1892, †17.6.1969Svend Verner Madsen *4.2.1913, †15.7.1988
~4.10.1947 Grete Cammer *14.6.1921Ida Thora Henriette Madsen *10.2.1915, †3.12.1988
~17.11.1937 Kaj Eisenhardt *10.7.1905, †19.5.1969Erik Henry Madsen *14.7.1916, †6.2.1997
~30.7.1952 (skilt) Roma Giessing *13.12.1929Karen Ella Madsen *14.7.1916, †31.8.1998
~1939 Holger Eisenhardt *14.1.1908, †27.1.1969Martha Kirstine Møller *24.11.1860, †11.10.1929
~12.8.1880 Viggo Johansen *3.1.1851, †18.12.1935Ellen Henriette Johansen *2.6.1881, †31.3.1940
~23.8.1907 Johannes Ottesen *28.3.1875, †18.3.1936Birgitte Ottesen *29.5.1908, †9.4.1986
~1° Christen Bloch
~2° Erik Petersen

Monica Ottesen *20.10.1909, †1.1.1986

Maria Elisabeth (Lise) Ottesen *2.2.1911, †31.10.1992
~Kay C. Schrøder *10.6.1914, †27.5.1989Gerda Camilla Ottesen *19.11.1916
~Jacob Maarbjerg (skilt) *17.8.1921Fritz Johansen *14.4.1882, †2.1956
~Marie DavidsenTudlik Johansen *2.11.1910, †10.10.1969
~1° Knud Rasmussen
~2° 18.10.1945 Ole Brandstrup *4.12.1917

Lars Johansen *16.11.1883, †5.3.1938

Gerda Johansen *5.2.1885, †13.10.1964
~1° 1.6.1907 Louis v. Kohl *14.12.1882, †11.10.1962
~2° 5.3.1921 Max Mezger *1876, †1940

Merete Mezger *17.7.1921, †18.9.1976

Bodil Johansen *12.10.1886, †5.1944
~Arne Faber *18.3.1873, †20.5.1934Tobias Faber *12.12.1915
~23.1.1948 Jytte Jensenius *24.10.1916, †3.10.1967Viggo Faber *22.2.1918
~4.12.1948 Vibeke Thisted *12.6.1924, †1996

2. GENERATION

3. GENERATION

4. GENERATION

5. GENERATION

Kirstine Møller, død ved fødslen

Christian Sørensen (C.S.) Møller

*21.7.1834, †15.3.1909

~

Ane Marie Rasmussen *1.12.1846, †14.6.1926

Kirstine Møller *17.10.1868, †20.4.1939

~27.6.1893

Christian Johan Kurtz *25.3.1868, †18.3.1908

Anna Sophie Kurtz *21.10.1894, †5.4.1985

~Oluf Gunner Worsøe Schmidt *10.3.1894, †1.3.1966

Anne Marie Worsøe-Schmidt *2.4.1925, †24.1.2000

~Frode Stringer *10.9.1924, †24.1.2000

Peder Mørch Worsøe-Schmidt

~1° Helga Bom Rasmussen

~2° Lis Aagaard

Johanne Kurtz *30.6.1897, †21.9.1966

Søren Møller *5.4.1870, †27.4.1950

~7.2.1900

Kathinka Frederikke Warnstrøm *10.12.1872, †22.1.1957

Anna (Ane) Møller *17.4.1871, †29.5.1951

~1900

Frederik Torup *18.1.1874, †5.1962

Henrik Torup *22.6.1901, †13.5.1976

~Ingrid Pedersen *10.1.1906

Ole Torup *21.4.1933, †17.2.1972

~Karin Hansen

Niels Torup *12.10.1943

~1° Birgit Viller Olsen

~2° Evy Skovbo

Liselotte Torup *30.10.1945

~1° Torben Falkesgaard

~2° Henry Nielsen

Johan Henrik Møller *8.7.1872, †15.8.1953

~12.10.1900

Laura Marie Larsen *20.2.1880, †6.4.1931

Ellen Sophie Møller *30.1.1902, †30.12.1984

~1° Julian Formunt *28.4.1904

~2° Hans Krogh

Ann Marie Formunt *26.12.1927

~1° Bertil Andersson

~2° Thorbjørn Hedlund *16.7.1939, †27.3.1988

Christian Sørensen Møller *4.2.1903, †26.8.1976

~Ruth Sonne Olsen

John Henrik Møller *20.5.1951

~Margrethe Lüneborg-Nielsen

Aksel Sørensen Møller *16.9.1905, †17.9.1989

~5.11. Ane Cecilie Torup *10.4.1902, †21.6.1961

Eva Torup Møller *7.7.1932

~10.11.1962 Bent Hallgren *15.5.1931

Marie Møller *29.7.1873, †6.4.1924

~1.12.1897

Christoffer Kristensen Dalsgaard *9.4.1862, †26.9.1942

Christian Klarup Dalsgaard *21.8.1899, †29.9.1924

Rasmus Møller *2.10.1874, †26.5.1916

~

Agnes Marie Nielsen *10.11.1889, †4.5.1966

Ellen Møller *7.3.1907, †1985

~Florentius Pedersen *24.2.1905, †1992

Martha Pedersen *24.2.1930

Inger Pedersen *29.12.1933

Karen Møller *14.7.1908

~Thomas Christensen

Lillian Christensen

Christian Peter Møller *8.4.1911

~Elisabeth Sørensen

Ella Møller

Elbo Møller

Edel Møller

Erik Møller

Sofie Møller *30.8.1912

~Helge Christoffersen

Inger Christoffersen

Ane Møller *24.12.1914

~Eigil Olesen

Ninna Olesen *21.9.1940

Vivi Olesen *21.9.1940

Laurits Møller *24.11.1875, †8.7.1949

~

Dorthea Marie Høgenhaug *28.2.1877, †21.12.1958

Margit Møller *31.10.1901, †10.5.1953

~Thomas Christensen

Keld Møller Christensen *1.3.1936, †1982

Gerda Møller *10.9.1904, †16.8.1984

Kaj Aage Møller *14.6.1906, †7.5.1977

~Meta Marie E. Svendsen *28.10.1905

Torben Møller *2.4.1942

~Ilse S. Sørensen *29.7.1946

2. GENERATION

3. GENERATION

4. GENERATION

5. GENERATION

	<p>Christian Møller *1.4.1877, †20.7.1946 ~1907 Karen Johanne Clausen *30.10.1882, †7.1.1942</p>	<p>Poul Møller *6.7.1908, †9.6.1981 ~15.5.1934 Alfhild Johanne Holm Jacobsen *8.7.1913</p>	<p>Birthe Møller *2.6.1935 ~Carl Gustav Kinch *7.10.1935</p> <p>Ib Møller *11.9.1938 ~3.8.1964 Inger Wanting *25.6.1942</p> <p>Torben Møller *26.3.1946 ~6.4.1974 Vibeke Dyrnesli Rasmussen *20.10.1949</p>
		<p>Knud Møller *28.7.1911, †30.10.1946 ~1° Lizzi Christoffersen *14.5.1910 ~2° Ester Büriel, †5.1.1946</p>	<p>Knud Jensen *19.2.1944 ~Ingelise Norvin *28.3.1945</p> <p>Hans Henrik Jensen *5.1.1946 ~1° Kirsten Friis Ballegaard *27.9.1946 ~2° Ninna Dalbro *15.3.1951</p>
		<p>Hans Erik Møller *20.11.1914, †26.9.1986 ~Gudrun Jacobsen *29.8.1912, †31.8.1983</p>	<p>John Møller *29.8.1938 ~Jette Henriksen *9.7.1943</p> <p>Vibeke Møller *8.9.1942 Asger Steen Møller *14.7.1947</p>
	<p>Sofie Møller *25.4.1878, †11.1.1912 ~1901 Jens Sofus Torup *1.10.1875, †17.2.1966</p>	<p>Ane Cecilie (Cille) Torup *10.4.1902, †21.6.1961 ~Aksel Sørensen Møller *16.9.1905, †17.9.1989</p> <p>Jens Torup *14.8.1903, †27.8.1949 ~Paula *31.1.1914, †1998</p> <p>Lars Torup *25.9.1904, †11.11.1995 ~2.5.1942 Jonna Madsen *26.12.1916</p>	<p>Eva Torup Møller *7.7.1932 ~10.11.1962 Bent Hallgren *15.5.1931</p> <p>Ingrid Torup *3.2.1948 ~29.11.1969 Clifford Louis Hill *6.1.1932</p> <p>Lene Christel Torup *14.1.1943 ~Jørgen Lund *20.8.1940</p> <p>Kim Torup *8.6.1948 ~Birgit Nelmark *30.8.1949</p>
		<p>Inger Torup *9.5.1906 ~31.5.1943 Ragnvald Pedersen *13.11.1904</p>	<p>Poul Torup Pedersen *9.5.1946 ~1° Caroline Olive ~2° Anne</p>
		<p>Ellen Torup *5.6.1908, †30.8.1980 ~1.12.1934 Arthur Lindholm *30.6.1907, †19.6.1980</p>	<p>Anna Torup Lindholm *27.1.1930 ~Jens Richard Hansen *17.10.1921 Inger Mette Torup Lindholm *5.1.1946</p>
<p>Martin Møller *11.4.1838, †24.11.1908 ~5.5.1868 Cecilie Pedersen *25.10.1845, †4.12.1943</p>	<p>Ane Kirstine Møller *2.3.1869, †19.4.1919 ~ Søren Christian Sørensen</p>	<p>Viggo Sørensen *26.2.1892, †i Amerika ~Marjorie</p> <p>Erik Sørensen *13.11.1895, †20.2.1942 ~Anna Greisen *17.8.1895, †13.6.1943</p> <p>Olga Sørensen *13.7.1897, †3.5.1960 ~Anders Helbo *12.7.1894, †17.10.1987</p>	<p>Helen Barbara</p> <p>Kirstine (Musse) Hansen ~Valentin Hansen</p> <p>Poul Helbo *22.4.1918, †10.1986 ~Lilian Falkentoft</p> <p>Per Erik Helbo *20.8.1919 ~Thilda Verden, †26.9.1997</p> <p>Jørgen Helbo *27.1.1925 ~1° Rigmor Frøtorp Rasmussen</p> <p>Karen (Pytte) Helbo *20.11.1926 ~Rasmussen</p> <p>Bodil Helbo</p>
		<p>Gudrun Sørensen *23.3.1940, †18.7.1985 ~3.7.1935 Bent Stevns *23.3.1909, †23.11.1984</p>	<p>Ellen Stevns *23.3.1940 ~Hans Lykke *22.12.1936</p> <p>Jette Stevns *15.11.1942 ~Kaj Mørk</p> <p>Asger Stevns *2.9.1947 ~Birthe Kaae *8.7.1950</p> <p>Uffe Stevns *12.5.1949 ~1900 Vivi Olsen</p>

2. GENERATION

3. GENERATION

4. GENERATION

5. GENERATION

Søren Møller *20.1.1871, †4.10.1966
~6.10.1910
Constance Mathilde Ottesen *19.9.1885, †2.2.1964

Else Møller *21.6.1911
~Aage Mygind Sørensen *13.9.1908

Bodil Mygind Sørensen *18.8.1943
sl Sven Malm
Ellen Mygind Sørensen *9.3.1946
~Folmer Lange *11.7.1941

Mette Cecilie Møller *11.8.1912, †7.11.1999
~Kristian Dyhr *11.3.1910, †17.3.1987

Niels Peter Dyhr *13.5.1951
Lars Dyhr *24.4.1953
sl Kirsten Marie Rask Jensen *25.3.1958
Johanne (Hanne) Marie Dyhr *15.1.1955
~Axel Wendelbo *5.11.1949

Lars Møller *23.10.1913, †1962
~25.7.1940 Esther Jensen Gaden *27.3.1918

Paul Christian Moeller *1.3.1948
~Ann Cordomeyer

Martha (Mads) Møller *11.9.1914
~
Jens Valdemar Olsen *25.9.1906, †25.5.1975

Søren Møller Olsen *2.7.1943
~Lone Enggaard *29.7.1947
Margit Olsen *27.2.1945
~1° Eckart Dörffler *3.4.1941, †17.2.1988
~2° Ole Olsen *3.3.1936
Hans Møller Olsen, 8.5.1949
~Anette Christensen *13.10.1949

Otto Møller *26.12.1915
~
Ingrid Marie Larsen *20.10.1922, †24.1.1995

Kirsten Møller *20.12.1945
~Erik Christiansen *18.12.1945
Lene Møller *11.12.1948
~Benny Jakobsen *10.7.1943
Jens Otto Møller
*24.5.1952, †18.3.1996
Kaj Verner Møller *18.11.1954
~Mariane Bæk Nielsen *20.11.1959

Inger Marie Møller *17.1.1917
~Erik Junker Dreieø *4.5.1910, †28.8.1994

Elisabeth Junker Dreieø *22.8.1945
Karin Junker Dreieø *30.1.1948
Hans Junker Dreieø *25.11.1952
~Pia Søndergaard *20.11.1962

Kristian (Kesse) Møller *24.3.1918, †25.5.1938

Kirsten (Kek) Møller *16.4.1919
~Erik Hasselbalch Mortensen
*12.11.1910, †20.11.1994

Finn Hasselbalch *23.3.1945
~Anne Lise Larsen *23.8.1943
Johan Hasselbalch *15.2.1947
~Birthe Rishøj *24.2.1948
Jørgen Hasselbalch *29.7.1952
~Else Marie Larsen *16.9.1952

Erik Møller *15.9.1921, †22.12.1967
~Christiane (Jane) Fisker *12.5.1925

Rita Møller *22.7.1950
~Bent Ingolf Sørensen *8.9.1944
Mette Møller *12.8.1952
~Jørgen Ørum *6.12.1947
Søren Møller
*27.7.1955, †22.1.1968
Birgit Møller *26.11.1957
~Per Haaglund Jensen *5.7.1958
Christian Fisker Møller *23.8.1961
~Birgit Kjærsgaard Larsen

2. KIRSTEN MORTENSDATTER

Søren Møllebyggers mors forfædre, anetavle i 5 generationer

	FORÆLDRE	BEDSTEFORÆLDRE	OLDEFORÆLDRE	TIPOLDEFORÆLDRE
Kiersten Mortensdatter ★Odden, døbt 24.8.1777, †1860	Morten Sørensen Ladefoged ★17.10.1745, †15.9.1833 Knaverhus	Søren Pedersen Pilgaard ★1706, †1749	Peder Sørensen	
			Sophia Jensdatter	
		~ Kirsten Larsdatter ★1720, †1748		
	~1772 Karen Christensdatter ★24.8.1744 †15.4.1815 fra Uslev	Christen Christensen ★1715, †1783 Uslev		
		~ Maren Christensdatter ¹ ★1.7.1714, †1783	Christen Andersen ★1675 i Houen, †1732 i Kabbeltved	Anders Jensen Houen ² ★1634, †1715
			Mette Jensdatter Mørch ★1681, †1742	

1. Familiens senere tilknytning til Røde Mølle skyldes Maren Christendatters bror Jens Christensen ★1711 i Houen, †20.5.1793 gårdmand i Kabbeltved, fæsten under Steensbæk ~30.8.1740 Margrethe Larsdatter ★1721 i Røde Mølle, †1774 i Kabbeltved

2. Fæstebonde under Odden, ejer af gården Houen

Søren Møllebyggers morfars efterslægt, stamtafle i 4 generationer (udsnit)

1. GENERATION	2. GENERATION	3. GENERATION	4. GENERATION
Morten Sørensen Ladefoged ★17.10.1745, †15.9.1833 Knaverhus ~1772 Karen Christensdatter ★24.8.1744 †15.4.1815 fra Uslev	Søren Mortensen, døbt 8.8.1773, døbt 8.8.1771, †15.9.1838 gårdejer på Ramsgaard i Bjergby, sognefoged ----- Maren Mortensdatter, døbt 29.1.1775, †26.12.1838 gårdmandskone på Skoven i Mygdal ----- Kiersten Mortensdatter ★Odden, døbt 24.8.1777, †1860 gårdmandskone først på Nr. Gjøggaard, derpå Uslev ~ Christen Christensen Nr. Gjøggaard	Søren Pedersen (Møller, Søren Møllebygger) ★26.4.1801, †17.12.1876 ----- Karen Marie Christensdatter ★9.4.1814 i Mygdal, †27.2.1899 ~27.4.1837 Jens Christian Christensen, Nr. Gjøggaard ★16.11.1814, †12.4.1895	Ane Hedvig Møller ★16.1.1826, †17.4.1916 ~1847 Erik Brøndum ----- Johan Henrik Møller ★2.2.1828, †1.2.1857 ----- Lauritz (Lars) Møller ★22.6.1830, †26.4.1875 ~ Caroline Cathrine Holm ----- Christian Sørensen (C.S.) Møller ★21.7.1834, †15.3.1909 ~ Ane Marie Rasmussen ----- Martin Møller ★11.4.1838, †24.11.1908 ~1868 Cecilie Pedersen ----- Søren Kristian Jensen ★15.3.1839 ----- Martha Kristine Jensen ★6.10.1840, †26.11.1919 ----- Ane Jensen ★5.1.1843 ~12.2.1867 Marius Vilhelm Nyholm ¹ ----- Line Mariette Jensen ★13.7.1845 ~1871 Peder Kristensen, Handrup, Vestervig ----- Lauritz Jensen ★10.8.1847 ----- Ane Elisabeth Jensen ★26.4.1850 ~5.4.1877 Vilhelm Karl Knudsen ★7.9.1843 i Odense ² ----- Kristen Jensen ★25.3.1852, kæmner i Hjørring ~7.11.1889 Johanne Madsen, København ----- Ottlie Jensen ★8.11.1855, †1.3.1891 lærerinde i Hjørring ----- Søren Vangen Jensen ★25.3.1858
	Mette Mortensdatter, døbt 25.3.1779, †21.9.1870 gårdmandskone på Holtegaard i Mygdal ----- Maren Mortensdatter, døbt 28.4.1782, †10.9.1858 gårdmandskone på Kobbersholt i Mygdal ----- Else Mortensdatter, døbt 10.4.1785, †7.11.1833 husmandskone på Sløborg i Asdal ----- Christen Mortensen, døbt 21.10.1787, †11.11.1869 herregårdsgartner ~ Ane Sophie Joensen, †i København ----- Marie Mortensdatter, døbt 26.12.1794, †1794		1. Forpagter af Teklaborg 2. Ringer og kirkebetjent ved Skt. Catharina Kirke i Hjørring

Søren Møllebyggers svigersøns familie, Jens Thomsen Brøndums efterslægt, stamtafle i 6 generationer (udsni

1. GENERATION

Jens Thomsen Brøndum

2. GENERATION

Christen Jensen Brøndum
★ca. 1670, †2.6.1741
~ Karen Nielsdatter ★1664, †22.1.1713

3. GENERATION

Anders Christensen Brøndum (Brønnum)

Peder Christensen Brøndum ★1702, †tidligst 1755
handelsmand
~ 28.8.1733
Anne Ibsdatter ★1714, †10.3.1786

Anders Jensen Brøndum
†ved forlis på vej til Lübeck 1708
rådmænd i Skagen

4. GENERATION

Maren Andersdatter Brøndum *1745
 ~1° Mads Thomsen Houmann
 ~2° Christen Jensen Degn *1760, †1839
 købmand, ejer af Brøndums Købmandsgaard, eligeret borger

Simon Andersen Brøndum
 som solgte Havehuset til Erik Brøndum

Johanne Andersdatter Brøndum
 ~Eric Christensen Skibsbygger

Jacob Brønnum Scavenius *2.4.1749, †20.6.1820
 student fra Aalborg Kathedralskole i 1770, senere godsejer
 på Gjorslev

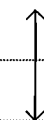
5. GENERATION

Thomas Houmann, *1770, fisker

Anders Houmann, *1778, handelsmand

Maren Sofie Houmann, *1781, †1863 i København
 ~1° 1808 Otto Christian Ferslev *1776, †1815
 strandingskommissionær
 ~2° Johan Henrik Møller †1824
 strandingskommissionær og møller
 ~3° Johan Henrik Weise *1770, †1833
 Sognepræst i Skagen 1813-17

Anne Kirstine Madsen Houmann
 *1785, †1858
 ~ Anders Ericson Skibsbygger Brøndum *1781, †1835
 købmand

Anders Ericson Skibsbygger Brøndum
 *1781, †1835, købmand
 ~ Anne Kirstine Madsen Houmann *1785, †1858

Maren Kirstine Skibsbygger
 ~1807 Rasmus Jensen Bergen, købmand i den senere Lars Holsts
 Købmandsgaard, blev i 1832 købmand og konsul i Frederikshavn,
 hvor Erik Brøndum kom i købmandslære i 1841-44

Peder Brønnum Scavenius *6.1.1795, †4.12.1868
 adlet 1843

Jacob Brønnum Scavenius *15.10.1811, †6.8.1850
 adlet 1844

6. GENERATION

Johanne Margrethe Brøndum †1875
 ~ Rasmus Christensen Holst †1853, gæstgiver i Skagen 1844-53

Erik Brøndum *1820, †1890
 købmand, ejer af Brøndums Købmandsgaard, gæstgiver
 ~1847 Ane Hedvig Møller *1826, †1916

Søren Møllebyggers hustrus forudgående slægt, anetavle i 5 generationer

FORÆLDRE	BEDSTEFORÆLDRE	OLDEFORÆLDRE	TIPOLDEFORÆLDRE	
Per Eskildsen ★16.5.1824, †23.3.1906 ~1° 20.9.1844 Kirstine Thomasdatter Høyrup †1.1848 ~2° 20.10.1848 Ane Marie Larsen	Niels Larsen Eskildsen ★1794, †16.4.1831, druknet	Lauritz Christensen, kaldet Lars Eskildsen ★16.1.1756, †27.3.1815	Chresten Larsen Kruse ★1715, †29.5.1777	Lars Andersen Kruse ★1757, begravet på Holmens kirkegård, København ~Andersdatter?
Kirsten Larsdatter Eskildsen ★1804, †29.8.1886 ~ 6.12.1825 Søren Pedersen Møller (Møllebygger) ★26.4.1801, †17.12.1876		~ Ane Dorthea Pedersdatter ★1766, †20.4.1835	Neil (Nille) Jensdatter ★1712, †30.1.1770 Peder Christensen, Skeen Mølle	
		~ Sophie Amalie Larsdatter Eskildsen		
~ Ane Marie Pedersdatter Bang ★1792, †1856	Peder Bang, skipper Bangsbostrand			

6. LAURIDS CHRISTENSEN (LARS ESKILDSEN)

Søren Møllebyggers svigerfars efterslægt, stamtavle i 4 generationer.
Udsnit der viser slægtskabet mellem C.S. Møller og hans hustru Ane Marie Rasmussen

1. GENERATION	2. GENERATION	3. GENERATION	4. GENERATION
Lauritz Christensen (Lars Eskildsen) *16.1.1756, †27.3.1815 ~3.8.1788 Ane Dorthea Pedersdatter *1766, †20.4.1835	Niels Larsen Eskildsen *1794, †16.4.1831, druknet ~ Ane Marie Pedersdatter Bang *1792, †1856	Per Eskildsen *16.5.1824, †23.3.1906 ~1° 20.9.1844 Kirstine Thomasdatter Høyrup ~2° 20.10.1848 Ane Marie Larsen	Kjerstine Thomasine Eskildsen Pedersen *1848, †1938 Ane Kirstine Eskildsen Pedersen *1852, †1933 Niels Lauritz Eskildsen Pedersen *1855, †1925
		Ane Nielsdatter ~Rasmus Nielsen Klarup ("Rump") ¹ †1877, fisker	Ane Marie Rasmussen *1.12.1846, †14.6.1926 ~3.11.1867 Christian Sørensen (C.S.) Møller *21.7.1834, †15.3.1909 Ane Rasmussen ~murer Lambeck, Hobro
	Kirsten Larsdatter Eskildsen (Kirsten Eskildsdatter) *1804, †29.8.1886 ~6.12.1825 Søren Pedersen Møller (Møllebygger) *26.4.1801, †17.12.1876	Ane Hedvig Møller *16.1.1826, †17.4.1916 ~1847 Erik Brøndum	Agnes Brøndum, Marie Sofie Brøndum, Hulda Brøndum, Christian (Christen) Degn Brøndum, Anna Kirstine Brøndum ~Ancher, Johan Henrik (John) Brøndum
		Johan Henrik Møller *2.2.1828, †1.2.1857	Johanne Henriette Møller ~Madsen Martha Kirstine Møller ~Johansen
		Lauritz (Lars) Møller *22.6.1830, †26.4.1875 ~Caroline Cathrine Holm	Kirstine Møller ~Kurtz, Søren Møller, Anna (Ane) Møller ~Torup, Johan Henrik Møller, Marie Møller ~Dalsgaard, Rasmus Møller, Laurits Møller, Christian Møller, Sofie Møller ~Torup
		Christian Sørensen (C.S.) Møller *21.7.1834, †15.3.1909 ~Ane Marie Rasmussen	Ane Kirstine Møller Sørensen, Søren Møller
		Martin Møller *11.4.1838, †24.11.1908 ~1868 Cecilie Pedersen	

1. Rasmus Rump var søn af Niels Klarup
fra Rumpen i Hulsig

SØREN MØLLEBYGGER OG HANS SLÆGT

Skagen oplevet igennem fem generationer

1. udgave, 1. oplag

© 2001 by Ebbe Gotfredsen and Trip Trap Denmark Forlag

Fagredaktion: Elisabeth Fabritius, København

Forlagsredaktion: Elisabeth Fabritius, København

Samling af originalmanuskript: Helle Østergaard, Trip Trap Denmark

Tilrettelægning og sats: Carl-H.K. Zakrisson, Polytype, København

Skrifter: Quadraat Serif og Quadraat Sans

Papir: Svanemærket Profimago 130 g

Scanning: KL Digital, Klitmøller; Olesen Offset, Viborg;

Trip Trap Denmark, Hadsund; Det Kongelige Bibliotek, København

Tryk: Olesen Offset, Viborg

Bogbind: Jysk Bogbind, Holstebro

UDGIVET 2001 AF

Trip Trap Denmark Forlag, Havnevej 11, 9560 Hadsund

DISTRIBUTION

Trip Trap Denmark Træstudie

Sct. Laurentiivej 17, 9990 Skagen

telefon: +45 98 44 63 22

telefax: +45 98 44 63 03

e-mail: Skagen@triptrap.dk

ISBN 87-987398-1-6

Ebbe Gotfredsen

SØREN MØLLEBYGGER OG HANS SLÆGT

Skagen oplevet igennem fem generationer

Historien om Søren Pedersen Møller – eller Søren Møllebygger som han hurtigt blev kaldt – er historien om en ung mand, født ved Odde i Vendsyssel i 1801, som i 1820 tog til Skagen og begyndte et omfattende og engageret virke. Han og hans store familie har været med til at præge udviklingen i Skagen i snart 200 år.

Han byggede Skagens to første hollandske vindmøller, hvor han kunne udnytte den tids eneste kraftkilde – vinden. Han etablerede i 1845-46 en savmølle, hvor han omdannede de omfattende mængder af vragtømmer, der kom ind på Skagens kyster, til bygningstømmer.

I 1849 solgte han alle sine ejendomme i Skagen for at sikre, at hans datter og svigersøn Ane Hedvig og Erik Brøndum, som var truet af konkurs, kunne blive på Brøndums Købmandsgaard.

Siden opbyggede han sammen med sin kone Kirsten Eskildsdatter et landbrug i Lodskovad syd for Skagen, hvorfra han leverede landbrugsprodukter til Skagens købmænd, men snart var han tilbage i Skagen.

I en lang periode sad han i Skagens bystyre, ansvarlig bl.a. for fattigkassen og kirkebyggeriet. 1858-64 var han leder af Skagens Redningsstation og var i 1863 medstifter af Skagens første pengeinstitut, hvis leder han var 1863-75.

Tre af hans børnebørn blev gift med Skagensmalere, Anna Brøndum med Michael Ancher, Martha Møller med Viggo Johansen og Henriette Møller med Karl Madsen.

Historien om Søren Møllebygger, der fortælles dokumentarisk og kildekritisk, er en spændende beretning om en af Skagens utrættelige igangsættere og initiativtagere. Hans vindmøller er væk, men af hans bygninger findes endnu Tuxens Gaard, Det Gamle Havehus og Korntørreriet i Skagens Museums have.

Sønnen C.S. Møller skabte en succesrig købmandsforretning. Senere efterkommere som Søren og Poul Møller blev borgmestre i Skagen.

Bogen er baseret på et stort familiearkiv af hidtil ukendte dokumenter, breve og fotografier, hvoraf mange gengives.

TripTrap Denmark Forlag

SKAGEN SET FRA LAND

af marinemaleren Vilhelm Melbye (1824-82) udført på Kirke Mile vest for Skagen by den 4. september 1848. Tårnet fra den gamle Sct. Laurentius Kirke (Den Tilsandede Kirke) ses fra vest, men nogle grader syd for kirkens midterlinie. Sydsiden af tårnet kan således skimtes.

Bag kirketårnet ses Søren Møllebyggers to hollandske møller. Til højre den ældste bygget 1821-24, til venstre møllen med savværk, som blev opført 1844-46. Denne mølle blev bygget, hvor Skagens gamle stubmølle havde stået. Bag kirketårnet og den nordligste mølle ses Lunds plantage.

I baggrunden ses C.F. Hansens kirke fra 1841 med overbygningen over vestgavlen. Til venstre herfor Philip de Langes Det Hvide Fyr, som blev taget i brug i 1747. Til højre for og bag fyret ses Grenens klitter. Vilhelm Melbye har havet som baggrund med mange sejlskibe på hele maleriet. Maleriet er udført i klart vejr og farverne, han har anvendt, giver et næsten idyllisk indtryk af byen.

Olie, papir på lærred, 26,6 × 37 cm. Signeret og dateret. Skagens Museum (inv.nr. 532)
Gengivelsen er let beskåret

